

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA
MALİ KONULARLA İLGİLİ SULH ANLAŞMASI
(Akitler Çerçevesinde)

(DOKTORA TEZİ)

Hasan ELLEK

BURSA – 2012

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA
MALİ KONULARLA İLGİLİ SULH ANLAŞMASI
(Akitler Çerçevesinde)

(DOKTORA TEZİ)

Hasan ELLEK

Danışman:
Doç. Dr. Ali KAYA

BURSA - 2012

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalı'nda
numaralı 'nın
hazırladığı
“
.....
...” konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik
Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri
arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
..... (başarılı/başarısız) olduğuna
(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı
Adı Soyadı Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı,
Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı
Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı
Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı
Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20.....

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Hasan Ellek
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	: İslam Hukuku
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: XI +167
Mezuniyet Tarihi	: / / 2012.
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Ali Kaya

İSLAM HUKUKUNDA MALİ KONULARLA İLGİLİ SULH ANLAŞMASI (Akitler Çerçevesinde)

İslam Hukukunda mali konularla ilgili sulh anlaşması, insanlar arasında çeşitli sebeplerle malla ilgili ortaya çıkan ihtilaf ve çekişmelerin karşılıklı anlaşarak çözüme kavuşturulmasıdır. Allah (c.c), Kur'an-ı Kerim'de sulhta büyük hayırlar bulunduğunu belirtmiş, Allah Rasulü (s.a.s) de helâli haram, haramı da helâl kılmadığı sürece sulhun caiz bir muamele olduğunu bildirmiş, huzuruna gelen davalarda taraflara aralarındaki anlaşmazlığı sulh yoluyla çözmeleri konusunda tavsiyede bulunmuştur.

Müslümanlar sulhla ilgili bu emir ve tavsiyelere uyarak, aralarında meydana gelen ihtilafları mümkün mertebe sulh yoluyla çözmek için gayret göstermişlerdir. Bu anlamda mahkemeye intikal eden davalarda taraflara sulh yoluyla anlaşmaları tavsiye edilmiştir. Hatta Osmanlı zamanında, davaların mahkemeye gitmeden halledilmesi için mahallelerde sulh meclisleri oluşturulmuştur. Böylelikle davaların azımsanmayacak bir kısmı sulh yoluyla çözüme kavuşturulmuş ve netice olarak da taraflar birbirine düşman değil, dost olmuşlardır.

Hem fertler arasında hem de toplum içerisinde huzur ve barışın sağlanmasında, ekonomik ve sosyal hayatın gelişmesinde İslam Hukukundaki Sulh Akdinin önemli bir katkısı vardır. Malın el değiştirdiği akitlerle ilgili davalarda sulh olurken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ise, faiz yasağına uygun hareket etmektir.

Anahtar Sözcükler: Sulh, Akit, Mal, İhtilaf, Anlaşma.

ABSTRACT

Name and Surname	: Hasan Ellek
University	: Uludağ University
Institution	: Social Science Institution
Field	: Basic İslamic Sciences
Branch	: İslamic Jurisprudense
Degree Awarded	: PhD
Page Number	: XI +167
Degree Date	: / / 2012
Supervisor (s)	: Doç. Dr. Ali Kaya

MAGİSTRATE AGGEMENT

ON FİNANCİAL İSSUES OF İSLAMİC LAW

Magistrate aggrement on financial issues of islamic law is the resolution of the conflicts peacefully between people related to goods for various reasons by mutual aggrement of parties. God on Quran indicate that there is great goodness on magistrate. The prophet also said that magistrate is permissible without making lawful(helal) unlawful(haram) and making unlawful(haram) lawful(helal) and he encouraged the people about their conflicts to resolve peacefully.

Muslims strive to resolve their conflicts peacefully as far as possible by obeying these orders. In this sense it is recommended to solve the conflicts by magistration. Even, in the Ottoman practice, magistrates councils established neighborhoods, through the magistrates' court cases, the parties were advised of mutual agreements. Thus, a substantial portion of cases, resolved through settlement, eventually the parties to each other not as enemies, but as friends separated.

Both among the individuals and in the community in ensuring comfort and peace, in developing and reviving of economic and social life, there is an important contribution of Labor Contract Magistrate of islamic law. Covenants contained in cases related to the goods changing hands, while magistrate, the important point to note is the prohibition of interest.

Key Words: Magistrate, covenant, goods, conflict, agreement.

ÖNSÖZ

Her biri farklı fitrat ve donanımda yaratılan insanoğlu, hayata dair ihtiyaçlarını elde etmek için çalışırken, bazen birbirlerine karşı haksız tutumlara girebilmektedir. Bu da fertler arasında ve toplum içerisinde çeşitli ihtilaf ve çekişmelerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İnsanların huzurlu ve güvenli bir şekilde yaşamasını isteyen Yüce Dinimiz İslam ise, insanlar arasındaki muamelelerin sağlıklı ve düzenli yürümesi için çeşitli akitler belirlemiştir. Ancak bu akitlerin uygulanması esnasında bazen istenmeyen durumlar meydana gelebilmektedir. İşte sulh akdi, bu ve benzeri problemlerin çözüme kavuşturulması için meşru kılınmıştır.

Sulh akdi, karşılıklı anlaşma neticesinde yapıldığı için taraflar arasında kin ve intikam duygusunun kalkmasını sağlamaktadır. Bu özelliğinden dolayı sulh akdi, en yararlı ve değerli akit olarak görülmüştür. Çünkü sulh akdi, fertler arasında ve toplum içerisinde bozulan ilişkileri ve çatlayan yapıyı onarmaktadır.

Fıtrat dini olan ve insanın yaratıcısı tarafından gönderilen İslam'ın her yönüyle yaşanmaya ve yaşatılmaya çalışıldığı tarihimizde, birçok ihtilaf ve çekişmeler, sulh anlaşmasıyla sona erdirilmiştir. Bunun için problemin yerinde halledilmesi gerektiği prensibinden hareketle mahallelerde sulh meclisleri oluşturulmuştur. Mahkemeye intikal eden davalarda da hâkim, aralarındaki olayları sulh yoluyla çözmeleri için taraflara tavsiyede bulunmuştur. Günümüzde de uzlaştırma kurulları, ombudsman/kamu denetçisi, arabuluculuk gibi belirli açılardan sulh akdine benzeyen çeşitli uygulamalar yapılmakta ve başarılı sonuçlar alınmaktadır.

Çalışma, giriş ile iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte sulh akdinin İslam hukuk sistematigindeki yeri, sulhun güncelliği, sınırları, takip edilen usul ve yararlanılan kaynaklar üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde sulh ile ilgili yapılan tanımlar, bunların değerlendirilmesi, sulha benzer kavramlar, sulh akdinin dayandığı deliller, çeşitleri, rükün ve şartları, diğer akitlerle ilişkisi, muhayyerlikler, hukuki sonuçları ve sulh akdinin sona erdirilmesi gibi konular ele alınmıştır.

İkinci bölümde mali konularla ilgili akitlerin uygulanması esnasında ortaya çıkabilecek ihtilaf ve çekişmelerin sulh akdi ile nasıl sona erdirilebileceği, burada dikkat edilmesi gereken hususlar ve bunların hükümleri günümüzden örnekler vererek incelenmeye çalışılmıştır.

Sonuç kısmında çalışma boyunca elde edilen neticeler belirtilmiş, genel bir değerlendirme yapılmıştır.

İlmî bir araştırma, o araştırmayı yapan kişinin gayretiyle beraber, daha birçok kimsenin katkısı ve emeğiyle olgunlaşmaktadır. Bu anlamda, öncelikle, tezin yazılması esnasında önümdeki tikanıkları açarak, bu çalışmanın gün yüzüne çıkmasında büyük katkısı bulunan, değerli fikir, tecrübe ve tavsiyelerinden istifade ettiğim tez danışmanım Saygıdeğer Hocam Doç. Dr. Ali KAYA Bey'e teşekkür etmeyi, kendime bir borç telakki ederim. Konunun tespiti, çerçevesinin belirlenmesi ve yazımı sürecinde yardımlarını esirgemeyen Muhterem Hocam Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN Bey'e şükranlarımı sunarım. Değerli vakitlerini ayırarak, tezi okuma ve kıymetli fikirlerini paylaşma nezaketinde bulunmak suretiyle bu çalışmanın şekillenmesinde emeğini inkâr edemeyeceğim Muhterem Hocam Prof. Dr. Davut YAYLALI Bey'e teşekkür ederim. Tezin bu duruma gelmesinde, hem tashih ve hem de teknik yardımlarıyla katkı sağlayan ve burada isimlerini sayamayacağım kadar çok olan kıymetli akademisyen arkadaşlarıma şükranlarımı ayrıca ifade etmek isterim. Akademik hayata geçişimde ve bu çalışmanın hazırlamasında desteklerini hiçbir zaman unutamayacağım Yard. Doç. Dr. Ali Çolak Bey'e ve ailesine teşekkür ederim. Tabii ki, gerek sabır ve tahammülleriyle, gerekse fedakârlıklarıyla bu çalışmanın meydana gelmesinde büyük emeği olan aileme teşekkürlerimi belirtmek isterim. Bizlere olan güveni sayesinde, bu çalışmanın tamamlanıp ortaya çıkması için gerekli ortamı temin eden Değerli Rektörümüz Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN Bey'e teşekkürlerimi arz etmeyi, eda edilmesi gereken bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1

SULHUN İSLAM HUKUK SİSTEMATİĞİNDEKİ YERİ GÜNCELLİĞİ, SINIRLARI VE METODU

I- SULHUN İSLAM HUKUK SİSTEMATİĞİNDEKİ YERİ.....	1
II- SULHUN GÜNCELLİĞİ.....	1
III- KONUNUN SINIRLARI.....	2
VI- KONUNUN METODU.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA

SULH KAVRAMI VE SULH AKDİ

I- SULH KAVRAMI.....	7
A- <i>TANIMI</i>	7
1. Sözlük Anlamı.....	7
2. Terim Anlamı.....	10
3. Tanımların Değerlendirilmesi.....	12
4. Sulha Benzer Kavramlar Ve Aralarındaki Fark.....	14
a. Afv / العفو.....	14
b. İbra / الإبراء.....	15
c. Feragat / الفراغة.....	15
d. Tahkim / التحكيم.....	16
B- <i>ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE SULH AKDİNİN ROLÜ VE ÖNEMİ</i>	17
C- <i>SULHUN HUKUKİ DAYANAKLARI</i>	22
1. Kitaptan Deliller.....	22
2. Sünnetten Deliller.....	28

3. İcmâ Delili	32
II- SULH AKDİ.....	33
A- <i>SULH AKDİNİN ÇEŞİTLERİ</i>	33
1. Yapıldığı Yer Açısından Sulhun Çeşitleri	33
a. Mahkeme Dışında Sulh	33
b. Muhakeme Esnasında Sulh	34
2. Mahiyeti Açısından Sulhun Çeşitleri	36
a. İkrar Üzerine Sulh	36
b. İnkâr Üzerine Sulh.....	39
c. Sükût Üzerine Sulh	44
B- <i>SULH AKDİNİN RÜKUN VE ŞARTLARI</i>	46
1. Rükünü	46
2. Şartları.....	49
a. Taraflar.....	49
b. Konusu	51
c. Bedeli	56
C- <i>SULH AKDİNİN DİĞER AKİTLERLE İLİŞKİSİ</i>	58
1. İvazlı Akitler İle İlişkisi	59
a. Satım Akdi İle İlişkisi.....	59
b. Selem Akdi İle İlişkisi	62
c. Sarf Akdi İle İlişkisi	63
d. İcare Akdi İle İlişkisi.....	64
2. Şirket Akitleri İle İlişkisi	67
3. Tevsîkât/Garanti Akitleri İle İlişkisi	71
a. Kefalet Akdi İle İlişkisi	71
b. Rehin Akdi İle İlişkisi	73
c. Vedia Akdi İle İlişkisi.....	74
4. Teberruât/Bağış Akitleri İle İlişkisi	76
a. Hibe Akdi İle İlişkisi	76
b. Ariyet Akdi İle İlişkisi.....	78
c. Vasiyet Akdi İle İlişkisi	79
d. İbra Akdi İle İlişkisi	82

<i>E- SULH AKDİNDE MUHAYYERLİKLER</i>	84
1. Şart Muhayyerliği	85
2. Görme Muhayyerliği	86
3. Kusur Muhayyerliği	87
<i>F- SULH AKDİNİN HUKUKİ SONUÇLARI</i>	88
1. Dava Hakkının Düşmesi	89
2. Mülkiyet veya Menfaatin Nakli	89
<i>G- SULH AKDİNİN SONA ERMESİ</i>	90
1. İkâle	91
2. Teslimden Önce Sulh Bedelinin Helak Olması	91
3. Tarafların Ölümü	92

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA

MALİ KONULARLA İLGİLİ SULH ANLAŞMASI

(AKİTLER ÇERÇEVESİNDE)

I- SULH KONUSU OLARAK MAL KAVRAMI.....	95
II- SULHA ZEMİN OLUŞTURMASI BAKIMINDAN AKDİN TASNİFİ	96
III- İVAZLI AKİTLER İLE İLGİLİ SULH.....	97
<i>A. SATIM AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	97
1. Şart Muhayyerliği	98
2. Görme Muhayyerliği	99
3. Kusur Muhayyerliği	99
a. Kabz ve Teslimden Sonra Fark Edilen Kusurla İlgili Yapılan Sulh	100
b. Satış Bedeli Ödenmemiş Maldaki Kusurdan Dolayı Sulh ...	101
c. Satılan Maldaki Kusurdan Dolayı Yapılan Sulh Anlaşmasından Sonra Kusurun Yok Olması	102
d. Kusurların Tamamından veya Bir Kısımından Beraat Şartıyla Yapılan Sulh.....	102
e. Sulh Bedelinin Kusurlu Çıkması Hâlinde Yapılan sulh	103
f. Sulh Bedelinin Teslimden Önce Kusurlu Duruma Gelmesi.	104

g. Kusurlu Malda Alıcının Yanında Oluşan Yeni Bir Kusurdan Sonra Sulh Yapmak.....	105
h. İkinci Alıcının Yanında Fark Edilen Kusurdan Dolayı Sulh Yapmak.....	105
<i>B- SELEM AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	107
<i>C. SARF AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	111
<i>D. İCARE AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	112
IV- ŞİRKET AKİTLERİ İLE İLGİLİ SULH.....	117
V- TEVSİKÂT/GARANTİ AKİTLERİYLE İLGİLİ YAPILAN SULH..	119
<i>A. KEFALET AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	120
<i>B. REHİN AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	123
<i>C. VEDİÂ AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	127
VI- TEBERRUÂT/BAĞIŞ AKİTLERİYLE İLGİLİ SULH	131
<i>A. HİBE AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	131
<i>B. ARİYET AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	133
<i>C. İBRA AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	135
<i>D. VASİYET AKDİ İLE İLGİLİ SULH</i>	138
VII- BORÇLANMALARLA İLGİLİ SULH.....	143
SONUÇ	151
KAYNAKLAR	155
ÖZGEÇMİŞ	166

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.s	: Aleyhi's-Selâm
a.y.	: Aynı Yer
b.	: Bin (oğlu)
Bkz.	: Bakınız
b.y.	: Baskı Yeri Yok
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhu
ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
İSAM	: İslam Araştırma Merkezi
Mad.	: Madde
No:	: Numara
ö.	: Ölüm Tarihi
r.a.	: Radiyellahu Anh
s.	: Sayfa Numarası
s.a.s	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Thk.	: Tahkik Eden
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	: Tarihi Yok
v.b.	: Ve Benzeri

GİRİŞ

SULHUN İSLAM HUKUK SİSTEMATIĞİNDEKİ YERİ, GÜNCELLİĞİ, SINIRLARI VE METODU

I- SULHUN İSLAM HUKUK SİSTEMATIĞİNDEKİ YERİ

İslam, itikad, amel ve ahlak adı altında üç ana bölüm içerisinde ele alınmaktadır. İslama ait ameli hükümler ise, ibâdât, muamelât, münâkehât, müfârakât ve ukûbât ana kısımlarına ayrılmıştır. Sulh, klasik İslam hukuku kitaplarında muamelât ana kısmında “Kitabu’s-Sulh” veya “Bâbu’s-Sulh gibi adlarla anılan bölümlerde incelenmektedir.

İslam hukuku ile ilgili ilk kanunlaştırma faaliyetlerden biri olan Mecelle’de sulh, ibra ile birlikte 1531-1571. maddeler arasında düzenlenmiştir.

Modern İslam hukuku çalışmalarından klasik sistematığe göre tasnif edilenlerde “muamelât” ana başlığı altında işlenen sulh, batı hukuklarının sistematığı esas alınarak yapılan bazı yeni İslam hukuku çalışmalarında ise, “Akdin Çeşitleri” bölümlerinde yer almaktadır.

Mahkeme esnasında hâkimin yönlendirmesiyle yapılabileceği göz önünde bulundurularak, İslam muhakeme usulü sahasında yapılmış müstakil İslam hukuku çalışmalarında da sulha ayrıca yer verilmiştir.

II- SULHUN GÜNCELLİĞİ

“İslam Hukukunda Mali Konularla İlgili Sulh Anlaşması (Akitler Çerçevesinde)” adlı bu çalışma, insanların günlük yaşamda yaptıkları akitlerle ilgili olarak karşılaştıkları ihtilaf ve çekişmelerin sulh yoluyla sona erdirilmesi konusunu incelemektedir.

İnsanoğlu, yaşam için gerekli olan ihtiyaçlarını, diğer insanlarla sosyal, kültürel, iktisadi v.b. açılardan münasebet kurmak suretiyle temin etmeye çalışır. Bazı insanlar, bu ihtiyaçlarını karşılariken aşırı mal sevgisi, kazanç hırsı gibi sebeplerle, başkalarına karşı

haksız muamelelerde bulunabilmektedir. Bu durum özellikle malla ilgili konularda insanlar arasında çeşitli anlaşmazlıkların meydana gelmesine sebep olabilmektedir. Bu anlaşmazlıkların sulh yoluyla çözüme kavuşturulması, toplum içerisinde barış ve huzurun sağlanması adına çok önemlidir.

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde, insanlar arasında ortaya çıkan ihtilafların adil bir şekilde sulh yoluyla çözüme kavuşturulması teşvik edilmiş, hatta bunun en hayırlı işlerden birisi olduğu belirtilmiş ve Hz. Peygamber (s.a.s), bu problemlerin nasıl çözülmesi gerektiğini bizzat göstermiştir. İslam tarihi boyunca da Müslümanlar, aralarındaki anlaşmazlıkları hem mahkeme dışında hem de mahkeme esnasında sulh yoluyla çözmek için gayret göstermişlerdir. Bu anlamda ortaya çıkan ihtilaf ve anlaşmazlıkları sona erdirmek için mahallelerde ve beldelerde sulh meclisleri oluşturulmuştur. Böylelikle problemler yerinde çözülmeye çalışılmış ve bu konuda başarılı sonuçlar alınmıştır.

Günümüzde fertler arasında ve toplum içerisinde huzur ve barışın sağlanması için ortaya çıkan çekişme ve anlaşmazlıkların sona erdirilmesi maksadıyla çeşitli çözüm yollarına başvurulmaktadır. Hukuk uyuşmazlıklarında “Arbuluculuk Kanunu”, “Ombudsmanlık Sistemi” ve toplu sözleşmelerde oluşturulan “Uzlaştırma Kurulları” bunlar arasında zikredilebilir. Bunlar, İslam hukukundaki sulh akdine her yönüyle benzemese de sulh anlaşmasında olduğu gibi bunların asıl hedefi, anlaşmazlığa düşen taraflar arasında uzlaşma sağlamaktır.

Arbuluculuk kanunu, birçok batı ülkesinde uygulanmakta ve insanlar arasındaki ihtilafların giderilmesinde önemli katkı sağlamaktadır. Ülkemizde de Avrupa Birliği uyum sürecinde arbuluculuk kanun tasarısı hazırlanmaktadır.

Davaları yargılama sürecinin çok uzun sürmesi, devlete maliyetinin artması, adaleti temin etmenin zorlaşması gibi nedenlerden dolayı, anlaşmazlıkların sulh yolu ile çözüme kavuşturulması büyük önem arz etmektedir.

III- KONUNUN SINIRLARI

Sulh anlaşması, insanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlık ve ihtilaflar kadar çok boyutlu bir konudur. Günümüz hukuk sistematığına göre belirtmek gerekirse, Sulh'un Uluslararası Hukukta Sulh, Medeni Hukukta Sulh, Ceza Hukukunda Sulh, Borçlar Hukukunda Sulh, Ticaret Hukukunda Sulh ve daha birçok boyutu bulunmaktadır.

Tespit edilebildiği kadarıyla İslam Hukukunda Sulh ile ilgili hem Türkiye’de hem de Arap dünyasında master, doktora ve doçentlik çalışmaları yapılmıştır.

Arap dünyasında master çalışması olarak şunlar yapılmıştır:

1. Nezih Hammad - **Akdu’s-Sulh fi’ş-Şer’iati’l-İslâmiyye** adlı kitabında sulhtan genel olarak bahsetmekle birlikte sulhun çeşitleri konusunu genişçe ele almış, özellikle ikrar üzerine sulhta sulhu, mal ve borçlar ilgili sulh olarak ikiye ayırmıştır. Daha sonra bunlardan mal ile ilgili sulhu indirim ve ivazlı (karşılıklı bedel değişimi) sulh, borçlar ile ilgili sulhu da ibra - ıskat ve ivazlı sulh olarak kısımlara ayırıp incelemiştir.

2. Mahmud Mahcûb Abdunnûr - **es-Sulh ve Eseruhu fî İnhâi’l-Husûmeti fi’l-Fıkhı’l-İslâmî** adlı yüksek lisans çalışmasında sulhu umumi olarak incelemiş, aile hukukunda, mali konularda, uluslar arası hukukta ve ceza hukuku ile ilgili konularda yapılacak sulh anlaşması ve bu konularda mezheplerin hükümlerini incelemiştir.

3. Abdurrahman b. Salih ed-Debbâsî - **Ahkâmu’s-Sulh fi’ş-Şer’iati’l-İslâmiyye** adlı yüksek lisans çalışmasında sulh akdi ile ilgili bütün konularda sulh anlaşmasının hükümlerini mezheplerin bakış açısı çerçevesinde ele almış, sonunda kendisinin tercih ettiği görüşü sebepleriyle beraber belirtmiştir.

4. Salah Avde Semhan - **Akdu’s-Sulh fi’l-Muâmelâti’l-Mâliyye** adlı yüksek lisans çalışmasında mali akitleri ivazlı akitler, şirket akitleri, garanti akitleri ve teberruat akitleri diye kısımlara ayırmış, ancak bu kısımlara giren akitlerle ilgili sulh anlaşmasına dair teferruatlı bir inceleme yapmamıştır.

Nezih Hammad’ın “**Akdu’s-Sulh fi’ş-Şer’iati’l-İslâmiyye**” adlı kitabı, sulh konusunda Arap dünyasında doktora olarak yapılmış ciddi ilk çalışmadır. Burada sulh ve ona ait hükümler İslami mezheplere, Fransa ve Mısır kanunlarına göre ele alınmış ve bunlar arasında karşılaştırma yapılmıştır.

Türkiye’de master olarak yapılmış çalışmalar şunlardır:

1. Ertuğrul Boynukalın “**İslâm Hukukunda Sulh**” adlı yüksek lisans çalışmasında ilk önce batı hukuku ile İslam Hukukunda sulh karşılaştırmış, daha sonra da İslam Hukukundaki sulhun tanımı, çeşitleri, unsurları ve hukuki sonuçlarını araştırmıştır.

2. Veli Sırım “**İslâm Devletler Hukukunda Milletlerarası Anlaşmazlıkların Sulh Yolu İle Çözümü**” adlı çalışmasında sulhu, uluslar arası ilişkiler açısından ele alıp incelemiştir.

3. Abdulhamid Ramazanoğlu “**1876 nolu Trabzon Şer’iyye Sicili ve Bu Şer’iyye Sicili Çerçevesinde Sulh Akdi**” adlı çalışmasında ilk önce şer’iyye sicillerinin mahiyetini araştırmış, daha sonra da Trabzon şer’iyye sicillerinden örnekler vererek İslam Hukukundaki Sulhun tanımı, çeşitleri ve hükümlerini incelemiştir.

4. M. Hadi Hosainy - **Sulh in eighteenth-century Ottoman fatwa compilations** (Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Fetva Mecmularında Sulh) adlı çalışmasında sulh sözleşmesi kavramının hukuki niteliğini, benzer kurumlarla olan ilişkisini ve farklılıklarını ortaya koymuştur.

5. Agah Kürşat Karauz - Sulh sözleşmesi (Compromise agreement) adlı çalışmasında sulh kavramını, Behcetü'l-Fetâvâ me‘a’n-Nukûl, Fetava-yı Abdurrahim ve Neticet’ül-Fetâvâ me‘an-Nukûl olmak üzere üç 18. yy. şeyhülislam mecmuası ışığında incelemiştir.

Doçentlik tezi olarak hazırlanan ve kitap olarak yayınlanan ilk eser, Davut Yaylalı’nın “İslam Hukukunda Sulh” adlı çalışmasıdır. Bu kitapta sulh, borçlar hukukunda, medeni hukukta ve ceza hukukunda sulh olarak üç bölümde incelenmiştir. Sulhun mahiyeti, delilleri, çeşitleri, sulhun diğer akitler ile ilişkisi ilk bölüm olan “Borçlar Hukukunda Sulh” adlı birinci bölümde ele alınmıştır. İkinci bölümde aile hukuku ile ilgili nafaka, kadının isteği üzerine tarafların karşılıklı anlaşarak boşanması demek olan muhalaa ve miras ile ilgili konularda yapılan sulh anlaşması araştırılmıştır. Üçüncü bölümde ceza hukuku ile ilgili kısas, diyet ve hadlerle ilgili konularda sulh anlaşması incelenmiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi daha önce yapılan çalışmaların bir kısmında sulh konusunu genel olarak incelenmiş, diğer bir kısmında İslam hukuku ile diğer hukuklar arasında kıyaslama yapılmış, diğer bir kısmında da konu uluslar arası hukuk açısından incelenmiştir. Müstakil olarak sulh konusunu akitler çerçevesinde ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun için tez konusu olarak “İslam Hukukunda Mali Konularla İlgili Sulh Anlaşması (Akitler Çerçevesinde)” tespit edilmiştir. Türkiye’de bu konuda doktora olarak yapılmış ilk çalışma, bu tezdur.

VI- KONUNUN METODU

Tez, Hanefî mezhebinin terminolojisi ve sistematîği esas alınarak hazırlanmış olmakla beraber, tespit edilebildiği kadarıyla, diğere mezheplerin görüşleri de kaydedilmiş ayrıca mezhepler arasında tercihe uygun olanlar belirtilmiştir.

Klasik fıkıh kaynakları “kazuistik-meseleci” metodla yazıldığı için oralardaki hükümler tahlil edilerek, hükümle ilgili ilkelere ulaşmaya çalışılmıştır. Ulaşılan genel ilkelerle ilgili olarak kaynaklarda verilen örnekler güncelleştirilerek, konunun daha anlaşılır hale gelmesine özen gösterilmiştir.

Konu hazırlanırken farklı mezhepler dikkate alınmıştır. Dört mezhebin yanı sıra İmamiyye ve Zahiriyye mezheplerinin hükümlerine de yer verilmiştir. Her mezhebin görüşü için o mezhebe ait eserlere müracaat edilmiştir.

Kavramlar, klasik lügat ve ıstılah kitapları taranarak açıklanmaya çalışılmıştır. T.D.V. İslâm Ansiklopedisi’nden konu ile ilgili maddeler incelenmiştir. Gerekli durumlarda tefsir ve hadis şerhi kitaplarına başvurulmuş, çağdaş kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Klasik kaynaklarda “sulh” konusu müstakil bir bölüm olarak incelenmiştir. Ancak Hanefî fıkının klasik temel eserlerinden biri olan Serahsî’nin Meksût’unda, özellikle Süleymaniye Kütüphanesi’nde el yazması olarak bulunan Hekimoğlu Nüşhası’nda, daha geniş olarak ele alınmıştır. Bu ek bilgiler matbu Meksût kitabında bulunmamaktadır. Tezde bu nüshadan yapılan iktibaslar (Hekimoğlu Nüşhası) şeklinde ayrıca belirtilmiştir. Meksût’un Gümüşev yayınları tarafından yayınlanan Türkçe tercümesinden de tezin yazılımı esnasında istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
İSLAM HUKUKUNDA
SULH KAVRAMI VE SULH AKDİ

I- SULH KAVRAMI

A- TANIMI

1. Sözlük Anlamı

Sulh kelimesi, Arapça bir sözcük olup, “Sa-le-ha / صَلَحَ” fiilinden türemiş bir isimdir. Bu fiil, sülasî mücerredin üçüncü ve beşinci bablarında kullanıldığında “*layık oldu, bir kişi fesadından sonra iyi oldu, doğru oldu, düzeldi, faydalı ve uygun oldu, müstakîm oldu, iyileşti*” anlamlarında lâzım bir mana bildirmektedir. “As-le-ha أَصْلَحَ” şeklinde if’âl babında “*düzeltilti, düzene koydu, tamir etti, uygun hale getirdi, kişilerin aralarını bulup barıştırdı ve iyilik yaptı*” anlamlarında müteaddî bir mana; “sâ-le-ha صَلَحَ” şeklinde mufâale bâbında ise “*anlaştı, uzlaştı, barıştı*” gibi müşâreket bildiren manalara gelmektedir.¹

Ünlü Arap Dili ve Edebiyatı âlimi Halil b. Ahmed (ö. 175/791)’in kitabı’l-ayn adlı eserinde geçen bir şiirde “sa-le-ha” sözcüğü, “doğru, faydalı ve uygun oldu” manalarında kullanılmaktadır:

لا يَزْتَوْنَ فِي الْعَشِيرَةِ بِالسَّوِّ وَلَا يُفْسِدُونَ مَا صَلَحَا

“Kabileyi kötülükle itham etmiyorlar. Doğru ve düzgün olan şeyi bozmuyorlar.”²

¹ Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu’l-Luğa*, I-XVII, Thk. Abdülkerîm el-İzbâdî, b.y., t.y., c. IV, s. 243; Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh Tâcu’l-Luğa ve Sihâhu’l-Arabiyye*, I-VI, Thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, 3. b., Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, Beyrut, 1404/1984, c. I, s. 383; Zemahşerî, Ebu’l-Kasım Muhammed b. Ömer, *Esâsu’l-Belağa*, I-II, Thk. Muhammed Basil Uyûnu’s-Sûd, 2. b., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2010, c. I, s. 554; İbn Manzûr, Ebû’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu’l-Arab*, I-XVIII, 2. b., Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî - Müessesetü’t-Târîhi’l-Arabî, Beyrut, 1417/1997, c. VII, s. 384; Feyyûmî, Ebu’l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el-Misbâhu’l-Munîr fi Garîbi’s-Şerhi’l-Kebîr*, 1. b., Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, Beyrut, 1431/2010, s. 284; Fîrûzâbâdî, Ebu’t-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, I-IV, 1. b., Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1412/1991, c. I, s. 473; Tehânevî, Muhammed Ali el-Farûkî, *Mevsûatü Keşşâfi Istilahâti’l-Fünûn ve’l-Ulûm*, I-II, ed. Refik el-Acem, Thk. Ali Dahrûc, 1. b., Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1996, c. II, s. 1093-1095; Asım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, I-IV, Bahriye Matbaası, İstanbul, 1304/1887, c. I, s. 921-922.

² HALİL b. AHMED, Ebû Abdurrahman el-Halil b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhidî (el-Fürhûdî), *Kitabu’l-Ayn*, I-VIII, Thk. Mehdi el-Mahzûmî – İbrahim es-Sâmîrâi, Dâru’l-Hilâl, b.y., t.y., c. VII, s. 351.

“Sa-le-ha / صَلَحَ” fiili, iftiâl babında اصْطَلَحُوا şeklinde, tefâul babında ise تَصَالَحُوا ve إِصْلَاحُوا şeklinde kullanıldığında صَلَحَ gibi “anlaştı, uzlaştı, barıştı” manalarını ifade etmektedir.³

صِلَاحًا kelimesi mufâale babından mastardır. Bişr b. Ebî Hazım صِلَاحًا kelimesini bir şiirinde şu şekilde kullandığı görülmektedir:

يَسُومُونَ الصَّلَاحَ بِذَاتِ كَهْفٍ و ما فيها لهم سَلْعٌ وَقَارٌ

“Mağarada yaşayan insana barışı pazarlıyorlar, Hâlbuki orada/mağarada ne mal var, ne de deve.”⁴

Bu şiirde, malın ve bilhassa o zamanda en kıymetli binek vasıtası olan devenin bulunmadığı yerde, sulha da ihtiyaç yoktur, demek suretiyle, bu tez çalışmasında ele alınan mali konularla ilgili sulh anlaşmasına işaret edilmektedir.

“Sa-le-ha / صَلَحَ” fiilinin mastarı, “salâh / صَلَاح” şeklindedir. Salâh, layık olmak, iyi bir hal üzere olmak, bir kişinin fesadından sonra iyi olması, iyilik, istikamet ve musalaha/barışma anlamlarına gelmektedir.⁵

Mastarın “sulûh / الصُّلُوح ” şeklinde de geldiği zikredilmektedir. Nitekim aşağıdaki beyitte bu görülmektedir:

فَكَيْفَ بِأَطْرَاقِي إِذَا مَا شَتَمْتَنِي وَ مَا بَعْدَ شَتْمِ الْوَالِدَيْنِ صُلُوحٌ

“Beni ve ana babamı aşağılayıp bize hakaret ettikten sonra, ben seninle nasıl barışır ve başımı öne eğip miskin miskin otururum.”⁶

³ İbn Manzûr, a.g.e., a.y.

⁴ Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed Murtazâ el-Hüseyinî, *Tâcu'l-Arûs min Cevheri'l-Kâmûs*, I-XL, Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt, 1369/1969, c. VI, s. 549.

⁵ Askerî, Ebû Hilâl Hasan b. Abdullah. b. sehl, *el-Furûk fi'l-Luğa*, Thk. Cemal Abdulganî Mudgameş, 2. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1427/2006, s. 366; Ahterî, Mustafâ b. Şemseddin el-Karahisarî, *Ahteri Kebîr*, I-II, Matbaa-ı Âmira, İstanbul, 1310/1895, c. I, s. 471. “Salâh” kavramı ile ilgili olarak Ömer Dumlu'nun “**Kur'an'da Salâh Meselesi**” adlı bir kitabı bulunmaktadır.

⁶ Ezherî, a.g.e., a.y.; İbn Manzûr, a.g.e., a.y. Tehzîb'te beyitteki بِأَطْرَاقِي kelimesi, lisânu'l-arab'da بِأَطْرَاقِي şeklinde geçmektedir. Bu beyit, el-Mu'cemu'l-Mufassal fî Şevâhidi'l-Luğati'l-Arabiyye'de بِأَطْرَاقِي kelimesi ile yer almaktadır. Şiir بِأَطْرَاقِي kelimesi ile olduğunda manası şu şekilde olmaktadır: “Beni ve ana babamı aşağılayıp bize hakaret ettikten sonra, ben buna nasıl göz yumarım.” Emîl Bedî' Yakup, el-Mu'cemu'l-Mufassal fî Şevâhidi'l-Luğati'l-Arabiyye, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996, c. II, s. 118.

Salâh kelimesi ile fesat kelimesi, maslahat kelimesi ile mefsedet kelimesi, ıslah kelimesi ile ifsat kelimesi ve ıstıslâh kelimesi ile de istifsâd kelimesi zıt anlamlı sözcüklerdendir.⁷ Ayrıca “kötü/şerli olmak” manasındaki “talâh / الطَّلَاح ” kelimesi de salâh kelimesinin zıt anlamını ifade etmektedir.⁸

Salâh kelimesi şu anlamlarda da kullanılmaktadır: “Bu ayakkabıya uygun deridir”, “فَالَانْ لَا يَصْلُحُ لِصُحْبَتِكَ” “Falan, sohbetine layık değildir” ve “أَصْلَحَ إِلَى دَابَّتِهِ” “Hayvanına iyi baktı.”⁹

Salâh kelimesi özel isim olarak da kullanılmaktadır. Nitekim “salâhı / صَلَاح ve “salâhun / صَلَاحُ” kelimeleri, cahiliye döneminde Mekke’ye verilen isimlerdendir.¹⁰ Harb b. Ümeyye,¹¹ fıcar günlerinde Ebû Matar el-Hadramî’ye hitaben söylediği şiirde Mekke’den bahsederken صَلَاح kelimesini kullanmıştır:

أَبَا مَطَرٍ هَلُمَّ إِلَى صَلَاحٍ لِيَكْفِيكَ النَّدَامَى مِنْ قُرَيْشٍ

“Ey Eba Matar! Salâh’a (Mekke) gidelim,

Sana Kureys’in kadeh arkadaşları yeter.”¹²

Arap cahiliye şairlerinden İmruu’l-Kays (ö. 530) “ıslâh” kelimesini kullandığı bir beyitte şöyle demektedir:

تَتَكَلَّمُ عَنْ ذِنَابِ الْبُعْيِ قَوْمًا وَ تَدْعُو آخِرِينَ إِلَى إِصْلَاحٍ

⁷ İsfehânî, Râgib, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, Thk. Safvan Adnan Davûdî, 4. b., Dâru'l-Kalem – ed-Dâru's-Şâmiye, Dımaşk – Beyrut, 1430/2009, s. 489; Cevherî, a.g.e., c. I, 384 ; Ahterî, a.g.e., a.y; Münâvî, Muhammed Abdurraûf, *et-Tevkîf ala Mühimmâti't-Teârîf*, Thk. Muhammed Rıdvân er-Râye, 2. b., Dâru'l-Fikri'l-Muâsır – Dâru'l-Fikr, Beyrut – Dımaşk, 1423/2002, s. 462.

⁸ İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. El-Hasen el-Ezdî, *Cemheretü'l-Luğa*, I-III, Thk. Remzi Münir Ba'lebekî, 1. b., Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, c. I, s. 543; Ezherî, a.g.e., c. IV, s. 385.

⁹ Zemahşerî, *Esâsu'l-Belağa*, c. I, s. 554.

¹⁰ Belâzürî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahya b. Câbir, b. Davud, *Fütûhu'l-Büldân*, Thk. Abdullah Enîs et-Tabbâ', Müessesetü'l-Meârif, Beyrut, 1407/1987, s. 69. Hilfû'l-fudûl antlaşmasına binaen haksızlığa uğrayanlara yardım edilmesi, saldırı korkusu bulunmaksızın gelinebilecek ve sığınılacak kutsal bir yer (harem) oluşu v.b sebeplerle Mekke'ye bu isim verilmiş olabilir. Nitekim Hz. İbrahim (a.s) da Mekke'nin güvenilir bir belde olması için dua etmiştir. Bkz. Bakara (2), 126. Eyüp Sabri Paşa, Kâbe ve Mekke Tarihi (Mir'ât-ı Mekke) adlı eserinde “Salah” kelimesinin, “salâh ve felâh mahalli olduğu için” Mekke'ye bu isim verildiğini belirtmektedir. Eyüp Sabri Paşa, *Kâbe ve Mekke Tarihi (Mir'ât-ı Mekke)*, Sadeleşiren: Osman Erdem, Fâtih – Osmanlı Yayınevi, İstanbul, t.y., s. 27.

¹¹ Bu beyitin Hâris b. Ümeyye'ye ait olduğu da söylenmektedir. Zebîdî, a.g.e., a.y.

¹² İbn Düreyd, a.g.e., a.y.; İbn Manzûr, a.g.e., c. VII, s. 385. Dumlu, bu iki beyiti zikrettikten sonra, “Bu iki beyitten de anlaşılacağı üzere cahiliye döneminde “salâh” kavramı oldukça canlı bir konumdadır” demektedir.

“Bir topluluğu isyan kurtlarından koruyor, diğerlerini de düzeltmeye çağırıyorsun.”¹³

Salâh kelimesinin ism-i faili olan “sâlih / صَالِح” çoklukta kinaye olarak kullanılmaktadır. Örneğin, çok yağmur yağdığını ifade etmek için مَطْرَةٌ صَالِحَةٌ denilmektedir.¹⁴ “Sâlih / صَالِح” kelimesi “قَوْلٌ صَالِحٌ” “iyi söz”, “عَمَلٌ صَالِحٌ” “güzel amel” şeklinde bir şeye sıfat olarak da kullanılmaktadır.¹⁵

Sulh kelimesi Türkçede “barış, barışma, barışıklık, rahatlık, asayiş, uyuşma, uzlaşma, anlaşma” anlamlarına gelmektedir.¹⁶ الصُّلْحُ kelimesi hem müzekker hem müennes olarak kullanılmaktadır. Arap Dilinde “sulh / الصُّلْحُ” ve “Silm / سِلْمٌ” kelimeleri “barış” manasında birbirinin eş anlamlısıdır.¹⁷

Sulh, taraflar arasında ortaya çıkan ihtilaf ve çekişmelerin karşılıklı anlaşarak sona erdirilmesi manasına gelmektedir.

2. Terim Anlamı

İslam Hukukunda mezhepler, sulh akdini çeşitli açılardan değerlendirip farklı şekilde tanımlamışlardır. Hanefî âlimlerden Mevsilî (ö. 683/1284), Zeylaî (ö. 743/1342), Aynî (ö. 855/1451) ve Kâdızâde Efendi (ö. 988/1580) sulhu, “*Hasımlar arasındaki çekişme ve anlaşmazlığı ortadan kaldıran akit*” (عَقْدٌ يَرْتَفِعُ بِهِ الشَّاجِرُ وَالتَّنَازُعُ بَيْنَ الْخُصُومِ),¹⁸ Hanefî

¹³ Sendubî, Hasan, *Şerhu Divani İmrui'l-Kays*, Mısır, t.y., s. 251. Dumlu, Ömer, *Kur'ân'da Salâh Meselesi*, 3. b., DİB Yayınları, Ankara, 2009, s. 25'den naklen.

¹⁴ İbn Manzûr, a.g.e., c. VII, s. 384.

¹⁵ Ebu'l-Bekâ, Eyyub b. Musa el-Hüseynî el-Kufevî, *el-Külliyât*, 2. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1413/1993, s. 560.

¹⁶ Sâmî, Şemşeddin. Kâmus-u Türkî, Dersâdet, İstanbul, 1317, s. 830; Devellioğlu, Ferit, *Lûgat*, 11. b., Aydın Kitabevi, Ankara, 1993, s. 963; *TDK Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara, 2005, s. 1817.

¹⁷ İbn Manzûr, a.g.e., c. VII, s. 384.

¹⁸ Mevsilî, Ebu'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, I-IV, Thk. Şuayb el-Arnaût – Ahmed Muhammed Berhûm – Abdullatîf Hirzullah, 1. b., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dımaşk, 1430/2009, c. II, s. 421; Zeylaî, Fahrüddîn Osman b. Ali, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-VI, 1. b., el-Matbaatu'l-Kübra'l-Emîriyye, Bulak-Mısır, 1315/1897, c. V, s. 29; Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye*, I-XII, 2. b., Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1411/1990, c. IX, s. 3; Kâdızâde Efendi, Şemsüddîn Ahmed b. Küder, *Netâicu'l-Efkâr fi Keşfi'r-Rumûz ve'l-Esrâr (Tekmiletü Şerhi Fethi'l-Kadir)*, I-X, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, c. VIII, s. 423.

âlimlerden Neseî (ö. 710/1310) ve Meydânî (ö. 1298/1881) ise, “Çekişmeye son veren akıt” (عَقْدٌ يَرْفَعُ النَّزَاعَ)¹⁹ şeklinde daha kısa olarak tanımlamışlardır.

Şâfîî âlimlerden Nevevî (ö. 676/1277), Şîrbînî (ö. 977/1570), Ramlî (ö. 1004/1596) “kendisiyle tartışmanın kesildiği akıt” (لُعَّةٌ: قَطْعُ النَّزَاعِ، وَشَرْعًا: عَقْدٌ يَحْضُلُ بِهِ ذَلِكَ)²⁰ diye tanımlarken, Hanbelî âlimlerden İbn Kudâme (ö. 620/1223), İbn Müflih (ö. 884/1479), Merdâvî (ö. 885/1480), Hıcvî (ö. 968/1560), Buhûtî (ö. 1051/1641) ve Necdî (ö. 1392/1972), “İhtilaf hâlinde olan tarafların arasını bulmayı sağlayan akıt” (الصُّلْحُ مُعَاوَدَةٌ يَتَوَصَّلُ بِهَا إِلَى الْإِصْلَاحِ بَيْنَ الْمُخْتَلِفِينَ)²¹ şeklinde tarif etmişlerdir.

Mâlikî fukahası arasında kabul gören tanım İbn Arafe (ö. 803/1401)’ye aittir ve bu tanım şöyledir: “Sulh, ortaya çıkan veya çıkma ihtimali olan çekişmeyi gidermek için hak ve davadan bir bedel karşılığında vazgeçmektir” (انْتِقَالَ عَنْ حَقٍّ أَوْ دَعْوَى بِعَوَضٍ لِرَفْعِ نِزَاعٍ أَوْ خَوْفٍ وَفُوعِهِ)

22

¹⁹ Cürcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitabu't-Ta'rifât*, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlı, 2. b., Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1428/2007, s. 209; Tûrî, Muhammed b. Hüseyin b. Ali, *Tekmiletü'l-Bahri'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-IX, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, c. VII, s. 434; İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer, *Reddu'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr*, I-XIV, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd - Ali Muhammed Muavvad, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2003, c. VIII, s. 405; Meydânî, Abdulganî b. Talip, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, I-IV, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., c. II, s. 162-163.

²⁰ Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref, *Ravdatu't-Tâlibîn*, I-VIII, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvid, Dâru Alemi'l-Kütüb, Beyrut, 1423/2003, c. III, s. 427; Şîrbînî, Şemsuddîn el-Hatib Muhammed b. Muhammed, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Marife, Beyrut 1418/1997, c. II, s. 230; Ramlî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404/1984, c. IV, s. 382; Abdulmevcûd, Adil Ahmed, “ve diğerleri”, *Tekmiletü'l-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, I-XXVII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007, c. XIV, s. 167.

²¹ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni*, I-XV, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî – Abdullettâh Muhammed el-Hulv, 3. b., Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1417/1997, c. VII, s. 5; İbn Müflih, Ebû İshâk Burhânüddîn İbrahim b. Muhammed b. Abdullâh er-Râmîni ed-Dımaşkı, *el-Mübdî' fi Şerhi'l-Mukni'*, I-VIII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, c. IV, s. 258; Merdâvî, Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleyman b. Ahmed, *el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcihi mine'l-Hilâf*, I-XII, 2. b., Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., c. V, s. 234; Hıcvî, Ebu'n-Necâ Şerefüddîn Musa b. Ahmed b. Sâlim el-Makdîsî, *el-İknâu fi Fıkhî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-IV, Thk. Abdullatîf Muhammed Musa es-Subkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y., c. II, s. 192; Buhûtî, Mansûr b. Yunus b. İdris, *Keşşâfu'l-Kınâ' ani'l-İknâ'*, I-XV, Thk. Komisyon, 1. b., Vezâratü'l-Adl fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, 1427/2006, c. VIII, s. 276; Necdî, Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Âsımî, *Haşiyetü'r-Ravdi'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Mustakni'*, I-VII, 1. b., el-Metâbiu'l-Ehliyye, b.y., 1398/1976, c. V, s. 128.

²² Haraşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah, *el-Haraşî Şerhu Muhtasari'l-Halil*, I-VIII, Dâru Sâder, Beyrut, t.y., c. VI, s. 2; Mevvâk, Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî el-Gırnâtî,

Ca'ferî mezhebine göre sulh, “*Hasımlar arasındaki anlaşmazlığı karşılıklı rızayla ortadan kaldırmak için meşru kılınan bir akittir.*”

(عَرَفَ كَثِيرٌ مِنَ الْفُقَهَاءِ الصُّلْحَ بِأَنَّهُ عَقْدٌ شَرِعٌ لِقَطْعِ التَّنَازُعِ بَيْنَ الْمُتَخَاصِمِينَ بِتَرَاضِيهِمَا)²³

Haneî mezhebini esas alan Mecelle'nin 1531. maddesindeki sulh tanımı şöyledir: “*Sulh, bitterazi nizamı ref eden bir akittir ki icab ve kabul ile mün'akid olur.*” Bu tanım günümüz Türkçesine aşağıdaki şekilde çevirilebilir: “*İcab ve kabulle kurulup taraflar arasındaki anlaşmazlığı karşılıklı rıza ile ortadan kaldıran bir akittir.*”²⁴

İslam Hukukunda Sulh konusunda Türkçe yayımlanmış ve ulaşabildiğimiz tek eser sahibi olan Davut Yaylalı, mezheplerin sulhla ilgili tanımlarını birleştirerek sulhu, “*Tarafların bir bedel karşılığında aralarındaki ihtilafı kaldırmak için kendi rızalarıyla yaptıkları akde sulh denir*”²⁵ şeklinde tarif etmiştir.

3. Tanımların Değerlendirilmesi

Bu tanımların ortak noktası olarak, sulhun, taraflar arasında ortaya çıkan veya çıkma ihtimali olan bir anlaşmazlığı gidermek için yapıldığı hususu zikredilebilir. Şöyle ki, yukarıda kaydedilen tanımlarda geçen “teşâcur” (التَّشَاوُرُ) (tartışma), “nizâ” (النِّزَاعُ) (çekişme), “husûm” (الْحُصُومُ) (davacı - davalı), “muhtelifeyn” (الْمُخْتَلِفَيْنِ) (ihtilaf içinde olanlar) ve “mütehasımîn” (الْمُتَخَاصِمِينَ) (davacı - davalı) gibi ifadeler ile sulhun diğer hukuki işlemlerden ayrılan özelliğine işaret edilmektedir. Bu da sulhun, taraflar arasında meydana gelen tartışma ve çekişmeyi bir şekilde çözüme kavuşturmak için yapılan bir anlaşma olduğunu göstermektedir.

et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari'l-Halîl, I-VIII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1994, c. VII, s. 5; Sâvî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Halvetî, *Bulğatü's-Sâlik li Akrabi't-Mesâlik*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y., c. III, s. 405; Âbî, Salih Abdu's-Semî', *Cevâhiru'l-İklîl*, I-II, el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, t.y., c. II, s. 102; Alîş, Muhammed, *Şerhu Minehi'l-Celîl alâ Muhtasari'l-Allâme Halîl*, I-IV, Dâru Sâdir, b.y., t.y., c. III, s. 200.

²³ Muğniye, Muhammed Cevad, *Fıkhü'l-İmâm Ca'feri's-Sâdik*, I-VI, 5. b., Dâru'l-Cevâd, Beyrut, 1404/1984, c. IV, s. 87.

²⁴ *Mecelle*, Mad., 1531.

²⁵ Yaylalı, Davut, *İslam Hukukunda Sulh*, Taştan Matbaası, İstanbul, 1993, s. 13.

Yukarıda kaydedilen Hanefî, Şâfiî, Hanbelî, Mâlikî ve Ca'ferî mezheplerinin sulh tanımları ana hatlarıyla birbirlerine benzemekle birlikte, Mâlikî ve Ca'ferî mezhepleri ile Mecelle'nin sulh tanımlarında bazı ilaveler olduğu görülmektedir. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

Mâlikîlerin sulh tanımında “*çıkma ihtimali olan*” (خَوْفٌ وَفُوعٌ) ifadesi dikkat çekmektedir. Bu ifadeye göre Mâlikî mezhebinde sulhun sahası, diğer mezheplerde olduğu gibi sadece üzerinde çekişme olan hukuki ilişkilerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda taraflar arasında anlaşmazlık çıkması muhtemel durumları da kapsadığı ve böyle bir olayın meydana gelmesini önceden önleyecek akitlerin de sulh olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.²⁶

Mâlikîlerin sulh tanımında geçen “*bir bedel karşılığında*” (بِعَوَضٍ) ifadesiyle, sulhun bir bedel karşılığı yapılabildiği belirtilmektedir. Sulh işlemi, çoğunlukla bir bedel mukabilinde yapılsa da ibra şeklinde yapıldığında bedelsiz olarak yapılmaktadır. Bu sebeple tarifte bulunan “*bir bedel karşılığında*” kaydının sulh işleminin sınırlarını daralttığı düşünülebilir.

Ca'ferî mezhebi ve Mecelle'nin sulh tanımındaki “*karşılıklı rızayla*” (بِتَرَاضِيهَا) ibaresine gelince; bu ifade, sulh akdinin tarafların özgür iradesi ile yapılan bir akit olduğunu ve tarafların sulh yapmaya zorlanamayacaklarını göstermektedir. Her ne kadar sulh akdinin muteber olanı, karşılıklı rıza ile yapılanı olsa da, bazen insan mahkemeye çıkmamak, yemin etmemek, başından belayı bir şekilde atıp bu gibi olaylarla zaman kaybetmemek gibi sebeplerle sulh yapmak mecburiyetinde kalabilir. Bu sebeple Ca'ferî mezhebi ve Mecelle'nin kullanmış olduğu “*karşılıklı rızayla*” ifadesinin tanımda zikredilmemesi, sulh akdinin kapsamının daraltılmaması adına daha isabetli görülmektedir.

Nesefî ve Meydânî gibi Hanefî âlimlerin yapmış oldukları “*Çekişmeye son veren akit*” (عَقْدٌ يَرْفَعُ التَّرَاغ) şeklindeki tanımın, diğerlerine nazaran daha öz ve kapsamlı olduğu söylenebilir. Tanımda geçen “*akit*” (عَقْدٌ) kelimesinden sulh işleminin taraflar arasında

²⁶ Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 167.

gerçekleştiği anlaşıldığından (بَيْنَ الْخُصُومِ), (بَيْنَ الْمُتَخَاصِمِينَ) ve (بَيْنَ الْمُخْتَلِفِينَ) kayıtlarının tanımda zikredilmesi şart değildir. Zira karşılıklı taraflar olmadan akit yapılamaz. (الْتِرَاعُ) kelimesi taraflar arasında ister ortaya çıkmış, isterse ortaya çıkma ihtimali olsun, bir çekişmenin bulunduğunu göstermektedir.

4. Sulha Benzer Kavramlar Ve Aralarındaki Fark

Sulh kavramı ile afv, ibra, feragat ve tahkim kavramları arasında anlam bakımından benzerlikler bulunmaktadır.

a. Afv / العفو

İnsanların günlük kullanımlarına da yansıdığı gibi sulh kavramı ile benzerlik arzedene ve çoğu zaman birlikte de kullanılan kavramların başında “afv” kavramı gelmektedir. Afv, anlam bakımından sulh kavramına en yakın olan terimdir. Nitekim afv, “affetmek, cezalandırmadan ve başkası üzerinde olan bir hakkından vazgeçmek”²⁷ manasını ifade etmekte olup bu anlam, sulhta da bulunmaktadır. Zira bazı sulh işlemleri, hakkın tamamından veya bir kısmından vazgeçip sadece geri kalan kısmını alma şeklinde olabilir. Bazı durumlarda bir muameleyi bir yönüyle afv olarak değerlendirirken başka bir açıdan sulh işlemi şeklinde kabul edebiliriz. Örneğin, kısas davasından vazgeçip diyete razı olmak, bir haktan vazgeçme olduğu için afv olarak telakki edilebileceği gibi, kısas hakkına karşılık diyet almak suretiyle sulh olma şeklinde de düşünülebilir.²⁸ Bu sebeple sulh ile afv kelimeleri anlam olarak birbirine yakın iki kavramdır. Ancak iddia sahibi iddia ettiği şeyin tamamını aldığı veya ona karşılık başka bir şeyi almak suretiyle ivaz/karşılıklı bedel değişimi mahiyetinde sulh anlaşması yapıldığında herhangi bir afv söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla afv kavramı ile sulh kavramının her zaman birbirlerinin yerlerine kullanılabilecek kadar anlam benzerliğine sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

²⁷ İbn Manzûr, a.g.e., c. IX, s. 294-295; Zebidî, a.g.e., c. X, s. 472.

²⁸ Udeh, Abdulkadir, *et-Teşriü'l-Cinâiyü'l-İslâmî Mukâranen li'l-Kanûni'l-Vaz'î*, I-II, 3. b., Dâru't-Turâs, Kâhire, 1977, c. II, s. 168.

b. İbra / الإبراء

Sulh kavramı ile aralarında benzerlik bulunan kavramlardan bir diğeri “*ibra*” kavramıdır. İbra, “*bir kimseyi bir davadan, bir haktan aklama, onun hakkında dava ve hak talebinde bulunmaktan vazgeçme*”²⁹ anlamını ifade etmektedir. Davalı durumunda bulunan kişi, ibrada olduğu gibi sulh akdi neticesinde yapılan itham ve iddiadan kurtulmaktadır. İddia sahibi kişinin iddia ettiği şeyin bir kısmı veya tamamından vazgeçmesi şeklinde yapılan sulh anlaşması, mahiyeti itibariyle “*ibra*” özelliği taşımaktadır. Çünkü iddia sahibi vazgeçtiği kısım itibariyle davalıyı ödeme sorumluluğundan ibra etmektedir. Bu yönden sulh ile ibra kavramı arasında benzerlik bulunmaktadır. Ancak, genel olarak sulh işleminde bir anlaşmazlık ve niza söz konusu olduğu halde, ibranın meydana gelmesinde böyle bir durum şart değildir. Alacaklı, aralarında ihtilaf olmaksızın da borçlusunu ibra edebilir. Ayrıca sulh işlemi, asıl borçtan herhangi bir şey düşürmeksizin bir bedel karşılığında da yapılabilir.³⁰ Bu açılarından bakıldığında ibranın sulh kavramına göre kapsam olarak daha dar bir anlam taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ibra kavramı bazen sulh kavramının yerine kullanılabilse de bunun her zaman mümkün olmayacağı görülmektedir.

c. Feragat / الفراغة

Sulh kavramı ile aralarında benzerlik kurulabilecek bir diğeri kavram ise “*feragat*” kavramıdır. Zira bu kavram, “*şahsın mal üzerindeki haklarından ve davacının talebinin neticesinden vazgeçmesi*”³¹ suretiyle anlaşmazlık ve nizayı sonlandırmak anlamı taşımaktadır. Anlaşmazlık ve çekişmeye son verme yönünden sulh kavramı ile davadan feragat etme kavramı birbirine benzemektedir. Davadan feragat kavramının sulhtan ayrılan yönü, sulhtan sonra artık tekrar dava açılmadığı halde, davanın terki hâlinde yeniden dava açma imkânının var olmasıdır.³² Ayrıca sulh akdi, tarafların talepleri dikkate alınıp karşılıklı rızalarıyla kurulur. Davacının davadan feragat etmesinde davalının rızası

²⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, I-VIII, Bilmen Yayınları, İstanbul, 1970, c. VIII, s. 5.

³⁰ Hammad, Nezih, *Akdu's-Sulh fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, 1. b., Dâru'l-Kalem - ed-Dâru's-Şâmiyye, Dımaşk - Beyrut, 1416/1996, s. 9.

³¹ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 3. b., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 93.

³² Abdunnûr, Mahmud Mahcûb, *es-Sulh ve Eseruhu fi İn'hâi'l-Husûmeti fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 1. b., Dâru'l-Cil, Beyrut, 1407/1987, s. 41.

aranmaz. Bu sebeple davadan feragat kavramı ile sulh kavramının her zaman birbirlerinin yerinde kullanılması uygun değildir.

d. Tahkim / التحكيم

“Davacı ile davalının aralarındaki sorunu çözüme bağlaması için kendi rızalarıyla bir zatı (ya da zevatı) hakem kabul etme anlamına gelen tahkim”³³ kavramı da anlam olarak sulha yakın olan tabirlerden birisidir. Bu kavram ile sulh arasında benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da vardır. Sulh, bir akit olduğu için genellikle tarafların bizzat kendileri veya kanuni temsilcileri tarafından yapılır. Tahkimde ise hakemler, tarafların bizzat kendileri değildir. Tarafların kanuni temsilcileri veya başkaları hakem olabilir. Sulhta hüküm kesin olup husumet sona ermektedir. Tahkim ise, sonuca götürecek bir merhaledir. Tahkimde hakemler taraflara sadece tavsiyede bulunabilirler.³⁴ Sulhta taraflardan birisinin veya her ikisinin, haklarının bir kısmından veya tamamından feragat etmeleri söz konusu iken, tahkimde böyle bir şey yoktur. Tahkimde hak sahipleri, haklarının tam olarak verilmesine hükmetmeleri için hakemlere müracaat ederler.³⁵ Tahkim ile sulh kelimesinin olayı mahkemeye intikal ettirmeden çözmek gibi ortak bir yönleri bulunmakla birlikte, sulh kavramındaki haktan feragat etme ve müsamaha gibi bazı hususların tahkimde olmamasından dolayı farklı manaları kapsamaktadırlar.

Netice olarak yukarıda kaydedilen afv, ibra, feragat ve tahkim kavramları ile sulh kavramı bazı yönlerden birbirlerine yakın anlamlar ifade ettiği görülmektedir. Ancak bu anlam yakınlığının, bu kelimelerin her zaman ve her yerde sulh kelimesinin yerine kullanılabilecek kadar olmadığı anlaşılmaktadır.

³³ İbn Manzûr, a.g.e., c. III, s. 271.

³⁴ Yaylalı, a.g.e., s. 16.

³⁵ Yahya, Yasin Muhammed, *Akdu's-Sulh beyne's-Şer'ati'l-İslâmiyye ve'l-Kanûni'l-Medenî*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, b.y., 1978, s. 114.

B- ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE SULH AKDİNİN ROLÜ VE ÖNEMİ

İnsan, yaşam için gerekli olan çeşitli ihtiyaçlarını gidermek üzere sosyal, ekonomik, kültürel ve başka açılardan diğer insanlarla ilişki içerisinde olmak mecburiyetindedir. Bu ilişkiler esnasında toplumda hak ve hukuku gözeten insanlar bulunduğu gibi haksızlık yapanlar da olabilmektedir. Bu durum, insanlar arasında bazı ihtilaf ve problemler ortaya çıkarabilmektedir. İşte sulh akdi, ortaya çıkan veya çıkabilecek olan bu ihtilaf ve problemleri çözüme kavuşturup toplumun huzur içerisinde yaşamasına katkısı dolayısıyla en faydalı akitlerden birisidir.³⁶

İnsanlar, kendi aralarında meydana gelen anlaşmazlıkların çözümü için mahkemelere başvururlar. Ancak mahkemelerde davaların hükme bağlanmasının özellikle günümüzde çok uzun sürmesi bir vakıdır. Çok ciddi bir sebep olmadığı sürece, olayları kendi aralarında sulh ile çözmeyi tercih etmek, insanlar arasında huzur ve barışın oluşması adına daha sağlıklı bir seçimdir.

Hâkim kanunlar uyarınca vereceği hükümle hukuki yönden meseleyi sonuca ulaştırırsa da taraflar arasında husumet ve kin duygusu her zaman sona erdirilemeyebilir. Bir başka ifadeyle husumeti ve çatışmayı sonlandırmak amacı gerçekleşmeyebilir. Oysa asıl hedef, anlaşmazlık ve çekişmeyi ortadan kaldırarak husumeti bertaraf etmektir. Bu bakımdan, taraflar arasında yeni bir husumet ve kinin doğmasını engellemek için tarafların kendi rızalarıyla anlaşmaları amaca daha uygundur. Nitekim Rasulullah (s.a.s), sulhun caiz bir akit olduğunu ifade sadedinde şöyle buyurmaktadır:

*“Haramı helâl veya helâli haram yapan dışında Müslümanlar arasında sulh caizdir.”*³⁷

³⁶ Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 277.

³⁷ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, **Sünen**, I-V, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, **Ahkâm**, 17; Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî, **Kitabü's-Sünen**, I-IV, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, **Akdiye**, 12; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, **Sünen**, I-II, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, **Ahkâm**, 23; Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, I-XI, Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, c. VI, s. 107. Hadisin Arapçası şu şekildedir: (وَالصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا صُلْحًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا)

Bu anlamda Hz. Ömer (ö. 24/644) (r.a), mahkemeye getirilen davalarda tarafları sulh yoluyla anlaşmaya yönlendirme ile ilgili olarak şöyle demiştir:

“Tarafları sulh olmaya yönlendirin; zira davaları hâkim kararıyla hükme bağlamak onlar arasında düşmanlık meydana getirir.”³⁸

Hz. Peygamber (s.a.s) birçok defa anlaşmazlığa düşen tarafları uzlaştırıp barıştırmıştır. O’nun bu örnek uygulaması kendisinden sonra Müslümanlar tarafından da devam ettirilmiş ve davaların imkân nispetinde sulhla neticelendirilmesine önem verilmiştir. Nitekim diğer halifeler gibi Hz. Osman (ö. 36/656) (r.a) da kendisine gelen anlaşmazlıkların çoğunu sulh yoluyla çözmüştür.³⁹ İslam tarihi sürecinde davalarının azımsanmayacak bir miktarının bu şekilde sulh yoluyla çözülmüş olması,⁴⁰ bir taraftan mahkemelerdeki dava yoğunluğunu azaltmış, diğer taraftan adaletin daha çabuk bir şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır.

Sulh işlemi, toplumda barışın sağlanmasına da önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu sayede çözümsüz gibi görünen pek çok dava çözüme kavuşturulmakta, aileler içerisinde huzursuzluğa sebep olan miras kavgaları tatlıya bağlanmaktadır. Ceza davaları nedeniyle birbirleriyle düşman haline gelen kişiler, bu “dostane çözüm” sayesinde barışmaktadırlar. Mahkemeye hasım olarak gelen taraflar, sulh işlemi neticesinde buradan dost olarak ayrılıp, dava sonunda kaybeden-kazanan değil, uzlaşan taraflar olarak normal işlerine dönmektedirler. Bu da toplumda barış ve huzurun sağlanmasında sulh akdinin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Ödenip ödenmeyeceği veya ne zaman ödeneceği belli olmayan bir borcun, gerçek miktarın altında da olsa, sulh işlemi neticesinde tahsil edilmesi, ekonomik hayatın canlılığına katkıda bulunur.

³⁸ Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, I-XXXI, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 1409/1989, c. XX, s. 136; Beyhakî, a.g.e., c. VI, s. 109. Hadisin Arapçası şu şekildedir: (رُدُّوا الْخُصُومَ كَيْ يَصْطَلِحُوا فَإِنَّ فَضْلَ الْقَضَاءِ يُورَثُ

بَيْنَهُمُ الضَّعَّانِ)

³⁹ Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 168.

⁴⁰ Örnekler için Bkz. Aydın, M. Akif, *Kadı Sicillerinde İstanbul*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010, s. 137, 139,185, 188; Ramazanoğlu, Abdulhamid, *1876 nolu Trabzon Şer’iyye Sicili ve Bu Şer’iyye Sicili Çerçevesinde Sulh Akdi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 2001, s. 95-120.

Osmanlı uygulamalarında adliye teşkilatı içerisinde arabuluculuk müessesesi diye ifade edebileceğimiz “Muslihûn” var idi. İslah ediciler demek olan muslihûn, niza mahkemeye intikal etmeden önce araya girerler ve nizayı gönül rızası ile halletmek için nasihat ederler, tarafları anlayışlı, sabırlı ve fedakâr olmaya çağırırlar, onları uygun bir sonuca ikna etmeye çalışırlardı.⁴¹ Köylerdeki ihtiyar heyetleri, nâhiyelerde ise nâhiye meclisleri birer sulh dairesiydi.⁴²

Günümüz insanları da bireyler arasında ve toplum içerisinde meydana gelen anlaşmazlıkları sulh anlaşmasıyla çözüme kavuşturabilmenin yollarını aramaktadırlar. Bu anlamda bazı ülkelerde taraflar arasında anlaşmazlık çıkan konularda daha etkin ve hızlı bir sonuca ulaşabilmek için İslam hukukundaki sulh akdine benzer uygulamalar başlatılmış durumdadır.

Bu uygulamalardan birisi, ABD’nin yanı sıra birçok Avrupa ülkesinde yürürlükte olan “*Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu*”dur. Bu kanuna göre, tarafsız bir kişi olan arabulucu, dava açılmasından önce yahut davanın görülmesi sırasında, tarafları karşılıklı görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla bir araya getirir. Onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını sağlar.

Arabuluculuk, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri işlerden kaynaklanan hukuki uyuşmazlıklarda uygulanır. Taraflar, hâkim tarafından arabulucuya yönlendirilebileceği gibi herhangi bir yönlendirme olmadan bizzat kendileri de arabulucuya gidebilirler. Arabulucu hukuki bir karar vermeyip taraflar arasında iletişim kurarak anlaşmazlığın çözümüne katkı sağlamaya çalışır.⁴³

⁴¹ **Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnâmesi**, Yayına Hazırlayan ve Notlar Ekleyen: Orhan Çeker, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 1999, s. 16.

⁴² İkinci, Ekrem Buğra, **Osmanlı Mahkemeleri**, 1. b., Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 204.

⁴³ Arabuluculuk kanununun Avrupada uygulanıp geliştirildiği görülmektedir. Nitekim, Hollanda mahkemelerine yansımış davalarda, arabuluculuk yöntemine başvurma oranı hukuk davaları için %70, idari davalar için %20 oranlarında gerçekleşmektedir. Buna rağmen idari davalarda başarı oranının %70, hukuk davalarında ise %45 oranında gerçekleştiği belirtilmiştir. Yine arabuluculuk sistemini benimsemiş Slovenya’da 2008 yılı istatistiklerine göre mahkemenin yaptığı arabuluculuk tekliflerinin 1/3’ü taraflarca kabul edilmiştir ve aile uyuşmazlıklarının %66,3’ü, ticari uyuşmazlıkların %49,6’sı, diğer hukuki uyuşmazlıkların %33,5’i çözümlenmiştir. Ortalama çözüm oranı ise %48,2 olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında 1063 arabuluculuk önerisinden 313’ü kabul edilirken bu rakamlar, 2008 yılında 3205 teklifin 1122’sinin kabul edildiği, orantılı şekilde artan bir sayıya ulaşmıştır. Arabuluculukta

Ülkemizde de “*Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanun Tasarısı*”⁴⁴ hazırlanmaktadır. Yargılama masraflarının artması ve devlete maliyetinin fazlaşması, davaların çok uzun sürmesi, etkin yargılama yapılamaması ve adalete ulaşmanın zorluğu gibi sebeplerden dolayı böyle bir düzenleme yapılmaktadır. Bu tasarının, Avrupa Birliği uyum sürecinde ülkemizde yürürlüğe konulmak zorunda olması, Arabuluculuk Kanununu daha da önemli kılmaktadır.

Sulh akdine benzer bir diğer uygulama ise, ombudsmanlıktır.⁴⁵ Ombudsmanlık, günümüzde devletlerin taraflar arasındaki ihtilafı konuları çözmek için tercih ettikleri bir yöntem haline gelmiştir. Bunun en önemli göstergelerinden birisi, idare ile kamu arasında bir tür arabulucu olan ombudsman/kamu denetçisi bağımsız kamu görevlisi olarak, şikayetçi olanların şikayetlerini dinlemekte, araştırma ve soruşturma yapmakta ve bunun sonucunu da ilgililere ve kamuoyuna duyurmaktadır.

Vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin birbirlerine karşı korunması kadar kamu idarelerine karşı korunması ve güvence altına alınması da günümüz demokratik toplumlarının temel özelliklerindedir. Yargısal denetimin sınırlı oluşu ve geç işlemesi, idarenin kendi içinde yapmış olduğu denetimin tek yönlü oluşu, idarenin yetkisini kötüye kullanması karşısında vatandaşın korunabilmesi için çağdaş bir denetim sistemi olan ombudsmanlık müessesesinin, diğer denetim usullerinin eksikliklerini tamamlayıcı ve denetimin etkinliğini artırıcı bir konuma gelmesini sağlamaktadır.

Ombudsman, diğer denetim mekanizmalarına ilave olarak bireylerin haklarının korunması ve iyi işleyen idarenin gerçekleştirilmesi açısından ikinci derecede bir garanti mekanizmasıdır. Gerek başvuru prosedürünün basit, gerekse bürokrasinin dışında, her türlü

ilk oturumda çözüme kavuşma oranlarına bakıldığında, bu oranın aile uyuşmazlıklarında %48,9, ticari uyuşmazlıklarda %54,1, diğer hukuki uyuşmazlıklarda %39,8 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. Deveci, Yusuf, “**Arabuluculuk (Mediation)**”, *Esas Aylık Hukuk Dergisi*, Ekim, 2011, Sayı 1.

⁴⁴ Dönemi ve yasama yılı 23/2, esas numarası 1/603 olan tasarı, 03/06/2008 tarihinde TBMM’ne gelmiş ve Adalet, Plan ve Bütçe Alt Komisyonlarında görüşülmesine devam edilmektedir. Avrupa Birliği Uyum Komisyonu ise 10/02/2009 tarihinde tasarı ilgili raporunu vermiştir.

⁴⁵ Ombudsman, idarenin eylemleri, işlemleri ve davranışları üzerinde hukuka aykırılık ve yerindelik denetimi yapmaya ve hukuka aykırı bulduğu veya yerinde bulmadığı işlemlerin geri alınması/kaldırılması veya bu işlem veya eylemlerden doğan zararların giderilmesi ve yurttaşlara yönelik uygunsuz davranışların düzeltilmesi için idare nezdinde girişimlerde bulunmaya ve bağlayıcı olmayan kararlar almaya yetkili olan, bağımsız bir devlet organıdır. Kestane, Doğan, “**Çağdaş Bir Denetim Organizasyonu Olarak Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği)**”, *Maliye Dergisi*, Sayı 151, Temmuz – Aralık 2006, s. 131.

etkiden uzak ve olaylara salt insan hakları yönünden yaklaşması nedeniyle bugün dünyada tercih edilen bir denetim mekanizması haline gelmiştir. Ayrıca hızlı ve masrafsız olması, bu müessesenin önemini artırmaktadır.

Ombudsman, günümüzün gittikçe genişleyerek karmaşık bir bürokratik yapı haline gelen devlet yapısı içerisinde vatandaşların haklarını idareye karşı koruyabilmek için oldukça önemli bir işlev görmektedir. Ombudsman tipi bir kurum, insan hak ve özgürlükleri bağlamında eğitici, caydırıcı, düzeltici ve idareyi iyileştirici etkileri yanında vatandaş ve bürokrasi arasında arabuluculuk fonksiyonunu yerine getirerek tarafların sulh yoluyla ortak noktada buluşmalarını sağlamaktadır.⁴⁶

Toplu sözleşme ve benzeri görüşmelerde oluşturulan uzlaştırma kurullarının gösterdiği faaliyetlerin de uyuşmazlığa düşen taraflar arasında uzlaşma sağlamak amacı taşıması bakımından sulh akdine benzer yönü bulunmaktadır.

Huzur içerisinde yaşama arzusu, insanları kendi aralarında ortaya çıkan çekişme ve çatışmaların çözümü için çeşitli çıkış yolları arayışı içerisine itmiştir. Bu maksatla belirlenen sistemler, her bakımdan İslam Hukukundaki sulh akdi ile aynı olmasa da hepsinin hedefi, insanları bir araya getirip aralarındaki ihtilaflar için çözüm yolları üretmektir.

Yukarıda zikredilen hadis-i şerifte Allah Rasulü (s.a.s)'nün buyurduğu gibi haram bir şeyi helâl, helâl bir şeyi de haram kılmadığı müddetçe, insanlar arasındaki problemleri sulh yoluyla çözüme kavuşturmak için gayret göstermek, hem fert olarak hem de toplum olarak en önemli görevlerdendir. Çünkü hem fertler arasında hem de aile ve toplum içerisinde huzur, ancak bu tür gayretler neticesinde elde edilebilir.

⁴⁶ Daha geniş bilgi için Bkz. Kestane, a.g.m., s. 128-142.

C- SULHUN HUKUKİ DAYANAKLARI

İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların sulh yoluyla çözümünün meşruluğu, kur'an, sünnet ve icmâ ile sabittir. İlgili nasslar, sulh akdinin hukuki dayanağını teşkil etmektedir. Ayrıca, tarafların aralarındaki nizayı anlaşarak çözmelerinin onlar için daha hayırlı olduğu ifade edilmektedir. Müslümanlar da anlaşmazlıklarını sulh ile çözüme kavuşturmaya gayret göstermişlerdir. Bu bakımdan sulh akdi, İslam Tarihi boyunca uygulana gelen ve halen uygulanmakta olan evrensel hukuki işlemlerden birisi olmuştur.

1. Kitaptan Deliller

Kur'an-ı Kerim, bir muamelenin meşru olup olmadığını tespit etmek için başvurulacak ilk kaynaktır. Allah (c.c), insanların hem bu dünyada hem de ahirette huzur ve sükûn içerisinde yaşamalarını istemektedir. Bu anlamda insanlar arasında çeşitli sebeplerle çıkan anlaşmazlıkların sulh yoluyla halledilmesini özellikle tavsiye etmektedir. Burada sulha konu olan anlaşmazlıkların sulh yolu ile nasıl çözülebileceğini gösteren bazı ayetler ve onların anlamları üzerinde durulacaktır:

a. *“Bir kadın eğer kocasının geçimsizliğinden yahut (kendisinden) yüz çevirmesinden endişe ederse, o takdirde anlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Sulh (anlaşmak)da (büyük) hayır(lar) vardır.”*

(وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَغْلِهَا يُشْوَرًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ)⁴⁷

Bu ayet anlaşmazlıkların sulh yoluyla çözüme kavuşturulmasını teşvik etmektedir. Ayet-i kerimenin *“Sulh (anlaşmak)da (büyük) hayır(lar) vardır.”* (وَالصُّلْحُ خَيْرٌ) ibaresindeki lâm-ı ta'rif (ال) hakkında müfessirler ile dil âlimleri farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bir kısmı buradaki lâm-ı ta'rifin ahd için, diğer bir kısmı da cins için olduğunu belirtmişlerdir. Fahrettin er-Râzî (ö. 606/1210) ve Kâdı Beydâvî şârihlerinden Muhyiddîn Şeyhzâde (ö. 951/1545), buradaki lâm-ı ta'rifin ahd için olduğunu ifade edenlerdendir.⁴⁸ Râzî, *“Nekre bir isimden sonra aynı isim, lâm-ı ta'rifli geldiğinde, o lâm-ı*

⁴⁷ Nisa (4), 128.

⁴⁸ Fahrettin er-Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXXII, 1. b., Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1401/1981, c. XI, s. 67; Şeyhzâde, Muhyiddîn Muhammed b. Muslihiddîn Mustafa el-Kocevî,

ta'rif, cins için değil, ahd için olur” kaidesine binaen buradaki sulhtan maksat, ayette bahsi geçen karı koca arasındaki sulhtur. Aksi takdirde lâm-ı ta'rife ahd değil de cins/istiğrak manası verildiğinde ayet-i kerimedeki “*Sulh (anlaşmak)da (büyük) hayır(lar) vardır*” (وَالصُّلْحُ خَيْرٌ) ibaresinden umûmî, her türlü sulh manasının anlaşılacağını, bu takdirde de konunun mücmel kalacağını bildirmiştir.⁴⁹

Bir kısım müfessirlere göre de “*Sulh (anlaşmak)da (büyük) hayır(lar) vardır.*” (وَالصُّلْحُ خَيْرٌ) daki lâm-ı ta'rif (ال) cins içindir. İbn Âşûr (ö. 1284/1868), buradaki “*lâm-ı ta'rif ahd için değil cins içindir*” dedikten sonra bu ayetin sulhun mahiyetinin insanlar için hayırlı olduğunu bildirdiğini ve dolayısıyla insanları sulh olmaya teşvik ettiğini belirtmiştir. Ayrıca bu ayetten sadece karının kocasına bir miktar mal vererek ayrılmak suretiyle sulh olmaları demek olan muhâlaa yapmalarının anlaşılmasının ayetin manasını daralttığını, birinci manada anlamının ise ayetin manasını daha da genişlettiğini ifade etmiştir.⁵⁰

Arap dili âlimi İbn Hişâm el-Ensârî (ö. 761/1360) de Muğni'l-Lebîb adlı eserinde ayet-i kerimedeki “*O takdirde anlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Sulh (anlaşmak)da (büyük) hayır(lar) vardır.*” (فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ) birinci sulhun, hususî olarak karı koca arasındaki sulhu, ikinci sulhun da umûmî olarak bütün sulh çeşitlerini ifade ettiğini belirtmiştir.⁵¹ Bu durumda bu ayetten İslam Hukukunun umumî kaide ve prensiplerine uygun olarak yapılan her türlü sulh işleminin meşru olduğu çıkarılabilir.⁵²

Hâşiyetü Muhyiddîn Şeyzâde alâ Tefsîri'l-Kâdi'l-Beydâvî, I-VIII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1999, c. III, s. 424.

⁴⁹ Fahrettin er-Râzî, a.g.e., a.y.

⁵⁰ İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XXX, ed-Dâru't-Tunisiyye, Tunus, 1984, c. V, s. 216.

⁵¹ İbn Hişâm el-Ensârî, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullâh, *Muğni'l-Lebîb an Kütübi'l-Eârîb*, I-VII, Thk. Abdullatif Muhammed el-Hatîb, et-Turâsu'l-Arabî, Kuveyt, 1423/2002, c. VI, s. 565.

⁵² İbn Hişâm el-Ensârî, a.g.e., c. VI, s. 566; Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-XXI, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1423/2003, c. V, s. 406; Kâsimî, Muhammed Cemâluddîn, *Mehâsinu't-Te'vîl*, I-XVII, 1. b., Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, b.y., 1376/1958, c. V, s. 1595.

Şâfî fâkih el-Büceyrimî bu ayette geçen sulh kelimeleri ile ilgili olarak şöyle demektedir: Ayet, mutlak olarak sulha delalet ettiği gibi eşler arasındaki sulha da delalet etmektedir. Çünkü ayette sulh kelimesi nekre olarak geldikten sonra ma'rife olarak tekrar edilmiştir. Nekre bir isim, ma'rife olarak tekrar edildiğinde nekre isimle söz konusu edilen şeyin aynısına delalet eder. Bu kaideye göre ayet, eşler arasında yapılan sulh anlaşmasında büyük hayırların bulunduğunu anlatmaktadır. el-Büceyrimî buna şu şekilde cevap verildiğini ifade etmektedir: Kaide, genel itibarıyla yukarıda ifade edildiği gibi olsa da sebebin hususîliğine değil, lafzın umumî oluşuna bakılması gerekir. Çünkü bir ismin zamir olarak değil de isim olarak tekrar edilmesi, o cümlede söz konusu edilen şeyin umurunun ifade edilmek istendiğini göstermektedir.⁵³

İbn Âşûr, ayetteki (خَيْرٍ) kelimesinin siğa olarak ism-i tafdil değil, sıfat-ı müşebbehe veya masdar olduğunu, manasının da “*Sulhta (büyük) hayır(lar) vardır*” şeklinde verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca şunu ifade etmiştir: (خَيْرٍ) kelimesi ism-i tafdil kabul edildiği takdirde, sulhun kendisinden üstün telakki edildiği (tafdil edildiği) hususun, insanların çekişme, çatışma ve anlaşmazlıklar içerisinde olmalarının kabul edilmesi gerekir. Hâlbuki insanların çekişme, çatışma ve anlaşmazlıklar içerisine girmesinde hiçbir hayır yoktur.⁵⁴ Çünkü insanların çekişme, çatışma ve anlaşmazlıklar içerisinde bulunmaları, birbirlerine kin beslemelerine, bu da birçok olumsuzluklara sebep olmaktadır.⁵⁵

b. “*Eğer mü'minlerden iki zümre birbiriyle vuruşurlarsa, hemen aralarını düzeltin! Eğer onlardan biri (aralarında hüküm verdikten sonra yine de) ötekine haksızca zulmederse, o takdirde Allah'ın emrine dönünceye kadar, o saldıran (taraf)la savaşın. Fakat dönerse, o halde aralarını düzeltin ve adaletli olun! Şüphesiz ki Allah adaletli olanları sever. Mü'minler ancak kardeşirler. Öyle ise o iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan sakının ki merhamet olunasınız.*”

⁵³ Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 397.

⁵⁴ İbn Âşûr, a.g.e., c. V, s. 216-217.

⁵⁵ Kurtûbî, a.g.e., a.y.

(وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَت إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنَّ فَاءَ تِ
فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ)⁵⁶

Bu ayetlerde “*O iki kardeşinizin arasını düzeltin.*” (فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا) emri mutlak olarak zikredilmiştir. Emrin mutlak zikri o amelin vacip olduğuna delalet eder. Bir amelin vacip olması da öncelikle o amelin caiz eylemlerden olmasını gerektirir.⁵⁷

Mü’minlerin kardeş olmaları, onların kendi aralarında çıkan problemleri sulh olmak suretiyle düzeltmelerini gerektirir. Ayette geçen “*O iki kardeşinizin arasını düzeltin.*” (فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ) ifadesindeki “*iki kardeş*” (أَخَوَيْكُمْ) tabiri, şayet çekişme ve tartışma daha fazla kişiler arasında ise, onların evleviyetle sulh olmalarının gerektiğini göstermek içindir. Çünkü problemin daha çok insan arasında olması, daha büyük fitne ve fesada sebep olabilir.⁵⁸

Tarihte ve günümüzde görüldüğü üzere toplumlar ve devletlerarasında meydana gelen anlaşmazlıklar sulh ile sonuçlanmadığında büyük savaşlara sebep olabilmektedir. Bunun sonucunda birçok insan hayatını kaybetmekte, yuvalar yıkılmakta, güçlü ordular kurmak için maddi kaynaklar heba edilmekte, insanlar açlık ve kıtlık sıkıntısına düşmekte ve birçok mamur beldeler yaşanmaz hale gelmektedir. Bu da insanlar için huzur değil, mutsuzluk getirmektedir. Bu yönlerden bakıldığında ayetlerde tavsiye edilen sulh akdinin insanlık için ne kadar hayati öneme sahip olduğu anlaşılacaktır. Aynı zamanda bu ayetler, toplumu tefrika ve çözümlerden koruma; onlar arasında sulh, adalet ve hakkı yerleştirme gibi genel kaideleri de içermektedir.⁵⁹

c. “*Onların fışıldeşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka vermeyi, bir iyilik yapmayı veya insanların arasını (sulh ederek) düzeltmeyi emreden(lerin fışıldeşmaları) müstesnâdır. Kim Allah’ın rızasını arayarak böyle yaparsa, ona ileride büyük bir mükâfat vereceğiz.*”

⁵⁶ Hucurât (49), 9-10.

⁵⁷ Nemle, Abdülkerîm b. Ali b. Muhammed, *Teyşîru Mesâilî’l-Fıkh Şerhu’r-Ravdî’l-Murbi’*, I-V, 3. b., Mektebetü’r-Rüşd, Riyad, 1430/2009, c. III, s. 261.

⁵⁸ Alûsî, Ebu’l-Fazl Şihâbuddîn Mahmûd, *Râhu’l-Meânî fi Tefsîri’l-Kur’ani’l-Azîm ve’s-Seb’î’l-Mesânî*, I-XXX, Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, Beyrut, t.y., c. XXVI, s. 151-152.

⁵⁹ Kutup, Seyyid, *Fî Zilâlî’l-Kur’ân*, I-VI, 11. b., Dâru’s-Şurûk, Beyrut, t.y., c. VI, s. 3343.

(لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا)⁶⁰

Bu ayette geçen “*insanların arasını düzeltme*” (أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ) buradaki sulh anlaşması namus, kan davası, mal, mülk v.b. konularda çekişme gibi çözülmesi gereken çeşitli problemler hakkında olabilir.⁶¹ Cenab-ı Hak, kendi rızasını gözeterek insanların arasını bulup onların sulh olmasını sağlayan kişilere büyük mükâfat vereceğini belirterek, insanlar arasındaki anlaşmazlıkların sulh yoluyla çözümünü teşvik etmektedir. Allah’ın bir fiile teşviki, o fiilin meşru olduğunu göstermektedir.

d. “*Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında üzerinize kısas farz kılındı. Hür olana hür, köleye köle, kadına kadın (kısas edilir, öldürülür.) Fakat (öldüren) o kimse lehinde, kardeşi tarafından (cüz’î) bir şey affedilirse, o takdirde (affedenin) örfe tâbi olması (diyetini aşırıya kaçmadan alması), (öldürenin ise diyeti) ona güzellikle ödemesi gerekir. Bu Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve bir rahmettir. Buna rağmen kim bundan sonra haddi aşarsa, artık ona (pek) acıklı bir azap vardır.*”

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كَتَبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَى بِالْأُنثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أُخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعَ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٍ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ)⁶²

Bu ayet, Ensardan iki kabile arasında meydana gelen çatışma üzerine Allah Rasulü (s.a.s), bu iki kabile arasında sulh yapmak istediğinde nazil oldu.⁶³ Öte yandan İbn Abbas (ö. 68/687) (r.a) bu ayetin kasten öldürmeden dolayı yapılan sulh üzerine nazil olduğunu söylemiştir. Ayette “(affedenin) örfe tabi’ olması (diyetini aşırıya kaçmadan alması), (öldürenin ise diyeti) ona güzellikle ödemesi gerekir.” (فَاتَّبَاعَ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٍ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ) ifadesi, kasten işlenen bir cinayetten dolayı dahi sulh olunabileceğini açık bir şekilde

⁶⁰ Nisa (4), 114.

⁶¹ Kurtûbî, a.g.e., c. VII, s. 128; Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu’l-Kadîr el-Câmiu beyne Fenneyi’r- Rivâyeti ve’l- Dirâyeti min İlmi’t-Tefsîr*, I-V, 2. b., Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, Mısır, 1383/1924, c. I, s. 515.

⁶² Bakara (2), 178.

⁶³ Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, *ed-Dürri’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr*, I-XVII, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1. b., Merkezü Hecer li’l-Buhûs ve’d-Dirâsâti’l-Arabiyye ve’l-İslâmiyye, Kahire, 1424/2003, c. II, s. 154.

göstermektedir.⁶⁴ İbn Abbas (r.a), bu ayetten ayrıca tarafların kısasa karşılık az veya çok bir bedele sulh olabilecekleri hükmünü de çıkarmıştır.⁶⁵

e. “Biz Davud’un mülkünü güçlendirdik, ona hikmet ve hakla batılı ayıran söz (hüküm verme) yeteneği verdik.”

(وَشَدَدْنَا مُلْكُهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابِ)⁶⁶

Bu ayette Davud (a.s)’a verilen “hikmet ve hakla batılı ayıran söz (hüküm verme) yeteneği” (وَفَصَّلَ الْخِطَابِ) ifadesinden onun, toplumda ortaya çıkan problemleri tek başına, hızlı bir şekilde sulh yolu ile çözüp, insanlar arasındaki ihtilafları giderdiğinin anlaşıldığı ifade edilmektedir.⁶⁷

f. “...Artık Allah’dan korkun ve aranızı düzeltin! Eğer gerçek mü’min iseniz, Allah’a ve Rasulüne itaat edin.”

(فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)⁶⁸

Görüldüğü gibi bu ayet, mü’minlere; aralarındaki ihtilaf ve çekişmeyi düzelterek sulh içerisinde yaşamalarını emretmektedir.⁶⁹

Kur’an-ı Kerim’de Allah (c.c), insanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların sulh yoluyla çözüme kavuşturulmasını sadece teşvik etmekle kalmamış onlara sulh yapmalarını defalarca emretmek suretiyle sulhun meşru bir muamele olduğunu açıkça göstermiştir. Çünkü Allah (c.c), meşru olmayan bir şeyi emretmez. Ayrıca Allah (c.c), sulhta büyük hayırlar bulunduğunu özellikle belirterek sulha verdiği önemi bariz bir şekilde gözler önüne sermiştir. İnsanların çekişme, çatışma ve anlaşmazlıklara düşmesinde hiçbir hayrın

⁶⁴ Bâbertî, Ekmelü’l-Dîn Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *el-Inâye Şerhu’l-Hidâye*, I-VI, 1. b., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007, c. V, s. 55.

⁶⁵ Kâsânî, Alauddîn Ebu Bekr b. Mes’ud, *Bedâiu’s-Sanâi’ fi Terfîbi’s-Şerâi’*, I-X, Thk. Ali Muhammed Muavvîd – Adil Ahmed Abdulmevcûd, 2. b., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, c. VII, s. 484.

⁶⁶ Sâd (38), 20.

⁶⁷ Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 168.

⁶⁸ Enfâl (8), 1.

⁶⁹ Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes’ud, *Meâlimu’t-Tenzîl*, I-VIII, Thk. Muhammed Abdullah en-Nemir – Osman Cum’a Damiriyye – Süleyman Müslim el-Huraş, Dâru Taybe, Riyad, 1409/1989, c. III, s. 326.

bulunmadığını, bilakis bu durumların insanların birbirlerine kin beslemelerine, netice olarak da birçok şerli olayların ortaya çıkmasına sebep olduğunu belirtmiştir.

2. Sünnetten Deliller

Hadis-i şeriflerde Hz. Muhammed (s.a.s), hem insanlar arasında meydana gelen problemlerin sulh yoluyla çözümünü teşvik etmiş, hem de nasıl sulh yapılacağını onlara fiilî olarak göstermiştir. Burada İslam âlimleri tarafından sulh akdine delil olarak kullanılan hadisler ve onlarla ilgili yapılmış olan değerlendirmeler incelenecektir:

a. Ebû Hureyre (ö. 57/676) (r.a)'ın bildirdiğine göre Allah Rasulü (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

“Helâli haram kılan yahut haramı helâl kılan sulh dışında, Müslümanlar arasında sulh caizdir.”

(وَالصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا صَلْحًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا)⁷⁰

“Sulh hadisi” olarak anılan bu hadis-i şerif, sulhun meşru olduğunu gösteren en belirgin delildir. Bu hadiste istisna edilen sulh için “*haramı helâl yapan, helâli haram yapan*” (حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا) ifadesi geçmektedir. Buradaki haram ve helâlden maksat, ebedi olarak haram veya helâl, diğer bir ifadeyle haram veya helâlliği sulhtan sonra da devam edenler demektir.⁷¹

Hadis şarihleri, bizzat haram olan bir meselede sulh yapmaya, hür bir adamı köle yapma,⁷² zalim birine yardım etme, Müslümanlara karşı savaşma, bir kişinin kendisine helâl olmayan bir şeyi yemesi veya kendisine helâl olmayan bir kadınla cinsel ilişkide bulunması üzerine sulh yapmasını örnek olarak vermişlerdir. Bizzat helâl olan konudaki sulha ise, bir kadının eşiyle kendisini boşamaması, üzerine ikinci evliliği yapmaması⁷³ veya ikinci hanımıyla gecelememesi üzerine sulh yapmasını misal olarak göstermişlerdir.⁷⁴

⁷⁰ Tirmizî, **Ahkâm**, 17; Ebû Davud, **Akdiye**, 12; İbn Mâce, **Ahkâm**, 23; Beyhakî, a.g.e., c. VI, s. 107.

⁷¹ Sehârenfûrî, Halil Ahmed, **Bezlu'l-Mechûd fî Halli Ebî Davud**, I-XX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., c. XV, s. 272.

⁷² Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 290.

⁷³ Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnâmesi'nin 38. Maddesine göre, üzerine evlenmemek ve evlendiği sûrette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahih ve şart muteberdir. **Osmanlı Hukuk-**

Hadisteki “Müslümanlar arasında” (بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ) kaydı, muhatapların genellikle Müslümanlar olması sebebiyle kullanılmış olup, bu ifadeden sulhun sadece Müslümanlar arasında yapılabileceği kastedilmemektedir. Zira bir Müslümanla bir gayrimüslim aralarındaki anlaşmazlığa sulh yoluyla son verebilecekleri gibi gayrimüslimler de kendi aralarındaki anlaşmazlıklara sulh yoluyla son verebilirler.⁷⁵

San’ânî (ö. 1182/1768), Sübülü’s-Selâm adlı kitabında hadiste yer alan “caizdir” (جائز) kaydından, sulh akdinin yapılabilmesi için tarafların rızalarının şart olduğunu çıkarmaktadır. Dolayısıyla sulh akdinin, tarafların rızası olmadan kurulması mümkün olmayan “lazım” yani bağlayıcı bir akit olduğunu ifade etmektedir.⁷⁶

b. Ka’b b. Mâlik’in (ö. 50/670) bildirdiğine göre, kendisinin Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî’de (ö. 71/691) bir miktar alacağı vardı. Aralarında borç yüzünden çıkan anlaşmazlık sebebiyle Mescid-i Nebevî’de yüksek sesle tartışıyorlardı. Tartışmalarına şahit olan Hz. Peygamber (s.a.s), Ka’b b. Mâlik’ten alacağının yarısından vazgeçmesini istedi. O da bunu kabul etti. Bunun üzerine Abdullah b. Ebî Hadred, Hz. Peygamber (s.a.s)’in emriyle, anlaşmışları şekilde borcunu ödedi.⁷⁷

Bu hadis-i şerif, alacağın bir kısmı üzerine sulh olmanın meşruiyetine ve hâkimlerin tarafları sulha yönlendirebileceklerine delalet etmektedir.⁷⁸

c. Semure b. Cündüb’un bildirdiğine göre, kendisinin ensardan birinin bahçesi içinde bulunan bir ağacı vardı. Bu ağaç yüzünden aralarında anlaşmazlık çıkınca bahçe sahibi durumu Rasulullah (s.a.s)’e arz etti. Rasulullah (s.a.s) çözüm olarak Semure’ye,

i Aile Kararnâmesi, Yayına Hazırlayan ve Notlar Ekleyen: Orhan Çeker, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 1999, Mad., 38.

⁷⁴ Sehârenfûrî, a.g.e., a.y.; Mubarekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetü’l-Ahvezî bi Şerhi Câmi’-t-Tirmizî*, I-X, Dâru’l-Fikr, b.y., t.y., c. IV, s. 584-585.

⁷⁵ Şîrbînî, a.g.e., C. II, s. 231; Ramlî, a.g.e., c. IV, s. 383; San’ânî, Ebû İbrahim İzzettin Muhammed b. İsmail Emir, *Sübülü’s-Selâm Şerhu Bulûğî’l-Merâm min Cem’ı Edilleti’l-Ahkâm*, I-IV, 6. b., Dâru’l-Kitabi’l-Arabî, Beyrut, 1412/1991, c. III, s. 120; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 398; Şevkanî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü’l-Evtâr Şerhu Münteka’l-Ahbâr*, I-VIII, Mektebetü Dâri’t-Turâs, Kahire, t.y., c. V, s. 255-256.

⁷⁶ San’ânî, a.g.e., a.y.

⁷⁷ Müslim, Ebu’l-Hüseyn İbnu’l-Haccâc, *Sahihu Müslim*, I-V, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, **Musâkât**, 20; Ebû Davud, **Akdiye**, 12.

⁷⁸ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref, *Sahihu Müslim bi Şerhi’n-Nevevî*, I-XVIII, 2. b., Müessesetü Kurtuba, b.y., 1414/1994, c. X, s. 314-315.

ağacı bahçe sahibine satmasını veya sökmesini teklif etti. Semure'nin bunu kabul etmemesi üzerine “*Sen zarar vermek istiyorsun*” diyerek bahçe sahibine ağacı sökmesini emretti.⁷⁹

d. Ensardan biri Rasulullah (s.a.s)'in huzurunda hurma suladıkları Harra su yolları hakkında komşusu Zübeyr b. el-Avvâm'dan (ö. 36/656) davacı olmuştu. Ensardan olan kimse Zübeyr'den suyu tutmayıp salmasını istiyor, Zübeyr ise onun bu isteğini kabul etmiyordu. Rasulullah (s.a.s), aralarını bulmak amacıyla Zübeyr'den bahçesini suladıktan sonra suyu komşusuna salmasını istedi. Bu adaletli hükme razı olmak istemeyen bu kişi, Rasulullah (s.a.s)'i Zübeyr'in tarafını tutmakla itham etti. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s), Zübeyr'e, bahçe duvarına erişinceye kadar suyu tutmasını emretti.⁸⁰

Bu son iki hadis, davalı tarafların öncelikle sulha yönlendirilmesi gerektiğini ancak zorlanamayacağını, şayet taraflardan biri ya da her ikisi sulha razı olmazlarsa, bu durumda hâkimin adalet ve hakkaniyete uygun olarak hüküm vermesi gerektiğini göstermektedir.⁸¹

e. Amr b. Şuayb (ö. 117/736) babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiğine göre; Allah Rasulü (s.a.s) şöyle buyurdular: “*Kasten adam öldüren kimse, öldürülenin velilerinin hükmüne bırakılır; dilerlerse kisas olarak onu öldürürler, dilerlerse diyet alırlar. Diyetin miktarı otuz hikka (dört yaşındaki deve), otuz cezea' (beş yaşındaki deve) ve kırk gebe devedir. Sulh oldukları şey onların hakkıdır.*”⁸²

Bu hadis-i şerifte, Hz. Peygamber (s.a.s) hükmü, öldürülen kişinin velisine bırakmış; katilin kisas olarak öldürülmesini tercih edebilecekleri gibi, diyet üzerine sulh olabileceklerini de bildirmiştir.⁸³

f. Ümmü Seleme (ö. 61/681)'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber'e (s.a.s) eski bir miras davasını çözmek üzere iki kişi müracaat etti. Davayı çözecek delilleri olmayınca, Hz. Peygamber (s.a.s): “*Siz bana dava açıyorsunuz. Ben de bir beşerim. Belki sizin bazınız, bazınızdan daha düzgün ve belîğ bir şekilde ifadede bulunabilir. Ben de işittiğime göre*

⁷⁹ Ebû Davud, **Akdiye**, 31.

⁸⁰ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, I-VIII, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992, **Sulh**, 12; Müslim, **Fedail**, 129; Ebû Davud, **Akdiye**, 31.

⁸¹ İbn Hacer, Ebu'l-Fazl Şihâbuddîn Ahmed el-Askalanî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, I-XXVIII, Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kahire, 1398/1978, c. X, s. 110.

⁸² Tirmizî, **Diyât**, 1; İbn Mâce, **Diyât**, 4.

⁸³ İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, *Âridatü'l-Ahvezî bi Şerhi Sahihu't-Tirmizî*, I-XIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., c. VI, s. 161.

hüküm veririm. Şunu iyi bilin ki, zahir delillere istinaden kime hakkı olmadığı halde kardeşinin hakkını vermiş olursam, o bunu almasın. Zira bu durumda ben, ona cehennemden bir ateş parçası vermiş olurum.” diye açıklamada bulununca, iki adam da ağlayarak *“Benim hakkım kardeşimin olsun”* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s): *“Madem böyle diyorsunuz, o zaman gidip aranızdaki malı hakkı araştırarak taksim ediniz. Ondan sonra da kur’a çekerek kendi payınıza düşeni belirleyiniz ve karşılıklı helâlleşiniz”*⁸⁴ buyurdu.

Bu hadis, Hz. Peygamber (s.a.s)’in tarafları, sulh yoluyla anlaşmaya yönlendirdiğini göstermektedir. Şevkânî (ö. 1250/1834), sulhun meşruluğuna delil getirdiği bu hadisin şerhinde şöyle demektedir: *“Sonunda helâlleşmek kaydıyla meçhul bir alacağa karşılık malum bir şey üzerine sulh yapmanın caiz olduğu, bu hadisten anlaşılmaktadır.”*⁸⁵

g. Hz. Peygamber (s.a.s), insanlara kendi problemlerini sulh yoluyla çözmelerini tavsiye ettiği gibi, aralarında çekişme ve çatışma olan insanların anlaşmazlıklarının düzeltilmesi konusunda yardımcı olunması için de teşvikte bulunmuş, hatta bu davranışın namaz kılmak ve oruç tutmaktan daha faziletli olduğunu şu hadis-i şerifle bildirmiştir: Rasulullah (s.a.s) sahabelere: *“Size oruçtan, namazdan ve sadakadan daha faziletli olan bir ameli haber vereyim mi?”* dediğinde; ashab: *“Evet, ya Rasûlullah (haber ver)”* dediler. Bunun üzerine Allah Rasulü (s.a.s): *“İki kişinin arasını düzeltmektir. İki kişinin arasını açmak (ise usturanın kılı kazıdığı gibi dini kökünden söken) bir kazıyıcıdır”* buyurdu.⁸⁶

h. Hz. Peygamber (s.a.s)’in hadislerinden insanların arasını düzeltmek maksadıyla gerekirse yalan bile söylenebileceği anlaşılmaktadır. Nitekim Ümmü Külsüm binti Ebî Ukbe b. Ebî Muayt (ö. 32/652) (r.a)’tan gelen bir rivayette Allah Rasulu (s.a.s) konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *“İnsanlar arasını düzelden ve bunun için hayır maksadıyla söz getirip götürülen veya hayır maksadıyla (yalan) söyleyen yalancı değildir.”*⁸⁷

Bütün bu hadislerden ve uygulamalardan anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (s.a.s), insanların çekişme ve çatışmalardan uzak bir yaşam sürdürmelerini arzu etmiştir. Onların

⁸⁴ Ebû Davud, **Akdiye**, 7.

⁸⁵ Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü’l-Evtâr min Esrâri Münteka’l-Ahbâr*, I-XVI, Thk. Muhammed Subhî Hasan b. Hallâk, 1. b., Dâru İbni’l-Cevzî, Beyrut, 1428/2005, c. X, s. 341.

⁸⁶ Tirmizî, **Edep**, 58; Ebû Davud, **Edep**, 50.

⁸⁷ Buhârî, **Sulh**, 2; Müslim, **Birr**, 101; Ebû Davud, a.y.

huzurlu bir hayat yaşayabilmeleri için, aralarındaki problemleri daha sonra husumete meydan vermeyecek bir şekilde çözüme kavuşturmalarını istemiştir. Bu maksatla haramı helâl, helâli da haram kılmayacak şekilde sulh olma yolları göstermiştir. Rasulullah (s.a.s) gösterdiği seçeneklere razı olmayan kişiler hakkında da adaletle hüküm vermiştir. Taraflar arasında ortaya çıkan çekişmelerin çözüme kavuşturulması için yardımcı olunmasını ve bu maksatla yapılan çalışmaların çok hayırlı olduğunu özellikle belirtmiştir. Taraflara, iddia ettikleri dava ile ilgili herhangi bir delilleri ve bilgileri bulunmadığı takdirde sulh konusu olan şeyi ikiye bölerek çekecekleri kur'a ile paylarını belirlemelerini ve neticede haklarını birbirlerine helâl etmelerini tavsiye etmiştir.

3. İcmâ Delili

Bazı çeşitleri hakkında farklı bakış açıları olmakla beraber hukuki anlaşmazlıkların sulh yoluyla sona erdirilmesinin caiz olduğu, İslam Hukukçuları tarafından icmâen kabul edilmiştir.⁸⁸ Hz. Ömer (r.a)'ın Ebû Mûsa'l-Eş'arî'ye yazdığı mektupta, mahkemeye getirilen davalar hakkında tarafları sulh yoluyla anlaşmaya yönlendirme ile ilgili olarak *"Tarafları sulh olmaya yönlendirin; zira davaları hâkim kararıyla hükme bağlamak onlar arasında düşmanlık meydana getirir"*⁸⁹ dediği halde, hiçbir sahabi buna karşı çıkmamıştır. Bu da sulh akdinin meşru olduğuna dair icmâ bulunduğunu gösteren bir delildir.⁹⁰ Araştırma esnasında sulh akdinin meşru olmadığını ifade eden hiçbir kayda rastlanmamıştır.

⁸⁸ Maverdî, Ebu'l-Hasen, Ali b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhı Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, I-XVIII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1414/1994, c. VI, s. 366; Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali, *el-Mebsût fî Fıkhı'l-İmâmiyye*, I-VIII, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmiyye, Beyrut, t.y., c. II, s. 288; İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, I-II, 6. b., Dâru'l-Marife, b.y., 1402/1982, c. II, s. 293; Semerkandî, Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, I-III, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405/1984, c. III, s. 249; İmrânî, Ebu'l-Hüseyn Yahya b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim, *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Minhâc, Beyrut, 1421/2000, c. VI, s. 242; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 5; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 276; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 168.

⁸⁹ Beyhakî, a.g.e., c. VI, s. 109.

⁹⁰ Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 136.

II- SULH AKDİ

Akid, herhangi bir hususta anlaşmaktır. Akidlerde daima iki taraf bulunur. Tarafların akid yapmaya ehil olmaları şarttır. Ehil olmayanların akidleri kanuni temsilcileri tarafından yapılır. Akidler rızaya dayanır. Ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları önlemek için rıza ile yetinilmeyip şekle de başvurulmuştur. Şekil bakımından da açık ve kesin olmalıdır.

İslam hukukunun genel ilkelerine aykırı olmadığı sürece her çeşit akid yapılabilir. Bazen akidler iç içe girmekte ve birbirlerinden çok ince noktalardan ayrılmaktadır. Sulh akdi de taraflar arasında meydana gelen tartışma ve çekişmeleri sona erdirmek maksadıyla meşru kılınmıştır.

A- SULH AKDİNİN ÇEŞİTLERİ

Sulh akdini, farklı açılardan çeşitli kısımlara ayırmak mümkündür. Sulh akdi, yapıldığı yere ve davalının, davacının iddiasına vereceği cevap şekline göre yani mahiyeti açısından tasnife tabi tutulmuştur. Ayrıca caiz olan ve caiz olmayan sulh; ahvâl-i şahsiye, muamelât ve uluslararası ilişkilerle ilgili sulh; kısas, diyet ve had konularını kapsayan cinayetlerle ilgili sulh olmak üzere değişik yönlerden çeşitlere ayrılabilir.

Bu tasnifler içinde yer alan sulh türleri, ayrı isimlerle ifade edildiği gibi hükümleri açısından da aralarında farklar bulunmaktadır. Bu bölümde, çalışma konumuzu ilgilendiren sulh akdinin yapıldığı yer ile mahiyeti açısından sulh çeşitleri ve bunlara ait hükümler tanıtılmaya çalışılacaktır.

1. Yapıldığı Yer Açısından Sulhun Çeşitleri

Sulh akdini, yapıldığı yere göre ayrıma tabi tutulduğunda, mahkeme dışında sulh veya mahkemede/muhakeme esnasında sulh olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Çünkü anlaşmazlıklar mahkemeye taşınmadan sulh yapılarak çözüme kavuşturulabildiği gibi hâkim huzurunda da sulh yapılabilmektedir. Aşağıda, bu iki sulh şekli sırasıyla tanıtılacak ve tabi olduğu hükümler üzerinde kısaca durulacaktır.

a. Mahkeme Dışında Sulh

Tarafların, aralarındaki çekişmeye kendi aralarında veya güven duydukları başka insanların yardımı ile karşılıklı anlaşarak son vermeleri şeklinde yaptıkları sulh akdi mahkeme dışında yapılan sulh olarak isimlendirilmektedir. Zira anlaşmazlığa düşen

kişilerin, aralarındaki problemi çözmek için mutlaka mahkemeye gitmeleri şart değildir. Hatta bu şekilde karşılıklı rıza ile sulh olmalarının teşvik edilmiş olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu bakımdan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak amacı taşıyan sulh akdi, mahkeme dışında da yapılabilir.

Mahkeme dışında yapılan sulh akdini resmi bir makama taşıyarak tescil ettirmek şart değildir. Ancak ileride çıkabilecek ihtilafları önlemek için resmi bir makamda yapılması veya en azından şahitler huzurunda yazı ile tespit edilmesinde fayda vardır. Nitekim Cenab-ı Hak, Kur'an'da muamelelerin yazı ile tespit edilmesini tavsiye etmektedir.⁹¹

Taraflar, mahkeme dışında yapmış oldukları sulh sözleşmesini mahkemeye götürür ve buna göre sulh olduklarını bildirirlerse, bu husus tutanağa geçirilip imza ettirilir. Bu durumda mahkeme dışı sulh, muhakeme esnasında sulha dönüşür. Mahkeme dışında yapılan sulhun mahkemeye taşınmasındaki asıl amaç, yapılan sulhu tescil ettirmek suretiyle bağlayıcı hale getirip yeni bir anlaşmazlığın ortaya çıkmasına engel olmaktır.

b. Muhakeme Esnasında Sulh

Anlaşmazlıkların mahkemeye intikal etmeden çözülmesi İslam'ın öncelikle tavsiye ettiği bir durum olmakla birlikte bazen problemlerin bu şekilde çözülemediği ve mahkemeye taşındığı da bir gerçektir. Böyle bir durumda mahkemede sulh konusu gündeme gelmektedir. Mahkemeye getirilen davaların tarafları birbirinin akrabası veya toplum içerisinde saygın kişiler ise yahut üzerinden uzun zaman geçtiği için kimin haklı olduğunu tespit etmek zorlaşmışsa bu gibi durumlarda hâkim, hüküm vermekte acele etmemelidir. Hâkim, taraflara öncelikle sulh olup birbiriyle anlaşmalarını tavsiye etmelidir.⁹² Nitekim Hz. Ömer (r.a), Ebû Mûsa'l-Eş'arî'ye yazdığı mektupta, bu konu ile ilgili olarak şöyle demiştir: *“Tarafları sulh olmaya yönlendirin; zira davaları hâkim kararıyla hükme bağlamak onlar arasında düşmanlık meydana getirir.”* Diğer bir rivayette

⁹¹ Bkz. Bakara (2), 282.

⁹² Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 136.

ise şöyledir: “*Taraflar birbirine akraba ise onları sulh olmaya yönlendirin; Çünkü davaları hâkim kararıyla hükme bağlamak onlar arasında düşmanlık meydana getirir.*”⁹³

Bu rivayetlerde bilhassa akrabalar arasındaki problemlerin mahkemeye gitmeden sulh yoluyla çözülmesinin önemli olduğu, zorunlu değilse mahkemeye taşınmaması gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü insanlar, mahkemeye çıkmaktan ve hâkim önünde hesap vermekten fitraten hoşlanmazlar. Haklı dahi olsalar böyle bir konuma gelmelerinin toplumdaki saygınlıklarına hâlel getireceğini düşünürler. Bu duruma bir akrabasının sebep olması ise o kişide kırgınlıklar meydana getirebilir. Bu da tabii olarak sıla-i rahimin kesilmesine neden olabilir.

Taraflar sulha yanaşmazlarsa, hâkim davanın gereksiz yere sürüncemede kalmaması için sulh teklifinde ısrar etmez. Çünkü sulh yapmaları için ısrarda bulunmak, tarafların rızaları hilafına sulh olmalarına yol açabileceği gibi hâkimin itibarını zedeleyerek onu töhmet altında da bırakabilir. Taraflar sulha yanaşmazlarsa, hâkim usulüne uygun olarak yargılamayı sonuçlandırır. Ayrıca hâkim, kimin haklı olduğunu net olarak tespit etmişse, taraflara sulh olmaları için teşvikte bulunamaz.⁹⁴

Tarafların kendi iradeleri ile sulhu kabul etmeleri hâlinde, karşılıklı anlaşarak uzlaşmaları sağlanır.⁹⁵ Hiç şüphesiz burada söz konusu olan sulh, hâkimin davayı hükme bağlamasından önceki devrede olan sulhtur. Dava karara bağlandıktan sonra hâkimin tarafları sulha yönlendirmesi düşünülemez. Ancak taraflar hâkimin yönlendirmesi olmaksızın anlaşma yaparak davaya son verebilirler veya hükmün bozulmasını isteyebilirler.⁹⁶

Netice olarak sulh akdi, yapıldığı yer bakımından mahkeme dışı sulh ve muhakeme esnasında sulh olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İster tarafların kendi istekleriyle isterse başkalarının teşvikiyle olsun mahkeme dışında yapılan sulh akdinin yazıyla, şahitlerle veya

⁹³ Beyhakî, a.g.e., c. VI, s. 109.

⁹⁴ Tarablusî, Ebu'l-Hasen Alaüddîn Ali b. Halil, *Muînu'l-Hukkâm fîmâ yeterdedu beyne'l-Hasmeyn mine'l-Ahkâm*, Dâru'l-Fikr, b.y., t.y., s. 19.

⁹⁵ İbn Ferhûn, Ebu'l-Vefâ Burhanuddîn İbrahim b. Ali b. Muhammed, *Tebsiratü'l-Hukkâm fî Usuli'l-Akdiye ve Menâhici'l-Ahkâm*, I-II, 1. b., Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kâhire, 1406/1986, c. II, s. 48; Hımidî, Abdurrahman İbrahim Abdulaziz, *el-Kadâ' ve Nizâmuhu fî'l-Kitab ve's-Sünne*, Câmiattü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1409/1989, s. 591-592.

⁹⁶ Atar, Fahrettin, *İslâm İcra ve İflâs Hukuku*, Yıldızlar Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 289.

resmi bir makam tarafından tespit ve tescil edilmesi tavsiye edilmektedir. Mahkemeye taşınan davalarda hâkim tarafların uzlaşarak anlaşmalarına fırsat tanır, hatta bu konuda tarafları teşvik edebilir. Ancak bu şekilde davranması mahkeme ve hâkimin konumuna zarar verecekse, hâkim, hüküm neyi gerektiriyorsa ona göre karar vermekte tereddüt etmemelidir.

2. Mahiyeti Açısından Sulhun Çeşitleri

Mahiyeti açısından sulh akdi, hak iddiasında bulunan davacının iddiasını davalının kabul edip etmemesi veya davalının bu iddiaya herhangi bir cevap verip vermemesine göre üç çeşit olarak kabul edilmiştir. Buna göre davalının, davacının iddiasının doğruluğunu kabul etmesi hâlinde yapılan sulha *ikrar üzerine sulh* denir. Davalının iddiayı kabul etmeyip onun doğru olmadığını ileri sürmesine rağmen sulh yapmayı kabul etmesine *inkâr üzerine sulh* denir. Yine davalı, aleyhine açılan davada ileri sürülen iddianın aleyhinde bir şey söylemediği gibi lehinde de bir şey söylemeyip susması ve sulha razı olmasına ise *sükût üzerine sulh* denir.⁹⁷ Aşağıda açıklanacağı üzere davalının tutumuna göre isimlendirilen sulh çeşitleri, bir takım hükümler bakımından da birbirinden ayrılmaktadır.

a. İkrar Üzerine Sulh

İkrar üzerine sulh, davalının, dava konusu olan şeyi ikrar etmesinden sonra davacıyla arasında bulunan çekişmeyi sona erdirmek amacıyla yapılan sulhtur.⁹⁸ Şahit ve yazılı belge gibi delillerle ispat edilen haklarla ilgili olarak gerçekleştirilen sulh akdi de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Genel olarak İslam Hukukçuları ikrar üzerine sulhun caiz olduğuna hükmetmişlerdir.⁹⁹ İkrar üzerine sulh, davacının hakkını itiraf ettiği halde ödeme gücü olmadığı için bu hakkın sadece bir kısmını ödeme veya o hakka karşılık başka bir şey verme şeklinde yapılmaktadır. Bazen de karşı tarafın kendi rızasıyla hakkının bir

⁹⁷ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 466; Tarablusî, *Muînu'l-Hukkâm*, s. 123.

⁹⁸ Cürçânî, a.g.e., s. 209.

⁹⁹ Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, I-XI, 1. b., Dâru'l-Vefâ, el-Mensûra, 1422/2001, c. IV, s. 464; Kudûrî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer, *Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-Fıkhü'l-Hanefî*, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, s. 121; İbn Rüşd el-Hafid, a.g.e., c. II, s. 293; İbnu'l-Cevzî, Ebû Muhammed Muhyiddîn Yusuf b. Abdurrahman b. Ali et-Teymî el-Bekrî, *el-Mezhebü'l-Ahmed fi'l-Mezhebi'l-İmâm Ahmed*, 2. b., Dâru'l-Müessesesi's-Saîdiyye, Riyad, 2002, s. 96; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 231.

kısından vazgeçmesi şeklinde olmaktadır. İşte bu ve benzeri düşüncelerle sulhun bu kısmı caiz görülmüştür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) de Ka'b b. Malik ile İbn Ebî Hadred arasında borcun yarısını tahsil üzerine sulh yaparak anlaşmazlığı gidermiştir.¹⁰⁰

Hanbelî hukukçularından İbn Ebî Mûsâ ve el-Hırakî (ö. 334/946), itiraftan sonra hakkı ödemekten imtina ederek karşı tarafı sulh akdine zorlamayı, karşı tarafın hakkını çiğnemek olarak görmektedirler. Çünkü sulhun amacı, münazaa ve ihtilafı ortadan kaldırmak olduğuna göre, davalının ikrarı hâlinde taraflar arasında artık herhangi bir ihtilaf kalmadığı için burada sulha gerek kalmaz. Zira bu durumda davalı, ileri sürülen iddiayı kabul etmiştir ve böylece borcunu ifa etmekle yükümlü hâle gelmiştir. Zimmetinde bulunan hakkı itiraf ettiği veya bu hak başka delillerle ispat edildiği halde, onu ödemekten imtina etmek suretiyle davacıyı sulha zorlamak haksızlıktır. Davacı, kendi rızasıyla sulh konusunun bir kısmından vazgeçerse, bu ibra; davacı, sulh konusunun bir kısmını davalıya bağışlarsa, bu hibe; davacı, sulh konusunu başka bir şey karşılığında değişmişse, o zaman bu muamele satım sözleşmesi kabul edilir. Sulh konusunun tamamını almışsa, bu da zaten sulh sayılmaz, demektedirler.¹⁰¹

Yukarıda ifade edilen görüşler içerisinde cumhurunki tercih edilmeye daha uygundur. Çünkü önemli olan, insanlar arasındaki çekişme ve anlaşmazlıkların haramın helâl, helâlin da haram kılınmayacağı bir şekilde çözüme kavuşturulmasıdır. Kaldı ki ikrar hâlindeki sulhun caiz olmadığına dair herhangi bir delil de yoktur. Zaten İbn Ebî Musa ve el-Hırakî'nin, ikrar üzerine yapılan sulh işlemi hakkındaki itirazlarının sadece isimlendirmede/lafzî ihtilaf olduğu, bizzat Hanbelî âlimler tarafından da ifade edilmiştir.¹⁰² Ancak ihtilaf ve tereddütten tamamen kurtulmak istenirse, ikrar hâlindeki sulh işlemi, sulh lafzıyla değil de ibra ve hibe gibi kavramlarla ifade edilebilir. Çünkü insan bir başkasında olan hakkının tamamından veya bir kısmından borçlusunu ibra etse veya hakkının tamamını veya bir kısmını borçlusuna hibe etse, hiç kimse buna bir şey diyemez. Hatta hâkim veya bir aracı, davacıdan iddia ettiği hakkının bir kısmından veya tamamından

¹⁰⁰ Buhârî, **Sulh**, 10; Müslim, **Musâkât**, 20; Ebû Davud, **Akdiye**, 12.

¹⁰¹ Hırakî, Ebu'l-Kâsım Ömer b. el-Hüseyn b. Abdullah, **Metnü'l-Hırakî alâ Mezhebi Ebî Abdillâh Ahmed b. Hanbelî's-Şeybânî**, 1. b., Dâru's-Sahâbeti li't-Turâs, Tanta, 1413/1993, s. 73; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, c. VII, s. 12; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 279.

¹⁰² İbn Kudâme, **el-Muğnî**, c. VII, s. 12; Buhûfî, a.g.e., a.y.; en-Necdî, a.g.e., c. V, s. 128.

vazgeçmesini ister ve davacı da bunu kabul ettiği takdirde, herhangi bir günah işlenmiş olmaz.¹⁰³

İkrar üzerine sulh akdi, bir mal yerine başka bir mal üzerine yapılmışsa, bu işlem satım sözleşmesi hükmündedir.¹⁰⁴ Bu, tarafların karşılıklı rızasıyla bir malın başka bir malla mübadelesi demektir. Şayet sulh akdi, herhangi bir evde belirli bir süre oturma veya bir arabayı belirli bir süre kullanma gibi bir menfaat üzerine yapılmışsa, bu işlem kira sözleşmesi hükmündedir.¹⁰⁵ Şayet sulh akdi, iddia edilen belli bir malın bir kısmı üzerine yapılmışsa, bu işlem hibe hükmündedir.¹⁰⁶

İkrar üzerine sulhta, sulh konusu ve sulh bedelinin her ikisi veya birisi gayrimenkul olursa, bu sulh işlemi, hem davacı hem de davalı açısından satım sözleşmesi hükmünde olduğu için, o gayrimenkulda şuf'a hakkı söz konusu olur. Şuf'adar isterse, şuf'a hakkı ile o gayrimenkulu alabilir.¹⁰⁷

İkrar üzerine yapılan bir sulh işleminde sulh konusu olan şeyin tamamı veya bir kısmının bir başka kişinin olduğu ortaya çıkması durumunda (istihkak) davalı, sulh bedeli olarak verdiği şeyi davacıdan geri alır. Çünkü ikrar üzerine yapılan sulh işlemi, mala karşılık bir mal veya para ile yapılmışsa bu sulh, satım sözleşmesi hükmünde kabul edilir. Satım sözleşmesinde satılan malın başkasına ait olduğu ortaya çıktığında bedel iade edildiği gibi sulh işleminde de sulh bedeli iade edilir. Sulh konusunun tamamı değil de bir kısmının başkasının olduğu ortaya çıktığında davacı, davalıya sadece o kısmın karşılığı olan sulh bedelini geri vermelidir.

Bunu bir misalle şöyle açıklayabiliriz: A, B'nin mülkiyetinde gözüken bir tarlanın kendisinin olduğunu iddia edip, B de bu iddiayı kabul ederek sulh bedeli olarak A'ya "60 000 para vermek suretiyle aralarında sulh akdi yapsalar; bir müddet sonra bu tarlanın C'ye ait olduğu ortaya çıksa, A'nın B'den aldığı "60 000 parayı ona iade etmesi gerekir. Şayet

¹⁰³ Eşkar, Muhammed Süleyman Abdullah, *el-Mücellâ fi'l-Fıkhı'l-Hanbelî*, I-II, 1. b., Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1419/1998, c. II, s. 48.

¹⁰⁴ *Mecelle*, Mad., 1548.

¹⁰⁵ *Mecelle*, Mad., 1549.

¹⁰⁶ Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali, *el-Mühezzeb fi Fıkhı'l-İmâmi's-Şâfî*, I-III, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1995, c. II, s. 135; Şîrbînî, a.g.e., c. II, s. 231; *Mecelle*, Mad., 1551.

¹⁰⁷ Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 250; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 492; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 50.

bu tarlanın yarısı C'ye ait olduğu ortaya çıkarsa, A "60 000'nin yarısı olan "30 000'yi B'ye geri vermek zorundadır.

İkrar üzerine yapılan bir sulh işleminde sulh bedelinin tamamı veya bir kısmı bir başkasına ait olduğu ortaya çıktığında davacı, sulh bedelinin ne kadarı başkasına ait ise, o nispette davasına geri döner. Çünkü davacı, sulh bedeli karşılığında sulh anlaşması yapmıştı.¹⁰⁸

Yukarıdaki bilgilere göre ikrar üzerine sulh akdinin, davalının davacının iddiasını kabulüne binaen aralarındaki problemi bir şekilde çözmek amacıyla yaptıkları sulh işlemi olduğu anlaşılmaktadır. Sulh akdi, konusu ve bedelinin mahiyetine göre satım sözleşmesi, icare, hibe, ibra, sarf gibi akitlerle yakın ilişki içerisine girmekte ve onların hükümlerine göre sulh işlemi yapılmaktadır.

b. İnkâr Üzerine Sulh

İnkâr üzerine sulh, davacının iddiasını ispat edecek delili bulamadığı, davalının da davacının iddiasını kabul etmediği ve teklif edilen yeminden kaçındığı durumlarda dava konusu husumete son vermek amacıyla yapılan sulhtur.¹⁰⁹

İnkâr üzerine sulhun hukuka uygunluğu tartışmalıdır. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî ve İmâmîyye mezhepleri bu tür sulhu caiz görürken¹¹⁰ Şâfiî ve Zâhirîler bunu kabul etmemiştir.¹¹¹

İnkâr üzerine sulhun caiz olduğunu kabul edenlere göre, "*Sulh daha hayırlıdır*"¹¹² ayeti ve Kesîr b. Abdullah el-Müzenî'nin babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiği, Tirmizî'nin hasen sahîh olarak değerlendirdiği "*Haramı helâl, helâli haram kılan sulh dışında Müslümanlar arasında sulh caizdir. Haramı helâl, helâli haram kılan şart hariç,*

¹⁰⁸ Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 52-53; Aynî, a.g.e., c. IX, s. 8-10.

¹⁰⁹ Cürcânî, a.g.e., 209; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 289-290.

¹¹⁰ Aynî, a.g.e., c. IX, s. 3; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 422; İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 293-294; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, *el-Kâfi*, I-VI, Thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hecer, b.y., t.y., c. III, s. 268; İbn Nasr, Ebû Muhammed Abdu'l-Vehhâb Ali, *el-Meûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, I-II, Thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1998, c. II, s. 173; Tûsî, a.g.e., c. II, s. 289; İbnu'l-Cevzî, a.g.e., s. 96.

¹¹¹ Şâfiî, a.g.e., a.y; İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî, *el-Muhallâ*, I-XI, 1. b., Matbaatu'n-Nehda, Mısır, 1350/1931, c. VIII, s. 160; İmrânî, a.g.e., c. VI, s. 247; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 174-176.

¹¹² Nisa (4), 128.

Müslümanlar kendi aralarında koydukları şartlara uymak zorundadır”¹¹³ hadis-i şerifi gibi nassların, sulhtan mutlak olarak bahsettikleri ve umumî kaidelere muhalif olmamak şartıyla herhangi bir sınırlandırma getirmediği görülmektedir. Böyle bir sınırlama başka delillerle de sabit olmadığından zikredilen nasslar, inkâr ve sükût üzerine sulhun da caiz olduğuna delalet etmektedir.¹¹⁴

Ebû Hanîfe (ö. 150/767) bu konuda: “*Caiz olmaya en çok layık olan sulh, inkâr üzerine yapılan sulhtur. Çünkü sulhtan maksat, insanlar arasında meydana gelen ihtilafları çözmek ve anlaşmazlıkları gidermektir. İnkâr hâlinde buna daha çok ihtiyaç vardır*” demektedir.¹¹⁵

İnkâr üzerine sulhu caiz kabul etmeyen Şâfiîler ve Zâhirîlere göre, “*Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin*”¹¹⁶ ayeti ile “*Mallarınız ve kanlarınız birbirinize haramdır*”¹¹⁷ hadisi gibi nasslar, Müslümanları batıl, haksız ve haram yollarla kazanç elde etmekten ve birbirlerinin haklarına tecavüz etmekten sakındırmaktadır. Kaçınılması gereken batıl yollardan birisi de inkâr üzerine sulhtur. Çünkü davacı hak iddiasında yalancı ise sulh bedelini haksız bir şekilde almaktadır. Doğru söylemekte ise bu takdirde de davalının davayı ortadan kaldırmak için ödediği meblağ, rüşvet hükmündedir. Ayrıca iddiayı kabul etmemesi sebebiyle yemin etmesi gereken davalı, eğer yalan yere yemin edeceğinden dolayı yeminine karşılık bir bedele sulh olursa, diğer tarafın hakkına tecavüz etmiş olmaktadır. Yemini haklı olarak yapacağı halde bundan kaçınarak bir bedel vermesi durumunda ise, davacı davalının malını haksız bir şekilde almış olmaktadır.¹¹⁸

İnkâr üzerine sulhu caiz görmeyenlere göre, Rasulullah (s.a.s) sulhun caiz oluşunu, helâli haram veya haramı helâl kılmama şartına bağlamıştır. İnkâr üzerine sulhta haram

¹¹³ Tirmizî, **Ahkâm**, 17; Ebû Davud, **Akdiye**, 12.

¹¹⁴ Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, **Ahkâmü'l-Kur'an**, I-III, 3. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007, c. II, s. 355; İbn Nasr, a.g.e., a.y.; Merginânî, Ali b. Bekr, **el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübeddî**, I-VIII, İdâratü'l-Kur'an ve'l-Ulûmü'l-İslâmiyye, Karaçi, 1417/1996, c. VI, s. 129-130; en-Necdî, a.g.e., c. V, s. 128.

¹¹⁵ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 467; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 422; Zeylaî, **Tebyînü'l-Hakâik**, c. V, s. 31; Meccâcî, Muhammed Sukhâl, **el-Mühezzeb mine'l-Fıkhü'l-Mâlikî ve Edilletüh**, I-III, 1. b., Dâru'l-Va'y – Dâru'l-Kalem, Dimaşk - er-Ruveybe, 1431/2010, c. II, s. 534.

¹¹⁶ Nisa (4), 29.

¹¹⁷ Buhârî, **İlim**, 37.

¹¹⁸ İmrânî, a.g.e., c. VI, s. 247; Bkz. İbn Hazm, a.g.e., c. VIII, s. 161-165.

helâl, helâl da haram kılınmaktadır. Şöyle ki, sulh olmadan önce sulh bedeli davalının mülkiyetinde ve ona helâl, davacı için haram iken, sulh yapmak suretiyle durum tam tersine dönmekte, diğer bir ifadeyle sulh bedeli davacının mülkiyetine geçip ona helâl, davalıya ise haram olmaktadır. Ayrıca davacı eğer iddiasında haklı ise, iddia etmiş olduğu malın bir kısmını almak suretiyle helâl olan malının diğer kısmını sulh işlemiyle kendisine haram kılmaktadır.¹¹⁹

İnkâr üzerine sulhu caiz görmeyenlere şu şekilde cevap verilmektedir: Bilerek gerçeğe aykırı beyanda bulunan tarafın sulh yoluyla bedel almasının haram olduğunda ittifak vardır. Davacı haklı olduğuna, davalı da üzerinde hak bulunmadığına inanıyorsa, çekişmeyi sona erdirmek için bir bedel üzerinde anlaşmalarında sakınca yoktur. Çünkü davacı, inancına göre sabit olan hakkına karşılık kendisinin razı olduğu bir bedel almakta veya alacağını bir kısmı bakımından davalıyı ibra etmektedir. Davalı da borçlu olduğuna inanmamakla birlikte yargılanma külfetinden kurtulmak, tartışmayı sona erdirmek, belayı defetmek ya da yemin etmemek için bir miktar malını feda etmektedir. Eğer bu tür sulh caiz kabul edilmezse, birçok hukuki çekişme devam eder gider.¹²⁰

Davalının davadan bir an önce kurtulmak veya onur kırıcı bulduğundan dolayı mahkeme önüne çıkmamak maksadıyla davacıya vermeyi kabul ettiği miktarın rüşvet hükmünde kabul edilmesi doğru değildir. Çünkü davalı, bu şekilde fedakârlık yapıp sulh olmak suretiyle; yemin etmekten, hâkim huzuruna çıkararak rencide olmaktan ve kendisine gelebilecek bazı kötülüklerden kurtulmaktadır. “Allah rüşvet verene de, alana da lanet etsin”¹²¹ hadisi, zalim bir kimsenin zulme yardımcı olmaları için zalim idarecilere verdiği şeyler hakkındadır. Burada ise insanın kendisini koruması söz konusudur. Zaten mal da

¹¹⁹ Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 234; Büceyrimî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *el-Büceyrimî ale'l-Hafîb*, I-V, I. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996, c. III, s. 398-399; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 176.

¹²⁰ Kudûrî, a.g.e., s. 121; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 6-7; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 423; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 49; Tehânevî, Zafer Ahmed, *İ'lâu's-Sünen*, I-XXII, İdâratü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaşi, 1418/1997, c. XVI, s. 5-7.

¹²¹ Tirmizî, *Ahkâm*, 9; Ebû Davud, *Akdiye*, 4; İbn Mâce, *Ahkâm*, 3.

insanın kendisini koruması için yaratılmıştır.¹²² Kaldı ki Ebû Yusuf (ö. 183/987), yetimin malını zarardan korumak için vasinin rüşvet dahi verebileceği görüşündedir.¹²³

Sulhun meşru bir akit olduğunu gösteren hadislerle ilgili bölümde geçtiği gibi “*Helâli haram kılan yahut haramı helâl kılan sulh dışında, Müslümanlar arasında sulh caizdir*”¹²⁴ hadisindeki “*haram ve helâl*”, ebedi olarak haram veya helâl olan, haram veya helâlligi sulhtan sonra da devam eden şeyler hakkındadır.¹²⁵

Daha önce de geçtiği üzere, bizzat haram olan bir meselede sulh yapmaya, hür bir adamı köle yapma,¹²⁶ zalim birine yardım etme, Müslümanlara karşı savaşma, bir kişinin kendisine helâl olmayan bir şeyi yemesi veya kendisine helâl olmayan bir kadınla cinsel ilişkide bulunması üzerine sulh yapması örnek olarak söylenebilir. Bizzat helâl olan konuda sulha ise, bir kadının, kocasının kendisini boşamaması veya üzerine ikinci evliliği yapmaması¹²⁷ veyahut ikinci hanımıyla beraber olmaması üzerine eşiyle sulh yapması örnek verilebilir.¹²⁸

İnkâr üzerine sulhun caiz olduğu, tercihe daha uygundur. Çünkü inkâr hâlinde yapılan sulhun kapılarını kapatmak, insanlar arasında düşmanlık ve husumetin çoğalmasına sebep olur. Hâlbuki hâkimlerin vazifesi, insanların muamelelerinin mümkün olduğu sürece cevazına hükmederek¹²⁹ insanlar arasında meydana gelen anlaşmazlık ve düşmanlıkları çözüme kavuşturmaktır.

İnkâr üzerine sulhun caiz oluşunun tercih edilmesinin diğer bir sebebi de şudur: Sulh olmadan önce davalının malı davacıya, davacının malı da davalıya haram iken, sulh akdiyle helâl olmaktadır. Bu mesele bu şekilde kabul edilmediği takdirde borç doğuran satım ve kira sözleşmesi gibi akitlerin de caiz kabul edilmemesi gerekir. Çünkü satım

¹²² Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 131; Aynî, a.g.e., c. IX, s. 5; Mubarekfürî, a.g.e., s. 565; Adevi, Safau'd-Davvi Ahmed, *İhdâu'd-Dîbâce bi Şerhi Süneni İbni Mâce*, I-V, 1. b., Mektebetü Dâri'l-Yakîn, Bahreyn, 1422/2001, c. III, s. 264-266.

¹²³ Zeylâî, *Tebyñnü'l-Hakâik*, c. V, s. 31; Aynî, a.g.e., c. IX, s. 5-6.

¹²⁴ Tirmizî, *Ahkâm*, 17; Ebû Davud, *Akdiye*, 12.

¹²⁵ Sehârenfûrî, a.g.e., c. XV, s. 272.

¹²⁶ Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 290.

¹²⁷ Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnâmesi'nin 38. Maddesine göre, üzerine evlenmemek ve evlendiği sûrette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahih ve şart muteberdir. **Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnâmesi**, Mad., 38.

¹²⁸ Sehârenfûrî, a.g.e., a.y.; Mubarekfürî, a.g.e., c. IV, s. 584-585.

¹²⁹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 473.

sözleşmesinde satın alınan mal alıcı için, bedel de satıcı için haram iken; akit neticesinde satın alınan mal alıcıya, bedel de satıcıya helâl olmaktadır.¹³⁰ Bu konu şu şekilde de açıklanabilir: Sulh akdi genellikle iddia edilen hakkın bir kısmı üzerinde yapılmaktadır. Davacının alması gereken diğer kısım, sulh akdinden önce kendisine helâl iken, sulh akdinden sonra haram olmaktadır. Davalının ise elinde tuttuğunu sulh akdinden önce davacıya vermemesi haram iken, sulh akdinden sonra helâl olmaktadır.¹³¹ Aynı şekilde kira sözleşmesinde kiralanan menfaat kiracıya, bedel mülk sahibine haram iken, yapılan akitle kiralanan menfaat kiracıya, bedel de mülk sahibine helâle dönüşmektedir.

İnkâr üzerine sulhta sulh konusu gayrimenkul ve sulh bedeli belirli bir miktar para olsa, bu gayrimenkulde şuf'a hakkı olmaz. Çünkü bu sulh işlemi davalı, davacının iddiasını kabul etmediği halde teklif edilen yeminden kaçındığı, mahkeme önüne çıkmayı onur kırıcı bulduğu ve benzeri sebeplerle davadan bir an önce kurtulmak için sulh bedelini vermeyi kabul etmektedir. Dolayısıyla davalı cihetinden bu sulh işlemi, satım sözleşmesi hükmünde olmadığı için sulh konusu olan gayrimenkulde şuf'a hakkı geçerli olmaz. Ancak sulh bedeli gayrimenkul, sulh konusu belirli bir miktar para olsa, sulh bedeli olan gayrimenkulde şuf'a hakkı söz konusu olur. Çünkü davacı, sulh bedeli olan gayrimenkulu, iddia ettiği hakkına karşılık aldığı için davacı açısından bu sulh işlemi, satım sözleşmesi hükmündedir. Dolayısıyla burada şuf'a hakkı olur.¹³²

İnkâr üzerine yapılan bir sulh işlemi sulh konusu olan şeyin tamamı veya bir kısmının bir başka kişiye ait olduğu ortaya çıkarsa, davacı bu kişiye yani sulh konusu olan şeyin tamamı veya bir kısmının kendisine ait olan kişiye dava açar. Sulh bedeli olarak aldığı şeyi de davalıya geri verir. Çünkü davalı, sulh bedelini davacının davasından kurtulmak için vermişti. Davacının davasında haksız olduğu ve sulh bedelini haksız bir şekilde aldığı ortaya çıkınca, aldığı sulh bedelini davalıya iade eder. Sulh konusunun tamamı değil de bir kısmının başkasının olduğu ortaya çıkarsa, davacı davalıya sadece o kısmın karşılığı olan sulh bedelini geri verir.¹³³

¹³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 6; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 31.

¹³¹ Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 48-49; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 427-428.

¹³² Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 250; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 493; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 51.

¹³³ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 34; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 53; Aynî, a.g.e., c. IX, s. 8-10; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 295; Tûrî, a.g.e., c. VII, s. 435.

Bunu bir misalle şöyle açıklayabiliriz: A, B'nin mülkiyetinde gözüken bir tarlanın kendisinin olduğunu iddia eder. B bu iddiayı kabul etmediği halde böyle bir davadan kurtulmak için A'ya "40 000 parayı verse, bir müddet sonra bu tarlanın C'ye ait olduğu ortaya çıksa; A, B'den aldığı "40 000 parayı geri iade eder. Şayet bu tarlanın ¼'ü C'ye ait olduğu ortaya çıkarsa, A "40 000'nin ¼'ü olan "10 000'yi B'ye geri verir ve A, C'ye yeni bir dava açar.

Sulh bedelinin tamamı veya bir kısmı bir başkasına ait olduğu ortaya çıkarsa, davacı sulh bedelinin ne kadarı başkasına ait ise, o nispette davasına geri döner. Çünkü davacı, sulh bedeli karşılığında sulh anlaşması yapmıştı.¹³⁴

Kısaca inkâr üzerine sulh, davalının davacının iddiasını kabul etmediği halde davaya son vermek maksadıyla karşılıklı olarak anlaşmak suretiyle yaptıkları sulh akdidir. Mezheplerin bu tür sulh akdinin caiz olup olmadığı konusunda farklı mütalaaları vardır. Ancak inkâr üzerine sulh akdinin caiz olmadığına dair açık ve net bir nass bulunmamaktadır. Ayrıca en çok tartışma ve çekişme, iddia edilen davanın inkâr edilmesinde yaşanmaktadır. Bütün bunlara binaen inkâr üzerine sulh akdinin caiz kabul edilmesi gerekir. Aksi halde toplum içerisinde huzur ve emniyeti temin etmek zorlaşabilir.

İnkâr üzerine sulh akdinde davacı ve davalıya göre sulhun hükmü değişmektedir. Çünkü davacı iddia eden, davalı da inkâr eden durumundadır. Davacı hakkını alırken, davalı yemin etmekten veya başındaki beladan bir şekilde kurtulmak için sulh bedelini vermeyi kabul etmektedir. Dolayısıyla inkâr üzerine sulh akdi, davacı hakkında satım sözleşmesi hükmünde olabilirken, davalı hakkında olamaz. Sulh bedeli gayrimenkul olduğunda bir başkası şuf'a hakkıyla davacının elinden bu gayrimenkülü alabilir. Sulh konusu gayrimenkul olduğunda ise bir başkası şuf'a hakkıyla davalının elinden o gayrimenkülü alamaz.

c. Sükût Üzerine Sulh

Sükût üzerine sulh, davalının dava konusunu ikrar veya inkâr etmeyip susması hâlinde yapılan sulhtur.¹³⁵ Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler bu çeşit sulhu kabul ederken,¹³⁶

¹³⁴ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 34; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 52; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 295.

Şâfîîler ve Zâhirîler, inkâr üzerine sulhtaki gerekçelere dayanarak kabul etmemişlerdir.¹³⁷ Şuf'a hakkı konusunda sükût üzerine sulhun hükmü, inkâr üzerine sulhun hükmü gibidir.¹³⁸ Sükût üzerine sulh işleminde, sulh konusu ve sulh bedeli hakkında başka birinin hakkı olduğu ortaya çıkarsa; hüküm, inkâr üzerine sulhtaki gibi olur.¹³⁹ Çünkü sükût eden kişi hüküm bakımından inkâr eden gibidir.¹⁴⁰

Özetle ifade etmek gerekirse, sulh akdi, yapıldığı yer ve mahiyet açısından kısımlara ayrılmaktadır. Yapıldığı yer açısından mahkeme dışında sulh ve mahkeme esnasında sulh diye iki bölümde incelenmektedir. Mahkeme dışında taraflar kendi aralarında kendi kendilerine veya bir başkasının yardımı ile sulh anlaşması yapabilirler. Mahkemede de hâkim, aralarındaki ihtilafi sulh yoluyla anlaşıp çözüme kavuşturmaları için taraflara teşvikte bulunabilir. Ancak bunun mahkemenin ve hâkimin itibarını zedeleyecek tarzda olmaması gerekir. Mahkeme dışında yapılan sulh akdinin mahkemede veya şahitler huzurunda tespit edilmesi, daha sonra çıkabilecek ihtilafları önleme açısından önemlidir.

Mahiyet bakımından sulh akdi üç bölümde incelenmektedir. Bunlar ikrar, inkâr ve sükût üzere sulh akdi diye isimlendirilmektedir. Bunların meşru olup olmadığı hususunda mezhepler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Ancak açık olarak haramı helâl, helâli da haram kılmadığı sürece, hangi sulh çeşidi olursa olsun, yapılan sulh akdinin caiz olduğunu kabul etmek esas olmalıdır. Çünkü insanların muamelelerinin imkân nispetinde cevazına hükmetmek, hukuki bir gerekliliktir. Ayrıca sulh akdi genellikle her iki tarafın karşılıklı olarak yaptıkları fedakârlık üzerine kurulur. İnsanlar arasındaki tartışma ve çekişmelerin çözümü başka türlü de mümkün olmamaktadır.

¹³⁵ Cürcânî, a.g.e., s. 209; Kudûrî, a.g.e., s. 121; Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 129; Kâdîzâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 425; *Mecelle*, Mad., 1535.

¹³⁶ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 466-467; Mevsîlî, a.g.e., c. II, s. 422; Karâfî, Şihabuddîn Ahmed b. İdris, *ez-Zehîra*, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1994, c. V, s. 347; İbnu'l-Cevzî, a.g.e., a.y.; Düceylî, Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Yusuf b. Muhammed b. Ebi's-Seriy, *el-Vecîz fi'l-Fıkhı alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü'r-Rüşd, Mekke, t.y., s. 204; Aynî, a.g.e., c. IX, s. 3; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 289.

¹³⁷ İbn Hazm, a.g.e., c. VIII, s. 160; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 400.

¹³⁸ Tûrî, a.g.e., c. VII, s. 435.

¹³⁹ Aynî, a.g.e., c. IX, s. 8-10.

¹⁴⁰ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 481.

B- SULH AKDİNİN RÜKUN VE ŞARTLARI

Bir akdin kurulabilmesi için birtakım unsurları taşıması gerekir. Bu unsurlardan, varlığı kendi varlığına bağlı olan ve onun yapısından bir parça teşkil edene “rükun”, varlığı kendi varlığına bağlı olmayan ve onun yapısından bir parça teşkil etmeyene ise “şart”¹⁴¹ denmektedir. Bir akdin rüknü ve şartları konusunda Hanefiler ile diğer mezhepler arasında görüş ayrılığı vardır. Hanefiler, akdin rüknü olarak, akdi yapan tarafların irade beyanı olan icap ve kabulü görürken,¹⁴² Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler ise icap ve kabulle beraber akdin taraflarını, konusunu ve bedelini de akdin rükunleri arasında saymaktadırlar.¹⁴³ Hanefiler, akdin tarafları, konusu ve bedeli ile bunlarda bulunması gereken şartları, akdin şartları başlığı altında değerlendirmektedirler.¹⁴⁴

1. Rükün

Sulh akdinin rüknü, akdin tarafların irade beyanını ifade eden “*icap ve kabul*”dür.¹⁴⁵ Sulh akdini yapacak olan taraflardan birisinin rızasına delalet eden söz, fiil ve davranışına *icap*; karşı tarafın irade beyanına ise *kabul* denilir. Mesela; sulh akdinde taraflardan ilk teklifte bulunanın iradesi *icap*, diğerinin iradesi ise *kabuldür*. Mecelle’de bu, şu şekilde ifade edilmektedir: “İcâb, inşâ-yı tasarruf için ibtida söylenilen sözdür ki, tasarruf anınla isbat olunur.”¹⁴⁶ “Kabul, inşâ-yı tasarruf için sâniyen/ikinci olarak söylenilen sözdür ki, anınla akit tamam olur.”¹⁴⁷

Hanefiler dışındaki İslam hukukçularına göre *icap*, sonradan söylene bile temlikte bulunacak olan kimsenin sözüdür. *Kabul* ise, önce söylenmiş olsa bile, mülk kendisine

¹⁴¹ Leknevî, Muhammed b. Nizâmüddîn Muhammed es-Sehâlevî, *Fevâtihu’r-Rahamût bi Şerhi Müsellemi’s-Sübût*, I-II, 1. b., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2002, c. I, s. 350; Zeydân, Abdulkarîm, *el-Vecîz fi Usûli’l-Fıkh*, 15. b., Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1427/2006, s. 59-60.

¹⁴² Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 6; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 423.

¹⁴³ İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 170-172; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 6; Derdîr, Ebu’l-Berakât Amed b. Muhammed b. Ahmed, *eş-Şerhu’s-Sagîr alâ Akrabi’l-Mesâlik ilâ Mezhebi’l-İmâm Mâlik*, I-IV, Dâru’l-Meârif, Kahire, t.y., c. III, s. 13-14; Buhûtî, a.g.e., c. VII, s.297.

¹⁴⁴ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 468.

¹⁴⁵ Kâsânî, a.g.e., a.y.; Kâdızâde Efendi, a.g.e., a.y.

¹⁴⁶ *Mecelle*, Mad., 101.

¹⁴⁷ *Mecelle*, Mad., 102.

devredilecek olan kimsenin sözüdür. Mesela, bir satım akdinde, satıcının irade beyanı prensip olarak “**icap**”; alıcının irade beyanı ise “**kabul**”dür.¹⁴⁸

Sulh akdi, tabiatı gereği, satım ve kira sözleşmelerinde olduğu gibi kimi zaman iki taraflı, kimi zaman ise ibradaki gibi tek taraflı hukuki muamele sayılmaktadır. Bu özelliği dolayısıyla sulhun rüknü, bazen karşılıklı icap ve kabul, bazen de sadece icap olmaktadır.¹⁴⁹ Örneğin, A, B’ye sattığı bir mal karşılığı olarak onda “55 000”sı olduğunu iddia edip daha sonra “Bunun karşılığı olarak “40 000’ye sulh oldum” dese, B de “Tamam, kabul ettim” diyerek karşılık verse, aralarında icap ve kabul ile “40 000 üzerinde sulh işlemi meydana gelmiş olur. Hem mesela, A, B’de “70 000 alacağı olduğunu iddia ettiğinde, A alacağından “20 000 düşürerek B’ye hitaben “Sende olan “70 000 alacağımdan “50 000’ye sulh oldum” dese, “20 000’yi iskat etmiş olur. B bunu reddetmediği sürece sadece icap ile sulh işlemi gerçekleşmiş olur.

Taraflar iradelerini, sulh kelimesini, bunun türevlerinden birini, aynı manaya gelen başka bir kelimeyi, hatta sulh, hangi hukuki işlemin hükümlerine tâbi ise ona delalet eden lafızları kullanarak açıklayabilir.¹⁵⁰

Şâfîiler, sulh akdinin “*sulh*” lafzı dışında başka bir lafızla da yapılabileceğini kabul etmektedirler. Ancak “*sulh*” lafzı ile yapıldığı takdirde tek taraflı muamele tabiatında olanlarda dahi karşılıklı icap ve kabulün gerekli olduğu görüşündedirler.¹⁵¹

Bütün akitlerde olduğu gibi sulh işleminde de irade beyanının diğer bir ifadeyle icap ve kabulün karşılıklı rıza ile olması şarttır. Tarafların kendi hür iradeleri ile sulh olmaya karar verip anlaşmaları esastır. Sulh akdi ancak böyle bir durumda sahih olur. Aksi halde sulh gerçekleşmiş olmaz. Zorlama ve tehdit ile yapılan sulh akdi, sahih değildir.¹⁵² Örneğin bir grup insan bir şahsı ölümle tehdit ederek, hasmıyla olan davasından sulha zorlasalar, bu şekilde yapılan sulh işlemi, mükellefin kendi hür iradesiyle olmadığından

¹⁴⁸ Nevevî, *Ravdatu’l-Tâlibîn*, c. III, s. 4; Buhûtî, a.g.e., c. VII, s. 297.

¹⁴⁹ Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 47; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 423; c. VIII, s. 423; Ali Haydar Efendi, Eminefendizâde Küçük, *Dürru’l-Hukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*, I-IV, Hukuk Matbaası, b.y., 1330/1910, c. IV, s. 5.

¹⁵⁰ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 3.

¹⁵¹ Ramlî, a.g.e., c. IV, s. 386.

¹⁵² *Mecelle*, Mad., 1006.

geçerli olmaz.¹⁵³ Ancak tehdit ortadan kalktıktan sonra tehdit edilen kişi onay verirse, sulh işlemi geçerli hale gelir.¹⁵⁴

Yazı, dilsizin işareti gibi vesilelerle de irade beyanı geçerli sayılmıştır.¹⁵⁵

Teâtî¹⁵⁶ şeklinde yani icap ve kabul formalitelerine uymaksızın parayı verip malın alınmasıyla sulh işlemi gerçekleşebilir.¹⁵⁷ Mesela, A, B'ye "Benim sende "1 000 alacağım var" der ve B bu iddiayı kabul etmemekle beraber A'ya elindeki bir koyunu verir, A bu koyunu aldığı takdirde, A'nın "1 000 alacağına karşılık bu koyuna razı olduğu anlaşıldığından aralarında teâtî yoluyla sulh işlemi yapılmış kabul edilir. Bundan sonra A "1 000 için dava açamayacağı gibi B de A'ya verdiği o koyunu ondan geri alamaz.

Bir kişinin bir miktar mal alacağı olduğunu iddia etmesi üzerine karşı taraf herhangi bir şey söylemeden iddia edilen malın bir kısmını iddia sahibine verse, bu şekilde teâtî yoluyla sulh işlemi yapılmış sayılmaz. Örneğin, A, B'ye "Benim sende 100 torba çimento alacağım var" der ve B bu iddiayı kabul etmemekle beraber A'ya 50 torba çimento verir, A da bu 50 torba çimentoyu alır. Bu şekilde aralarında sulh olduklarına dair herhangi bir şey konuşmadan yapılan işlemle sulh gerçekleşmiş olmaz. Çünkü iddia sahibi A, bu 50 torba çimentoyu alıp herhangi bir şey söylemeyince; bu kadarla yetinip geri kalan kısımdan vaz mı geçti veya "Hakkımın bir kısmını aldım, geri kalanı da talep etme hakkım var" diye mi düşünüyor, bilinmediğinden bu şekilde yapılan işlem, sulh olarak kabul edilmez.¹⁵⁸

Sonuç olarak diğer akitlerde olduğu gibi sulh akdinde de akdin rüknü icap ve kabuldür. Sulh akdi ibra hükmünde ise sadece icapla sulh akdi kurulabilir. İcap ve kabulde sulh kelimesi, türevleri ve bu manayı bildiren başka kelimeler kullanılabilir. Dilsizin işareti ve teâtî yoluyla da sulh akdinin yapılması mümkündür.

¹⁵³ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 3.

¹⁵⁴ *Mecelle*, Mad., 1006.

¹⁵⁵ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 4-5.

¹⁵⁶ Teâtî'de alıcı malı alır ve satıcıya bedelini öder. Aralarında satışla ilgili herhangi bir konuşma geçmez. Bu şekilde satılan şeyin ucuz veya pahalı olması sonucu değiştirmez. Alıcının rahatlıkla alabileceği yere konulan gazete, dergi, kitap, ekmek ve benzeri şeyler bu tarzda alışverişe uygundur. Bu gibi şeylerin fiyatları daha önceden bilindiği için aldanma söz konusu olmaz. Bazen taraflardan birisinin irade beyanı sözlü, diğerininki ise fiil ile olabilir. Alıcının sözlü alım teklifine, satıcının konuşmadan malı paketleyip vermesi gibi. Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1429/2008, s. 111-112.

¹⁵⁷ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 4.

¹⁵⁸ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 7.

2. Şartları

Bir akdin sulh akdi olarak kabul edilebilmesi için o akitte, akdi yapan taraflar, akdin konusu ve akdin bedelinin bulunması gerekir. Çünkü bunlardan birisi olmazsa, akit yapılamaz. Şimdi sulh akdinin tamamlanması için gerekli olan akdin tarafları, konusu ve bedeli ile ilgili şartlar üzerinde durulacaktır.

a. Taraflar

Sulh akdi, iki tarafın karşılıklı iradeleri ile gerçekleşir. Bu taraflar özel kişiler olabileceği gibi devletler, şirketler ve kurumlar gibi tüzel kişiler de olabilir. Her iki tarafta birer kişi olabileceği gibi birden fazla kişi ya da heyetler de olabilir. Sulh işlemi taraflardan her birine “*musalih*” denir.¹⁵⁹

İslam Hukukunda her şahıs, birtakım haklara sahiptir. Fakat her hak sahibinin tasarruf yetkisi olmayabilir. Bir şahıs irade beyanında bulunduğu bu beyanın geçerli olabilmesi için tasarrufa ehil olması, diğer bir ifadeyle ehliyet şartlarını taşıması gerekir.

Ehliyet, insanın leh ve aleyhindeki haklara sahip olabilmesi ve teklife muhatap olması demektir. İslam Hukukunda ehliyet, vücut ehliyeti ve eda ehliyeti olmak üzere ikiye ayrılır. Büyük-küçük, deli-akıllı bütün insanlar vücut ehliyetine sahiptir. Eda ehliyeti ise, insanın sorumlu olacak şekilde şer’an muteber bazı fiilleri işlemesi ve kendisinden bir kısım borçlandırıcı/ilzam edici meşru tasarruflar sadır olması salahiyetidir. Vücut ehliyeti ve eda ehliyeti kendi içinde tam ve nakıs olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹⁶⁰

İslam Hukukunda vücut ve eda ehliyetleri esas olmak üzere insan hayatı çeşitli devrelere taksim edilmiştir. Bu devreler ceninlik, temyiz öncesi küçüklük, mümeyyiz çocukluk, bülûğ ve rüşd devreleridir. Sulh işlemi yapabilme açısından tarafların ehliyet durumları tam ehliyetliler, sınırlı ehliyetliler, tam ehliyetsizler olmak üzere üç kısımda ele alınabilir.

Bir kişinin tam ehliyet sahibi olabilmesinin şartı akıllı olmasıdır. Akıllı olmayan kişinin mükellefiyeti olmadığı gibi, onun sözü de herhangi bir hüküm ifade etmez. Bunun

¹⁵⁹ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 8.

¹⁶⁰ Buhârî, Alâuddîn Abdulazîz b. Ahmed, *Keşfu'l-Esrâr an Usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, c. IV, s. 335 vd.

için bütün akitlerde olduğu gibi, sulh akdinde de akdi yapan tarafların akıllı olması şarttır. Ancak sulh akdi yapabilmek için erginlik/bulûğ şart değildir.¹⁶¹

Tam ehliyet sahibi kişiler her türlü sulh akdini yapabilir. Tam ehliyet sahibi olmakla beraber mal varlığını aşacak derecede borçlu olan kişi, teberru ve ıskat mahiyetinde sulh akdi yapacak olursa, bu sulh akdi, ancak alacaklıların rızasıyla geçerlilik kazanabilir. Aynı şekilde ölümcül bir hastalığa tutulan bir kimse, teberru ve ıskat mahiyetindeki sulh akdi ile mal varlığının üçte birini aşan miktarı elinden çıkaracak olursa, bu sulh akdi de mirasçılarının rızasına bağlı olarak sahih olur.¹⁶²

Sınırlı ehliyetliler, henüz akıl baliğ olmayıp temyiz çağında olan çocuklar ve sefih olan büyükler gibi ehliyeti sınırlandırılmış kişilerdir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre sınırlı ehliyetli kişiler temyiz gücüne sahip olduklarından dolayı yapacağı tasarruflar farklı değerlendirilir. Bunlar tamamen menfaatine, tamamen zararına, menfaat ve zarar ihtimali olan tasarruflardır.

Sınırlı ehliyetlilerin hibeyi kabul etmek gibi tamamen menfaatine olan tasarrufları, hukuken geçerlidir. Borçtan aklanma ve hibeyi kabul hükmünde olan sulh akdi onlar hakkında geçerli tasarruflardandır. Sınırlı ehliyetlilerin bu tür tasarrufları, kanuni temsilcilerinin muvafakatine gerek olmaksızın geçerli olur. Sınırlı ehliyetlilerin ibra hükümlerine tabi sulh işleminde alacağının bir kısmını ıskat eden taraf veya hibe hükümlerine tabi sulh işleminde hibe eden taraf olma gibi tamamen zararına olan işlemleri, kanuni temsilcileri muvafakat etsin veya etmesin geçersizdir. Sınırlı ehliyetlilerin satım veya kira sözleşmesi hükümlerine tabi sulh akdi gibi hem menfaate hem de zarara ihtimali olan işlemleri, sınırlı ehliyetli bir kimse tarafından yapıldığı takdirde “mevkûf” olarak sahihtir. Bu kimsenin kanuni temsilcisi muvafakat ederse geçerli, muvafakat etmezse geçersizdir.¹⁶³

¹⁶¹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 468; İbn Âbidîn, a.g.e., c. VIII, 405; *Mecelle*, Mad., 1539.

¹⁶² Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 392.

¹⁶³ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 18-20.

Şâfîlere göre sulh akdi yapabilmek için kişinin tam eda ehliyetine sahip olması gerekir. Sınırlı ehliyetliler adına, menfaatlerine olmak şartıyla, kanuni temsilcileri sulh işlemi yapabilirler.¹⁶⁴

Mümeyyiz olmayan küçük çocuklar ve akıl hastaları gibi irade beyanları muteber olmayan tam ehliyetsiz kimseler ise, haklarını kullanma ehliyeti de denilen fiil ehliyetine sahip olmadıkları için hiçbir sulh işlemine taraf olamazlar. Ancak zararlarına olmamak kaydıyla bunlar adına veli ve vasîleri sulh olabilirler. Tam ehliyetsizlerin bizzat yapacakları sulh işlemleri hükümsüzdür.¹⁶⁵

b. Konusu

“*Musalahun anh*” veya “*müddeâ bih*” şeklinde ifade edilen sulh konusu, üzerinde hukuki anlaşmazlık bulunan mal, menfaat veya hakka denir. *Menkul veya gayrimenkul mal, zimmetteki alacak (deyn), menfaat veya hak* sulh konusu olabilir.¹⁶⁶

Bunların sulhun konusu olabilmesi için bazı şartları taşıması gerekir. Bu şartlar, sulha konu olan şeyin kul hakkı olması, belirli olması ve akit yapanın mülkiyetinde olması başlıkları altında toplanabilir. Şimdi bunlar maddeler hâlinde incelenecektir.

(1) Kul Hakkı Olması Şarttır

Sulha konu olan şeyin tarafların üzerinde tasarrufa yetkili oldukları, kişilere has mal, hak ve menfaatler gibi kul hakkı ile ilgili olması gerekir.¹⁶⁷ Çünkü hak sahipleri kendi isteklerine bağlı olarak bu tür haklarından bir bedel karşılığında veya karşılıksız olarak vazgeçebilirler. Mesela, mülkiyet hakkına konu olabilen otomobil, ev, arsa gibi temellüke elverişli mallar; ev, dükkân, alet ve araçları kullanma gibi menfaatler; hizmet akdine konu olabilen belirli işlerin taahhüdü, vârislerin terikedeki alacakları; zimmetherdeki alacaklar/deyn sulh konusu olabilir.

Allah hakkı ile ilgili konularda sulh akdi yapılamaz. Allah hakkı, belirli bir kişinin menfaatine bakılmaksızın toplumun menfaatini gerçekleştirmeyi ve toplumdaki kamu

¹⁶⁴ Şîrbînî, a.g.e., c. II, s. 226.

¹⁶⁵ Şîrbînî, a.g.e., c. II, s. 12; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 18.

¹⁶⁶ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 472.

¹⁶⁷ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 483.

düzenini korumayı hedef alan hükümlerdir. Hiç kimsenin feragat etmeye yetkili olmadığı ve yerine getirilmesinde de gevşeklik gösteremediği bu tür haklar sulha konu olamazlar. Örneğin, zekât, namaz, sadaka-i fitır, öşür gibi ibadet nitelikli fiiller; zina, içki içme, yol kesme, hırsızlık gibi suçlara verilecek had cezaları; yemin, zıhar, yanlışlıkla adam öldürme gibi fiillerin kefaretları Allah hakkı ile ilgili oldukları için taraflar arasında herhangi bir sulh işlemine konu olamaz.¹⁶⁸

Kendisinde Allah hakkı ile kul hakkı birlikte bulunmakla beraber kul hakkının galip olduğu hükümler vardır. Örneğin, kasten adam öldürme fiiline karşılık kısas cezası uygulanır. Bu hüküm, kamu menfaatinin ve yaşama hakkının korunması, güvenliğin sağlanması ve suç oranının azaltılması yönüyle Allah hakkı; maktulün yakınlarının kin, öfke ve intikam hissinin yatıştırılması/hafifletilmesi yönüyle ise kul hakkı ile ilgili olmaktadır. Öldürme fiili, daha çok mağdurun şahsı ile ilişkili olduğu için kısas hükmünde kul hakkı galip sayılmaktadır. Buna binaen kasten adam öldürmede maktulün yakınları kısas hakkından vazgeçip katilin yakınlarından diyet veya herhangi başka bir şey almak üzere sulh akdi yapabilirler.¹⁶⁹

Allah ve kul hakkını birlikte içermekle beraber Allah hakkının daha galip olduğu haklar üzerinde sulh yapılamaz. Örneğin, namuslu kadın ve erkeklere zina iftirasında bulunan veya nesebi inkâr eden kişiye ceza olarak seksen sopa (celde) vurulur. Buna “*hadd-i kazif*” denir. Bu şekilde iftira, mağdurun namusunu lekeler ve ailesi ve toplum nazarında onun itibarını sarsar. İftira atan kişinin cezalandırılmasıyla mağdurun şeref ve itibarı yeniden iade edilir ve namusuna atılan leke temizlenmiş olur. Bu suç, bu yönüyle kul hakkını ilgilendirmektedir. Kazif haddinin uygulanması, namusları muhafaza ettiği gibi toplumu da fitne ve fesattan korur. Ayrıca bu ceza, iftira atan kişiler için caydırıcı olur. Bu suç, bu yönüyle de Allah hakkını yani kamu hakkını ilgilendirmektedir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre burada Allah hakkı daha üstündür. Dolayısıyla zina iftirasına uğrayan kişi, bu husustaki dava hakkından vazgeçmesi karşılığında sulh yapamaz.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Boynukalın, Ertuğrul, **İslâm Hukukunda Sulh**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1992, s. 51-52.

¹⁶⁹ Kâsânî, a.y; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 296.

¹⁷⁰ Semerkandî, a.y; Kâsânî, a.y; Aynî, a.g.e., c. IX, s. 17-18; Buhûfî, a.y.

Şâfîiler kazif cezasında kul hakkının galip olduğunu kabul etmekte ve bunu sulh işlemine elverişli konular arasında saymaktadırlar.¹⁷¹

Bir kimse hırsızlık suçunu işleyen birini yakaladığında onunla bu durumu yetkililere bildirmeme karşılığında veya kendi aleyhine tanıklık edecek kimse ile şahitlikten çekilmesi karşılığında sulh yapsa, bu sulh işlemi de geçerli olmaz. Çünkü burada da Allah hakkı galiptir.¹⁷²

(2) Belirli Olması

Hanefilere göre sulhun konusunun belirli olması, -teslim ve tesellüme ihtiyaç duyulan yer hariç- sulh akdinin caiz olması için şart değildir. Nitekim bir kimse, başka birine karşı bir “ayn”da miktarı belirsiz bir hakkı olduğunu iddia ettiğinde, karşı tarafın bunu kabul veya inkâr etmesi hâlinde malum bir miktar mal üzerinde sulh yapsalar, bu sulh geçerli olur. Çünkü sulh, karşılıklı bedel değişimi/ivaz şeklinde olduğu gibi hakkı düşürme, ondan vazgeçme/ıskat şeklinde de olabilir. Burada sulh konusu meçhul olduğu için yapılan muamelenin mübadele niteliğinde olması düşünülemez. Buradaki sulh işlemi, satım sözleşmesi hükmünde değil, ıskat ve ibra hükmündedir.¹⁷³

Kişi, miktarını bildiği halde bir hakkın tamamından veya onun bir kısmından vazgeçebildiğine göre, miktarını bilmediği şeyden fedâkarlık yapması daha tabiidir. Zira bu gibi durumlarda sulh yapılmazsa o hak tamamen zayi olabilir.

Teslim ve tesellüme ihtiyaç duyulan yerde sulhun konusunun belirli olması gerekir. Aksi takdirde sulh akdi caiz olmaz.¹⁷⁴ Mesela, A'nın ne olduğunu belirtmeksizin B'nin evinde kendisine ait bir hak bulunduğunu iddia etmesinden sonra, A'nın B'ye bir sulh bedeli vermesi, B'nin de A'ya iddia ettiği şeyi vermesi şeklinde yapılan sulh, caiz değildir. Çünkü burada, A'nın iddia ettiği şey malum değildir. Diğer bir ifadeyle B'nin A'ya

¹⁷¹ Cüveynî, İmâmu'l-Haremeyn Abdu'l-Melik b. Abdullah b. Yusuf, *Nihâyetü'l-Matlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*, I-XVII, 1. b., Dâru'l-Minhâc, Cidde, 1428/2007, c. XVII, s. 214.

¹⁷² Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 256; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 30-31; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 295; İbn Âbidîn, a.g.e., c. VIII, s. 408.

¹⁷³ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 485.

¹⁷⁴ Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 50; *Mecelle*, Mad., 1547.

vereceği şey belli değildir. Ancak böyle bir davada, B'nin, A'ya belli bir miktar sulh bedeli vermesi ve A'nın iddia ettiği şeyin de B'de kalması şeklinde yapılan sulh sahihtir.¹⁷⁵

Mâlikîlere göre de bilinmesi mümkün olmayan durumlarda meçhul olan bir şeyden sulh yapmak caizdir. Ancak taraflardan birinin araştırarak öğrenme imkânı olursa, bu imkânı kullanmadan sulh yapması caiz olmaz. Bütün araştırmalara rağmen miktarın bilinemediği durumda yapılan sulh, bir nevi helâlleşme manası taşıdığı için sahih olur. Mesela, mirasçılardan biri, mirastan belirli bir pay alarak mirastan çıkmak istediğinde, mirasın tamamının ne kadar olduğu varislerce bilinmelidir ki muamele sahih olsun. Bunu bilme imkânı olmazsa, yapılan sulh, her ne kadar meçhulden malum üzerine sulh olsa da caiz olur.¹⁷⁶

Hanbelîlere göre de bilinmesi mümkün olmadığında meçhul bir şeyden belirli bir şey üzerine sulh yapmak caizdir.¹⁷⁷ Sulhtan sonra malı verenin karşı tarafa “Eğer hakkından fazla aldıysan helâl olsun” alanın da “Eğer alacağım bundan fazla ise, kalanı sana helâl ettim” demek suretiyle helâlleşmeleri daha iyi olur. Nitekim konuya esas teşkil eden yukarıda kaydedilen “*Gidin, durumu araştırın, taksim edin, kur'a çekin sonra da helâlleşin*”¹⁷⁸ hadisi de bunu öğütlemektedir.¹⁷⁹

Şâfiîler ise, meçhul bir şeyden belirli bir şey üzerine sulh yapmayı, meçhul bir şeyi belirli bir şeyle satmak hükmünde değerlendirerek caiz görmemektedirler.¹⁸⁰

Zâhirîler de meçhul bir şeyden sulh yapılmasını caiz görmezler. Onlara göre meçhul bir şeyde rıza, yok sayılır. Cenab-ı Hak, karşılıklı rıza olmaksızın yapılan muameleyi yasaklamıştır. Çoğu kere kişi, hakkının daha az olduğunu zannedince bu sulha razı olur, ama alacağının sulh bedelinden daha çok olduğunu öğrenince buna pişman olur.¹⁸¹

¹⁷⁵ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 424.

¹⁷⁶ Haraşî, a.g.e., c. VI, s. 7.

¹⁷⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 22-23; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 286.

¹⁷⁸ Müslim, *Akdiye*, 3; Ebû Davud, *Akdiye*, 7.

¹⁷⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 22.

¹⁸⁰ Şâfiî, a.g.e., c. IV, s. 463-464.

¹⁸¹ İbn Hazm, a.g.e., c. VIII, s. 165-166.

Taraflardan birinin dava konusu şeyin miktarını bildiği halde daha kârlı çıkabilmek için bunu gizlemesi, bir haksızlık ve dinen mesuliyeti gerektirir. Sulh konusunda esas olan, onun belirli olmasıdır. Ancak, bilinmesi mümkün olmayan yerlerde helâlleşmek kaydıyla, taraflardan hiçbirinin bilemediği meçhul bir şeyden belirli bir şey üzerine sulh yaparak meseleyi çözüme kavuşturmanın daha uygun olacağını düşünülebilir. Çünkü meselenin başka bir şekilde çözülmesi mümkün değildir. Gönüller de ancak böyle bir muamele ile huzur bulur.

(3) Akit Yapanın Mülkü veya Hakkı Olmalı

Sulh konusu olan şeyin sulh akdini yapan kişiye ait olması gerekir. Sulh konusu, sulh akdini yapan kişinin değil de başka birinin hakkı olursa, yapılan sulh akdi geçerli olmaz.¹⁸² Mesela, kocasından boşanmış bir kadın, kocasının yanındaki bir çocuğun kendinden doğma olup kocasına ait olduğunu iddia ettiğinde, koca bunu kabul etmemekle birlikte bu nesep davasından bir mal karşılığında sulh olsalar, bu muamele caiz olmaz. Çünkü buradaki sulh konusu nesep davası karı-kocanın değil, çocuğun hakkıdır. Başkasına ait bir haktan sulh yapmak ise caiz değildir.¹⁸³ Aynı şekilde bir şuf'adar kendisine ait şuf'a hakkından vazgeçerek gayrimenkulu müşteriye teslim etmek üzere herhangi bir mal karşılığında sulh yapsa, bu sulh batıl olur. Çünkü şuf'a, sulh yapan kişinin hakkıdır ama satılan mal ona ait bir mülkiyet değildir. Sadece orayı öncelikle alma hakkı vardır. Bu hakkına karşılık sulh akdi yapamaz. Şuf'adar şuf'a hakkından vazgeçmesi karşılığında sulh yapmak isterse, şuf'a hakkından vazgeçmiş sayılır. Bu şekilde yapılan sulh akdi batıl olduğundan sulh bedeli olarak aldığı malı geri vermesi gerekir.¹⁸⁴

Şu hâlde *menkul veya gayrimenkul mal, zimmetteki alacak (deyn), menfaat veya hak* sulhun konusu olabilir. Ayrıca sulh konusunun kul hakkı ve kul hakkının galip olduğu haklarla ilgili olması gerekir. Allah hakkı ve Allah hakkının galip olduğu haklar sulha konu olamaz. Bir konuda Allah hakkının mı, kul hakkının mı galip olduğu ile ilgili mezhepler arasında görüş farklılığı bulunmaktadır. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre sulh akdinin sahîh olması için sulhun konusunun malum olması şart değildir. Ancak teslim ve tesellüme

¹⁸² *Mecelle*, Mad., 1546.

¹⁸³ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 485; Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 139; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 37.

¹⁸⁴ Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 254; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 296; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 60.

ihtiyaç duyulan yerde Hanefiler sulh konusunun malum olmasının gerektiğini kabul etmektedirler. Şâfiî ve Zâhirîler ise sulhun konusunun malum olmasını şart koşmaktadırlar. Ayrıca, sulh konusu olan şey sulh akdi yapan kişiye ait bir mülk veya hak olmalıdır.

c. Bedeli

Tarafların her ikisine de borç yükleyen sulh işlemlerinde sulh konusunun karşılığı olarak davalının taahhüt ettiği şeye “*musalahun aleyh*”¹⁸⁵ yani sulh bedeli denir.

Satım sözleşmesinde semen, icare sözleşmesinde ücret olması caiz görülen ve sulh yapan kişinin sahip olduğu belirli mal, menfaat ve haklar, sulh bedeli olabilir. Bu anlamda İslam’a göre yenilmesi, içilmesi, kullanılması ve kendisinden yararlanılması mübah olan ve elde edilebilen mütekavvim her türlü mal, sulh bedeli olabilir.¹⁸⁶

Sulh bedelinin belli olması gerekir.¹⁸⁷ Çünkü sulh bedeli belli olmadığı takdirde yapılan sulh akdi caiz değildir. Mesela, birisinde “100 000 alacağı bulunan kişi borçluya, “bir aya kadar borcunu verirsen “50 000 üzerine, bir aya kadar vermezsen “70 000 üzerine sulh oluyoruz” diyerek yapılan sulh akdi caiz değildir. Çünkü burada sulh bedeli ve asıl borçtan düşülen miktar tam belli değildir.¹⁸⁸

Ölçülebilen veya tartılabilen ancak miktarı belli olmayan bir mal karşılığında sulh akdi yapıldığında, teslim gerçekleşmeden önce taraflar birbirlerinden ayrıldıkları takdirde, yapılan sulh akdi geçersiz olur. Çünkü burada bedellerin ikisinin de zimmet borcu olduğu bir işlem söz konusudur. Ancak sulh bedelinin belirli olduğu bir durumda teslim gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrılmaları hâlinde sözleşme geçerli olur. Böyle bir durumda taraflar, sarf akdi olmayan ve bedellerden birisinin eşya (ayn) borcu olduğu bir işlem sonucunda birbirlerinden ayrılmış demektir.¹⁸⁹

İbra ve ıskat mahiyetinde olan sulh anlaşmasında sulh bedeli ile sulh konusunun aynı cinsten olması gerekir.¹⁹⁰ Bu meselede, davacının “100 000 alacağından “30 000

¹⁸⁵ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 8.

¹⁸⁶ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 482.

¹⁸⁷ Kâsânî, a.y; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 56.

¹⁸⁸ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 56.

¹⁸⁹ Serahsî, a.g.e., (Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Nüshası, No: 384), s. 643/1.

¹⁹⁰ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 57.

düşürüp sulh bedeli olarak 70 000 üzerine sulh akdi yapmaları veya davacının davalının 100 000 borcunu tamamen silip davalıyı o borçtan aklaması veyahut davacının davalıdaki 100 torba çimento alacağından 50 torbasını silip diğer kalan 50 torbayı ödemesi üzerine sulh anlaşması yapmaları örnek olarak verilebilir.

Sulh bedeli, sulh konusu aynı cinsten olmadığı takdirde, yapılan sulh anlaşması ivaz/karşılıklı bedel değişimi olur. Bu şekilde ivaz/karşılıklı bedel değişimi mahiyetinde yapılan sulh akdinde sulh bedelinin sulh meclisinde teslimi şarttır. Sulh bedeli sulh meclisinde teslim edilmediği takdirde, yapılan sulh anlaşması batıl olur.¹⁹¹ Bu konuda, 100 000 borçla ilgili bir davada, sulh bedeli olarak 30 bin €'nin belirlendiği sulh anlaşması örnek olarak verilebilir. Böyle bir sulh akdinde sulh bedelinin sulh meclisinde teslimi şarttır.

Sulh konusu ile sulh bedelinin her ikisinin 100 000 olması gibi, sulh bedeli ile sulh konusunun miktarı aynı olduğu takdirde, davacı davalıdan alacağının tamamını tahsil etmiş kabul edilir. Sulh konusunun 100 000, sulh bedelinin ise 110 000 olması gibi, sulh bedelinin sulh konusundan daha fazla olması hâlinde, faiz söz konusu olacağından, bu şekilde yapılan sulh akdi caiz değildir.¹⁹²

Sulh konusu vadeli ise, sulh bedelinin peşin olması caiz değildir. Mesela, altı ay sonra ödenecek olan 100 000 borçla ilgili olarak peşin ödenmek üzere 70 000 yapılan sulh anlaşması sahih değildir. Çünkü burada 30 000 indirim, ödemenin altı ay öne alınması karşılığında yapılmaktadır. Bu ise faizdir. Ancak vadesi gelmiş bir borcun vadesini uzatmak üzere sulh anlaşması yapılması hâlinde, bu muamele caizdir. Çünkü burada alacaklı peşin alma hakkından kendisi vazgeçmektedir.¹⁹³

Alacaklı ile borçlu, vadesi gelmiş bir alacağı ile ilgili olarak, hem vadeyi uzatmak hem de alacağından bir miktar düşürmek üzere sulh anlaşması yaptıkları takdirde, bu sulh akdi caizdir. Çünkü burada alacaklı, hem peşin alma hakkından hem de alacağı miktarın bir kısmından vazgeçmektedir.¹⁹⁴

¹⁹¹ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 57.

¹⁹² Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 473-474; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 36.

¹⁹³ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 57.

¹⁹⁴ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 58.

Dava edilen şeyin tamamının teberru veya *ıskatı* mahiyetinde olan sulh işlemlerinde davalıya herhangi bir borç yüklenmediğinden sulh bedeli söz konusu olmaz.

Netice olarak sulh akdinin hükmen tabi olduğu akitlerde bedel olabilen şeyler, sulh akdinde de bedel olabilmektedir. Bedelin herhangi bir tartışmaya sebep olmayacak derecede belirli olması şarttır. Vadesi gelmiş bir borcun sulh konusu olmasına karşılık sulh bedeli vadeli olabilir. Fakat sulh konusu vadesi gelmemiş bir borç olduğunda sulh bedeli peşin olamaz. Tam ibra ve *ıskat* hükmünde olan sulh işlemlerinde herhangi bir sulh bedeli bulunmamaktadır.

C- SULH AKDİNİN DİĞER AKİTLERLE İLİŞKİSİ

Mecelle kaidesine göre “*Ukûdda itibar makâsıd ve meâniyedir, elfaz ve mebâniye değildir.*”¹⁹⁵ Bu kaide, bir akit kurulurken o akdin şeklinden, icap ve kabul sözlerinden daha çok kurulan akdin mahiyetine bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Örneğin, bir bedel verilmesi şartıyla yapılan hibe, satım sözleşmesi; asıl borçlunun beraati şartıyla yapılan kefalet akdi, havale; asıl borçlunun borçtan kurtulmaması şartıyla yapılan havale de kefalet akdi manasındadır. Aynı şekilde “Sana evimin kullanım hakkını/menfaatını sattım”, “Evinin kullanım hakkını/menfaatını satın aldım” sözleri ile yapılan akdin mahiyetine bakıldığında bu akdin satım sözleşmesi değil, icare akdi olduğu görülmektedir. Çünkü icap ve kabulde kullanılan “sattım” ve “satın aldım” sözleri zahiri itibarıyla satım sözleşmesini ifade etmekle birlikte, yapılan işlemin mahiyetine bakıldığında, kurulan akdin icare akdi hükmünde olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü akdin konusu evin kendisi değil, evin menfaatıdır. Sulh akdinde de akit kurulurken akdin şeklinden ve kullanılan ifadelerden daha çok akdin mahiyetine bakılır. Akdin mahiyeti hangi akde daha yakın ise yapılan sulh akdinde o akdin hükümleri geçerli olur.¹⁹⁶

Sulh akdinin hükmüne tabi olduğu akitler, satım, icare, ibra, hibe, ariyet ve sarf akitleridir. Sulh işlemi bir kimse, bir başkasında bulunan bir şeyi dava eder ve onunla dava konusu olan şeyden başka bir mal veya para üzerinde anlaşır, bu işlem *satım*

¹⁹⁵ *Mecelle*, Mad., 3.

¹⁹⁶ Zeylaî, *Tebyinü'l-Hakâik*, c. V, s. 31.

sözleşmesi hükmündedir. Davacı, dava konusunun yerine davalının başka bir malını kiralama karşılığında sulh olursa, bu işlem *icare / kira sözleşmesi* hükümlerine tabi olur.

Davacı, dava konusu para alacağının bir bölümü üzerinde davalıyla sulh anlaşması yaparsa, bu işlem *ibra*; davacı, başkasındaki bir ayn'ın kendisinin olduğunu iddia ettikten sonra bu ayn'ın bir miktarı üzerinde davalıyla anlaşır, bu işlem *hibe*; davacı, dava konusu şeyden süresi sınırlı veya sınırsız olarak yararlanmak üzere davalıyla anlaşır, bu muamele *ariyet*; sulh konusu belirli bir para birimi iken sulh bedeli olarak başka bir para birimi üzerinde anlaşma yapılırsa, bu muamele de *sarf* hükmündedir.¹⁹⁷

Bu bölümde sulh akdinin yakın ilişki içerisine girdiği ve sulh konusu ile sulh bedelinin mahiyetine göre hükmüne tabi olduğu akitler kısaca tanıtılacak daha sonra da sulh akdi ile irtibat hâlinde bulunduğu akitler arasında nasıl bir ilişki bulunduğu ve bunların hükümleri üzerinde durulacaktır.

1. İvazlı Akitler İle İlişkisi

İvazlı akitler, bir malın başka bir malla veya para ile ya da bir malın bir menfaatle veyahut da bir para biriminin başka bir para birimiyle karşılıklı olarak değiştirilmesi suretiyle yapılan akitlerdir. Bunlar mahiyeti ve yapılış şekline göre satım, selem, icare ve sarf akitleri diye kısımlara bölünmektedir.

a. Satım Akdi İle İlişkisi

Fıkıh kaynaklarında hem satmak hem de satın almak manasındaki Arapça “*bey'*”¹⁹⁸ kelimesi ile ifade edilen satım sözleşmesi, terim olarak “*karşılıklı rıza ile malların mübadelesi*”¹⁹⁹ demektir. Diğer bir ifadeyle satım sözleşmesi şöyle tanımlanabilir: “*Tarafların, hukuki bir sonuç doğuracak şekilde, iki malın karşılıklı değişimi konusunda fikir birliğine varmalarıdır.*”

¹⁹⁷ Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 143, 144, 147, 148; Karâfî, a.g.e., c. IV, s. 2; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 31-33; Haraşî, a.g.e., c. VI, s. 2-4.

¹⁹⁸ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. IV, s. 2; İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed (ö. 970/1563), *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-IX, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, c. V, s. 429; Zebidî, a.g.e., c. XX, s. 365.

¹⁹⁹ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, a.y.; İbn Nüceym, a.g.e., c. V, s. 430; Meydânî, a.g.e., c. II, s. 3.

Satım sözleşmesinin meşruiyeti kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir.²⁰⁰ Kur'an-ı Kerim'de satım sözleşmesinin meşruluğu ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: “Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır”²⁰¹ “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka.”²⁰²

Kur'an-ı Kerim'de ayrıca satım sözleşmesinde şahit bulundurulması tavsiye edilmiş,²⁰³ ölçü ve tartıda hile yapanlar şiddetle kınanmış,²⁰⁴ aldatma, haksızlık, yalan gibi kötü davranışlar yasaklanmış ve böylece satım sözleşmesinin dinî ve ahlakî temelleri ortaya konulmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s) de söz, fiil ve takrirleriyle aldanma, haksızlık ve sömürüye yol açan alışveriş türlerini yasaklamış, faizi belirleyerek satım sözleşmesini ve diğer borç münasebetlerini faizden arındırmış, netice olarak satım sözleşmesine daha açık ve hukuki bir muhteva kazandırmıştır. Dolayısıyla satım sözleşmesi sünnet tarafından da meşru bir işlem olarak kabul edilmiştir.

Sulh akdi, en çok satım sözleşmesi ile yakın ilişki içindedir. O kadar ki, İmam Şâfiî (ö. 204/820) el-Ümm adlı eserinde “Sulh satım akdi hükmündedir. Satım akdinde caiz olan sulhta da caiz olur. Satım akdinde caiz olmayan sulhta da caiz olmaz” demektedir.²⁰⁵ Nitekim malla ilgili bir anlaşmazlık durumunda, davalının ikrarı üzerine bir mal veya para karşılığında sulh anlaşması yapıldığı takdirde, bir malın başka bir malla değişimi söz konusu olduğu için sulh anlaşması, mahiyeti itibariyle satım sözleşmesi hükmünde olur.²⁰⁶ Burada sulh konusu olan (müddea bih, musalahun anh), mebî (satılan mal) hükmünde, sulh bedeli de para/semen mesabesindedir. Bu şahıs, başka birinde olan belirli bir malını, aldığı sulh bedeli karşılığında ona satmış gibi olmaktadır.

İkrar üzerine yapılan sulh akdi, hem davacı hem de davalı açısından satım sözleşmesi hükmündedir. İnkâr ve sükût üzerine yapılan sulh akdi ise, sadece davacı

²⁰⁰ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 5.

²⁰¹ Bakara (2), 275.

²⁰² Nisa (4), 29.

²⁰³ Bkz. Bakara (2), 282.

²⁰⁴ Bkz. Mutaffifin (83), 1-3.

²⁰⁵ Şâfiî, a.g.e., c. III, s. 254.

²⁰⁶ Zeylaî, *Tebyñü'l-Hakâik*, c. V, s. 31; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 50; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 283-284; Abdulmevcüd, a.g.e., c. XIV, s. 169.

açısından satım sözleşmesi hükmündedir. Çünkü inkâr ve sükût üzerine yapılan sulh akdinde davalı, sulh çeşitleri anlatılırken ifade edildiği gibi, davacının iddiasını kabul etmediği halde, teklif edilen yeminden kaçındığı, mahkeme önüne çıkmayı onur kırıcı bulduğu ve davadan bir an önce kurtulmak için sulh bedelini vermeyi kabul etmektedir. Dolayısıyla inkâr ve sükût üzerine sulh akdi, davalı açısından satım sözleşmesi hükmünde değildir. Davacı açısından ise satım sözleşmesi hükmündedir. Zira davacı sulh bedelini, kendisinin olduğunu iddia ettiği sulh konusuna karşılık almaktadır.²⁰⁷

Satım sözleşmesi mahiyetindeki sulh akdinde sulh konusu ile sulh bedelinin durumuna göre değişik hükümler geçerli olmaktadır. Bunlar şunlardır:

Sulh işlemi, satım sözleşmesinde olduğu gibi şart muhayerliği/hıyar-ı şart, görme muhayerliği/hıyar-ı rü'yet ve kusur muhayerliği/hıyar-ı ayb vardır.²⁰⁸ Satım sözleşmesinde satım bedelinin meçhul olması, akdi fasit kıldığı gibi sulh akdinde de sulh bedelinin meçhul olması, akdi fasit kılar.²⁰⁹

İkrar üzerine sulh akdinde sulh konusu ve sulh bedelinin her ikisi veya birisi gayrimenkul olması durumunda satım sözleşmesinde olduğu gibi o gayrimenkulde şuf'a hakkı söz konusu olur. Şuf'adar isterse, şuf'a hakkı ile o gayrimenkulu alabilir.²¹⁰ İnkâr ve sükût üzerine sulh bedeli gayrimenkul ise onda şuf'a cereyan eder. Sulh konusu gayrimenkul ise onda şuf'a cereyan etmez.²¹¹

Satım sözleşmesinde satılan malın başkasına ait olduğu ortaya çıktığında satış bedelinin geri alındığı²¹² gibi sulh akdinde sulh konusu olan şeyin bir başka kişinin olduğu ortaya çıkması durumunda/istihkak davalı, sulh bedeli olarak verdiği şeyi davacıdan geri alır.²¹³

²⁰⁷ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 34.

²⁰⁸ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 493; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 31-32; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 50; Tûrî, a.g.e., c. VII, s. 434; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 163; *Mecelle*, Mad., 1548; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 37.

²⁰⁹ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 32; Tûrî, a.g.e., c. VII, s. 434-435.

²¹⁰ Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 250; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 492; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 50; *Mecelle*, Mad., 1548; Ali Haydar Efendi, a.g.e., a.y.

²¹¹ *Mecelle*, Mad., 1550; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 47.

²¹² Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 422.

²¹³ Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 52-53; Aynî, a.g.e., c. IX, s. 8-10; *Mecelle*, Mad., 1548.

Netice olarak sulh akdinin en çok irtibatlı olduğu akit, satım akdidir. Satım akdi mahiyetinde olan sulh akdinde hem satım akdinin hem de sulh akdinin hükümleri geçerli olmaktadır.

b. Selem Akdi İle İlişkisi

Selem kelimesi sözlükte “*vermek ve teslim etmek*”²¹⁴ manalarına gelir. Bir fıkıh terimi olarak selem, “*peşin parayı standart bir malla vadeli olarak mübadele etmek*” başka bir ifadeyle, “*hazır bir bedeli, zimmette yüklenilebilen nitelikleri belirli bir bedel karşılığında belli bir vadeye kadar satmak*”²¹⁵ demektir.

Selem akdinin meşruluğu kitap, sünnet ve icmâ delillerine dayanır.²¹⁶

İbn Abbas (r. a), selem akdinin, müdayene âyeti olarak bilinen, “*Ey iman edenler! Belli bir vadeye kadar borç verdiğiniz zaman onu yazın*”²¹⁷ âyeti ile helâl kıldığını söylemiştir.²¹⁸

İbn Abbas’tan gelen bir başka rivayette Rasulullah (s.a.s) selem akdi ile ilgili şöyle buyurmuştur:²¹⁹ “*Bir şeyde selem yapacak olan kimse belirli ölçüde, belirli tartıda, belirli bir zamana kadar yapsın.*”²²⁰

Selem akdi, bulunmayan şeyin/madûmun satışı yasağının bir istisnasıdır. Bu istisna, kitap, sünnet ve icmâya binaen istihsan yoluyla insanların ihtiyacı ve ekonomik maslahatı için yapılmıştır.²²¹ Selem akdi özellikle tarım ve ticaretle uğraşanların ihtiyaç duydukları krediyi temin etmek için meşru bir finans metodu olarak değerlendirilebilir.

Selem akdinde anapara peşin verilir, zimmet borcu olan mal ise veresiye olur. Selem konusu olan mal, buğday, arpa, kumaş, inşaat demiri, çimento v.b. gibi ölçülerek,

²¹⁴ Cürcânî, a.g.e., s. 192.

²¹⁵ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 80; Cürcânî, a.g.e., s. 192-193; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 85.

²¹⁶ Haskefî, Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Husayn, *ed-Dürü'l-Müntekâ fi Şerhi'l-Mültekâ*, (Damad Efendi’nin Mecmeu’l-Enhur adlı Mültekâ şerhi ile birlikte), I-IV, 1. b., Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, c. III, s. 137.

²¹⁷ Bakara (2), 282.

²¹⁸ İbnü’l-Hümâm, a.g.e., c. VII, s. 66; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 85.

²¹⁹ İbn Nüceym, a.g.e., c. VI, s. 259.

²²⁰ Buhârî, **Selem**, 2; Tirmîzî, **Buyû**’, 70; Ebû Davud, **Buyû**’, 57; Nesâî, **Buyû**’, 63; İbn Mâce, **Ticârât**, 59; Dârimî, **Buyû**’, 45.

²²¹ Semerkandî, a.g.e., c. II, s. 8; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 81; İbnü’l-Hümâm, a.g.e., c. VII, s. 67; İbn Nüceym, a.g.e., c. VI, s. 259.

tartılarak veya sayılarak nitelikleri tam olarak belirlenebilen ve zimmet borcu olabilen standart şeyler olmalıdır.²²²

Selem akdi ile ilgili yapılan sulh anlaşması, ibra ve ikâle mahiyetinde ise caiz, istibdal ve faiz muamelesi mahiyetinde ise caiz değildir.²²³ Selem akdinde taraflardan birisi veya ikisi de ölürse, mirasçılar onların yerine geçer ve selem akdiyle ilgili sulh akdi yapabilirler. Selem akdi ile ilgili olarak yapılan bir sulh anlaşmasından sonra “Rizikosu üstlenilmeyen bir maldan kâr elde etme” manasında satıcının sattığı malı daha düşük bir fiyata selem sahibinden satın alması caiz değildir. Selem akdinde mal olan anapara karşılında sulh akdi yapıldığı takdirde, müslümün ileyh, anaparadan elde ettiği menfaati ödemekle yükümlü olmaz.²²⁴

Ortak iki kişi, bir kişiyle selem akdi yaptıktan sonra ortaklardan birisi, kendi payıyla ilgili olarak sulh anlaşması yapabilir. Bu durumda sulh yapan ortak, sulh bedeli olarak anaparadan bir şeyler aldığı takdirde, diğer ortak onun aldığından bir şey alamaz. Sulh bedeli olarak selem konusu maldan bir şey alması halinde ise, diğer ortak onun aldığı şeyde ona ortak olur.²²⁵

Sonuç olarak selem akdi ile sulh akdi arasında irtibat bulunduğu anlaşılmaktadır. Selem akdi ile ilgili sulh akdinde sulh ve selem akitlerinin yanında irtibatlı oldukları diğer akitlerin de hükümleri geçerli olmaktadır.

c. Sarf Akdi İle İlişkisi

Sözlükte “*reddetmek ve değiştirmek*”²²⁶ anlamlarına gelen sarfın bir fıkıh terimi olarak manası, “*altın ve gümüş gibi aslen nakit olan maddelerden birini kendisiyle veya diğeriyle değiştirmek*”²²⁷ demektir. Günümüzde sarrafların ve döviz alım-satımı yapan kişi

²²² İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 202; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 127; Damad Efendi, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman el-Gelibûlî, *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, c. III, s. 138.

²²³ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 479.

²²⁴ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 49.

²²⁵ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 51.

²²⁶ Fîrûzâbâdî, a.g.e., c. III, s. 235.

²²⁷ Cürcânî, a.g.e., s. 208; Aliyyu'l-Kârî, Nureddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Sultân Muhammed, *Fethu Bâbi'l-Înâye bi Şerhi'n-Nükâye*, I-III, Dâru Erkam, Beyrut, t.y., c. II, s. 386.

ve kuruluşların yaptıkları işlem, sarf akdi içinde değerlendirilir.²²⁸ Para bozdurmak da bir nevi sarf akdidir.²²⁹

Sarf akdi ile ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmaktadır: “*Altın altın ile misli misline ve peşin olarak; gümüş gümüş ile misli misline ve peşin olarak satılmalıdır.*”²³⁰ “*Altın ve gümüşten peşin olmayanı peşin olan karşılığında satmayınız.*”²³¹

Sulh konusu ile sulh bedelinin her biri herhangi bir para birimi veya para hükmünde bir şey olduğunda bu işlem, sarf akdi hükmündedir.²³² Sulh bedeli ile sulh konusu aynı cins üzerine olursa onların miktar bakımından eşit ve peşin olması şarttır. Farklı cinslerden olduğunda ise miktar olarak eşit olması şart değildir. Ancak sulh bedelinin akit meclisinde teslim edilmesi gerekir. Dolayısıyla böyle bir sulh anlaşmasında taraflar teslimden önce birbirinden ayrıldığı takdirde, akit geçersiz olur.²³³ Örneğin gümüş gümüşle değiştirildiği zaman hem aynı mecliste alınıp verilmesi hem de değiştirilen gümüşlerin birbirine eşit olması gerekir. Fakat altın gümüşle değiştirildiği takdirde, gümüş miktarca altından fazla olabilir. Ancak peşin olarak alınıp verilmelidir.²³⁴ Para birimlerinin birbiriyle değiştirilmesinde de aynı hükümler geçerlidir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, sulh akdi ile sarf akdi arasında ilişki bulunmaktadır. Sarf akdi mahiyetindeki sulh akdinde hem sulh akdinin hem de sarf akdinin hükümleri geçerli olmaktadır.

d. İcare Akdi İle İlişkisi

İcare kelimesi sözcük olarak “*kiralamak*”²³⁵ demektir. Fıkıh terimi olarak “*miktarı ve cinsi belli bir menfaati belli bir bedel/ivaz karşılığında satmak*”²³⁶ diye tarif edilmektedir.

²²⁸ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 333.

²²⁹ *Mecelle*, Mad., 121; Çeker, Orhan, *İslâm Hukukunda Akitler*, A.H.İ. Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 182.

²³⁰ Buhârî, *Buyû*’, 78; Müslim, *Müsâkât*, 81, 82; Ebû Davud, *Buyû*’, 12.

²³¹ Buhârî, *Buyû*’, 78; Müslim, *Müsâkât*, 75, 76; Tirmizî, *Buyû*’, 24.

²³² İbnü’l-Cevzî, a.g.e., s. 96; Buhâtî, a.g.e., c. VIII, s. 284.

²³³ Serahsî, a.g.e., c. XIV, s. 70-71; İbnü’l-Hümâm, a.g.e., c. VII, s. 134-137; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 232; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 173.

²³⁴ İbnü’l-Hümâm, a.g.e., c. VII, s. 134-137; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 232; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 173.

²³⁵ Cevherî, a.g.e., c. II, s. 576; Fîrûzâbâdî, a.g.e., c. I, s. 683.

İcare akdi, hem menkul ve gayrimenkul eşyanın kullanılması neticesi elde edilecek menfaat üzerine kurulan kira akdini, hem de insan emeğini konu alan iş akdini kapsamaktadır.²³⁷ Akdin esasını menfaat ve bedel teşkil etmektedir. Taraflardan birinin menfaati temin eden eşyayı veya emek ürünü olan şeyi teslim etme, diğerinin ise bedeli ödeme borcu söz konusu olduğundan icare akdi iki taraflı ve bağlayıcı/lâzım bir akittir.²³⁸

İcare akdi, kıyasın hilafına, kitap, sünnet ve icmâ delillerine binaen istihsanen caiz kılınmıştır. Çünkü ma'dûmun satışı geçersizdir. Kiralanan şeyin menfaati ise henüz ma'dûmdur. O şey kullanıldıkça ve zaman geçtikçe menfaati vücut bulur. Henüz ma'dûm olan menfaatin satışı ise kıyasa muhalif düşer.²³⁹

Kur'an-ı Kerim'de icare akdiyle ilgili olarak açık bir hüküm bulunmamakla birlikte, Hz. Mûsâ (a.s)'nın kayınpederi Hz. Şuayb (a.s)'ın yanında sekiz-on yıl ücretle çalıştığından bahseden âyet²⁴⁰ ile eşinden ayrılan kocanın çocuğunu emziren anneye ücret ödemesinden söz eden âyet²⁴¹ icare akdinin meşruiyet temelini oluşturmaktadır.²⁴²

Hz. Peygamber (s.a.s), icare akdi ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “İşçiye ücretini teri kurumadan veriniz.”²⁴³ Bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.s), işçiye ücretinin işini bitirir bitirmez, teri kurumadan verilmesini istemektedir. Bu da icarenin caiz olduğunu göstermektedir.²⁴⁴

“Bir işçi çalıştıran kimse, ona vereceği ücreti bildirsin”²⁴⁵ hadis-i şerifinde Hz. Peygamber (s.a.s), işçiye verilecek ücretin belirli olması gerektiğini bildirmektedir. Bu da yine icarenin caiz olduğunu göstermektedir.²⁴⁶

²³⁶ Neseî, Necmüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed, *Tilbetü't-Talebe fi'l-İstılâhâtî'l-Fıkhiyye*, Âmira Matbaası, b.y., 1311/1892, s. 124; Cürcânî, a.g.e., s. 66; *Mecelle*, 405. Madde.

²³⁷ Kâsânî, a.g.e., c. V, s. 517-518; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmi*, s. 505.

²³⁸ Bardakoğlu, Ali, “İcare”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, I-XLI (devam ediyor), İstanbul, 2000, c. XXI, s. 380.

²³⁹ Kâsânî, a.g.e., c. V, s. 511-512; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VIII, s. 5; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 122; Buhûtî, a.g.e., c. IX, s. 31.

²⁴⁰ Bkz. Kasas (28), 23-29.

²⁴¹ Bkz. Talak (65), 6.

²⁴² Kâsânî, a.g.e., c. V, s. 512-513; Mevsilî, a.g.e., a.y.

²⁴³ İbn Mâce, *Ruhûn*, 4; Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, c. IV, s. 129.

²⁴⁴ Kâsânî, a.g.e., c. V, s. 513-514.

²⁴⁵ Nesâî, *Eymân*, 44.

²⁴⁶ Kâsânî, a.g.e., c. V, s. 513.

Ebû Hureyre (r.a)'dan gelen bir hadis-i kudsîde Hz. Peygamber (s.a.s), icare akdi ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “Üç kimse, kıyamet gününde beni karşılarında bulacaktır. Benim adımı verip haksızlık eden; hür insanı satıp parasını yiyen; bir kimseyi çalıştırıp da, ona ücretini vermeyen.”²⁴⁷

Hadislerde ayrıca menkul ve gayrimenkul mal kiracılığı, ücretle iş görme gibi hukuki işlemlerin adalet ve hakkaniyete aykırı düşen, gabn, garar ve istismara yol açabilen yönlerine dikkat çekilip önleyici tedbirler alınmasını öneren açıklamalar mevcuttur ki, bunlar da sünnetle ilgili delilleri oluşturmaktadır.²⁴⁸

İkrar üzerine sulh akdinde sulh konusu mal, sulh bedeli menfaat veya sulh konusu menfaat, sulh bedeli mal yahut hem sulh konusu hem de sulh bedeli menfaat olursa, bu sulh akdi icare sözleşmesi hükmündedir. Böyle bir durumda icare sözleşmesinde geçerli olanlar sulh işleminde de geçerli olur. İcare akdinde geçerli olmayanlar sulh akdinde de geçerli olmaz.²⁴⁹ Örneğin, bir kimse bir şahıstan bir şey dava edip davalı da o davayı ikrar etse, sonra davacının davalının evini veya dükkânını belirli bir süre kullanması karşılığında sulh akdi yapsalar, bu akit sahihtir ve bu akitte icare hükümleri geçerli olur.²⁵⁰

Sulh akdinde, bir evde oturma karşılığı bir tarlayı ekme gibi, hem sulh konusu hem de sulh bedeli menfaat olursa, bu menfaatlerin farklı cinsten olması gerekir. Bir evde oturma karşılığı, kendi evinde oturtma, hizmet karşılığı hizmet, binme karşılığı binme, ekip biçme karşılığı ekip biçme gibi, hem sulh konusu hem de sulh bedeli aynı cins menfaat olursa, bu sulh akdi caiz değildir. Çünkü bir menfaati, aynı cins bir menfaat karşılığında kiralamak caiz değildir.²⁵¹ Hanefilere göre bu, faize yol açar. Çünkü onlar nesîe (vadeye bağlı) ribasında akdin haram oluşunda yalnız cins birliğine itibar ederler. İcare akdinde yararlanma, zaman ilerledikçe parça parça meydana geldiği için akit sırasında henüz

²⁴⁷ Buhârî, **Buyû'**, 106; İbn Mâce, **Ruhûn**, 4.

²⁴⁸ Bardakoğlu, “**İcare**”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, c. XXI, s. 379. Ayrıca Bkz. Buhârî, **Buyû'**, 12; Ebû Davud, **Buyû'**, 31.

²⁴⁹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 481; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 13; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 32; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 50; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 284.

²⁵⁰ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 44.

²⁵¹ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 35; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 435; Tûrî, a.g.e., c. VII, s. 436.

mevcut değildir. Bu yüzden taraflardan birisinin kabzı/teslim alması gecikir ve nesfe ribası gerçekleşir. Şâfiîlere göre ise, cins birliği, tek başına riba sebebiyle akdi haram kılmaz.²⁵²

Sonuç olarak denilebilir ki, icare akdiyle ilgili sulh akdi yapıldığında her iki akit iç içe girmektedir. Böyle bir durumda hem icare hem de sulh akdinin hükümlerinin geçerli olduğu görülmektedir.

2. Şirket Akitleri İle İlişkisi

Şirket kelimesi sözlükte, “*ortaklık ve ortak olmak*” manasındadır.²⁵³ Bir fıkıh terimi olarak, “*iki ve daha çok kimsenin ortak iş veya ticaret yaparak elde edecekleri kârı paylaşmaları ve ortaya çıkabilecek zarara da katlanmaları şartıyla kurdukları ortaklık*”²⁵⁴ demektir.

Ortaklığın meşruluğu, kitap, sünnet ve icmâ delillerine dayanmaktadır.²⁵⁵

Kur’an-ı Kerim’de ortaklıkla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: “*Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaklırlar.*”²⁵⁶ Bu âyet miras taksimatı hakkındadır. Ölen kişinin çocuk ve babası bulunmaz ve ana bir kardeşler birden fazla ise, erkek ve kadının mirasın üçte birinde ortak olduklarını bildirmektedir.²⁵⁷ Aynı zamanda mal üzerinde şirket kurmanın meşruluğuna delâlet etmektedir.²⁵⁸

Ortaklıkla ilgili olarak başka bir âyette şöyle buyrulmaktadır: “*Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar da pek azdır.*”²⁵⁹ Bu âyet, ortakların çoğunun kendi aralarında ortaklık kurduklarında birbirlerinin mali varlıklarına muttali olacaklarını, daha sonra birbirlerinin iyi mallarına göz dikeceklerini, bunun da ortakların birbirlerinin hukukuna tecavüz etmesine sevk edeceğini²⁶⁰ haber vererek onları, zulüm ve düşmanlıktan sakındırmakta ve salih

²⁵² Kâsânî, a.g.e., c. VI, s. 22-23; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 511-512.

²⁵³ Asım Efendi, a.g.e., c. III, s. 1088.

²⁵⁴ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. III, s. 112; Cürçânî, a.g.e., s. 200; İbn Âbidîn, a.g.e., c. VI, s. 466; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 417.

²⁵⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 109.

²⁵⁶ Nisa (4), 12.

²⁵⁷ Taberî, a.g.e., c. VI, s. 484.

²⁵⁸ İbn Nüceym, a.g.e., c. V, s. 279.

²⁵⁹ Sad (38), 24.

²⁶⁰ Râzî, a.g.e., c. XXVI, s. 197; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, c. IV, s. 561.

kimselerle ortaklık kurmaya teşvik etmektedir.²⁶¹ Bu âyet ortaklık kurmanın meşruluğunu gösteren delillerden biri olarak zikredilmektedir.²⁶²

Ebû Hureyre (r.a)'nın rivayet ettiği kudsi bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “İki ortak birbirlerine hıyanet etmedikleri sürece, üçüncüsü benim. Eğer onlar birbirlerine hıyanet ederlerse, ben aralarından çekilirim.”²⁶³

Başka bir hadis-i şerifte de şöyle buyrulmaktadır: “Allah'ın kudret eli, ortaklar hıyanet etmedikleri sürece, onların üzerindedir.”²⁶⁴

Hz. Peygamber (s.a.s) de bi'setten evvel Sâib b. Şûreyk'le ortak ticaret yapmıştır. Nitekim bunu ifade eden hadis şöyledir: Hz. Sâib (r.a), Hz. Peygamber (sav)'e: “*Sen cahiliyye devrinde benim ortağım idin, sen ortakların en hayırlısı idin, muhalefet edip benimle kargaşa çıkarmaz, mücadele etmezdin*” demiştir.²⁶⁵

Hz. Peygamber (s.a.s) gönderildiği zaman, Hicaz yöresindeki insanlar ortaklıklar kuruyordu. O, bunları takrir buyurdu.²⁶⁶

İslam hukukçuları ortaklığın caiz oluşu konusunda fikir birliği içerisinde. Ancak ortaklık çeşitleri üzerinde bazı görüş ayrılıkları vardır.²⁶⁷

Ortaklıklar *ibahe, mülk ve akit ortaklığı* olmak üzere üçe ayrılır.²⁶⁸

İbahe ortaklığı, su, meralar, yollar, av hayvanları, deniz, göl, nehir, cami, umumî sahalar, dağlar v.b. gibi kullanılması herkese mubah olan, kimsenin mülkü olmayan şeylerden istifade etmede bütün toplumun ortak olmasıdır.²⁶⁹

Mülk ortaklığı, mülk edinme sebeplerinden olan satın alma, bağış veya vasiyeti kabul etme ve mirasçı olma gibi bir sebeple yahut karıştırma veya malları birbiriyle

²⁶¹ Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakaiki Gavâmidî't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi vüçûhi't-Te'vîl*, I-VI, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvid, 1. b., Mektebetü'l-Ubeyde, Riyad, 1418/1998, c. V, s. 259.

²⁶² Bûhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 475.

²⁶³ Ebû Davud, **Buyû'**, 26.

²⁶⁴ Dârakutnî, Ali b. Ömer, *Sünenü'd-Dârakutnî*, I-VI, Thk. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri, 1. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1424/2004, **Kitabu'l-Buyû'**, Hadis No: 2934.

²⁶⁵ İbn Mâce, **Ticârât**, 63.

²⁶⁶ Zeylaî, **Tebyînü'l-Hakâik**, c. III, s. 113.

²⁶⁷ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 109; Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 418.

²⁶⁸ **Mecelle**, Mad., 1045.

²⁶⁹ **Mecelle**, a.y.

ayırarak mümkün olmayacak şekilde karıştırmak veyahut mallar bir şekilde birbirine karışmak suretiyle bir şeyin birden çok kimse arasında ortak olmasıdır.²⁷⁰

Akit ortaklığı, iki ve daha çok kişinin bir sermaye ve kârında ortak olmak üzere yaptıkları sözleşmeden ibarettir.²⁷¹

Akit ortaklığı sermaye, iş ve kredi/vücûh ortaklığı olmak üzere üçe ayrılır.²⁷²

Sermaye ortaklığı, ortaklar belli miktarda sermaye koyarak, bununla yapacakları ticarettten elde edecekleri kârı paylaşmak üzere kurulan ortaklıktır.²⁷³

İş ortaklığı, iki veya daha fazla kişinin elde edecekleri kârı anlaşma esaslarına göre paylaşmak üzere sanat ve mesleklerini ortaya koyarak, belli bir iş yapmak amacıyla kurulan iş gücü ortaklığıdır.²⁷⁴

Kredi ortaklığı ise, iki ve daha çok kişi herhangi bir sermayeleri olmadığı halde borç para kullanarak ya da veresiye mal alıp satmak suretiyle kâr elde etmek ve bunu aralarında paylaşmak üzere kurulan ortaklıktır.²⁷⁵

Akit ortaklıkları, Hanefilere göre akit ortaklığı, mufâvada, inan olmak üzere iki,²⁷⁶ Şâfiî ve Malikîlere göre, mufâvada, inan, beden ve kredi ortaklığı olmak üzere dört,²⁷⁷ Hanbelîlere göre ise mufâvada, mudârebe, inan, beden ve kredi ortaklığı olmak üzere beş tarzda yapılır.²⁷⁸

Mufâvada, ortakların sermaye, kâr-zarar paylaşımı, tasarruf ehliyeti, yetki ve sorumluluk bakımından eşit olmaları esasına dayanan ortaklıktır.²⁷⁹

Inan, ortakların sermaye, kâr payı ile zarara katılımda eşitlik ve tasarruf ehliyetinde

²⁷⁰ *Mecelle*, Mad., 1060.

²⁷¹ *Mecelle*, Mad., 1329.

²⁷² Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 5; İbn Mâze, Ebu'l-Meâlî Burhânuddîn Mahmud b. Ahmed b. Abdulazîz (ö. 616/1219), *el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhü'n-Nu'mânî*, I-IX, Thk., Abdülkerîm Sâmî el-Cundî, I. b., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2004, c. VI, s. 5; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, a.y.

²⁷³ Cürcânî, a.g.e., s. 201.

²⁷⁴ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 503; Cürcânî, a.g.e., s. 200; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 532-533.

²⁷⁵ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 504; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 531.

²⁷⁶ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. III, s. 113.

²⁷⁷ İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 251; Şirbinî, a.g.e., c. II, s. 274-275; Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, I-IX, 3. b., Dâru'l-Fıkr, Dımaşk, 1409/1989, c. IV, s. 794.

²⁷⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 109; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 477, 497, 531, 532, 540.

²⁷⁹ İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VI, s. 147

de denklik şartının aranmadığı ortaklıktır.²⁸⁰

Mudârebe, bir taraf sermayeyi, diğer taraf ise emeğini ortaya koyarak oluşturulan ortaklıktır.²⁸¹

Tarımla ilgili müzâraa, musâkât, mugârese olmak üzere üç çeşit ortaklık vardır.

Müzâraa/ziraat ortaklığı, bir taraf arazisini, diğer taraf emeğini koyup anlaşmaları oranlara göre çıkacak ürüne ortak olmak üzere kurulan ortaklığa denir.²⁸²

Musâkât/bağ-bahçe ortaklığı, bir taraftan dikili bağ veya bahçe, diğer tarafın da sulama, bakım ve ıslah işini üstlenmesiyle, elde edilecek ürünün belirli bir oranda paylaşımı esasına göre kurulan ortaklığa denir.²⁸³

Mugârese/ağaç dikim ortaklığı, bir taraftan boş arazi, diğer tarafın da boş araziye ağaç dikip yetiştirmesi ve elde edilecek ağaçları belirli bir oranda paylaşmak üzere kurulan ortaklığa denir.²⁸⁴

Ortaklıklar gayri lazım akitlerdir. Tarafları bağlayıcı bir yönü yoktur. Ortaklardan herhangi birisi istediği zaman ortaklıktan ayrılabilir.²⁸⁵ Akit ortaklıkları, vekâlet esası üzerine kurulur.²⁸⁶ Mufâvada ortaklığı ise, ortaklardan her biri diğerinin hem vekili hem de kefilidir.²⁸⁷ Ortaklarda bulunan ortaklığa ait mal emanet hükmündedir.²⁸⁸

Ortaklar müşterileri ile tüccarların yapa geldikleri konularda ortaklık adına sulh anlaşması yapabildikleri gibi kendi aralarında ortaya çıkan anlaşmazlıkları da sulh yoluyla

²⁸⁰ İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VI, s. 147 vd.; *Mecelle*, Mad., 1331.

²⁸¹ *Mecelle*, Mad., 1404.

²⁸² Buhûfî, a.g.e., c. IX, s. 5-6.

²⁸³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 527; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 415; Buhûfî, a.g.e., c. IX, s. 5.

²⁸⁴ İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Cedd (ö.520/1126), *el-Beyân ve't-Tahsîl*, I-XX, Thk., Muhammed Hacı ve diğerleri, 2. b., Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1408/1988, c. XV, s. 403; Ortaklıklarla ilgili daha geniş bilgi için Bkz. Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 417-459; Gözübenli, Beşir, “Şirket”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, I-XLI (devam ediyor), İstanbul, 2010, c. XXXIX, s. 198-201; Ellek, Hasan, *İslâm Hukukunda Emek – Sermaye Ortaklığı (Mudârebe)*, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul, 2006.

²⁸⁵ İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 255.

²⁸⁶ İbn Âbidîn, a.g.e., c. VI, s. 474.

²⁸⁷ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. III, s. 113; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VI, s. 147; İbn Âbidîn, a.g.e., c. VI, s. 476.

²⁸⁸ İbn Âbidîn, a.g.e., c. VI, s. 465.

çözümüne kavuşturabilirler. Burada hem ortaklık hükümleri, hem de sulh akdinin hükümleri geçerli olur.

3. Tevsîkât/Garanti Akitleri İle İlişkisi

Taraflar arasındaki ilişkilerin güven ve emniyet içerisinde yapılması, ayrıca ellerindeki malı güven ve emniyet içerisinde muhafaza etme maksadıyla çeşitli akitler yapılmaktadır. Bunlar, alacağın geri dönüşümünün başka bir kişi tarafından garanti edilmesi demek olan kefalet, bir mal, bir borç veya hakkın alınmasını sağlamak amacıyla, hak elde edilinceye kadar başka bir malın hapsedilmesi manasında rehin ve bir şahsın kendi malının korunması için onu bir kişiye emanet olarak vermesi anlamına gelen vedia akitleri tevsîkât/garanti akitleridir.

a. Kefalet Akdi İle İlişkisi

Kefalet kelimesi sözlükte “*ilave etme, boynuna alma, boyun eğme ve gözetme*”²⁸⁹ anlamlarına gelir. Fıkıh terimi olarak kefalet, “*kefilin zimmetini, esas borçlu olan kişinin zimmetine mutlak bir şekilde eklemek*”²⁹⁰ demektir. Bu tanım Hanefilere aittir. Hanefilere göre kefalet, alacaklıya alacağını veya yüklediği hususu kefilden isteme hakkı verir. Borç, öncelikle esas borçludan istenir. Esas borçludan alma imkânı varken, söz konusu borç kefilden istenemez.²⁹¹ Çünkü kefalet akdiyle alacaklı, alacağının borçlu tarafından ödenmemesi durumunda alacağını kefilden talep etme hakkını kazanmayı hedefler.

Şâfîî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre ise kefalet, “*kefilin zimmetini, kefil olunanın zimmetine, onun borcunu kendi üzerine alarak eklemek*”²⁹² demektir. Bu tarife göre borç, hem asıl borçlu, hem de kefil üzerinde sabit olmaktadır. Diğer bir ifadeyle alacaklı, alacağını hem borçlu hem de kefilden tahsil edebilir.²⁹³

²⁸⁹ İbn Manzûr, a.g.e., c. XII, 128-129; Fîrûzâbâdî, a.g.e., c. IV, s. 60-61; İbn Nüceym, a.g.e., c. VI, s. 341.

²⁹⁰ Merginânî, a.g.e., c. V, s. 290; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 166; Cürçânî, a.g.e., s. 265; İbn Nüceym, a.g.e., c. VI, s. 341-342; *Mecelle*, Mad., 612.

²⁹¹ İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VII, s. 163.

²⁹² Hirakî, a.g.e., s. 74; Gazzâlî, Ebû Hâmid Hüccetü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed, *el-Vesîtu fi'l-Mezheb*, I-VII, 1. b., Dâru's-Selâm, b.y., 1417/1997, c. III, s. 231; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 71.

²⁹³ Gazzâlî, a.g.e., a.y.; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 521.

Kefalet akdinin meşruluğu kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir.²⁹⁴ Kur'an-ı Kerim'de kefaletle ilgili olarak şöyle buyurulmaktadır: “*Rabbi O’na (Meryem’e) zekeriya’yı kefil kıldı.*”²⁹⁵ “*Onlar, “Hükümdar’ın su kabını yitirdik. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Ben buna kefilim” dediler.*”²⁹⁶

Hz. Peygamber (s.a.s) kefaletle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “*Kefil, zâmindir (taahhüt ettiği borcu/edimi yerine getirmek veya ödemek zorundadır).*”²⁹⁷

İslam hukukçuları, insanların ihtiyacı ve borçlunun sıkıntısının giderilmesi, alacaklının da alacağını garantiye alması için kefaletin caiz olduğu konusunda görüş birliği içindedir. Sadece bazı ayrıntılarda görüş ayrılığı bulunmaktadır.²⁹⁸

Kefilin asıl borçluya müracaat etme hakkı vardır. Kefalet borç üzerine ise, kefil, ödemek zorunda olduğu borcu asıl borçludan talep eder. Kefil iki kişi olursa, borç onlardan yarı yarıya tahsil edilir. Daha sonra bu kefiller, bunu asıl borçludan isterler. Alacaklı alacağını asıl borçludan veya kefiliden dilediğini tercih ederek isteme hakkına sahiptir.²⁹⁹ Kefil, borcu ödemedi önce, asıl borçludan isteyemez.³⁰⁰ Borçlu borçtan kurtulduğunda, kefil de kefaletten kurtulmuş olur.³⁰¹

Kefil, asıl alacaklı ile hem ibra hem de hibe yoluyla sulh anlaşması yapabilir.³⁰² Alacaklı ibra yoluyla yapılan sulhta, asıl borçluyu borçtan aklarken, hibe yoluyla yapılan sulhta ise, alacaklı hibeyi kefile yaptığından, kefil alacaklının kendisine bağışladığı kısmı borçludan alır.³⁰³ Kefil ayrıca alacaklı ile kendisini kefillikten azletmesi için sulh akdi yapabilir.³⁰⁴ Kefil alacaklı ile borca karşılık başka bir mal vererek sulh akdi yaptıkları takdirde, kefil borçludan asıl borç ne ise onu alır.³⁰⁵

²⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 71; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VII, s. 153-154.

²⁹⁵ Âl-i İmrân (3), 37.

²⁹⁶ Yusuf (12) 72.

²⁹⁷ Ebû Davud, **Buyû'**, 88; Tirmizî, **Buyû'**, 39, **Vesâyâ**, 5.

²⁹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 72.

²⁹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 86; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 407; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VII, s. 172; *Mecelle*, Mad., 644; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 525.

³⁰⁰ İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VII, s. 179.

³⁰¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 87; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 408; *Mecelle*, Mad., 662.

³⁰² Mevsilî, a.g.e., c. II., s. 409.

³⁰³ Merginânî, a.g.e., c. V, s. 310.

³⁰⁴ Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 58-59.

³⁰⁵ Merginânî, a.g.e., c. V, s. 313.

Selem akdinde kefil olan kişi, selem sahibi ile satıcının sulh anlaşması yapmasıyla kefillikten kurtulmuş olur. Bir borçla ilgili kefil iki kişi ise, kefilin birisi alacaklıya herhangi bir şey ödediği takdirde, ödediği miktarı borçludan isteyebildiği gibi ödediğinin yarısını diğer kefilden de isteyebilir.³⁰⁶

Netice olarak kefalet akdi ile sulh akdinin ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kefalet akdi ile ilgili sulh anlaşmasında, kefalet akdi ve sulh akdinin hükümlerinin yanında irtibatlı olduğu diğer akitlerin de hükümleri geçerli olmaktadır.

b. Rehin Akdi İle İlişkisi

Rehin kelimesi sözlükte “*devamlı ve sabit olma, elde tutma, hapsetme*”³⁰⁷ anlamlarına gelir. Bir fıkıh terimi olarak ise, “*değeri olan bir malı, bir borç veya hakkın alınmasını sağlamak amacıyla, hak elde edilinceye kadar hapsetmek ve elde tutmak*” demektir.³⁰⁸

İslam hukukunda rehinin meşruiyeti, kitap, sünnet ve icmâ delillerine dayanır.³⁰⁹

Kur’an-ı Kerim’de rehinle ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: “*Eğer yolculukta olur da bir yazıcı bulamazsanız, o zaman alınmış rehinler yeterlidir.*”³¹⁰

Bu âyette, rehine yolculuk hâlinde borcu kaydedecek bir kişinin bulunmaması hâlinde başvurulacağı ifade edilmektedir. Ancak fakihlerin çoğunluğu, rehin akdinin meşruiyetinin yolculuk haline münhasır olmadığı görüşündedir.³¹¹ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) de bir yahudiden veresiye satın aldığı tahıl için zırhını rehin bırakmıştır.³¹²

Zâhirîler yukarıdaki âyeti lafzî olarak yorumlarak rehin akdinin meşruiyetinin yolculuk haliyle sınırlı olduğunu belirtmişlerdir.³¹³

³⁰⁶ Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 59.

³⁰⁷ İbn Manzûr, a.g.e., c. V, s. 348-349; Fîrûzâbâdî, a.g.e., c. IV, s. 327.

³⁰⁸ Merginânî, a.g.e., c. VII, s. 346-347; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 152; Cürcânî, a.g.e., s. 183; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 365.

³⁰⁹ Merginânî, a.g.e., c. VII, s. 347; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, s. 443; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 151.

³¹⁰ Bakara (2), 283.

³¹¹ Kâsânî, a.g.e., c. VIII, s. 140-141; Buhûtfî, a.g.e., c. VIII, s. 151.

³¹² Buhârî, *Buyû’*, 14; Tirmizî, *Buyû’*, 7; İbn Mâce, *Ruhûn*, 1.

³¹³ İbn Hazm, a.g.e., c. VIII, s. 87.

Rehin akdiyle ilgili olarak rehin mal veya bizzat rehin akdinin inkâr edilmesi hâlinde taraflar, herhangi bir şey karşılığında sulh anlaşması yapmak suretiyle aralarındaki ihtilafı giderebilirler.³¹⁴ Rehin akdinin ikrar edilmesi için bir bedel almak suretiyle yapılan sulh akdi, bu bedel rüşvet olarak kabul edildiği için caiz değildir. Rehin akdinde rehin veren veya rehin alanın ölmesi hâlinde mirasçılar, onların yerine akdi devam ettirirler.³¹⁵

Bütün bunlar, rehin akdi ile ilgili olarak sulh akdinin yapılabileceğini göstermektedir. Bu durumda sulh ile rehin akitlerinin hükümleri ve irtibatlı olduğu diğer akitlerin hükümleri geçerli olmaktadır.

c. Vedia Akdi İle İlişkisi

Sözcük olarak “*terk etmek, bırakmak*”³¹⁶ demek olan *vedia*, korunması için bir başkasına emanet bırakılan mal³¹⁷ anlamında kullanılmaktadır. *Vedia*, bir akit olarak ise şöyle tanımlanmaktadır: “*Vedia, bir şahsın kendi malını muhafaza etmesi hususunda bir başkasını yetkili kılmasıdır.*”³¹⁸

Vedia akdinin meşruluğu kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir.³¹⁹

Kur’an-ı Kerim’de Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır: “*Şüphesiz Allah (c.c) size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emreder.*”³²⁰ “*Kendisine güvenilen kimse emanetini (borcunu) ödesin.*”³²¹

Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “*Sana emanet edene emanetini öde; sana hainlik edene sen hainlik etme.*”³²²

Hz. Peygamber (s.a.s), hicrete çıkmadan önce, kendisinde emanet olarak bulunan malları Ümmü Eymen’e bırakmış, Hz. Ali’ye de emanetleri sahiplerine vermesi

³¹⁴ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 633/1.

³¹⁵ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 633/2-634/1.

³¹⁶ İbn Manzûr, a.g.e., c. XV, s. 252; Firûzâbâdî, a.g.e., c. III, s. 130-131.

³¹⁷ Cürçânî, a.g.e., s. 346; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 509; *Mecelle*, Mad., 763.

³¹⁸ Meydânî, a.g.e., c. II, s. 192.

³¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. IX, s. 256.

³²⁰ Nisa (4), 58.

³²¹ Bakara (2), 283.

³²² Ebû Davud, *Buyû*, 79; Tirmizî, *Buyû*, 38; Dârimî, *Buyû*, 57.

emretmişti.³²³

Vedia akdinin meşruluğu konusunda icmâ vardır. Çünkü bu, insanlar için bir ihtiyaç ve zarurettir.³²⁴

Vedia akdi bağlayıcı akitlerden değildir. Bunun için taraflar dilediği zaman akdi feshedebilir. Kendisine emanet bırakılan kişi, emanet malı/vediyayı, örf ve âdetin icaplarına göre ve kendi malını koruduğu şekilde korur. Mal sahibinin bilgisi ve rızası olmaksızın bir başkasına bırakamaz. Vedianın telef ve zayi olması durumunda, o emanet mal konumunda bulunduğu için, emanet bırakılan kişi, hukuka aykırı herhangi bir kast ve davranışta bulunmadığı müddetçe ondan sorumlu olmaz.³²⁵

Emanetin korumasına karşılık herhangi bir ücret alındığı takdirde, akit, iki taraflı olan ivazlı akit hükmünde olur. Bu durumda, emanet bırakılan kişinin herhangi bir kusuru olması halinde, meydana gelen zararı tazmin eder.

Emanet bırakılan malın teslim ve tesellüm masrafları ile bakım ve gözetim masrafları vedia bırakana ait olduğu gibi, hâsıl ettiği verim ve gelir de mal sahibine aittir. Vedia bağlayıcı bir akit olmadığından taraflar diledikleri vakit bu hukuki işlem ve bağı sona erdirebilir.³²⁶

Taraflar arasında, emanet ve vedia akdi ile ilgili olarak emanetin iade edilmesi, telef olması, emanetin başka birisine emanet bırakılması ve benzeri durumlarda yaşanabilecek anlaşmazlıkların sulh akdi yoluyla çözüme kavuşturulması mümkündür. Bu durumda vedia ve sulh akdinin hükümleri ile beraber irtibatlı olduğu diğer akitlerin hükümleri de geçerli olmaktadır.

Netice olarak sulh akdi ile vedia akdinin birbiriyle ilişki içerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

³²³ İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdulmelik, *Sîretü'n-Nebîyy*, I-V, 1. b., Dâru's-Sahâbe, Tanta, 1416/1995, c. II, s. 106.

³²⁴ İbn kudâme, *el-Muğnî*, c. IX, 256.

³²⁵ Serahsî, a.g.e., c. XI, s. 109; İbn Rüşd el-Hafid, a.g.e., II, 311; Merğînânî, a.g.e., c. VI, s. 211; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. IX, 257.

³²⁶ Bardakoğlu, Ali, *Vedia, İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, I-IV, ed. İbrahim Kâfi Dönmez, İFAV Yayınları, İstanbul, 2006, s.2131.

4. Teberruât/Bağış Akitleri İle İlişkisi

Teberruât/bağış akitleri, bir kişinin diğer bir kişiye, ondan karşılık olarak herhangi bedel almaksızın bir malı veya o malın kullanımını bağışlama veyahut bir malın, borcun ve hakkın bir kısmından karşı tarafı aklama suretiyle yapılmaktadır. Bu akitler, hibe, ariyet, vasiyet ve ibra adlarıyla isimlendirilmektedir.

a. Hibe Akdi İle İlişkisi

Sözlükte “*karşılıksız vermek, bağışlamak*”³²⁷ anlamına gelen hibe, fıkıh terimi olarak “*Kendisinden faydalanılan bir şeyi karşılıksız olarak başkasına bağışlayıp temlik etmek*” şeklinde tarif edilmektedir.³²⁸ Tanımda bulunan “*karşılıksız*” tabiri, hibeyi satım sözleşmesinden, “*temlik*” tabiri de ariyet ve karzdan ayırmaktadır. İnsanın sosyal varlık oluşundan ve özünde taşıdığı yardımseverlik ve cömertlik duygularından beslenen hibe, çeşitli yönlerden hukuki düzenlemelere tabi tutulmuştur.³²⁹ Sadaka ve hediye tabirleri hibe ile yakın anlam ifade etmektedir. Çünkü her ikisinde de hibede olduğu gibi karşılıksız verme ve temlik etme vardır.

Kur’an-ı Kerim’de hukuki anlamda hibeden bahseden açık bir âyet yoktur. Ancak âyet ve hadislerde sadaka ve hediyeleşmeden bahsedilmektedir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de “*Sadakaları açıktan verirseniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.*”³³⁰ buyurulmaktadır.

Bu âyette geçen sadaka kelimesi, içerik itibarıyla hibe ile aynı özelliklere sahiptir. Çünkü sadakada da hibede olduğu gibi bir mal karşılıksız olarak başka bir kişiye temlik edilmektedir. Bu sebeple âyette geçen sadaka kelimesi hibeye de işaret etmektedir.

Hz. Aişe’den gelen rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s) bir nevi hibe olan hediyeleri kabul eder ve zorunlu olmadığı halde kendisi de onlara hediyeler vererek karşılıksız bırakmazdı.³³¹ Ayrıca aşağıdaki hadis-i şerifte de görüleceği üzere

³²⁷ Fîrûzâbâdî, a.g.e., c. I, s. 395.

³²⁸ Neseffî, a.g.e., s. 106; *Mecelle*, 833. Madde.

³²⁹ Bardakoğlu, Ali, “**Hibe**”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, I-XLI (devam ediyor), İstanbul, 1998, c. XVII, s. 421.

³³⁰ Bakara (2), 271.

³³¹ Buhârî, **Hibe**, 10.

hediyeyeleşmenin dostluğu artıracığını ve insanlar arasındaki kinleri yok edeceğini ifade etmiştir: “*Karşılıklı hediyeleşiniz. Böylece dostluğunuz artar ve aranızdaki düşmanlık yok olur.*”³³²

Yukarıdaki âyet, hadis ve Rasullullah (s.a.s)’ın hediye kabul edip başkalarına da kendisinin hediye vermesi, hibe akdinin meşru bir akit olduğunu göstermektedir.

Hibe sözleşmesi hükmündeki sulh akdi, iddia edilen bir aynın bir kısmı karşılığında sulh yapılması hâlinde ortaya çıkar. Böyle bir akitte hibe hükümleri geçerli olur.³³³ Örneğin, bir şahsın başka birinin elindeki bir mülkün kendisinin olduğunu iddia ettikten sonra o mülkün (veya aynın) bir kısmı üzerine (mesela, $\frac{1}{4}$ ü, $\frac{1}{2}$ si) herhangi bir şart koşulmaksızın anlaşılırsa, bu muamele hibe hükmündedir. Diğer bir ifadeyle davacı, iddia ettiği şeyin bir kısmını davalıya hibe etmiş demektir. Bu şekildeki sulhun sahih olup olmayacağı hususunda İslam hukukçuları farklı görüşler beyan etmişlerdir. Mâlikî ve Şâfiîlere göre bu sulh caizdir. Şâfiîler, bu muamelenin hibe hükmünde olduğunu ifade edip davalının hibeyi kabulünü şart koşmuşlardır.³³⁴ Mâlikîler ise, bunun şeklen hibe olup ibra mahiyeti arz etmesinden dolayı davalının kabulünü şart koşmamışlardır.³³⁵ Hanefiler, sulh bedeline bir miktar para ilave edilmesi veya davalının bu davadan tamamen kurtulduğunun açık bir şekilde belirtilmesi hâlinde, bu muamelenin de sahih olacağı görüşündedirler.³³⁶

Hanbelîlerin bu husustaki görüşleri ise şu şekildedir: Sulh, esas itibariyle borçlunun/davalının hakkı inkâr etmesi hâlinde yapılır. Davalının hakkı kabul edip de onu vermekten imtina etmesi hâlinde davacı, iddia ettiği şeyin bir kısmına sulh olmak isterse, bu sulh işlemi batıl olur. Çünkü bu durumda o, kendi malının bir kısmına sulh yapmış olur ki bu da caiz olmaz. Burada sulh, ibra ve hibe lafzının kullanılması sonucu değiştirmez. Ancak davacı, kendiliğinden bu malın bir kısmını hibe eder ve sadece bir kısmını alırsa bu muamele caizdir. Bu durumda muamelenin adı hibe olacağından, onda hibe hükümleri

³³² Muvatta’, **Hüsnu’l-Huluk**, 16.

³³³ Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 170.

³³⁴ Cüveynî, a.g.e., c. VI, s. 449, 451; Şirbinî, a.g.e., c. II, s. 231; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 178; Suyûtî, **el-Eşbâh ve’n-Nezâir**, s. 336.

³³⁵ İbn Kudâme, **el-Muğnî**, c. VII, s. 13; Haraşî, a.g.e., c. VI, s. 3.

³³⁶ Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 135; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 54.

geçerli olur. Hibe hükmündeki bu işlem, kalan kısmın ödenmesi şartına bağlanırsa, bu muamele caiz olmaz.³³⁷

Sulh işlemi, genellikle davacının bir kısım hakkından vazgeçmesi şeklinde ortaya çıktığı için hibe ile iç içedir. Burada dikkat edilecek husus, karşılıklı rızanın olmasıdır. Bir kimse karşı tarafın haklı olduğunu bildiği halde, ondan bir şeyler koparmak için çeşitli yollar ararsa, muamele şeklen/hukuken geçerli olsa bile, dinî yönden sorumlu olacağını unutmamalıdır. Davacı gönüllü olarak hakkının bir kısmını herhangi bir şart koşmaksızın bağışlarsa, bu muamele hem hukuken/kazaen hem de dinen caiz olur.³³⁸

b. Ariyet Akdi İle İlişkisi

Ariyet kelimesinin kökü ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları “*âr*”³³⁹ kelimesinden geldiğini, bazıları, gidip gelmek manasındaki “*âre*”³⁴⁰ kelimesinden alındığını ifade etmiştir. Bazıları da nöbetleşme manasındaki “*teâvur*”³⁴¹ kelimesinden türetilmiş olduğunu söylemişlerdir. Fıkıh terimi olarak anlamı ise, “*ileride geri verilmek veya alınmak üzere bir şeyi bir başkasına sınırlı veya sınırsız bir süre içerisinde menfaatinden faydalanması için karşılıksız olarak vermek*”³⁴² demektir.

Kur’an-ı Kerim’de doğrudan ariyet akdinden söz eden bir âyet olmamakla beraber karşılıklı yardımlaşmayı teşvik eden, yardımlaşmayı engelleyenleri kötöleyen âyetler, ariyet akdini de kapsamı içerisine alır. Müfessirler Mâûn suresinde geçen “*Ufacık bir yardıma bile engel olurlar.*”³⁴³ “*mâûn*” kelimesini zekât, sadaka ve aynı zamanda kap-kacak, çanak-çömlek, iğne, iplik, balta, kova, su, ateş ve tuz gibi ariyet olarak verilen şeyler olarak açıklamışlardır.³⁴⁴

³³⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 15.

³³⁸ Yaylalı, a.g.e., s. 88.

³³⁹ Fîrûzâbâdî, a.g.e., c. II, s. 138; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. IX, s. 3-4.

³⁴⁰ İmrânî, a.g.e., c. VI, s. 505; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 340; Zebîdî, a.g.e., c. XIII, s. 176.

³⁴¹ Serahsî, a.g.e., c. XI, s. 133; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 551.

³⁴² Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 177; Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 228; Cürcânî, a.g.e., s. 222; Şirbînî, a.g.e., c. II, 340; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. IX, s. 4; Meydânî, a.g.e., c. II, s. 201.

³⁴³ Mâûn (107), 7.

³⁴⁴ Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, I-XXVI, Thk., Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1.b., Dâru Hecer, Kahire, 1422/2001, c. XXIV, s. 668-678; İbn Kesîr, İmâduddîn Ebû’l-Fidâ İsmail, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, I-XV, Thk., Mustafa es-Seyyid Muhammed ve diğerleri, 1.b., Müessesetü Kurtuba, Cize, t.y., c. XIV, s. 472-474; Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, *ed-*

Hz. Peygamber (s.a.s) de bazı şeyleri ariyet olarak alıp kullanmıştır.³⁴⁵ Nitekim aşağıdaki hadis-i şerif bunu açıkca bildirmektedir: “Allah Rasulü (s.a.s) Huneyn günü Safvan b. Ümeyye’den emanet olarak zırh aldı. Bunun üzerine Safvan şöyle dedi: “Bunu gasp olarak mı aldınız Yâ Muhammed? Rasulullah (s.a.s): “Hayır, tazmin edilecek bir ariyet olarak aldım.” dedi.³⁴⁶

Yukarıdaki âyet ve Allah Rasulü (s.a.s)’nün ariyet olarak eşya aldığını gösteren hadis, ariyet akdinin meşru bir akit olduğunu net olarak ifade etmektedir.

Taraflar, ariyet olarak verilen bir şey hakkında herhangi bir çekişme meydana gelmesi durumunda meşru dairede sulh akdi düzenleyebilirler. Aynı şekilde herhangi bir konuda ortaya çıkan anlaşmazlıklar, sulh bedeli olarak herhangi bir şeyin ariyet olarak kullanımının belirlenmesi ile sona erdirilebilir. Bunda herhangi hukuki bir sakınca yoktur. Örneğin, bir kimse başka birinin içinde oturmakta olduğu ev hakkında “İçinde oturduğun ev benimdir” der, o evde oturmakta olan kişi de bu iddiayı doğrular ve iddia sahibi “Bu evde ariyet (ödünç) olarak bir sene otur” demek suretiyle aralarında sulh anlaşması yaparlarsa, bu sulh akdi caizdir. Burada iddia sahibi, evi o kişiye bir sene oturması için ariyet olarak vermiş olur.³⁴⁷

Şu hâlde sulh akdi, ariyet akdiyle yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır. Bu durumlarda sulh ve ariyet akdi ile irtibatlı oldukları diğer akitlerin hükümleri geçerli olmaktadır.

c. Vasiyet Akdi İle İlişkisi

Vasiyet kelimesinin sözcük anlamı “emretmek, bir işi birisine ısmarlamak” demektir. Bir fıkıh terimi olarak ise, “bir malı veya menfaati bir şahsa veya hayır kurumuna karşılıksız olarak ölümden sonraya bağlayarak bağışlamak” manasına gelmektedir.³⁴⁸

Dürü’l-Mensûr fi’t-Tefsîri bi’l-Me’sûr, I-XVII, Thk., Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1.b., Dâru Hecer, Kahire, 1424/2003, c. XV, s. 689-694.

³⁴⁵ İbn Nüceym, a.g.e., c. VII, s. 476.

³⁴⁶ Ebû Davud, **Buyû’**, 90.

³⁴⁷ Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 170.

³⁴⁸ Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. X, s. 440; Buhûfî, a.g.e., c. X, s. 197; Meydânî, a.g.e., c. IV, s. 168.

Vasiyet akdinin meşruluğu, kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir.³⁴⁹

Kur'an-ı Kerîm'de vasiyetle ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: *“Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal bırakıyorsa anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı. Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir. Her kim vasiyette bulunacak birinin hakkı çiğnemesinden veya günaha girmesinden korkar da aralarını düzeltirse ona bir günah yoktur. Allah elbette bağışlayıcıdır, sonsuz rahmet sahibidir.”*³⁵⁰

“Kur'an Yolu” adlı Türkçe meal ve tefsirde bu âyetin açıklaması ile ilgili şöyle denilmektedir: Vasiyet usulüne uygun olur, bir yanlışlık ve haksızlık bulunmazsa bunun hayatta kalan ilgililerce yerine getirilmesi gerekir. Yerine getirmeyen, ölünün iradesi dışında değişiklik yapan kimse sorumlu ve günahkâr olur.

Ya meşrû ve helâl olmayan bir mal, menfaat ve fiil vasiyet edilmiş ya da vasiyetin dinî ve hukukî kuralları çiğnenmiş, kasten veya bilmeyerek yanlışlar yapılmış olursa varislerle lehlerine vasiyet yapılan kimselerin arasına girerek durumu düzeltmek, sakıncalı olmak bir yana müminlerin vazifeleri cümlesindedir; 181. âyette “günah” olarak nitelenen “değiştirme” fiili bu nevi düzeltmeleri, iyileştirmeleri kapsamaz.³⁵¹

Bir başka âyette vasiyet ile ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: *“İçinizden ölüp geriye dul eşler bırakan erkekler, eşleri için, evden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler.”*³⁵² Bu âyette, kocasının “zevcesinin bir yıl evinden çıkarılmamasını” vasiyet etmesi teşvik edilmiş (müstehap), kadın da dört ay on günden sonraki kısmı koca evinde geçirip geçirmeme konusunda serbest bırakılmıştır.³⁵³

³⁴⁹ Kâsânî, a.g.e., c. X, s. 468; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VIII, s. 389.

³⁵⁰ Bakara (2), 180-182.

³⁵¹ Komisyon, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, I-V, 2. b., DİB Yayınları, Ankara, 2006, c. I, s. 275.

³⁵² Bakara (2), 240.

³⁵³ Komisyon, **Kur'an Yolu**, c. I, s. 380.

Hız. Peygamber (s.a.s) de vasiyeti teşvik etmiştir. İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadiste: “Bir Müslümanın vasiyet etmek istediği bir şey olup da, vasiyeti yastığının altında yazılı olmadan iki gece geçirmesi doğru değildir”³⁵⁴ buyurmaktadır.

Hız. Peygamber (s.a.s) bir başka hadisinde de: “Allah (c.c) size, amellerinize ziyade olarak ölümünüz esnasında mallarınızın üçte birini tasadduk etti (vasiyet etme yetkisi verdi)”³⁵⁵ buyurmuştur.

Bu âyet ve hadislerin delaleti doğrultusunda İslam âlimlerinin tümü vasiyetin meşruluğunda ittifak etmişlerdir.³⁵⁶

Bir kimse malvarlığının üçte birini geçmemek şartıyla herhangi bir kişiye vasiyet edebilir. Kendisine vasiyette bulunulan kişi mirasçılar ile vasiyet edilen şeye karşılık bir bedel almak suretiyle sulh akdi yapması geçerli değildir.³⁵⁷

Taraflar vasiyetle ilgili bir konuda herhangi bir mal karşılığı sulh akdi yaptıktan sonra sulh bedeli olarak aldığı malın kusurlu olduğunu fark ettiğinde, o malı geri verir ve araba üzerindeki hakkına başvurabilir.

Arabanın kullanım hakkı kendisine vasiyet edilen kişi, sulh akdinde üzerinde anlaşmışları sulh bedeli olan malı teslim almadan onu satamaz.

Mirasçı, arabanın kullanım hakkını herhangi bir şey karşılığında satın almak istediği takdirde bu işlem geçerli olmaz.

Mirasçı, “sana ait arabayı kullanım hakkı yerine veya kullanım hakkına karşılık olarak ya da kullanım hakkının bedeli olarak yahut kullanım hakkıyla takas edilmek üzere veyahut kullanım hakkından vazgeçmen şartıyla bu evi sana veriyorum” diyerek anlaşma yapmak istediği takdirde, bu işlem geçerli olur. Çünkü mirasçı bu ifadelerle “sulh” sözcüğünün anlamını kastetmiştir. Sulh akdinde de bir işlemi ibra/ıskat yoluyla geçerli duruma getirmek mümkündür.³⁵⁸

³⁵⁴ Buhârî, **Vesâya**, 1; Müslim, **Vesâya**, 1, 4; İbn Mâce, **Vesâyâ**, 2.

³⁵⁵ İbn Mâce, **Vesâyâ**, 5.

³⁵⁶ Merginânî, a.g.e., c. VIII, s. 288; İbn Kudâme, **el-Muğnî**, c. VIII, s. 390.

³⁵⁷ Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. X, s. 433.

³⁵⁸ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 2-3.

Mirasçılar, vasiyet eden ölmeden önce vasiyet konusu malla ilgili olarak vasiyet edilen kişiyle sulh akdi yapmak istedikleri takdirde, bu anlaşma geçerli olmaz. Çünkü vasiyet konusu mal, ölümle birlikte hak edilir.³⁵⁹

Sonuç olarak vasiyet akdi ile sulh akdi arasında irtibat bulunmaktadır. Böyle durumlarda her iki akdin hükümleri ile beraber irtibat içerisinde buldukları diğer akitlerin de hükümleri geçerli olmaktadır.

d. İbra Akdi İle İlişkisi

Sözlükte “arındırmak, aklamak, temize çıkarmak, yükümlülüğten kurtarmak”³⁶⁰ gibi anlamlara gelen ibranın fıkıh terimi olarak manası, “bir kimseyi bir davadan, bir haktan beri kılmak, onun hakkında dava ve hak talebinde bulunmaktan vazgeçmek” demektir. İbra iki kısma ayrılmış olup biri ibra-yı ıskat, diğeri ise ibra-yı istifâdır. İbra-yı ıskat; bir kimsenin başka birinde olan hakkından tamamen veya kısmen vazgeçmesidir. İbra-yı istifâ ise; bir kimsenin başka birinde olan hakkını almış olduğunu itiraf ve ikrar etmesidir. İbra borçlunun kabulüne gerek olmaksızın alacaklının tek taraflı irade beyanıyla yapılabilir.³⁶¹ İbra genel olabileceği gibi, belli bir konuda da olabilir.³⁶²

Bir alacaklının kendi rızası ile alacağının tamamından veya bir kısmından vazgeçmesi, alacaklının borçluya yaptığı bir iyiliktir. Nitekim bu konuda Kur’an-ı Kerim’de Yüce Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: “Eğer borçlu darlık içindeyse, ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin. Eğer bilerseniz, (borcu) sadaka olarak bağışlamanız, sizin için daha hayırlıdır.”³⁶³

Ebû Katâde (ö. 55/674) (r.a) da alacaklının borçluya süre tanıyarak onu rahatlatması veya mümkünse ödemekte zorlanan kişiden alacağını silmesi hakkında Hz. Peygamber (s.a.s)’den şöyle bir rivayette bulunmuştur: “Kim yoksul olan borçluya mühlet

³⁵⁹ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 9.

³⁶⁰ Fîrûzâbâdî, a.g.e., c. I, s. 108.

³⁶¹ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 12-13.

³⁶² Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 84-85.

³⁶³ Bakara (2), 280.

verirse veya borcunu silerse (tamamen veya bir kısmını), Allah, onu kıyamet gününde arşının gölgesinde gölgelendirir.”³⁶⁴

Ayrıca Rıb'î b. Hırâş (ö. 101/719)'ın aktarttığı bir rivayette kendisinin Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36/656) ve Ebû Mes'ûd el-Ensârî (ö. 40/660) ile birlikte bulunduğu bir esnada onlardan birisinin Allah Rasûlü'nden şunları duyduğunu nakleder: “Kıyamet günü bir kişi getirilir ve Allah (c.c) şöyle der: “*Bunun amelini bakınız!*” O kişi der ki: “*Ya Rabbi, Ben hiç bir hayır işlemedim. Ancak benim malım-mülküm vardı. İnsanlarla çeşitli muamelelerde bulunurdum. Kim varlıklı olursa, ona kolaylık tanırdım. Kim de darda kalırsa, ona bolluğa kavuşana kadar süre tanırdım.*” Cenab-ı Hak: “*Ben kolaylık tanıma hususunda daha layığım.*” der ve onu affeder.”³⁶⁵

Yukarıdaki âyet ve konuyla ilgili hadislerden hareketle fakihler ibrayı caiz görmüş, ancak mahiyeti hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şöyle ki, Hanefiler ibrayı alacaktan vazgeçme ve alacağı düşürme/ıskat şeklinde görmüşlerdir.³⁶⁶ Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikîler ibranın hem alacağı düşürme hem de temlik manası ifade ettiğini kabul etmişlerdir.³⁶⁷

İbra, ancak alacaklının rızası ile mümkündür. Bu sebeple tehdit ve tazyik altında ibrada bulunan alacaklının bu tasarrufu geçerli değildir. Kendi rızasıyla olduğu sürece alacaklı alacağından mahkemede vazgeçebileceği gibi, herhangi bir dava söz konusu olmadan da vazgeçebilir.

Alacak davalarında borcun bir kısmı üzerine sulh yapılması hâlinde, davalı (borçlu)nun borcun kalan kısmından ibrası söz konusu olacağından bu gibi sulh akitlerinde ibra hükümleri geçerli olur.³⁶⁸

³⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-L, Thk., Şuayb Arnaut ve diğerleri, 2. b., Müessesetü'r-Risâle, b.y., 1420/1999, c. XXXVII, s. 251, 308; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullab b. Abdurrahman b. el-Fadl b. Behrâm, *Sünenü'd-Dârimî*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Muğnî, Riyad, 1421/2000, **Buyû'**, 50.

³⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, a.g.e., c. XXXVIII, s. 449.

³⁶⁶ Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 18, 58, 141.

³⁶⁷ İbn Kudâme, Şemsüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ebî Amr Muhammed el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni'*, I-XII, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, t.y., c. VIII, s. 62; Ramlî, a.g.e., c. IV, s. 386; Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafê, *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y., c. IV, s. 99.

³⁶⁸ Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 148; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 14; Nevevî, Ebû Zekerriyya Yahya b. Şeref, *Minhâcu't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn*, 1. b., Dâru'l-Minhâc, Beyrut, 1426/2005, s. 259; Suyûtî,

Sulh bedeli sulh konusunda miktar ve vasıf bakımından veya bunlardan biri itibariyle daha aşağı olmalıdır. Ayrıca iyilik sadece alacaklı tarafından yapılmalıdır.³⁶⁹ İbrayı şarta bağlamak caiz değildir.³⁷⁰

Sulh akdi ile ibra arasında ilişki bulunduğu ve bazı sulh akitleri ibra hükmünde cereyan ettiği görülmektedir. Bu durumlarda hem sulh akdinin hem de ibranın hükümleri özel hükümleri geçerli olmaktadır. Ayrıca ibra ile ilişki içerisinde bulunan sulh akdinde irtibat içerisinde bulunduğu diğer akitlerin hükümlerine de ters olmamalıdır.

E- SULH AKDİNDE MUHAYYERLİKLER

Sözcük olarak “iki şeyden daha iyi olanı seçmek” anlamına gelen muhayyerlik,³⁷¹ fıkıh terimi olarak “anlaşmaya veya şer’î bir gerekçeye dayanarak taraflardan birinin veya her ikisinin akdi onama yahut feshetme şıklarından birini seçme hakkına sahip olması” demektir.³⁷² Muhayyerlik, akitlerde iradenin olabildiğince sağlıklı biçimde gerçekleşmesini temin etmek, taraflardan biri veya her ikisi için söz konusu olabilecek aldanma ve zarar görme riskini ortadan kaldırmak yahut en aza indirmek için meşru kabul edilmiştir.³⁷³

Sulh akdinde, satım sözleşmesinde olduğu gibi şart muhayyerliği/hıyar-ı şart, görme muhayyerliği/hıyar-ı rü’yet ve kusur muhayyerliği/hıyar-ı ayb vardır.³⁷⁴ Buna göre, davacı sulh bedelinde bir kusur/ayb-ı kadim bulsa, onu geri verebilir.³⁷⁵ Eğer davacı sulh bedelini sulh işlemi esnasında görmemiş ise, gördüğünde onu kabul edip etmeme hususunda muhayyer olur.³⁷⁶ Taraflardan her ikisi veya biri “şu kadar gün muhayyer olmak üzere” diye bir şart koşarak sulh işlemi yaptıkları takdirde, bu şekilde yapılan sulh işlemi

el-Eşbâh ve'n-Nezâir, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403/1983, s. 336; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 430.

³⁶⁹ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 41-42.

³⁷⁰ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 77; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 169.

³⁷¹ Zebîdî, a.g.e., c. XI, s. 243.

³⁷² İbnü'l-Esîr, Mecduddîn Ebu's-Saadât el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-V, Thk. Mahmûd Muhammed et-Tabbâhî – Tahir Ahmed ez-Zâvî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., c. II, s. 91; Şîrbînî, a.g.e., c. II, s. 58.

³⁷³ Apaydın, H. Yunus, “Muhayyerlik”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, I-XLI (devam ediyor), C. XXXI, İstanbul, 2006, s. 25-26.

³⁷⁴ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 493; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 50; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 163; *Mecelle*, Mad., 1548.

³⁷⁵ *Mecelle*, Mad., 337; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 37.

³⁷⁶ *Mecelle*, Mad., 320; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 38.

sahihtir. Bu müddet içerisinde taraflar sulhu kabul edip etmeme hususunda muhayyer olurlar.³⁷⁷

Meclis muhayyerliği, tayin muhayyerliği, vasıf muhayyerliği, nakit muhayyerliği ve teferruk-i safka muhayyerliği v.b. muhayyerlikler de bulunmaktadır. Ancak burada sadece sulh akdinin en çok cereyan ettiği şart muhayyerliği, görme muhayyerliği ve kusur muhayyerliği ele alınıp incelenecektir.

1. Şart Muhayyerliği

Sulh akdini yapan davacının davalıya, “Bu şeyi senden üç gün süreyle muhayyer olmam şartıyla sulh bedeli olarak aldım” demesi gibi “*taraflardan birine yahut her ikisine tanınan belli bir süre içerisinde akdi feshetme ya da kesinleştirme yetkisi sağlayan şarta şart muhayyerliği*” denir.³⁷⁸

Şart muhayyerliği hakkının meşruluğu sünnet deliline dayanır.³⁷⁹ Bu konu ile ilgili hadis-i şerif şöyledir: Habban b. Munakkız alış-verişlerinde aldanıyordu. Yakınları Hz. Peygamber (s.a.s)’e başvurup, Habban’ın kısıtlılık/hacr altına alınmasını istediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s): Alış-veriş yaptığın zaman şöyle söyle dedi: “*Aldatma yok ve benim için üç gün muhayyerlik hakkı vardır.*”³⁸⁰

Şart muhayyerliği tek taraf veya iki taraf için yalnız bağlayıcı/lâzım olan akitlerde söz konusu olur. Satım, kira, ziraat ortaklığı/müzârea, bağ-bahçe ortaklığı/musâkât, emek-sermaye ortaklığı/mudârebe, kefalet, havale ve sulh akdi bunlar arasındadır. Vekâlet, ariyet, vedâ, hibe ve vasiyet gibi bağlayıcı olmayan akitlerde muhayyer olmayı şart koşmaya ihtiyaç yoktur. Çünkü bu muamelelerde pişmanlık duyan kimsenin, bunu tek yanlı iradesiyle bozma hakkı vardır.³⁸¹

Ebû Hanîfe, Züfer (ö. 158/775) ve Şâfiî’ye göre, muhayyerlik süresi en çok üç güne kadar belirlenebilir. Bunun delili yukarıda verilen Habban hadisidir. Ebû Yusuf, İmam

³⁷⁷ *Mecelle*, Mad., 300; Ali Haydar Efendi, a.g.e., a.y.

³⁷⁸ Erdoğan, a.g.e., s. 520.

³⁷⁹ İbn Nüceym, a.g.e., c. VI, s. 4.

³⁸⁰ Tirmizî, **Buyû**’, 28; Ebû Davud, **Buyû**’, 68; Nesâî, **Buyû**’, 12; İbn Mâce, **Ahkâm**, 24; Beyhakî, a.g.e., C. V, s. 448-450.

³⁸¹ Buhûfî, a.g.e., c. VII, s. 410-412; İbn Âbidîn, a.g.e., c. VII, s. 115-117; Döndüren, **İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi**, Erkam Yayınları, İstanbul, 1429/2008, s. 71.

Muhammed ve Hanbelîlere göre şart muhayyerliğinin süresi taraflarca serbestçe belirlenebilir. Çünkü Habban hadisindeki üç günlük süre sınırlayıcı değil, örnek kabilindedir. Nitekim fıkıh kaynaklarında Abdullah b. Ömer (ö. 73/692)'in iki aya kadar muhayyerlik süresine icazet verdiği nakledilmektedir.³⁸²

Mecelle bu ikinci görüşü insanlar arasındaki muameleler için daha uygun bulmuş ve kanun haline getirmiştir. Mecelle maddesinin sadeleşmiş şekli şöyledir: “Satıcı veya alıcı yahut her ikisi birden belirli süre içinde satışı feshetmek veya icazet verip infaz etmek hususunda muhayyer olmak üzere satım akdinde şart koysalar caiz olur.”³⁸³

Öne sürülmüş bulunan bir şart muhayyerliği hak sahibinin doğrudan veya dolaylı yoldan bu hakkını düşürmesi, akdin konusu olan malın tüketilmesi, helak olması, muhayyerlik hakkı sahibinin ölümü, muhayyerlik süresinin sona ermesi gibi sebeplerle ortadan kalkar.³⁸⁴

2. Görme Muhayyerliği

Bir malı görmeden o malla ilgili bir akit yapan kimse, bu malı görünce muhayyerlik hakkına sahip olur, dilerse akdi fesheder, dilerse sürdürebilir.³⁸⁵ Buna görme muhayyerliği denir. Ebû Hureyre ve İbn Abbas'tan gelen bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “Görmediği malı satın alan kimse, malı görünce muhayyerlik hakkına sahiptir.”³⁸⁶ Sulh akdinde görme muhayyerliği hem davacı hem de davalı hakkında geçerlidir. Çünkü davacı sulh bedeli olarak aldığı malı akit esnasında görmemiş olabileceği gibi davalı da sulh konusu olan malı henüz görmemiş olabilir.³⁸⁷ Görme muhayyerliği, bu

³⁸² İbn Rüşd el-Hafid, a.g.e., II, 209; Merginânî, a.g.e., c. V, s. 32; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, 38-39; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VI, s. 278-280; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 319; Buhûfî, a.g.e., c. VII, s. 412.

³⁸³ *Mecelle*, Mad., 300.

³⁸⁴ Semerkandî, a.g.e., c. II, s. 66-67; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 276-277, 284; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 35-36.

³⁸⁵ Semerkandî, a.g.e., c. II, s. 81; Merginânî, a.g.e., c. V, s. 52; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VI, 45; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 36.

³⁸⁶ Dârakutnî, Ali b. Ömer, *Sünenü'd-Dârakutnî*, I-VI, Thk. Şuayb el-Arnaût ve diğerleri, I. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1424/2004, *Kitabu'l-Buyû'*, Hadis No: 2805.

³⁸⁷ Alâuddîn Efendi, Muhammed, *Kurratü Uyûni'l-Ehyâr Tekmiletü Raddi'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhi Tenviri'l-Ebsâr*, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvid, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1423/2003, c. XII, s. 297; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 38.

hak sahibinin malı görmesi, malda tasarrufta bulunması veya akit yapanın ölmesi gibi sebeplerle düşer.³⁸⁸

3. Kusur Muhayyerliği

Bir şeyde mevcut bulunan bir kusurun, akitten sonra ortaya çıkmasından dolayı taraflardan biri için sabit olan muhayyerliğe “kusur muhayyerliği” denir.³⁸⁹ Kusur muhayyerliği sünnet ile sabittir. Hz Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “Müslüman Müslümanın kardeşidir. Bir Müslüman kardeşine ayıplı bir malı satması ayıbını açıklamadıkça helâl olmaz.”³⁹⁰ Bu hadis, müşteriye karşı maldaki kusuru gizlemenin haram, diğer bir ifadeyle bu satıştan elde edilen faydanın helâl bir kazanç olmadığını, dolayısıyla malın kusurunu açıklamanın vacip olduğunu göstermektedir.³⁹¹

Hanefî ve Hanbelîlere göre, yaratılışında veya üretiminde kusur bulunan, tüccar arasında az veya çok değer eksilmesine diğer bir deyişle malın emsaline göre ucuz satılmasına yol açan şeyler kusur sayılır.³⁹² Örnek olarak körlük, şaşılık, topallık, otomobilin kaza geçirmiş olması, motorun yağ yakması verilebilir. Şâfiîler buna atın huysuz olması gibi manevî eksikliği de eklerler.³⁹³

Hanefîlere göre her türlü kusurdan sorumlu olmamak şartıyla yapılacak bir satım akdi geçerlidir. Bu görüş Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf’a aittir. İmam Muhammed, İmam Şâfiî ve İmam Mâlik’e göre, akit yapanın karşı tarafa verdiği şeyin kusurundan sorumlu tutulmaması şartı, yalnız akit sırasında mevcut bulunan kusuru içine alır. Akitten sonra ve teslimden önce meydana gelebilecek kusurları kapsamaz.³⁹⁴

Bu muhayyerlik, kusur ne zaman ortaya çıkarsa o zaman kullanılabilir. Akitten sonra uzun bir süre geçse bile kusur muhayyerliği zaman aşımına uğramaz. Ancak malın kusurlu olduğu anlaşıldıktan sonra, alıcının bu hakkını derhal kullanmasının gerekliliği konusunda iki görüş vardır:

³⁸⁸ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 38; Meydânî, a.g.e., c. II, s. 19; Döndüren, *İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi*, s. 72.

³⁸⁹ Erdoğan, a.g.e., s. 194.

³⁹⁰ İbn Mâce, *Ticaret*, 45.

³⁹¹ Şevkânî, *Neylül-Evtâr*, c. X, s. 216-217.

³⁹² Kâsânî, a.g.e., c. VI, s. 235-236; Meydânî, a.g.e., a.y.

³⁹³ Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 71.

³⁹⁴ İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 184-185; İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VI, s. 363-366; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 71-72; Buceyrimî, a.g.e., c. III, s. 327-328.

Hanefî ve Mâlikîlere göre, kusur sebebiyle bir malı geri verme gecikmeli olabilir. Buna göre, alıcının, ayıplı mala razı olduğunu gösteren bir fiili bulunmadıkça geri verme gecikebilir. Çünkü bir hak sabit olunca; ya düşürme ile veya belirlenen sürenin sona ermesi ile düşer. Kusur muhayyerliği için ise belirli bir süre konulmamıştır.³⁹⁵

Şâfiî ve Mâlikîlere göre, malın ayıbını görünce alıcının derhal akdi feshetmesi gerekir. Bu arada namaz kılma veya yemek yeme gibi mutata ara vermeler gecikme sayılmaz. Kusuru öğrendikten sonra akdi feshedip malı geri verme özürsüz olarak gecikse, muhayyerlik hakkı düşer ve akit bağlayıcı olur.³⁹⁶

İkrar üzerine yapılan sulh akdinde, hem davacı hem de davalının kusur muhayyerliği ile sulh konusu veya bedelini geri verme hakkı vardır. Çünkü ikrar üzerine yapılan sulh akdi hem davacı hem de davalı hakkında satım sözleşmesi hükmündedir. İnkâr üzerine yapılan sulh akdinde ise davacı kusur muhayyerliği ile sulh bedelini geri verebilirken, davalı sulh konusunu kusur muhayyerliği ile geri veremez. Çünkü inkâr üzerine yapılan sulh akdi davacı hakkında satım sözleşmesi hükmünde iken, davalı hakkında satım sözleşmesi hükmünde değildir.³⁹⁷

Kusur muhayyerliği, alıcının malın kusuruna razı olması, muhayyerlik hakkını peşin olarak düşürmüş bulunması, malın tüketilmiş olması veya bu malla ilgili birtakım ziyadelerin meydana gelmesi gibi sebeplerle sona erer.³⁹⁸

F- SULH AKDİNİN HUKUKİ SONUÇLARI

Her akit gibi sulh akdi de, çeşitli hukuki sonuçlar doğurur. Bunlar anlaşmazlığın sonlanması ve sulha konu olan ekonomik değerlerin mülkiyetinin naklinden ibarettir. Dolayısıyla sulh ile dava ve dava hakkı düşer. Yine üzerinde sulh olunan bedel hak sahibinin mülkiyetine geçer. Diğer yandan taraflar, sulhun, bu sonuçların gerektirdiği yükümlülük ve sorumlulukları yerine getirmek mecburiyetindedir. Bir başka deyişle anlaşmazlığı sonlandırmak ve sulh olunan bedelin mülkiyetini hak sahibine devretmekle yükümlü olur.

³⁹⁵ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 35-36, 48.

³⁹⁶ Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 75; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 328.

³⁹⁷ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 493.

³⁹⁸ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 3 48.

1. Dava Hakkının Düşmesi

Rükün ve şartlarına uygun olarak meydana gelen sulh akdi, taraflar arasındaki çekişme ve anlaşmazlığı sona erdirir. Dava konusu sona erdiği için hak iddiasında bulunan kişinin bunu tekrar dava etme hakkı ortadan kalkar.³⁹⁹ Hatta davacı, sulh akdinden sonra herhangi bir delil ortaya koysa bile, bu delile artık itibar edilmez.⁴⁰⁰

Bu hükmün birkaç istisnası vardır. Onlardan biri de, inkâr üzerine yaptığı sulh akdinden sonra davacının herhangi bir delil getirmesi durumunda - akit esnasında bilmediğine dair yemin ettiği takdirde - bu delile göre yeniden hüküm verilebilir. Çünkü sulh akdi esnasında bildiği halde delili ortaya koymaması, onun sulh akdini rızasıyla yapmış olduğunu gösterir.⁴⁰¹

2. Mülkiyet veya Menfaatin Nakli

Sulh akdi taraflar için birtakım borçlar ve haklar doğurur ve bunlar, sulh akdinin tabi olduğu hukuki işleme göre değişir. Bir bedel karşılığında yapılan satım sözleşmesi ile karşılıksız mal temlik amacıyla yapılan hibe hükümlerine tabi sulh akdinin hukuki sonucu, mülkiyetin naklini gerektirir. Kira gibi bedelli veya ariyet gibi bedelsiz olarak menfaat temlik için yapılan işlemlerin hükümlerine tabi olan sulh akdinin hukuki sonucu ise menfaat mülkiyetinin naklini gerektirir.

Sulh akdiyle taraflardan birisi mal veya menfaate bir bedel karşılığında malik oluyorsa, bu bedelin mülkiyeti de diğer tarafa geçmektedir. *Hizmet ve iş sözleşmeleri* hükümlerine tabi sulh akdi, belirli işlerin edasını borçlandırmaktadır. Bazı hakların *ıskatı* mahiyetinde olan sulh akdi ise hak sahiplerinin bu haklarını düşürmekte, borçluların zimmetini de bu haklardan kurtarmaktadır.⁴⁰²

Satım sözleşmesi hükümlerine tabi bir sulh akdinde, satıcı hükmündeki tarafın sulh konusu olan malı teslim etme ve mal kusurlu çıkarsa geri alma borcu, sulh bedelini isteme hakkı; müşteri hükmündeki tarafın ise bedeli ödeme borcu, mebi' (satılan mal) hükmündeki sulh konusu malı isteme hakkı, kusurlu çıktığında geri verme hakkı doğar.

³⁹⁹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 492; Buhûtî, a.g.e., c. III, s. 390; *Mecelle*, Mad., 1556.

⁴⁰⁰ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 496.

⁴⁰¹ Meccâcî, a.g.e., c. II, s. 540.

⁴⁰² Meydânî, a.g.e., c. II, s. 163.

Bütün bunları göz önünde bulundurarak aralarındaki sulh akdinin gereklerini yerine getiren taraflardan birisi sulh konusu olan mala, diğeri ise sulh bedeline sahip olur.⁴⁰³

İkrar üzerine sulh işlemi, sulh bedeli ve sulh konusunun her ikisinin de akar olması hâlinde her ikisinde, birinin akar olması hâlinde ise sadece akar olanda şuf'a hakkı söz konusu olur. İnkâr hâlindeki sulhta ise sadece sulh bedelinde şuf'a söz konusu olur. Bu iki sulh işlemindeki farklı hükümlerin temelini, onların satım sözleşmesine benzeyip benzemediği teşkil eder. Satım sözleşmesine benzeyen yerde şuf'a hakkı söz konusu iken benzemeyen yerde şuf'a hakkından bahsedilemez. İkrar üzerine sulhta sulh işlemi her iki taraf için satım sözleşmesi hükmündedir. Ancak inkâr üzerine yapılan sulh işlemi bu muamele, davacı hakkında satım sözleşmesi hükmünde iken, davalı hakkında satım sözleşmesi hükmünde değildir. Çünkü davalı, borçlu olduğuna inanmamakla birlikte yargılanma külfetinden kurtulmak veya yemin etmemek için bir miktar malını feda etmektedir. Dolayısıyla bu işlem, onun hakkında satım sözleşmesi hükmünde değildir.⁴⁰⁴

Sulh bedeli olarak herhangi bir malın belirlenmesi suretiyle inkâr üzerine sulh akdi yapıldıktan sonra davalı, davacının iddiasını ikrar ettiği takdirde, yapılan sulh akdi fesh edilmez. Çünkü bu ikrar, sulh akdinin ivazlı/karşılıklı bedel değişimi şeklinde yapıldığını göstermektedir. Bu, yapılan sulh akdini ikrar etmek demektir.⁴⁰⁵

G- SULH AKDİNİN SONA ERMESİ

Tarafların karşılıklı irade beyanlarıyla kurulan akit, bazen tarafların iradeleri ile veya tarafların bu konuda bir irade beyanları olmadan da sona erebilmektedir. Yine her iki tarafın anlaşış akdi bozmaları suretiyle sonlanabileceği gibi taraflardan yalnız birinin isteği ile de akde son verilebilmektedir.

Sulh akdinde taraflar kendi aralarında yaptıkları sulh akdini *ikâle* yoluyla bozabilirler. Teslimden önce sulh bedelinin *helak* olması ve taraflardan her ikisinin veya birisinin *ölümü* durumunda sulh akdinin nasıl sona ereceği mezhepler arasında farklı hükümlere tabi tutulmuştur.

⁴⁰³ Aynî, a.g.e., c. VII, s. 606-607; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 178-179; Buhûfî, a.g.e., c. III, s. 394-395.

⁴⁰⁴ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 492; *Mecelle*, Mad., 1550.

⁴⁰⁵ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 496.

1. İkâle

İkâle, tarafların, bir akdi karşılıklı rızalarıyla bozup ortadan kaldırmaları demektir.⁴⁰⁶ Mahiyeti itibariyle ivaz/karşılıklı bedel değişimi mahiyetinde olan sulh akdi, tarafların karşılıklı rızalarıyla sona erdirilebilir.⁴⁰⁷ Fakat ibra ve ıskat mahiyetinde olan sulh akdi bozulamaz.⁴⁰⁸ Çünkü “*Sakit avdet etmez*”⁴⁰⁹ genel kaidesinin hükmü bunu gerektirmektedir.⁴¹⁰

İkrar üzerine yapılan sulh akdinden sonra, akdin tarafların karşılıklı rızasıyla fesh edilmesi veya sulh bedelinin kusur veya görme muhayyerliğiyle davalıya geri verilmesi veyahut sulh bedelinin bir başka kişiye ait olduğunun ortaya çıkması durumlarında, davacı, dava konusu hususunda davalıya müracaat eder. Yukarıdaki durumların inkâr üzerine sulh akdinden sonra meydana gelmesi halinde ise, davacı, yeniden davasına döner.⁴¹¹ Diğer bir ifadeyle davayı yeniden başlatır.

2. Teslimden Önce Sulh Bedelinin Helak Olması

Bir kimsede bir miktar alacağı olan kimse, bu alacağıyla ilgili olarak borçlu ile belirli bir mal karşılığı sulh akdi yaptıktan sonra, alacaklı kişi sulh bedeli olarak belirlenen şeyi teslim almadan, o mal borçlunun elinde iken helak olursa, alacaklı, alacağı için borçluya tekrar başvurma hakkına sahip olur. Helak olan sulh bedeli borçlunun hesabından gider. Çünkü borçlu, sulh bedeli olarak belirlenen o malı alacaklıya teslim edememiştir.⁴¹²

Menkul veya gayrimenkul bir maldan elde edilecek menfaatin sulh bedeli olarak tespit edildiği bir sulh akdinde, menfaat henüz elde edilmeden, o menkul veya gayrimenkul mal helak olursa, bu sulh akdi geçersiz olur. Menfaat mahalli ister kendiliğinden, isterse başkasının fiili ile helak olsun, hüküm değişmez. Bu durumda davacı, tekrar davasına döner. Eğer mal, bir menfaatin bir kısmı elde edildikten sonra telef olursa, o menfaatten elde edilen istifade miktarında dava düşer. Kalan kısım için asıl davaya dönülür. Örneğin,

⁴⁰⁶ Erdoğan, a.g.e., s. 241.

⁴⁰⁷ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 494.

⁴⁰⁸ *Mecelle*, Mad., 1558.

⁴⁰⁹ *Mecelle*, Mad., 51.

⁴¹⁰ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 65.

⁴¹¹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 496.

⁴¹² Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 26.

davacının davalının elinde bulunan bir malın kendisine ait olduğu iddiasına karşılık, davalının ikrarı üzerine davalıya ait bir evde davacının belli bir süre oturması suretiyle sulh anlaşması yapıldığında, davacı henüz daha o evde oturmadan ev yansa, ortada sulh bedeli olarak bir şey kalmadığı için sulh akdi batıl olur. Hanefîlerden İmam Muhammed (ö. 189/805) ile Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirîler bu görüştedir.⁴¹³

Ebû Yusuf ise, sulh akdinin batıl olup olmayacağının malı telef edene göre belirlenmesi gerektiğini ileri sürerek şöyle demektedir: “Burada telefe kimin sebep olduğuna bakılır. Eğer menfaat mahallinin telefine davalı sebep olmuşsa, sulh işlemi batıl olur. Fakat davacı veya dışarıdan biri sebep olmuşsa, sulh işlemi batıl olmaz. Sulh bedelinin kıymeti ödenmek suretiyle aynı menfaatin temini cihetine gidilir.”⁴¹⁴

3. Tarafların Ölümü

Sulh bedeli olarak tespit edilen menfaat elde edilmeden taraflardan biri vefat ederse, Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’e göre sulh işlemi batıl olur ve asıl davaya dönülür. Kıyas bunu gerektirir. Kira akdinde de hüküm bu şekildedir. Ebû Yusuf’a göre bu durumda davalı veya davacıdan hangisinin vefat ettiğine bakılır. Eğer davalı ölmüşse, sulh işlemi geçersiz olmaz. Davacı, sulh bedeli olan menfaati sulh işleminde belirlenen şekilde kullanır. Davacı vefat ederse, sulh bedelinin niteliğine göre karar verilir. Sulh bedeli, bir evde oturma ise, sulh işlemi geçersiz olmaz. Varisler, bu durumda onun yerine geçer. Fakat sulh bedeli, bir aracın kullanılması gibi kullanana göre farklılık gösteren bir menfaat ise, sulh işlemi geçersiz olur. Çünkü burada varisin davacı yerine geçmesinde davalı zarar görebilir.⁴¹⁵

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî hukukçular, taraflardan birinin vefatıyla akdin yine geçerli olacağını ve bu durumda varisin sözleşmeyi yapan taraf yerini alacağını kabul ederler.⁴¹⁶

⁴¹³ İbn Hazm, a.g.e., c. VIII, s. 168; İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 458; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 13; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 32-33; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 284; Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed b. İyâz (ö. 1360/1841), *Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, I-IV, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, t.y., c. III, s. 160, 163, 165.

⁴¹⁴ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 495; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 33.

⁴¹⁵ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 495-496; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 44.

⁴¹⁶ İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 230; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VIII, s. 43-44; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 457; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 570-571.

Sulh bedelinin davalının emeğiyle yapacağı bir iş olması durumunda davalı vefat ederse, sulh akdi feshedilir.⁴¹⁷ Örneğin, davacının davalıda "10 000 alacağı olduğu iddiasına binaen davalının davacıya ait bir markette bir yıl işçi olarak çalışması karşılığında sulh akdi yapsalar, ancak bir yıl dolmadan davalı vefat ederse, sulh akdi feshedilmiş olur.

⁴¹⁷ Tûrî, a.g.e., c. VII, s. 435; Bûceyrimî, a.g.e., c. III, s. 571.

İKİNCİ BÖLÜM
İSLAM HUKUKUNDA
MALİ KONULARLA İLGİLİ SULH ANLAŞMASI
(Akitler Çerçevesinde)

I- SULH KONUSU OLARAK MAL KAVRAMI

İnsanoğlu, yaşamını devam ettirebilmek için gerekli olan ihtiyaçlarını, sosyal, kültürel, iktisadi yönlerden diğer insanlarla ilişki kurarak temin etmeye çalışır. Bu ilişkiler esnasında aşırı mal sevgisi ve kazanç hırsı gibi sebeplerle insanlar arasında, özellikle malla ilgili konularda, bazı anlaşmazlıklar meydana gelebilmektedir. Bu anlaşmazlıkların sulh akdiyle özölmesi, toplum içinde kalıcı barışın ve huzurun sağlanması adına çok önemlidir.

Mal, insan tabiatının meylettiği, ihtiyaç zamanı için biriktirilip kendisinden yararlanılması mümkün ve caiz olan şeyleri ifade eder.⁴¹⁸ Mecellede ise mal şöyle tarif edilmektedir: “*Mal, tab-ı insanî mail olup da vakt-ı hacet için iddihar olunabilen şeydir ki menkule ve gayrimenkule şâmil olur.*” Bu günümüz Türkçesi ile şöyle ifade edilebilir: “*Mal, insan tabiatının meylettiği ve ihtiyaç için elde biriktirilebilen şeyler olup, menkul ve gayrimenkulu kapsamına alır.*”⁴¹⁹ Buna göre insanların yeme, içme, giyim, barınma, seyahat ve benzeri ihtiyaçları için yararlandıkları her şey, mal kapsamı içerisine girer.⁴²⁰

Mali konularla ilgili sulh anlaşması, mal, deyn/borç ve menfaat gibi mali değerler hakkındaki anlaşmazlıklarda söz konusu olur. Mal ve deyn/borç davaları ile ilgili sulh anlaşmaları, ibra, ıskat ve karşılıklı bedel değişimi/mübadele şeklinde olabilir. Menfaatla ilgili sulh anlaşması, menfaatla ilgili bir davadan herhangi bir mal karşılığında, malla ilgili bir davadan herhangi bir menfaat karşılığında ve menfaatla ilgili bir davadan başka bir menfaat karşılığında yapılabilmektedir.

Bir malın mülkiyetinden veya menfaatinden istifade etme hakkının bir kişiden başka birisine intikal yollarından biri akitlerdir. Bu akitler yapılırken bazen çeşitli aksamalar yaşanabilmektedir. Bu problemlerin giderilmesi için sulh akdine ihtiyaç duyulmaktadır.

⁴¹⁸ İbn Nüceym, a.g.e., c. V, s. 430; İbn Âbidîn, a.g.e., c. VII, s. 10.

⁴¹⁹ *Mecelle*, Mad., 126.

⁴²⁰ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 40.

II- SULHA ZEMİN OLUŞTURMASI BAKIMINDAN AKDİN TASNİFİ

İslam hukukunda akitler, çeşitli açılardan farklı kısımlara ayrılmaktadır. Bunlar, meşrûiyet bakımından, meşru ve gayrimeşru akitler diye ayrılırken sıhhat bakımından da sahih ve fasit akitler diye kısımlara ayrılmaktadır. Bir ayn'a bağlılık bakımından herhangi bir ayn'a bağımlı olanlar aynî, malın teslimine bağlı olmayan ve yalnızca icap-kabul ile tamamlanan aynî olmayan akitler adını almaktadır.

Geçerlilik bakımından, nâfiz ve mevkûf akitler; bağlayıcılık bakımından her iki taraftan bağlayıcı akitler, bir taraftan lazım diğer taraftan gayri lazım akitler, her iki taraftan gayri lazım olan akitler; akit konusunun karşılığı bakımından ivazlı ve ivazsız akitler; süreklilik bakımından süreli ve süresiz akitler; şekil bakımından şeklî akitler ve rızaî akitler; mahalleri bakımından mahalli mal olan akitler, mahalli menfaat olan akitler, mahalli hem mal hem de menfaat olan akitler diye bölümlere ayrılmaktadır.

Tahakkuk zamanı bakımından ölüme bağlı akitler ve hayata bağlı akitler; istiklaliyeti bakımından müstakil akitler, bağımlı akitler; kabz/teslim bakımından kabza hiç ihtiyaç duymayan akitler, kabza ihtiyaç duyan akitler, lüzumu için kabza ihtiyaç duyan akitler, istikrarı için kabza ihtiyaç duyan akitler; ismi nass'la belirlenen akitler, ismi örfçe belirlenen akitler gibi taksime tabi tutulmaktadır.⁴²¹

Bu çalışmada akitler, kuruluş gayeleri ve sulh akdi ile ilişkisi açısından ivaz/karşılıklı bedel değişimi, şirket/ortaklık, tevsîkât/garanti ve teberruât/bağış akitleri olmak üzere dört kısım altında incelenecektir. İvazlı akitler, satım sözleşmesi, selem, sarf ve icare akdi gibi bedellerin karşılıklı el değiştirmesi suretiyle yapılan akitlerdir. Şirket akitleri, mufâvada, inan, mudârebe, müzâraa, musâkât, mugârese gibi ortaklık yapmak üzere kurulan akitlerdir. Tevsîkât akitleri, kefalet, rehin ve vedâ akitleri gibi malın korunması ve garanti altına alınması için yapılan akitlerdir. Teberruât akitleri, ibra, hibe, ariyet, vasiyet akitleri gibi bağış ve yardım amaçlı yapılan akitlerdir.

⁴²¹ Bkz. Karaman, Hayrettin, *İslamın Işığında Günün Meseleleri*, İz yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 346-348; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 73-80; Çeker, a.g.e., s. 151-158.

III- İVAZLI AKİTLER İLE İLGİLİ SULH

İvazlı akitler, tarafların birbirlerine karşılıklı bedel vermek suretiyle kurulan akitlerdir. Bunlar, malın malla değişimi olan satım sözleşmesi, peşin paraya karşılık malın vadeli olarak mübadele edildiği selem akdi, para veya para hükmünde olan şeylerin karşılıklı değişimini ifade eden sarf akdi ve menfaatin mal karşılığı satılması demek olan icare akdi gibi bedellerin karşılıklı değiştirilmesi mahiyetinde olan akitlerdir.

A. SATIM AKDİ İLE İLGİLİ SULH

Satım sözleşmesinin tarafların karşılıklı rızası ile malların mübadelesi,⁴²² diğer bir ifade ile iki malın karşılıklı değişimi konusunda tarafların iradelerini hukuki bir sonuç doğuracak şekilde birleştirmeleri demek olduğu daha önce geçmişti.

Sulh anlaşmalarında akit, davalının ikrarı üzerine yapılmış ise, sulh konusunun mal, sulh bedelinin para veya sulh konusunun para, sulh bedelinin mal veyahut hem sulh konusunun hem de sulh bedelinin mal olduğu durumlarda, bu muamele mahiyeti itibariyle satım sözleşmesi hükmünde sayılmaktadır.⁴²³ Çünkü burada bir malın başka bir malla değişimi söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla satım sözleşmesinde caiz olan şeyler, bu şekildeki sulh akdinde de caiz olur, satım sözleşmesinde caiz olmayanlar ise, sulh akdinde de caiz değildir.⁴²⁴

Daha önceki bölümde de geçtiği gibi sulh akdi ikrar üzerine yapılmış ise, bu akit, hem davacı hem de davalı açısından satım sözleşmesi hükmünde iken, inkâr ve sükût üzerine yapılmış ise sadece davacı açısından satım sözleşmesi hükmündedir. Davalı açısından ise satım sözleşmesi hükmünde değildir. Çünkü sulh akdinde davalı, borçlu olduğuna inanmamakla birlikte yargılanma külfetinden kurtulmak, ihtilafı sona erdirmek, belayı defetmek ya da yemin etmemek için bir miktar malını feda etmektedir.⁴²⁵

Satım sözleşmesi ve satım sözleşmesi hükmünde olan sulh anlaşmalarında ihtilaflar, akdin konusu ile bedeli hakkında veya bunlara ait muhayyerliklerde

⁴²² Meydânî, a.g.e., c. II, s. 3.

⁴²³ Zeylâî, *Tebyñü'l-Hakâik*, c. V, s. 31; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 50; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 283-284; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 169.

⁴²⁴ Şâfîî, a.g.e., c. III, s. 254.

⁴²⁵ Kudûrî, a.g.e., s. 121; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 6-7; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 49; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 423; Tehânevî, *İ'lâu's-Sünen*, c. XVI, s. 5-7.

görülmektedir. Şimdi bu hususlarla ilgili ortaya çıkan ihtilaflar ve bunları çözmek için yapılabilecek sulh akitleri günümüzden örneklerle ele alınacaktır.

1. Şart Muhayyerliği

Sulh akdindeki şart muhayyerliği ile ilgili hükümler, bütün yönleriyle satım sözleşmesindeki şart muhayyerliği gibidir. Çünkü sulh akdi, satım sözleşmesi gibi tarafların karşılıklı rızasına dayanır. Örneğin, birisine "20 000 borcu olan bir kimse, bunun yerine alacaklı ile belirli bir mal karşılığı üç gün muhayyer olma şartı ileri sürülerek yapılan sulh anlaşması sahih bir akittir. Çünkü burada alacaklı o malı "20 000 karşılığında satın almış olmaktadır. Bu tür bir sözleşmede muhayyerlik şartı ileri sürmek caizdir. Sulh anlaşması yürürlüğe konulduğunda satım sözleşmesinin tamamlanıp bağlayıcı duruma geldiği ve satış bedelini alma hakkı doğduğu için borçlunun "20 000 ile ilgili sorumluluğu sona ermiş olur.⁴²⁶

Birisine "50 000 borcu olan kişi, bunun yerine herhangi bir mal karşılığı üç gün süresince muhayyer olma şartıyla sulh akdi yapıp o malı karşı tarafa teslim ettikten sonra o mal alacaklının elinde üç gün içerisinde telef olduğu takdirde, alacaklı o malın değerini ödemekle yükümlü olur. Ancak borçluda olan alacağı olduğu gibi kalır. Çünkü burada borçlu, o malı satan hükmündedir. Satılan malın, satıcıya ait olan muhayyerlik süresi içinde telef olması ise yapılan sözleşmeyi geçersiz kılar. Satıcının muhayyerlik hakkıyla beraber alıcının elinde bulunan satılmış mal, değeriyle ödenir. Çünkü bu mal, satın alma yoluyla teslim alınmıştır.⁴²⁷

İki kişiden ortak alacağı olan bir kimse, üç gün muhayyer olmak şartıyla borçlularla bir mal karşılığında sulh akdi yapıp, bu anlaşmayı borçlulardan biri hakkında yürürlüğe koyup diğeri hakkında bozabilir. Çünkü alacaklı, bu malı borçlulardan satın almış gibidir. Borçlulardan her biri ona sattığı yarım payla ilgili olarak muhayyerlik hakkı tanıyabilir. Dolayısıyla alacaklının anlaşmayı borçlulardan birisinin payında yürürlüğe koyarken diğेरinin payında bozma hakkı vardır. İki kişiye birden borcu bulunan bir kimsenin alacaklılarla üç gün muhayyerlik vererek yaptığı sulh akdi yukarıdakinden farklıdır. Çünkü

⁴²⁶ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 32.

⁴²⁷ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 33.

alacaklılar, bu malı borçludan satın alan iki alıcı gibidirler. Alacaklılardan birisi, muhayyerlik hakkına dayanarak anlaşmayı tek başına bozamaz.⁴²⁸

2. Görme Muhayyerliği

Sulh akdindeki görme muhayyerliği, satış sözleşmesindeki görme muhayyerliği gibidir. Çünkü belli bir mal/ayn olan sulh bedeli, satılan mal hükmündedir. Görmediği bir şeyi satın alan bir kimsenin satın aldığı malı gördüğünde muhayyerlik hakkı olduğu gibi sulh akdinde de davacı sulh bedelini görmemiş ise, onu gördüğü zaman muhayyerlik hakkına sahip olur.⁴²⁹ Örneğin, birisinden "100 000 alacağı olduğunu iddia eden bir kimse, bunun yerine sulh bedeli olarak bir daire karşılığında sulh akdi yaptıklarında, alacaklı daireyi gördüğünde muhayyerlik hakkına sahip olur. Alacaklı daireyi beğenmediği takdirde sulh anlaşmasını bozabilir.

Sulh akdinde davalı, sulh konusunu görmemiş ise, onu gördüğü zaman muhayyerlik hakkına sahip olur.⁴³⁰ Örneğin, İstanbul'da yaşayan A, memleketinde babasından kendisine intikal etmiş olan tarlayı hiç görmemiştir. Tarlanın bulunduğu köyde ikamet eden B, bu tarlanın bir kısmının kendisinin olduğunu iddia eder. A ise bunu kabul etmemekle beraber sulh anlaşmasına razı olur. B, A'ya tarlanın değerinin yüksek olmadığını söyler ve A'ya bir miktar sulh bedeli vererek sulh anlaşması yapar. A memleketine gittiğinde tarlayı görür ve tarlanın B'nin dediği gibi değersiz olmadığını bilakis çok değerli olduğunu farkeder. Bu durumda A, B ile yaptıkları sulh akdini görme muhayyerliğiyle bozma hakkına sahiptir.

3. Kusur Muhayyerliği

Bir şeyde mevcut bulunan bir kusurun, akitten sonra ortaya çıkmasından dolayı taraflardan biri için sabit olan muhayyerliğe kusur muhayyerliği denildiği daha önce ifade edilmişti. Sulh akdi ile satım sözleşmesindeki kusur muhayyerliği hüküm bakımından aynıdır. Satım sözleşmesindeki kusur muhayyerliğinde geçerli olan hükümler, sulh bedeli veya konusunda ortaya çıkabilecek kusurlarla ilgili muhayyerlikler hakkında da aynen geçerlidir. İnkâr ve sükût üzerine yapılan sulh akdi, davalı açısından satım sözleşmesi

⁴²⁸ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 33.

⁴²⁹ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 34.

⁴³⁰ Alauddîn Efendi, a.g.e., c. XII, s. 298; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 38.

hükmünde olmadığından davalının, sulh konusu malda ortaya çıkabilecek kusurlardan dolayı onu geri verme hakkı yoktur.⁴³¹

Burada satım sözleşmesi ve sulh anlaşmasından sonra ortaya çıkabilecek kusurlar ve bunlar hakkında yapılacak sulh anlaşması ile ilgili hükümler üzerinde durulacaktır.

a. Kabz ve Teslimden Sonra Fark Edilen Kusurla İlgili Yapılan Sulh

Alış-veriş yapıp mal ile bedelin kabz ve teslimi gerçekleştikten sonra alıcı, malın kusurlu olduğunu fark ettiğinde satıcıya durumu haber verir. Satıcı o malı sattığında kusurunun bulunmadığını söylemekle birlikte, iddia edilen o kusura karşılık alıcıya peşin veya vadeli olarak bir miktar para vermek suretiyle alıcıyla yapacağı sulh akdi geçerli olur. Çünkü kusuru nedeniyle malı geri vermek, sonuçta mala dönüşen bir haktır. Kusuru sebebiyle malı iade etmek mümkün olmayınca, kusurun satış bedelindeki oranı tutarında satıcıya başvurma hakkı doğar. Böyle bir hak için sulh yoluyla bedel almak caizdir.⁴³² Diğer bir ifadeyle, kusur dolayısıyla alıcının satıcıya başvurma hakkı, maldaki kusur nedeniyle elde edilemeyen kısım oranındadır. Satıcı bu kısmı teslim edemediği için, bunun satış bedelindeki oranı kadar bir tutarı geri vermekle yükümlü olur. Kusur nedeniyle gerçekleştirilen geri verme işlemi, alıcının zarar görmemesi içindir. Sulh akdiyle bu zarar ortadan kaldırılmış olur.

Sulh bedeli, satın alınan mal gibidir.⁴³³ Satım sözleşmesinde satın alınan mal, kusurundan dolayı geri verilebileceği gibi sulh konusuna karşılık olarak kararlaştırılan sulh bedeli de kusuru dolayısıyla geri verilebilir. Bu durumda davacı ister hâkim kararı ile ister böyle bir karar bulunmaksızın malı geri verip yeniden iddiasını sürdürebilir.⁴³⁴ Örneğin, A, B'den "100 000 değerinde bir ev alır. Bu evin ücretinin "80 000"nı verir, "20 000 borcunu ise ödeyemez. Bunun üzerine mahkemelik olurlar. Mahkeme devam ederken A borcuna karşılık B ile bir araba karşılığında sulh anlaşması yapar. Ancak B arabayı aldığı anda motorunun bozuk olduğunu farkeder. Bu durumda B'ye, alacağına karşılık sulh bedeli olarak aldığı arabayı A'ya geri iade etme ve borcunu talep etme hakkı doğar.

⁴³¹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 493; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 7-8.

⁴³² Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 643/1; Bkz. Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 285.

⁴³³ Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 162.

⁴³⁴ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 37.

Bir kimse satın aldığı malın kusurlu olduğunu farketdiği zaman satış bedelini ödemişse, satıcı bu satış bedelini tüketmiş olsun ya da olmasın, ardından satıcıyla vadeli olarak başka bir mal vermesi karşılığında sulh akdi yapmaları sahih değildir. Çünkü bu mal, kusurun satış bedelindeki oranı karşılığında verilmiştir. Dolayısıyla satılan bir mal gibi değerlendirilir. Bir kimsenin bedelini peşin alarak yanında bulunmayan bir malı satması caiz değildir.⁴³⁵

Netice olarak satım sözleşmesi ve sulh anlaşması sonucu alınan malda kusur çıkması hâlinde muhayerlik hakkı doğmaktadır. Bu durumda aldığı malda kusur çıkan kişi, kusurlu olan malı geri iade edip davasını tekrar sürdürebileceği gibi kusur oranında onun yerine vadeli olmamak şartıyla başka bir bedel alarak sulh anlaşması yapabilir.

b. Satış Bedeli Ödenmemiş Maldaki Kusurdan Dolayı Sulh

Bir kimse satın aldığı malın kusurlu olduğunu söyleyerek, henüz satış bedelini ödemedi önce, satıcıyla satış bedelinden bir miktar indirimde bulunmak suretiyle sulh akdi yapması geçerlidir. Çünkü satılan maldaki kusur nedeniyle indirim yapmak, tüccarlar arasında uygulana gelen bir örfdür. Alıcı, satıcıyla o mala ek olarak başka bir mal daha vermesi karşılığında sulh akdi yaptığı takdirde, bu işlem de geçerli olur. Burada ek olarak verilen mal, kusurun satış bedelindeki oranı karşılığında verilmiş sayılır. Satın aldığı malın kusurlu olduğunu gören bir kimse, satıcı ile buna ek olarak o maldan bir miktar daha vermesi şartıyla sulh akdi yaptığı takdirde, bu akit de geçerli olur. Bu durumda tek bir satış bedeliyle o maldan iki tane almış gibi kabul edilir.⁴³⁶

Örneğin, A, B'den "50 000'na 10 ton birinci kalite buğday satın alıp bedelini henüz ödemedi aldığı buğdayın orta kalite olduğunu fark ettiğinde satıcıya durumu bildirip aralarında sulh anlaşması yapabilirler. Bu sulh anlaşması, bedelden bir miktar indirim karşılığında olabileceği gibi bu zararı tazmin edecek kadar buğdaydan bir miktar daha almak ya da buğdaydan başka herhangi bir şey alma karşılığında da olabilir.

⁴³⁵ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 644/2.

⁴³⁶ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 644/1-644/2.

c. Satılan Maldaki Kusurdan Dolayı Yapılan Sulh Anlaşmasından Sonra Kusurun Yok Olması

Satın alınan maldaki bir kusura binaen satış bedelinde bir miktar indirimde bulunmak suretiyle sulh akdi yapıldıktan sonra bu kusurun kaybolması hâlinde alıcı, sulh bedeli olarak aldığı parayı geri verir. Çünkü hiçbir belirtisi kalmayacak şekilde ortadan kalkan bir kusur, hiç yokmuş gibi değerlendirilir. Dolayısıyla alıcının almış olduğu parayı, haksız olarak aldığı ortaya çıkar.⁴³⁷

Örneğin, bir kimse satıcı tarafından doğurgan olduğu bildirilen bir ineği satın aldıktan sonra aldığı ineğin kısır olduğunu farkettiğinde satıcı ile bedelden bir miktar indirim yapma karşılığında sulh anlaşması yapabilir. Ancak daha sonra ineğin hamile olduğu ortaya çıkarsa, sulh bedeli olarak yapılan indirimin satıcıya geri iade edilmesi gerekir. Çünkü kusur ortadan kalkmıştır. Bu durumda kusura binaen yapılan sulh akdi fesh edilir ve ilk yapılan satım sözleşmesinin hükümleri geçerli olur.

d. Kusurların Tamamından veya Bir Kısımından Beraat Şartıyla Yapılan Sulh

Hanefilere göre satın alınan malda çıkabilecek bütün kusurlardan sorumlu olmamak/ibra etmek üzere bir bedel karşılığında sulh akdi yapılabilir. Bu durumda o malda herhangi bir kusur ortaya çıksa da çıkmasa da bu sulh anlaşması geçerli olur. Çünkü bedelsiz olarak yapılan bütün kusurlardan aklama/ibra işlemi geçerli olduğu gibi bedelli olarak yapılan aklama işlemi de geçerlidir. Bu işlem, belirlenen bir kusurla ilgili olarak herhangi bir mal karşılığında yapılan sulh anlaşmasına benzemektedir. Bu şekilde yapılan bir anlaşmayla satıcı her türlü kusurla ilgili sorumluluktan kurtulmuş olur.⁴³⁸

Örneğin, A herhangi bir galeriden ikinci el bir araba satın alır. Galericiyle aralarında belirledikleri bir bedel karşılığında galericiyi arabada çıkabilecek her türlü kusurla ilgili sorumlu tutmamak üzere sulh anlaşması yaparlar. Bundan sonra arabada nasıl bir kusur çıkarsa çıksın, A zararı galericiye ödettiremez.

⁴³⁷ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 644/2; Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 261; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 488; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 285; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 62.

⁴³⁸ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 645/1; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 488-489; Mevslî, a.g.e., c. II, s. 47-48.

Şâfiilere göre kusurlardan beraat şartıyla sulh akdi yapmak caiz değildir. Çünkü bu durumda hangi kusurun ortaya çıkacağı meçhuldür. Meçhul bir şeyi temlik etmek ise sahih değildir.⁴³⁹

Yine Hanefilere göre belli bir çeşit kusurla ilgili olarak, satış bedelinde bir miktar indirimde bulunmak suretiyle yapılan sulh akdi geçerlidir. Ancak bu tür kusurların dışında karşılaşılan kusurlarla ilgili olarak dava açma hakkı devam eder. Çünkü alıcı, yaptığı sulh akdiyle sadece belli bir çeşit kusur üzerindeki hakkını düşürdüğünü özellikle belirtmiştir. Bu bakımdan söz konusu kusur dışındaki hususlarla ilgili olarak satıcıya müracaat hakkı bulunmaktadır.⁴⁴⁰

Örneğin, A herhangi bir galeriden ikinci el bir araba satın alır. A aralarında belirledikleri bir bedel karşılığında galericiyi arabanın motor aksamında ortaya çıkabilecek her türlü kusurla ilgili sorumlu tutmamak üzere sulh anlaşması yapar. Bundan sonra arabada motorla ilgili herhangi bir kusur çıkması hâlinde, A galericiye zararı ödettiremez. Ancak motor aksamı dışında herhangi bir kusur ortaya çıkarsa, A zararı galericiye ödettirebileceği gibi arabayı iade edip parasını geri alabilir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Hanefî mezhebine göre satın alınan malda çıkabilecek kusurların tamamından veya bir kısmından beraat şartıyla yapılan sulh anlaşması geçerlidir. Çünkü Hanefî mezhebine göre ibra, ıskat anlamına gelir. Şâfiiler ise ibrayı temlik manasında kabul ettiklerinden kusurlardan beraat şartıyla yapılan sulh anlaşmasını, meçhul bir şeyi temlik anlamında kabul ettikleri için onlara göre bu anlaşma geçerli olmaz.

e. Sulh Bedelinin Kusurlu Çıkması Hâlinde Yapılan sulh

Sulh akdinde, sulh bedeli olarak alınan malın kusuru dolayısıyla geri verilmesi, satım sözleşmesi sonucunda alınan malın kusuru nedeniyle geri verilmesi ile aynı hükme tabidir. Örneğin, yemek şirketi sahibi olan A, toptan gıda satan bir firmaya verdiği yemekten dolayı "20 000 alacağı olur. Bu alacağına karşılık sulh anlaşması yoluyla sulh bedeli olarak 5 ton kuru fasulye alır. Ancak bu fasulyenin 1 tonunun bozuk olduğu ortaya

⁴³⁹ İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VI, s. 363; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 327-328.

⁴⁴⁰ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 645/1-645/2.

çıkar. Bu durumda 1 ton fasulyeyi geri verir. Sulh bedeli olan 5 ton fasulyenin 4 tonu borçtan düşmüş olur. Bu durumda bozuk fasulye yerine yeniden sağlam fasulye alabileceği gibi herhangi başka bir şey de alabilir. Veyahut iade ettiği fasulyenin parasını alır.

Sulh bedeli kusurlu olmasına rağmen malı geri vermek mümkün olmazsa, kusurun malın değerinde meydana getirdiği eksilme oranında davacı davasını devam ettirebilir.⁴⁴¹ Örneğin, A fidecilik yapan B'ye bir kamyon satar. A'nın bu kamyonundan dolayı B'de "10 000 alacağı kalır. A bu alacağına karşılık sulh yoluyla B'den yağlık diyerek bir miktar zeytin fidesi alıp tarlasına diker. Fideler büyüyüp meyve verecek duruma geldiğinde, zeytinlerin yağlık değil de salamuralık zeytin olduğu anlaşılır. A bu zeytinleri tarladan söküp atamaz. Bu durumda A, B'ye uğradığı zararı tazmin ettirmek için müracaat eder.

Netice olarak davacının sulh bedeli olarak aldığı bir malda ortaya çıkan bir kusurdan dolayı, satım sözleşmesinde olduğu gibi davalıya müracaat hakkı bulunmaktadır. Bu durumda zararına karşılık sulh yoluyla herhangi bir şey alabileceği gibi zararını para olarak da tazmin ettirebilir.

f. Sulh Bedelinin Teslimden Önce Kusurlu Duruma Gelmesi

Davacı, iddia ettiği davasına binaen davalı ile bir sulh bedeli karşılığında anlaştıktan sonra bedel olarak belirlenen mal herhangi bir şekilde kusurlu duruma geldiği takdirde, davacı ya bu duruma razı olur ya da onu bırakıp davasını devam ettirir. Çünkü sulh bedeli, satılan mal (mebi') gibi değerlendirilir. Burada sulh bedeli teslimden önce kusurlu duruma geldiği için davacı ya bu sulh bedeline razı olup alır veya iddiasına tekrar döner.⁴⁴²

Örneğin, A, tüccar B'ye zentinyağı satar. Ancak parasını alamaz. A alacağına karşılık B ile bir otomobil karşılığı sulh anlaşması yapar. B sulh bedeli olarak belirlenen otomobili A'ya teslim etmek üzere götürürken yolda kaza yapar ve otomobilin kaportasında hasar meydana gelir. Bu durumda A ister bu otomobili alır, isterse otomobilden vazgeçerek alacak davasını devam ettirir.

⁴⁴¹ Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 148.

⁴⁴² Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 162.

g. Kusurlu Malda Alıcının Yanında Oluşan Yeni Bir Kusurdan Sonra Sulh Yapmak

Satın almış olduğu bir malı kullanırken bir kusur meydana getiren ve bu arada satıcının da ikrar ettiği başka bir kusuru fark eden müşteri, kendisinin sebep olduğu kusur dolayısıyla satıcıyla “malı geri verdiğinde satış bedelinden bir miktar indirimde bulunmak” üzere sulh akdi yapması geçerlidir. Çünkü o malın kusurlu hâle gelmesi, alıcının eylemiyle meydana gelen bir eksikliktir. Burada satıcı, malda alıcının elinde iken meydana gelen bir eksiklik nedeniyle satış bedelinin bir kısmını alıkoymaktadır.⁴⁴³ Örneğin, birisinden araba satın alan kişi, arabayı bir yere çarpıp kaportasında bir kusur oluşturduktan sonra arabanın satış esnasında bilinmeyen motor ile ilgili bir arızasının olduğunu fark eder. Bu kusurundan dolayı arabayı geri vermek istediğinde alıcının elinde oluşan kaportadaki kusur sebebiyle geri alacağı paradan bir miktar düşülmesi karşılığında sulh anlaşması yapabilir ve bu anlaşma geçerli olur.

h. İkinci Alıcının Yanında Fark Edilen Kusurdan Dolayı Sulh Yapmak

Alıcı, satın almış olduğu bir malı bir başkasına satın bedelini tahsil ettikten sonra malın kusurlu olduğunu fark edirse, kusur için ilk satıcıyla bir miktar para karşılığında sulh akdi yapsa, bu sözleşme geçerli olmaz. Çünkü alıcının, bu malı bir başkasına sattıktan sonra gerek kusur nedeniyle geri vermek, gerekse kusurun meydana getirdiği eksiklik oranında başvurmak noktasında ilk satıcıya dava açma hakkı yoktur. Çünkü malın kendisi artık başka birisinin mülkiyetine girmiştir. Bu kişinin, başka birisine ait mülkün kusuru nedeniyle dava açma hakkı yoktur.

Bir kimse satın aldığı bir malı bir başkasına satar, ikinci alıcının yanında satın alınan bu malla ilgili bir kusur farkedildikten sonra bu mal bir şekilde helak olur. İkinci alıcı, ikinci satıcıya kusurun meydana getirdiği eksiklik oranında başvurduğunda ikinci satıcı, ilk satıcıyla o kusurla ilgili olarak herhangi bir şey karşılığında yaptığı sulh akdi Ebû Hanîfe’ye göre geçerli olmaz. Ama Ebû Yusuf ve İmam Muhammed’e göre geçerli olur. Çünkü ikinci alıcı, bu malı hâkim kararına dayanarak ilk alıcıya geri verse, ilk alıcı bunu ilk satıcıya geri verme hakkına sahip olduğu gibi, sulh akdi yoluyla kusurun meydana

⁴⁴³ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 648/1; İbn Rüşd el-Hafid, a.g.e., c. II, s. 181; Mevsîlî, a.g.e., c. II, s. 45.

getirdiği eksiklik oranında başvursa, ilk alıcı da aynı oranda bunu kendisine ilk satıcıya başvurma hakkına sahip olur. İşte karşı tarafa başvurma hakkı doğduğuna göre onunla bu hakla ilgili olarak sulh akdi yapılabilir.

Ebû Hanîfe ise şöyle demektedir: Burada ikinci alıcı ilk alıcıya sulh yoluyla kusurun meydana getirdiği eksiklik hakkında başvurmuştur. Hâkim kararı olmaksızın sulh yoluyla o malı satıcıya geri vermesi caiz olmadığı gibi sulh akdi yoluyla, kusurun meydana getirdiği eksiklik hakkında başvurduğunda da hüküm böyledir. Burada mal helak olduğu için hüküm değişmez. Dolayısıyla hâkim kararıyla, ilk satıcı açısından elde edilen mülkiyet alıcıya geçmez. Dolayısıyla dava açtığı zaman başkasına ait bir maldaki kusur yüzünden dava açmış olur. Mal helak olmasaydı, ikinci alıcının kusur sebebiyle malı geri vermesi durumunda, o malın mülkiyeti önce birinci alıcıya, daha sonra da ikinci alıcıya geri dönmüş, diğer bir ifadeyle mülkiyetin elden çıkması hiç meydana gelmemiş gibi olurdu.⁴⁴⁴ Burada Ebû Hanîfe'nin görüşünün tercihe daha uygun olduğu görülmektedir. Çünkü bir mülkiyetin hükmen bizzat intikali ile farazi intikali arasında fark vardır.

Sonuç olarak satım sözleşmesinde ve satım sözleşmesi hükmünde olan sulh anlaşmalarında kusur, şart ve görme muhayyerliği bulunmaktadır. Buna göre alınan mal veya bedel kusurlu çıkması hâlinde kusur muhayyerliği ile aldığı şeyi geri iade edebilir, sulh yoluyla anlaşarak kusur karşılığında bedelden indirim yapılabilir, yeniden o malın sağlamından alabilir, başka bir malla değişebilir. Ancak yapacakları sulh akdinde sulh bedelinin vadeli olmaması gerekir. Aksi takdirde sulh akdi geçerli olmaz. Çünkü bu durumda sulh konusu peşin, sulh bedeli ise vadeli olmaktadır. Bu şekilde yapılan sulh anlaşması, elde bulunmayan şeyin/madumun satışı gibi olduğundan caiz değildir.

Kusurdan dolayı sulh anlaşması yapıldıktan sonra kusur kaybolduğu takdirde, alınan sulh bedeli geri iade edilerek yapılan sulh akdi fesh edilir. Şart muhayyerliği hakkını kullanan taraf, bu hakkına binaen akdi fesh etme ve onama hakkına sahip olur. Sulh akdinde taraflar sulh konusu veya bedelini gördüklerinde, onu beğenmedikleri takdirde görme muhayyerliğiyle yapılan akdi onama veya bozma hakkına sahip oldukları gibi aralarında ortaya çıkan hoşnutsuzluğu sulh anlaşması yaparak giderebilirler.

⁴⁴⁴ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 643/2.

B- SELEM AKDİ İLE İLGİLİ SULH

Selem akdi, peşin para ile standart bir malı vadeli olarak mübadele etmektir. Başka bir ifadeyle selem, hazır bir bedeli zimmette nitelikleri belirli bir bedel karşılığında belli bir vadeye kadar satmaktır. Burada anapara peşin verilir, zimmet borcu olan mal ise veresiye olur.⁴⁴⁵ Selemin konusu olan mal, buğday, arpa, kumaş, inşaat demiri, çimento v.b. gibi ölçülür, tartılır veya sayılır nitelikte tam olarak belirlenebilen ve zimmet borcu olabilen standart şeyler olmalıdır.⁴⁴⁶

İnsanlar bazen selem akdi ile satın almayı düşündükleri şeyler hakkında fikirlerini değiştirip o malı satın almaktan vazgeçebilir veya bir miktar aldıktan sonra geri kalanını almak istemeyebilirler. Bazen de almak istedikleri şeyin yerine başka bir şey almayı arzu edebilirler. İşte bu ve benzeri durumlarda insanlar, aralarında ortaya çıkan problemleri çözüme kavuşturmak için sulh anlaşması yapmak isteyebilirler. Burada bu konular, örneklerle ele alınıp incelenecek ve hükümleri üzerinde durulacaktır.

Selem akdinde satın alınan malı ödemekle yükümlü olan satıcı/müslemün ileyh, o malın bir kısmını verdikten sonra kalan kısım ile ilgili olarak sorumluluktan kendisini aklamayı/ibra etmesi şartıyla müşteri/rabbü's-selem ile sulh akdi yapması geçerli bir akittir. Çünkü bu bir indirimdir. Burada malın tümünden aklamak geçerli olduğu gibi, bir kısmından aklamak da geçerlidir.

Selem konusu kaliteli bir mal olur ve satıcı, müşteri ile bir ay vadeli olarak o malın daha düşük kalitelisi olan bir mal karşılığı sulh akdi yaptığı takdirde, bu akit geçerlidir. Çünkü müşteri, kendi hakkını alma zamanı geldiği hâlde bir ay daha vade tanıyarak bağışta bulunmuş ve kalite yönünden de asıl hakkından daha azına razı olmuştur.

Selem konusu düşük kalitede bir mal olur ve satıcı, müşteri ile selem bedeline/re'sü mali's-seleme bir miktar daha eklemesi şartıyla o maldan daha kaliteli olan bir mal karşılığında sulh akdi yaptıkları takdirde, bu sözleşme Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e

⁴⁴⁵ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 80; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 85.

⁴⁴⁶ İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 202; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 127; Damad Efendi, a.g.e., c. III, s. 138.

göre geçerli değildir. Ebû Yusuf'a göre ise selem bedeline eklenen miktar, taraflar birbirinden ayrılmadan önce ödenirse, akit geçerli olur.⁴⁴⁷

Selem konusu malın/müslemün fih'in ödenmesi vadeli olur ve satıcı, müşteri ile selem akdini bozarak selem bedelinin yarısını geri iade etme ve selem konusu malın yarısını vadesinden önce peşin olarak ödemek üzere sulh akdi yaptıklarında, selem akdi bozular. Burada selem bedelinin yarısının iade edilmesi geçerli bir işlemdir. Ancak selem konusunun peşin ödenmesi şartı caiz değildir. Çünkü selem bedeli ile ilgili sulh akdi yapmak bir ikâle işlemidir. İkâlede selem konusunun yarısının peşin ödenmesi yani satıcının ödeme hususundaki vade hakkını düşürmesi şartı, fasit bir şarttır.⁴⁴⁸

Müşterinin, satıcı ile selem konusu malı kabzetmeden önce başka bir malla değiştirilmesi şeklinde sulh anlaşması yapmaları sahih/geçerli değildir. Çünkü selem akdinde ancak ikâle ve fesh yoluyla sulh anlaşması yapılabilir. Selem konusunun değiştirilmesi/istibdal yoluyla sulh anlaşması yapmak caiz değildir.⁴⁴⁹

Müşteri, satıcı ile selem bedelinin tamamı ve selem konusu malın bir kısmını geri vermesi karşılığında sulh akdi yaptığı takdirde, bu sözleşme geçerli olmaz. Çünkü bu işlem, selem konusu malın değiştirilmesi/istibdal anlamına gelir. Normal şartlarda selem konusu malın yarısı karşılığında anaparanın da yarısı geri verilir. Burada selem konusu malın bir kısmı karşılığında selem bedelinin tamamını geri vermek üzere sulh akdi yapılmıştır. Bu ise istibdal türü bir işlem olduğundan geçersizdir.⁴⁵⁰

Satıcı, selem bedelinden bir miktar indirim yapma karşılığı selem konusu malın teslimini bir ay geciktirmek üzere müşteri ile yapacağı sulh akdi caiz olmaz. Çünkü burada vade, yapılan indirim karşılığında uzatılmıştır ve bu da bir faiz muamelesidir.⁴⁵¹

Satıcı, satış bedeli 100 000 olan bir mal için 120 000 ödemek üzere, selem sahibi ile yapacağı sulh akdi geçerli olmaz. Çünkü bu riba/faiz muamelesi demektir. Ancak sulh bedeli 100 000 veya 90 000 olduğunda geçerli olur. Sulh bedeli 100 000 olduğunda sulh

⁴⁴⁷ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 44.

⁴⁴⁸ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 46.

⁴⁴⁹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 479.

⁴⁵⁰ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 49.

⁴⁵¹ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 46.

akdi anaparayla ilgili olduğundan işlem ikâle sayılır. Sulh bedeli 90 000 olduğunda ise bu işlem ibra ve ikâle sayılır.⁴⁵²

Selem akdi yapan taraflardan ölenin mirasçısıyla hayatta olanın veya ölen iki tarafın mirasçılarının kendi aralarında anapara karşılığında sulh akdi yapmaları geçerli olur. Çünkü mirasçı, mülkiyet konusunda miras bırakanın yerine geçer. Selem bedeli karşılığında yapılan sulh akdi de bir ikâledir. Bu işlemi, mülkiyet kendilerine geçtiği için mirasçılar yapar. Nasıl ki, satın almaya vekil atanan bir kimse, malı satın aldıktan sonra sözleşmeyi ikâle yoluyla bozma yetkisine sahip olmadığı halde, vekil atayan kişi bu yetkiye sahiptir. Çünkü bu durumda mülkiyet ona aittir. İşte mirasçılar, mülkiyet konusunda miras bırakanın yerine geçtiği için ikâle yapmaya da onlar yetkilidir.

Selem bedelinin mal olduğu selem akdinde satıcı, selem konusundaki yükümlülüğünden ibra edilmesi ve kendisine 5 000 verilmesi karşılığında, selem sahibi ile sulh akdi yapması geçerli olmaz. Çünkü selem konusu malı ödeyecek olan taraf, selem konusundaki sorumluluktan tamamen kurtulmakla birlikte herhangi bir karşılık ödemeksizin 5 000 daha almaktadır. Bu tür bir işlem faiz muamelesine girer.

Selem bedeli ticaret malı olur ve taraflar sulh akdi yaptıktan sonra satıcı, kendisinin ödeyeceği miktar veya daha fazlası karşılığında bu ticaret malını selem sahibine satarsa, bu sözleşme geçerli olur. Çünkü müşteri bu ticaret malını önce satmış daha sonra da sattığı fiyata veya daha fazlası karşılığında satın almıştır. Böyle bir işlem ise geçerlidir. Fakat satıcı kendi ödeyeceği miktarın daha azı karşılığında sattığı takdirde ise, işlem geçerli olmaz. Çünkü bu durumda selem sahibi, sattığı bir malı satış fiyatından daha azı karşılığında satın almaktadır. Böyle bir işlem ise haramdır. Çünkü bu “rizikosu üstlenilmeyen bir maldan kâr elde etme” anlamına gelir. İşte aynı işlem sulh akdi yoluyla yapıldığında da hüküm böyledir.

Selem bedeli bir mal olur, selem konusu malı ödemekle yükümlü olan satıcı, onun kazancından yararlanır ve taraflar daha sonra selem bedeli olan mal karşılığında sulh akdi

⁴⁵² Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 47; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 480.

yaparlarsa, satıcı selem bedelini geri iade eder. Ancak onun kazancını ödeme yükümlülüğü yoktur. Çünkü burada gelir/kazanç, malın aslından doğan bir fazlalık değildir.⁴⁵³

İki kişi belirli bir bedel karşılığı belirli miktarda belirli bir mal için selem akdi yapıp ayrı ayrı kendilerine düşen miktarı öderler. Daha sonra bunlardan birisi, kendi ödediği anapara karşılığında sulh akdi yapıp bunu teslim alırsa, bu sözleşme geçerli olur. Diğer kişi sulh akdi yapan tarafa teslim aldığı parada ortak olamaz. Sulh akdi yapan müşteri, selem bedelinden bir şey almayıp, selem konusu maldan/müslemün fih bir kısmını aldığı takdirde diğer kişi, onun aldığı malda ona ortak olur.⁴⁵⁴ Örneğin, A ve B, "10 000 karşılığı C'den 20 ton buğday almak için selem akdi yapıp ayrı ayrı "5 000 öderler. Daha sonra bunlardan birisi kendi ödediği anapara karşılığında sulh akdi yapıp bunu teslim alırsa, bu sözleşme geçerli olur.

Netice olarak selem akdi, para peşin, mal vadeli olmak üzere yapılan bir satım sözleşmesidir. Bu akit, insanların ihtiyacına binaen "madumun satışı yasaktır" kaidesinin bir istisnası olarak istihsan yoluyla meşru kılınmıştır. Selem akdi ile ilgili yapılan sulh anlaşması, ibra ve ikâle mahiyetinde ise caiz, istibdal ve faiz muamelesi mahiyetinde ise caiz değildir. Şöyle ki, müşteri ödeme konusunda satıcıyı malın bir kısmından aklayabileceği/ibra edebileceği gibi hepsinden de aklayabilir. Yine müşteri, verdiği bedelin hepsini veya bir kısmını alarak ikâle yoluyla sulh anlaşması yapabilir. Ancak selem konusunu değiştirme/istibdal suretiyle sulh anlaşması yapamazlar. Aynı şekilde selem konusunun ödeme tarihini öne alma veya ertelemeye karşılık selem bedelini de artırma veya azaltmak suretiyle sulh anlaşması yapamazlar. Çünkü burada vadedeki değişiklik bir bedel karşılığında yapılmaktadır. Ancak herhangi bir karşılık olmaksızın müşteri, malın ödenme tarihini uzatabileceği gibi satıcı da kendi isteğiyle malın ödeme tarihini öne alabilir. Bunda herhangi hukuki bir sakınca yoktur. Selem akdinde taraflardan birisi veya ikisi de ölürse, mirasçılar onların yerine geçer ve selem akdiyle ilgili olarak sulh akdi yapabilirler.

Selem akdi ile ilgili olarak yapılan bir sulh anlaşmasından sonra "Rizikosu üstlenilmeyen bir maldan kâr elde etme" manasında satıcının sattığı malı daha düşük bir

⁴⁵³ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 49.

⁴⁵⁴ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 51.

fiyata müşteriden satın alması caiz kabul edilmemiştir. Selem akdinde mal olan selem bedeli karşılında sulh akdi yapıldığı takdirde, satıcı, anaparadan elde ettiği menfaati ödemekle yükümlü olmaz. Ortak iki kişi, bir kişiyle selem akdi yaptıklarında ortaklardan birisi, kendi payıyla ilgili olarak sulh anlaşması yapabilir. Bu durumda sulh yapan ortak, sulh bedeli olarak selem bedelinden bir şeyler alırsa, diğer ortak onun aldığından bir şey alamaz. Ancak sulh bedeli olarak selem konusu maldan bir şey alırsa, diğer ortak onun aldığı şeyde ona ortak olur.

C. SARF AKDİ İLE İLGİLİ SULH

Sarf akdi, altın ve gümüş gibi aslen nakit olan maddelerden birini yine kendisiyle veya bir diğeriyle değiştirmek demektir.⁴⁵⁵ Daha önce de ifade edildiği gibi birbiriyle değiştirilecek olan nakitler aynı cinsten ise, miktar yönünden birbirine eşit olması ve peşin olarak alınıp verilmesi gerekir. Aynı cinslerden ise, miktar yönünden eşit olması şart değildir, fakat peşin verilmesi şarttır. Örneğin, gümüş gümüşle değiştirildiği zaman hem aynı mecliste alınıp verilmesi hem de değiştirilen gümüşlerin birbirine eşit olması gerekir. Altın gümüşle değiştirildiği takdirde, miktar yönüyle birbirine eşit olması şart değildir. Ancak peşin olarak alınıp verilmesi gerekir.⁴⁵⁶ Para birimlerinin birbiriyle değiştirilmesi durumunda da aynı hükümler geçerlidir. Sarf akdi ile ilgili bu kısa bilgilendirmeden sonra burada, sarf akdi hükmünde olan sulh akdi ile ilgili yapılabilecek sulh anlaşmaları örneklerle incelenecek ve onların hükümleri üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır.

Bir kimse birisinden "100 000 alacağı olduğunu iddia ederken, karşı taraf bu iddiayı inkâr veya ikrar edip, alacaklı ile sulh bedeli olarak 30 bin € üzerine yapacağı sulh akdi geçerli bir akittir. Borç yani sulh konusu ile sulh bedeli para birimi olduğu için bu işlem, sarf akdi hükmündedir.⁴⁵⁷ Burada sulh bedeli ile sulh konusunun miktar bakımından eşit olması şart değildir. Ancak sulh bedelinin akit meclisinde teslim edilmesi gerekir. Dolayısıyla teslimden önce taraflar birbirinden ayrılırsa, akit geçersiz olur.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., c. II, s. 386.

⁴⁵⁶ İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VII, s. 134-137; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 232; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 173.

⁴⁵⁷ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 26-27; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., s. 96.

⁴⁵⁸ Serahsî, a.g.e., c. XIV, s. 70-71; İbn Âbidîn, a.g.e., c. VIII, 421.

Sarf akdinde alışverişin peşin olması nasıl gerekliyse, peşin olmasına mani olacak her türlü şarttan da uzak olması aynı şekilde gereklidir. Buna göre veresiye olarak yapılan veya şart muhayyerliğiyle yapılan sarf akdi, faize sebebiyet verdiği için caiz değildir.⁴⁵⁹

Bir kimse kendisine "100 000 ve 50 000 \$ borcu olan birisiyle "200 000 üzerinde sulh anlaşması yapsa, bu akit caizdir. Sulh bedeli olan "200 000'nin "100 000, borç olan "100 000'nin; diğer "100 000 da 50 000 \$'ın karşılığı kabul edilir.⁴⁶⁰

Belirli bir para birimiyle yapılan satım sözleşmesinden sonra satın alınan maldaki bir kusurdan dolayı sulh akdi yapıldığında, sulh bedeli satım sözleşmesindeki para biriminden farklı olduğu takdirde, ödeme tarafların birbirinden ayrılmadan önce peşin yapılması gerekir. Ödeme gerçekleşmeden önce taraflar birbirinden ayrılırsa, yapılan sulh akdi geçersiz olur. Çünkü burada sarf akdinin hükümleri uygulanır. Örneğin, 30 000 \$ karşılığında satılan maldaki bir kusurdan dolayı "5 000'na sulh olsalar; kusurun karşılığı olan bu kadar Dolar, "5 000 ile değiştirilmektedir. Bu da bir sarf akdidir. Bu noktada kusurun ikrar edilmesiyle inkâr edilmesi arasında hüküm bakımından bir fark yoktur. Çünkü davalının inkârından sonra yapılan sulh akdi, davacının iddiasına dayanmaktadır.⁴⁶¹

Kısaca ifade edilecek olursa, sarf akdi hükmünde olan sulh akitlerinde sarf akdinin hükümleri uygulanmaktadır. Buna göre sulh konusu ve bedeli aynı cinsten ise miktar olarak eşit olması gerektiği gibi akit meclisinde kabz ve tesliminin de yapılması gerekir. Aynı cinsten değilse, miktar olarak eşit olması şart değil, ancak akit meclisinde sulh konusu ve bedelinin kabz ve tesliminin yapılması şarttır. Sarf akdi hükmünde olup ta sarf akdinin hükümlerine uygun olarak yapılmayan sulh anlaşması caiz değildir.

D. İCARE AKDİ İLE İLGİLİ SULH

İcare sözleşmesi "*miktari ve cinsi belli bir menfaati belli bir bedel/ivaz karşılığında satmak*" demektir.⁴⁶² İcare sözleşmesinde yaşanabilecek anlaşmazlıklar, bir başka deyişle sulha konu olacak durumlar, kira akdinin konusu, kiranın süresi, kira bedeli ve zanaatkâr ile müşterisi arasında ortaya çıkan ihtilaflarla ilgili olabilir. Sulh akdi de bu gibi konularda

⁴⁵⁹ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 40.

⁴⁶⁰ Cüveynî, a.g.e., c. IV, s. 460.

⁴⁶¹ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 643/1.

⁴⁶² Nesefî, a.g.e., s. 124; *Mecelle*, Mad., 405.

söz konusu olmaktadır. Örneğin kiraya veren/mûcir bir malı kiraladığını ileri sürerken, kiracı/müstecir başka bir malı kiraladığını iddia edebilir. Yine kiralayan 6 aylığına kiraya verdiğini söylerken, kiracı bir yıllığına tuttuğunu iddia edebilir. Kiraya veren aylığı "1 000'na kiraya verdiğini ifade ederken, kiracı "800'na kiraladığını ileri sürebilir. İşte bunun gibi anlaşmazlık ortaya çıktığında ve taraflar da anlaşmazlığı sonlandırmayı arzu ettiklerinde, anlaşarak ve uzlaşarak bir noktada fikir birliğine varırlar ki, bu anlaşmanın hukuktaki karşılığı sulh akdidir.

İslâm hukuk ilkelerine göre kira akdinden kaynaklanan anlaşmazlıkları sonlandırmak amacıyla tarafların kendi aralarında anlaşmaya varmaları ve bu suretle nizanın ortadan kaldırılması caizdir. Yapılacak anlaşma, sulh akdinin genel hükümlerine tabi olduğu gibi, kira akdinin özelliğini göz önünde tutan özel hükümleri de bulunmaktadır. Buna göre kira süresi konusundaki anlaşmazlığı ortadan kaldıran sulh akdinde kararlaştırılacak süre, iddia edilen süre kadar olması zorunlu değildir. Ondan daha az veya daha uzun olabilir. Yine aynı hüküm kira miktarı için de geçerlidir. Buna göre belirlenecek yeni kira süresi iddia edilenlerden az olabileceği gibi daha çok da olabilir. Bunda herhangi bir hukuki sakınca bulunmamaktadır. Dolayısıyla kiraya veren ile kiracının bir dairenin kiralınması veya kira süresi ya da kira ücreti konularında anlaşmazlığı gidermek için önceki süreden daha fazla veya daha az bir süreyi ya da önceki ücretten daha fazla veya daha az bir ücreti kapsayan sulh akdi yapmaları geçerlidir. Çünkü her iki tarafın da akit konusunda veya ücrette arttırma ya da indirim yapma hususunda karşılıklı rızaları bulunduğundan dolayı böyle bir akit sahihtir.

Diğer yandan sulh akdi yeni yükümlülükler de getirebilir. Örneğin ev sahibi, kira ücretiyle ilgili olarak kiracının rehin vermesi veya kefil göstermesi şartıyla sulh akdi yapsa, tarafların ve kefilin buna razı olması durumunda sulh sözleşmesi geçerli olur. Çünkü bu şart, yeni yapılan bir satım sözleşmesi ile kira sözleşmesinin geçerliliğine engel olmadığı gibi sözleşmeye bu şekilde eklemeler yapılması da işlemin geçerliliğini engellemez.

Yine ev sahibinin evin kira ücretine ek olarak kiracının arabasını belirli bir yere kadar kullanma veya kiracının işçisini belirli bir süre çalıştırma şartı koşarak yapacağı sulh anlaşması geçerli bir işlemdir. Çünkü evi kullanma karşılığında arabadan veya işçiden

yararlanma hakkını yeni yapılan kira sözleşmesiyle hak etmek caiz olduğu gibi sulh akdiyle de bu hakkın kazanılması mümkündür.⁴⁶³

Herhangi bir zanaatla uğraşan kişi, müşterisine ait olan mala herhangi bir zarar verip ardından müşterisi ile ödeyecek olduğu tazminatla ilgili yapacağı sulh akdi, geçerli bir sulh işlemidir. Çünkü zanaatkâr kendi eliyle yaptığı zararı ödemekle yükümlüdür. Zanaatkâr müşterisinden o malı alıp ona bir miktar para ödemek üzere sulh akdi yapsa, hüküm yine böyledir. Bu durumda zanaatkâr müşterisine vermiş olduğu para karşılığında müşterisinin malını satın almış olurken, müşteri de zanaatkârı, vermiş olduğu zararın sonucunda doğan ödeme yükümlülüğünden ibra etmiş olur.

İpliği belli bir desende kumaş olarak dokumak üzere anlaşılan dokumacının farklı bir desende kumaş yapması durumunda, iplik sahibinin bu kumaşı vadeli olarak belirli bir miktar para karşılığında dokumacıda bırakmak suretiyle sulh akdi yaptığı takdirde, bu sözleşme geçerli olmaz. Çünkü iplik sahibinin buna hakkı yoktur. Böyle bir durumda onun hakkı, ya kumaşı alıp dokumacıya ücretini vermek yahut kumaşı bırakıp kendi ipliğinin dengini/mislini ödettirmek arasında seçim yapmaktır. Kumaşı almadığı zaman iplik sahibinin hakkı, dokumacının zimmet borcu olarak bu ipliğin mislini ödemekle yükümlü olmasıdır. Bu durumda vadeli olarak para karşılığında yapılan sulh akdi, borcun borç karşılığında satılması (bedellerin ikisinin de vadeli olması/ed-deynü bi'd-deyn) anlamına gelir. Bu ise caiz değildir.

Kumaşı alıp ücretin bir kısmını ödemek ve bir kısmını indirim tabii tutmak şeklinde yaptıkları sulh akdi ise geçerlidir. Çünkü iplik sahibi kumaşı aldığı zaman dokumacıya ücretini ödemekle yükümlü olur. Burada dokumacı hakkının bir kısmında iplik sahibini ibra etmiş ve bir kısmını da peşin almıştır. Bu tür sulh anlaşması geçerlidir.⁴⁶⁴

Bilgisayar tamircisi, bilgisayarını, sahibine geri verdiğini iddia ederek ücretini ister ve bilgisayar sahibi bu iddiayı reddeder ve netice olarak taraflar ücretin yarısı karşılığında

⁴⁶³ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 628/1.

⁴⁶⁴ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 624/1-624/2.

sulh akdi yaparlarsa, bu sulh işlemi geçerli olur. Zimmet borcunun bir kısmı düşürülmüş, kalan kısmı ise tahsil edilmiş olur.⁴⁶⁵

Çamaşır makinesinin tamiri için ödenecek ücret, belirli olmayan herhangi bir şey olur ve çamaşır makinesinin sahibi bunun yerine bir miktar para karşılığı sulh akdi yapıp parayı ödediği takdirde, bu sulh işlemi geçerli olur. Çünkü tamirciye verilecek ücret belirli olmayan herhangi bir şey olduğu takdirde bu, bir satış bedelidir. Teslim gerçekleşmeden önce satış bedelini değiştirmek caizdir. Ücret olarak ödenecek şey belirli bir mal olduğu takdirde, bunun yerine bir miktar para karşılığında sulh akdi yapılırsa, bu sulh işlemi caiz olmaz. Çünkü ödenecek şey belirli olduğu zaman o, satılan mal/mebû gibi olur. Taşınır mallarda, satılan malın teslimi gerçekleşmeden önce yeniden satıcısına satılması geçerli değildir.

Bilgisayar tamircisi bilgisayarı sahibine geri verir ve bilgisayar sahibi ücretini ödediğini iddia ederken tamirci de bunu inkâr ediyorsa, bu durumda tarafların başka bir bilgisayarın daha tamir edilmesi şartıyla önce ödenmesi gereken ücretin yarısı karşılığında sulh akdi yapmaları caizdir. Çünkü burada taraflar, satım ve hizmet akdi sonucunda hak edilmesi caiz olan belirli bir bedel karşılığında sulh akdi yapmışlardır. Burada bilgisayar sahibi, diğer bilgisayarın tamir edilmesi karşılığında söz konusu ücreti ödemeyi üstlendiğini düşünürken, tamirci de ücretin yarısı konusunda karşı tarafı ibra ettiğini/akladığını ve yapılan sulh akdinde, diğer bilgisayarı artı olarak tamir ettiğini düşünmektedir. Bunların tamamı hukuken geçerli işlemlerdir.⁴⁶⁶

Bir kimse başka bir kimsenin oturmakta olduğu bir evin kendisine ait olduğunu iddia etmesi hâlinde, davalı, davacının iddiasını inkâr etmekle birlikte o evde bir sene oturduktan sonra davacıya evi teslim etmesi karşılığında sulh anlaşması yaptıkları takdirde, bu sulh akdi sahihtir.⁴⁶⁷ Aynı şekilde davacının o evde bir sene oturduktan sonra davalıya evi teslim etmesi karşılığında sulh anlaşması yapsalar, yine bu anlaşma sahih olur.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 626/2.

⁴⁶⁶ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 627/1.

⁴⁶⁷ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 482.

⁴⁶⁸ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 45.

Bir kimse, başka bir kimsenin oturmakta olduğu bir evin kendisine ait olduğunu iddia etmesi hâlinde, davalı, davacının iddiasını ikrar etmekle birlikte o evde bir sene oturduktan sonra davacıya evi teslim etmesi karşılığında sulh anlaşması yaptıkları takdirde, bu sulh akdi sahih değildir. Çünkü burada davacı, kendi malı ile ilgili olarak davalının bir müddet oturması karşılığında sulh akdi yapmaktadır. Ancak davacı, davalının o evde bir müddet oturmasını kendisi istediği takdirde, bu işlem, davacının davalıya yaptığı bir teberru'/yardım olur. Davacı dilediği zaman davalıyı o evden çıkarabilir. Davacı, davalıya o evi ariyet/ödünç olarak vermiş kabul edilir.⁴⁶⁹

Sonuç olarak anlaşmazlık konusu olan kira akdi üzerinde taraflar sulh akdi yaparak aralarındaki anlaşmazlıkları giderebilirler. Bunda hukuken bir sakınca bulunmamaktadır. Yalnız yapılacak sulh akdi, sulh akdinin genel hükümleri yanında mahiyet ve kapsamına göre kira akdi ve ilişki içerisinde bulunduğu diğer akitlerin hükümlerine uygun olması gerekir. Bu anlamda herhangi bir şeyin menfaatinden istifade etmek için yapılan kira akdinde anlaşmazlık ortaya çıkması durumunda kira süresi ve kira ücreti, sulh akdi neticesinde hem artırılabilir hem de azaltılabilir.

Zanaatkâr, müşterisine ait olan mala herhangi bir zarar verdiğinde, tazminatla ilgili olarak müşteri ile sulh akdi yapabilir. Bunun için verdiği zarara karşılık müşteriye bir miktar para vermek, müşterisinin malını satın almak ve o malın yenisini alıp müşteriye vermesi suretiyle sulh akdi yapabilirler. Burada bedellerin ikisinin de vadeli olmaması için sulh bedelinin peşin verilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde borcun borç karşılığı satılması/ed-deynü bi'd-deyn anlamına gelir ki, bu caiz değildir.

Zanaatkâr ile müşteri işçilik ücretinin ödenmesi konusunda anlaşmazlığa düştüklerinde, bu ücretten indirim yapmak suretiyle sulh akdi yapabilecekleri gibi, normal ücrete karşılık müşteriye ait ikinci bir malın zanaatkârlık işini yapmak suretiyle de sulh akdi yapabilirler.

Bir gayrimenkulle ilgili mülkiyet iddiası veya o gayrimenkulün menfaatinin vasiyet edilmesi durumunda, taraflar o gayrimenkulden bir müddet istifade etmek üzere sulh akdi yapılabilir.

⁴⁶⁹ Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 281.

IV- ŞİRKET AKİTLERİ İLE İLGİLİ SULH

Daha önce de geçtiği gibi şirket kelimesi sözlükte, “ortaklık ve ortak olmak” manasındadır.⁴⁷⁰ Bir fıkıh terimi olarak ise, “iki ve daha çok kimsenin ortak iş veya ticaret yaparak elde edecekleri kârı paylaşımları ve ortaya çıkabilecek zarara da katlanmaları şartıyla kurdukları ortaklık”⁴⁷¹ demektir. Ortaklıklar *ibahe*, *mülk* ve *akit ortaklığı* olmak üzere üçe ayrılmaktadır.⁴⁷² Akit ortaklığı sermaye, iş ve kredi/vücûh ortaklığı olmak üzere üç çeşittir.⁴⁷³

Akit ortaklıkları, Hanefîlere göre akit ortaklığı, mufâvada, inan olmak üzere iki,⁴⁷⁴ Şâfiî ve Malikîlere göre, mufâvada, inan, beden ve kredi ortaklığı olmak üzere dört,⁴⁷⁵ Hanbelîlere göre ise mufâvada, mudârebe, inan, beden ve kredi ortaklığı olmak üzere beş tarzda yapılır.⁴⁷⁶

Mudârebe ortaklığında müdarip ortak güvenilen kişi/emîn konumundadır. Geri verme ve telef konusundaki iddiası bakımından onun sözü esastır. Sermaye sahibi ile müdarip ortak, ortaklık malının iadesi veya telefî konusunda anlaşmazlığa düştüklerinde herhangi bir ekonomik değer karşılığında sulh akdi yapabilirler.

Mudarip ortak, mudârebe ortaklığının kurulduğunu inkâr edip, daha sonra ikrar eder veya önce böyle bir ortaklığı ikrar edip ardından inkâr eder. Daha sonra da bir şey karşılığı sulh akdi yaparsa, bu sulh işlemi geçerli olur. Çünkü her iki durumunda da gasbeden kişi hükmünde olduğundan ödeme ile yükümlüdür.

Mudârebe ortaklığına ait bir alacak olur ve bu alacakla ilgili olarak müdarip ortak borçluya vade tanımak üzere sulh akdi yaparsa, bu işlem geçerlidir. Çünkü borçla ilgili olarak vade tanımak ticaretle uğraşanların başvurduğu bir uygulamadır. Müdarip ortak,

⁴⁷⁰ Asım Efendi, a.g.e., c. III, s. 1088.

⁴⁷¹ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. III, s. 112; Cürçânî, a.g.e., s. 200; İbn Âbidîn, a.g.e., c. VI, s. 466; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 417.

⁴⁷² *Mecelle*, Mad., 1045.

⁴⁷³ Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 5; İbn Mâze, Ebu'l-Meâlî Burhânuddîn Mahmud b. Ahmed b. Abdulazîz, *el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhı'n-Nu'mânî*, I-IX, Thk., Abdülkerîm Sâmî el-Cundî, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2004, c. VI, s. 5; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, a.y.

⁴⁷⁴ Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. III, s. 113.

⁴⁷⁵ İbn Rüşd el-Hafîd, a.g.e., c. II, s. 251; Şîrbînî, a.g.e., c. II, s. 274-275; Zühaylî, a.g.e., c. IV, s. 794.

⁴⁷⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 109; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 477, 497, 531, 532, 540.

mudârebe malındaki bir kusur sebebiyle indirim yaparak veya kusurdan dolayı bir miktar para vererek sulh akdi yaptıkları takdirde, bu işlemler ortaklık adına geçerli olur.

İnan şirketi ortaklarından birisi, ortak malı sattığında buna karşılık olan bedelde indirim yapmak, vade tanımak ya da ikâle işlemi gerçekleştirmek üzere sulh akdi yaptığında, bu işlemlerin tamamı hem kendisi hem de ortağı adına geçerli olur. Çünkü inan şirketinin ortakları birbirinin vekili sayılmaktadır. Ancak kusur bulunmaksızın indirim yapmışsa, bunu ortağına ödemekle yükümlü olur.⁴⁷⁷ Bunun sebebi vekil konumundaki ortaklar, vekili olduğu diğer ortak adına işlem yaparken onun zararına olacak bir işlem yapmamaları gerekir. Ancak ticari faaliyetlerde bu şart söz konusu değildir. Örneğin, inan şirketinin ortaklarından birisi, ticaret malını kusuruyla birlikte kabul etme veya ikâle yoluyla bu malla ilgili satım sözleşmesini bozma şeklinde yaptığı sulh işlemleri, hem kendisi hem de ortağı adına geçerli olur.⁴⁷⁸

Mufâvada ortaklığında ortaklardan birisinin yaptığı bütün sulh işlemleri, diğer ortakları da bağlar. Örneğin, ortaklardan birisinin borçluya vade tanıma şeklinde yaptığı sulh akdi, bütün ortaklar adına geçerlidir. Çünkü vade tanımak, tacirlerin yapageldikleri uygulamalardan birisidir. Ancak malın kusuru bulunmadığı halde indirim yapılarak gerçekleştirilen sulh işlemi, sadece bu işlemi yapan ortağı bağlar ve bu ortak, diğer ortakların payını kendisi ödemek mecburiyetindedir.⁴⁷⁹

Aralarında mufâvada şirketi bulunan iki kişiden biri, herhangi bir kimseyle yaptığı selem akdinde, anapara karşılığında sulh akdi yaptığı takdirde, sözleşme geçerli olur. Çünkü ikâle işlemi tüccarlar arasında yapılan uygulamalardan birisidir. Mufâvada şirketi ortaklarından her biri, tüccarlar arasında yapılan uygulamalar konusunda diğerinin yerini alır. İnan şirketi ortakları arasındaki ilişkiler açısından da hüküm böyledir.⁴⁸⁰

Sonuç olarak iki veya daha çok kişi arasında kazanç elde etmek maksadıyla ortaklıklar kurulabilmektedir. Bu ortaklıklar, ibahe, mülk ve akit ortaklığı olmak üzere üç

⁴⁷⁷ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 623/1-623/2.

⁴⁷⁸ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 624/1.

⁴⁷⁹ Serahsî, a.g.e., a.y. Ortaklar kendi aralarında yapacakları iştişare neticesinde indirim yapabilecekleri gibi ortaklar kendi aralarından birisine piyasa durumuna göre fiyatlarda indirim yapma yetkisini verebilirler. Çünkü bazen sezon sonlarında mağazalarda indirim yapılmaktadır.

⁴⁸⁰ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 50.

grupta incelenmektedir. İbahe ortaklığı, toplumun ortak kullanımına ait olan şeylerdeki ortaklığı ifade ederken, mülk ortaklığı satım sözleşmesi, miras v.b. sebeplerle bir şeye ortak sahip olma manasına gelmektedir.

Akit ortaklığı sermaye, emek ve itibardan hepsinin veya bir kısmının biraraya getirilmesi ile kurulan ortaklıktır. Akit ortaklığının kısımları mezheplere göre değişmekle beraber genel olarak mufâvada, mudârebe, inan, beden ve kredi ortaklıkları gibi çeşitleri vardır.

Mufâvada ortaklığı her yönüyle eşitlik esasına göre kurulurken, inan ortaklığında bu şart aranmaz. Mudârebe ortaklığı, bir taraftan emek, diğer taraftan sermaye olmak üzere kurulan ortaklıktır. Kredi ortaklığında ortaklar itibarlarını ortaya koyarak ticaret yaparlar ve elde ettikleri karı aralarında paylaşırlar. Beden ortaklığında ise, taraflar taahhüt ettikleri işi ortak olarak yapar ve elde ettikleri kazancı aralarında paylaşırlar. Tarlayı ekip biçme, ağaç dikme veya bakımını yapmak üzere müzâraa, musâkât ve mugârese ortaklıkları kurulabilmektedir.

Mufâvada ortaklığında ortaklar birbirlerinin hem kefilisi hem de vekilidirler. Diğer ortaklıklarda ortaklar arasındaki ilişki vekâlet esasına göre cereyan etmektedir. Ortaklar müşterileri ile tüccarların yapageldikleri konularda ortaklık adına sulh anlaşması yapabildikleri gibi kendi aralarında ortaya çıkan anlaşmazlıkları da sulh yoluyla çözüme kavuşturabilirler. Burada hem ortaklık hükümlerinin hem de sulh akdinin hükümlerinin geçerli olduğu görülmektedir.

V- TEVSİKÂT/GARANTİ AKİTLERİYLE İLGİLİ YAPILAN SULH

Tevsîkât/garanti sağlayan kefalet, rehin ve vedîa gibi akitler, malın korunması ve garanti altına alınması için yapılan akitlerdir. Kefalet, alacaklının borçluda olan alacağının ödenmesini garanti altına alma adına bir kişinin teminat vermesi suretiyle yapılır. Rehini, bir malı, bir borç veya hakkın temin edilmesini sağlayacak şekilde hak yerine getirilinceye kadar hapsetmek ve elde tutmaktır. Vedîa, bir kimsenin bir kişinin yanına koruması için bir malı bırakması şeklinde yapılan akittir. Burada bu akitlerle ilgili ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklar ve bunların sulh yoluyla çözümünü ele alınıp incelenecektir.

A. KEFALET AKDİ İLE İLGİLİ SULH

Kefalet kelimesi sözlükte “*ilave etme, boynuna alma, boyun eğme ve gözetme*”⁴⁸¹ anlamlarına gelir. Fıkıh terimi olarak kefalet, “*kefilin zimmetini, esas borçlu olan kişinin zimmetine mutlak bir şekilde eklemek*”⁴⁸² demektir.

Yukarıdaki tanım Hanefilere aittir. Hanefilere göre kefalet, alacaklıya alacağını veya yüklediği hususu kefilden isteme hakkı verir. Borç, öncelikle esas borçludan istenir. Esas borçludan alma imkânı varken, söz konusu borç kefilden istenemez.⁴⁸³ Çünkü kefalet akdiyle alacaklı, alacağının borçlu tarafından ödenmemesi durumunda alacağını kefilden talep etme hakkını kazanmayı hedefler.

Şâfîî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre ise kefalet, “*kefilin zimmetini, kefil olunanın zimmetine, onun borcunu kendi üzerine alarak eklemek*”⁴⁸⁴ demektir. Bu tarife göre borç, hem asıl borçlu, hem de kefil üzerinde sabit olmaktadır. Diğer bir ifadeyle alacaklı, alacağını hem borçlu hem de kefilden tahsil edebilir.⁴⁸⁵

Kefil, kefil olduğu borçlu adına alacaklı ile ibra yoluyla sulh anlaşması yapabilir. Bu anlaşmayla alacaklı, alacağının ne kadarını ibra etmişse, o miktar borçtan düşürülmüş olur. Kefil, ödediği sulh bedelini borçludan alır. Mesela, kefil kefil olduğu borçlu adına alacaklı ile “100 000 borca karşılık, “70 000 para ödemek suretiyle ibra yoluyla sulh anlaşması yaptığında alacaklı, parasının “70 000’ni almış, geriye kalan paradan da vazgeçerek borçluyu ibra etmiş olur. Kefil, ödediği “70 000’ni borçludan alır.”⁴⁸⁶

Kefil alacaklı ile borcun bir miktarını kendisine bağışlaması suretiyle sulh anlaşması yapabilir. Bu durumda kefil, ödediği sulh bedelini değil, asıl borç ne ise, onu borçludan alır. Çünkü bağış, bağışlanan şeyde mülkiyet ifade eder. Alacaklının kefile bağışladığı miktar kefilin mülkiyetine geçmiş olur.⁴⁸⁷ Örneğin, kefil alacaklı ile “100 000 borcun “30 000’ni kendisine bağışlaması suretiyle sulh bedeli olarak “70 000 üzerine sulh

⁴⁸¹ İbn Manzûr, a.g.e., c. XII, 128-129; Fîrûzâbâdî, a.g.e., c. IV, s. 60-61.

⁴⁸² Merginânî, a.g.e., c. V, s. 290; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 166; Cürçânî, a.g.e., s. 265; *Mecelle*, Mad., 612.

⁴⁸³ İbnü'l-Hümâm, a.g.e., c. VII, s. 163.

⁴⁸⁴ Hırakî, a.g.e., s. 74; Gazzâlî, a.g.e., c. III, s. 231; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 71.

⁴⁸⁵ Gazzâlî, a.g.e., a.y.; Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 521.

⁴⁸⁶ Mevsilî, a.g.e., c. II., s. 409.

⁴⁸⁷ Merginânî, a.g.e., c. V, s. 310.

anlaşması yaptığı takdirde, kefil borçludan "100 000'nin hepsini alır. Borçlu adına yaptığı ödemedeki dolayısı "70 000'na; alacaklının bağışlamasıyla da "30 000'na, dolayısıyla toplam "100 000'na sahip olur.

Kefil alacaklı ile asıl borç dışında sulh bedeli olarak başka bir şey üzerinden sulh akdi yapabilir. Böyle bir akit hukuken geçerlidir. Sulh bedelinin borç dışında başka bir şey olması, borçluyu bağlamaz. Borçlu, borç ne ise kefile onu ödemekle yükümlüdür. Çünkü kefilin yaptığı sulh akdindeki sulh bedeli asıl borcun karşılığıdır/ıvazıdır.⁴⁸⁸ Örneğin kefil borç olan 500 torba çimento ile ilgili olarak alacaklı ile "10 000 sulh bedeli karşılığında sulh yaptığında, bu sulh geçerlidir. Bu durumda kefil borçludan asıl borç olan 500 torba çimentoyu alır. Aynı şekilde kefil, alacaklı ile "100 000 borca karşılık herhangi başka bir şey vermek suretiyle sulh anlaşması yaptıkları takdirde, kefil borçludan asıl borç olan "100 000'nı alır.

Kefalet akdi ile ilgili olarak yapılan sulh akdinde kefilin kefalet yükümlülüğünden kurtarılması sulh konusu olarak tayin edilebilir. Bu anlaşmada borçlu adına ödenmek üzere herhangi bir sulh bedeli belirlendiği takdirde, kefil alacaklıya onu öder. Daha sonra da ödediği miktarı borçludan alır.⁴⁸⁹ Örneğin, "100 000 borca kefil olan kişi, alacaklı ile kendisini kefillikten azletmesi şartıyla sulh bedeli olarak borçlu adına "10 000 vermek üzere sulh anlaşması yaptığı takdirde, kefil "10 000'nı, alacaklı da borcun kalan kısmı olan "90 000'nı borçludan alır.

Kefalet akdinin hükümlerine göre bir borç veya yükümlülük için birden fazla kefil olabilir. Birbirlerine de kefil olan iki kefilin bulunması durumunda alacaklı ile sulh akdi yapıp ödemede bulunan kefil, yaptığı ödemenin hepsini borçludan alabileceği gibi, ödediğinin yarısını borçludan, kalan yarısını da diğer kefil arkadaşından alabilir.

Borçlu, borcun tamamından kendisinin ibra edilmesi adına kefil ile sulh anlaşması yapabilir. Bu durumda kefil, normal borç ne ise, onu alacaklıya öder. Şayet borç, sulh bedelinden fazla ise, kefil aradaki farkı borçludan artık isteyemez. Bu borçla ilgili başka bir kefil daha bulunması durumunda, o kefilenden de herhangi bir şey alamaz. Çünkü asıl

⁴⁸⁸ Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 60; Merginânî, a.g.e., c. V, s. 313.

⁴⁸⁹ Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 58-59.

borçlunun borçtan kurtulmasıyla diğer kefil de kefillikten kurtulmuştur.⁴⁹⁰ Örneğin, borçlu, borcu olan "100 000"ndan tamamen ibrası adına kefil ile "70 000"na karşılık sulh anlaşması yaptıkları takdirde, kefil, alacaklıya "100 000 borcu öder ve aradaki "30 000"ni almak için borçluya müracaat edemez. Başka bir kefil bulunması durumunda o kefile de müracaat edemez.

Birisinden bir ay vadeli alacağı bulunan bir kimse, borçlu ile kendisine bir kefil göstermesi durumunda bir yıl daha vadeyi uzatmak üzere yapacağı sulh akdi geçerlidir. Çünkü borçlu, ödemekle yükümlü olduğu borçla ilgili olarak bir kefil göstermiş, alacaklı da ona bir yıl vade tanımıştır. Bu işlemlerden her biri tek başına yapıldığında geçerli olduğu gibi, ikisi birlikte yapıldığı zaman da geçerli olur. Burada, bedelli/ivazlı bir akit ve vadeye kefil olma özelliği bulunmamaktadır. Çünkü kefillik akdi, borçlu bu doğrultuda talepte bulunsun veya bulunmasın, kefilin kabul etmesine bağlı olarak geçerlilik kazanır. Vade ise, borçlu lehine doğan bir haktır. Dolayısıyla bunlar arasında ivazlı/karşılıklı bedel değişimi şeklinde bir işlem söz konusu değildir.

Borçlunun bir kefilini bulunmakla birlikte, alacaklının borçlu ile kendisine başka bir kefil göstermesi durumunda ilk kefil sorumluluktan kurtaracağını/ibra edeceğini ve borcun vadesi dolduktan sonra altı ay daha vadeyi uzatacağını belirterek yapılan sulh akdi geçerlidir. Çünkü ilk kefilin sorumluluktan kurtarılması, alacaklının yaptığı tasarrufla tamamlanırken, ikinci kefillik başka bir kefilin bunu kabul etmesiyle tamamlanıp bağlayıcı duruma gelir. Borç için yeni bir vade tanınması ise alacaklının borçluya yaptığı teklife dayanır. Buradaki işlemlerin her biri farklı bir kişiyle yapıp tamamlandığı için taraflar arasında karşılıklı bedel değişimi şeklinde bir işlem gerçekleştiğinden söz edilemez. Dolayısıyla yapılan işlem caizdir.⁴⁹¹

Selem akdinde kefil bulunan satıcı/müslemün ileyhin alıcı ile selem bedeli karşılığında sulh akdi yapması durumunda kefil sorumluluktan kurtulur. Çünkü asıl yükümlü olan, verilecek olan malın/müslemün fihin sorumluluğundan kurtulmuştur. Asıl borçlunun sorumluluktan kurtulması, kefilin de yükümlülüğünden kurtulmasını gerektirir.⁴⁹²

⁴⁹⁰ Serahsî, a.g.e., c. XX, s. 59.

⁴⁹¹ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 35.

⁴⁹² Merginânî, a.g.e., c. V, s. 311.

Netice olarak kefalet, bir hakkın güvenceye bağlanması amacıyla bir kimsenin asıl borçlunun alacaklı karşısındaki sorumluluğuna katılması veya birinin teslimini üstlenmesi anlamına gelmektedir. Hanefî mezhebine göre kefalet akdi, alacaklıya, alacağını asıl borçludan alamadığı takdirde kefilden isteme hakkı kazandırır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre ise borç kefalet akdiyle hem asıl borçlu, hem de kefil üzerinde sabit olduğundan, alacaklı alacağını hem borçludan hem de kefilden isteyebilir.

Kefil, asıl alacaklı ile hem ibra hem de hibe yoluyla sulh anlaşması yapabilir. Alacaklı ibra yoluyla yapılan sulh akdinde asıl borçluyu borçtan aklarken, hibe yoluyla yapılan sulhta ise alacaklı hibeyi kefile yaptığından, kefil alacaklının kendisine bağışladığı kısmı da borçludan alır. Kefil ayrıca alacaklı ile kendisini kefillikten azletmesi için sulh akdi yapabilir. Kefil ile alacaklı borca karşılık başka bir mal vererek sulh akdi yaptıkları takdirde, kefil borçludan asıl borç ne ise onu alır. Asıl borçlu borcunu ödemediği takdirde kefil de kefillikten kurtulur.

Selem akdinde kefil olan kişi, müşteri ile satıcının sulh anlaşması yapmasıyla kefillikten kurtulmuş olur. Bir borçla ilgili iki kefil bulunması durumunda, kefilin birisi alacaklıya herhangi bir şey ödemediği takdirde, ödemediği miktarı borçludan isteyebildiği gibi ödemediğinin yarısını diğer kefilden de isteyebilir.

Şu hâlde kefalet akdi ile ilgili sulhta, kefalet akdi ile sulh akdinin ve irtibatlı olduğu diğer akitlerin hükümleri geçerli olmaktadır.

B. REHİN AKDİ İLE İLGİLİ SULH

Rehin kelimesi sözlükte “*devamlı ve sabit olma, elde tutma, hapsedme*”⁴⁹³ anlamlarına geldiği, bir fıkıh terimi olarak ise, “*değeri olan bir malı, bir borç veya bir hakkın alınmasını sağlamak amacıyla, borç veya hak elde edilinceye kadar hapsedme ve elde tutma*”⁴⁹⁴ manasında kullanıldığı daha önce geçmişti.

Bir kimse, birisinin elinde bulunan herhangi bir malı, ona olan 10 000 borcu için rehin bıraktığını iddia etmesi hâlinde, zilyed/o malı elinde bulunduran kişi: “Hayır, bu

⁴⁹³ İbn Manzûr, a.g.e., c. V, s. 348-349; Fîrûzâbâdî, a.g.e., c. IV, s. 327.

⁴⁹⁴ Merginânî, a.g.e., c. VII, s. 346-347; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 152; Cürçânî, a.g.e., s. 183; Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 365.

benim malımdır ve sende "10 000 alacağım var" der ve daha sonra taraflar, "Zilyedin karşı tarafı "10 000 ile ilgili sorumluluktan ibra etmesi ve buna ek olarak ona "5 000 vermesi, elinde bulundurduğu malın da kendisinin olması" şeklinde yapılan sulh akdi geçerlidir. Bu sulh akdi, o malın "15 000 karşılığında satılması anlamına gelir. Böyle bir işlem, o mal zilyedin elinde rehin olsun veya olmasın, geçerlidir.

Alacaklının borçluya bir miktar daha borç vermesi ve rehin tutulan malın iddia edilen borç ile beraber yeni borcun toplamı için rehin olması şeklinde yapılması hâlinde sulh akdi yine geçerlidir. Çünkü burada mal sahibi, rehin olayını inkâr etmekte ve malı, yeni ve ilk olarak yapılan bir sözleşme ile rehin bıraktığını düşünmektedir. Böyle bir işlem de geçerlidir. Örneğin, "Alacaklının borçluya "5 000 daha borç vermesi ve rehin tutulan malın toplam "15 000 için rehin olması" şeklinde yapılan sulh akdi geçerlidir.

Alacaklının borçluya bir miktar bağış yapması ve o malın bağış yapılanla beraber iddia edilen miktarın toplamı için rehin sayılması şeklinde yapılan sulh akdi geçersizdir. Çünkü bu durumda borçlu, bağışı rehin veya rehinin ikrar edilmesi karşılığında rüşvet olarak almış kabul edilir. Böyle bir şeye karşılık bedel almak caiz değildir. Çünkü bu, haksız bir şekilde birinin malını yemek anlamına gelir ve haramdır. Bu durumda alacaklı yaptığı bağışı geri almak, borçlu da rehin verdiği malı almak için başvurur. Örneğin, "alacaklının borçluya "5 000 bağış yapması ve o malın "15 000 için rehin sayılması" şeklinde sulh akdi yaptıkları takdirde, bu anlaşma geçersizdir. Çünkü bu durumda borçlu "5 000"ni rüşvet yoluyla almış kabul edilir.

Borçlu alacaklı ile borcun bir miktarından kendisini ibra etmesi ve malın geriye kalan kısım için rehin sayılması şeklinde yapılan sulh akdi geçerlidir. Çünkü burada alacaklı, borcun kalan kısmına rehin vermesi için borçluyu borcun yarısından aklamıştır. Buradaki olay, bu yönüyle "alacaklının borcun kalan kısmı için bir kefil göstermesi karşılığında borçluyu borcun yarısından aklaması ve kefilin buna razı olması" gibidir. Kefil göstermek caiz olduğu gibi, bu olayın hükmü de caizdir. Çünkü gerek kefalet akdi gerekse rehin akdi, kalan alacağın güvence altına alınması içindir. Bu akitler yapılan indirim karşılığı değildir. Dolayısıyla burada yapılan indirim ve kalan kısım için rehin verilmesi

geçerlidir.⁴⁹⁵ Örneğin, “borçlu alacaklı ile borcun 5 000’ndan kendisini ibra etmesi ve malın geriye kalan 5 000 için rehin sayılması” şeklinde sulh akdi yaptıkları takdirde, bu anlaşma geçerli olur.

Alacaklı, “borçlunun elinde bulunan malın ona verdiği bir miktar alacak için kendisine rehin bırakıldığını, fakat rehin olan malı teslim almadığını” iddia eder. Bunun üzerine rehin veren: “Ben onu sana rehin vermedim” der ve daha sonra taraflar “alacaklının bu alacağın bir kısmını silmesi veya bir miktar daha borç vermesi” şeklinde sulh akdi yaptığı takdirde, bu anlaşma geçerlidir. Çünkü alacaklının düşüncesine göre bu mal ilk olarak rehin verilmektedir. Yahut alacaklının yaptığı indirim dolayısıyla borçlu, kalan borç için rehin vermiştir. Her iki işlem de geçerlidir. Örneğin, alacaklı, “borçlunun elinde bulunan malın ona verdiği 10 000 alacak için kendisine rehin bırakıldığını, fakat rehin olan malı teslim almadığını” iddia eder. Bunun üzerine rehin veren: “Ben onu sana rehin vermedim” der ve daha sonra taraflar “alacaklının bu 10 000’ndan 1 000 indirim yapması” veya “1 000 daha borç vermesi” şeklinde sulh akdi yaptığı takdirde, bu anlaşma geçerlidir. Bu olayda borçlu rehin olan malı elinde tutma hakkına sahiptir. Çünkü rehin akdi, rehin konusu mal teslim alınmadıkça tamamlanıp bağlayıcı duruma gelmez. Ancak yapılan sulh akdi geçersiz olur. Alacaklı, borçlunun kalan borç için rehin vermesi şartıyla bu indirimi yapmaya razı olmuştur. Borçlu rehin vermediği zaman yapılan indirim de geçersiz olacaktır.⁴⁹⁶

Rehin konusu malın değeri 20 000, borcun miktarı da 10 000 olur ve rehin alan alacaklı: “Bu mal benim yanımda telef oldu” şeklindeki iddiasına karşılık borçlu: “Mal telef olmadı” der. Daha sonra taraflar “alacaklının borçluya 5 000 vermesi ve onu 10 000 ilgili sorumluluktan aklamayı” doğrultusunda sulh akdi yaptıkları takdirde, bu sulh akdi Ebû Yusuf’a göre geçerli olmaz. İmam Muhammed göre ise geçerlidir. Rehin alan “Ben söz konusu malı rehin verene geri verdim” demesi hâlinde de hüküm yine böyledir. Çünkü rehin konusu mal, rehin alanın elinde emanet olarak bulunmaktadır.

Rehin veren “ben bu malı ona sattım” demesine karşılık rehin alan bunu ikrar etmez veya herhangi bir şey söylemez ve daha sonra da taraflar kendi aralarında sulh akdi

⁴⁹⁵ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 633/1.

⁴⁹⁶ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 633/1-633/2.

yaptıkları takdirde, bu anlaşma geçerli olur. Çünkü rehin veren “karşı tarafın malı gasbettiği ve dolayısıyla ödemeye yükümlü olduğu” iddiasında bulunmaktadır. Gasp dolayısıyla açılan tazminat davasıyla ilgili olarak, mal karşılığında yapılan sulh akdi ise geçerlidir.

Rehin alan “rehin veren kişinin verdiği vekâlete binaen söz konusu malı “10 000’na sattım” demesine karşılık rehin veren de “ben bu malı satman için sana vekâlet vermedim” der. Daha sonra taraflar, alacaklının borçluyu “10 000 ile ilgili sorumluluktan aklaması ve ona ek olarak “5 000 vermesi doğrultusunda sulh akdi yaptıkları takdirde, bu anlaşma geçerli olur. Çünkü rehin alan söz konusu malı sattığını ikrar ettiği için, onu ödemekle yükümlü olmuştur. Rehlin veren de vekâleti inkâr ettiği için vekâlet akdi sabit değildir. Rehlin veren vekâlet vermediği sürece, rehin alan sadece rehin akdiyle bu malı satma yetkisi kazanamaz. Bu durumda yapılan sulh akdi, “20 000 yerine “15 000 karşılığında meydana gelmiş olur. Böyle bir sulh akdi de geçerlidir. Bu olayda rehin konusu malın, rehin alanın yanında bulunduğu ortaya çıksa bile sulh akdi geçerliliğini korur. Çünkü bu durumda, rehin alanın belirli bir bedel karşılığında söz konusu mala sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda o, gasp eden kişi gibi değerlendirilir.⁴⁹⁷

Rehin alanın rehin konusu malı satmasından sonra rehin verenin ölmesi hâlinde mirasçılar, rehin alanla borçtan kendilerini aklaması ve ek olarak “5 000 vermesi karşılığında sulh akdi yaptıkları takdirde, bu anlaşma geçerli olur. Çünkü mirasçılar, rehin veren öldükten sonra onun yerine geçerler.

Üçüncü bir kişi, rehin konusu malın kendisine ait olduğunu söyler ve rehin alanla bir miktar para karşılığında sulh akdi yaparsa, bu anlaşma geçerli olur. Çünkü bu kişi rehin alan aleyhine tazminat davası açmıştır. Bu tür bir iddiayla ilgili olarak mal karşılığında sulh akdi yapılması geçerli bir işlemdir.⁴⁹⁸

Kısaca rehin akdi, herhangi bir borç veya hakka karşılık bir malın teminat maksadıyla alacaklının elinde tutulmasıdır. Rehlin akdiyle ilgili olarak rehin mal veya bizzat rehin akdinin inkâr edilmesi hâlinde taraflar, herhangi bir şey karşılığında sulh

⁴⁹⁷ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 633/2.

⁴⁹⁸ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 633/2-634/1.

anlaşması yapmak suretiyle aralarındaki ihtilafı giderebilirler. Bu anlaşmalarda, rehin ve sulh akdiyle beraber bu muamelelerin irtibatlı olduğu satım sözleşmesi, gasb, emanet, ibra, vekâlet v.b. akitlerin de hükümleri geçerli olmaktadır.

Rehin akdinin ikrar edilmesi için bir bedel almak suretiyle yapılan sulh akdi, bu bedel rüşvet olarak kabul edildiği için, caiz olmadığı anlaşılmaktadır. Rehin akdinde rehin veren veya rehin alanın ölmesi hâlinde mirasçılar, onların yerine akdi devam ettirirler.

C. VEDİA AKDİ İLE İLGİLİ SULH

Daha öncede geçtiği üzere, sözcük olarak “*terk etmek, bırakmak*”⁴⁹⁹ demek olan *vedia*, korunması için bir başkasına emanet bırakılan mal⁵⁰⁰ anlamında kullanılmaktadır. *Vedia*, bir akit olarak ise şöyle tanımlanmaktadır: “*Vedia, bir şahsın kendi malını muhafaza etmesi hususunda bir başkasını yetkili kılmasıdır.*”⁵⁰¹

Burada, vedîa akdi ile ilgili olarak emanetin iade edilmesi, emanetin telef olması, emanetin başka birisine emanet bırakılması ve benzeri durumlarda yaşanabilecek anlaşmazlıklar ve bunların sulh akdi yoluyla çözümü üzerinde durulacaktır.

Emanet alan kişi, “emanet bırakılan mal kayboldu” veya “ben bu malı sana geri verdim” dediğinde o, güvenilir/emîn kişi konumunda bulunduğundan bu sözü doğru kabul edilir. Bu sözden sonra mal sahibi, emanet alan kişi ile herhangi bir mal karşılığında sulh akdi yaptığı takdirde, bu anlaşma Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf’a göre geçerli olmaz. İmam Muhammed ise bu sulh akdinin geçerli olduğu görüşündedir.⁵⁰²

İmam Muhammed’e göre mal sahibi emanet alan kişiden malını istediği halde emanet alan, malı sahibine vermediği için ondan tazminat istemektedir. Dolayısıyla burada emanet alan kişi o malı gasbetmiş gibi değerlendirilir. Bir kimse de birisine karşı malını gasbettiği gerekçesiyle dava açıp, ardından mal karşılığı sulh akdi yaparsa, bu işlem geçerli olduğu gibi üzerinde durulan olayda da yapılan sulh akdi geçerli olur. Çünkü burada yeminle yükümlü olan taraf, emanet alan kişidir. Dolayısıyla burada emanet alan kişi, bir

⁴⁹⁹ İbn Manzûr, a.g.e., c. XV, s. 252; Firûzâbâdî, a.g.e., c. III, s. 130-131.

⁵⁰⁰ Cürcânî, a.g.e., s. 346; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 509; *Mecelle*, Mad., 763.

⁵⁰¹ Meydânî, a.g.e., c. II, s. 192.

⁵⁰² Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 60; Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 256; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 42.

bedel karşılığında yemin sorumluluğundan kurtulmaktadır. Bu tür bir işlem de zaten geçerlidir.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf'a göre ise emanet alan kişi güvenilir/emindir. Dolayısıyla onun, malın telef olduğuna veya geri verdiğine dair iddiası kabul edilmelidir. Çünkü onun güvenilir olma özelliğini taşıyor olması, sözünün kabul edilmesi içindir. Bu yüzden söz konusu iddianın, onun sözüyle sabit olması, bu iddianın delil ile sabit olması gibidir. Bu durum delille sabit olsaydı, bundan sonra yapılan sulh akdi geçerli olmazdı. Emanet alan kişiye yemin yöneltmesi onu töhmet altında tutmamak içindir. Çünkü onun haberi ile beraati/borçsuzluğu açığa çıkmıştır. Emanet alan kişinin yemin etmeden önce öldüğü takdirde sorumluluğunun tümüyle ortadan kalkması da bunu göstermektedir.⁵⁰³

Mal sahibi, emanet alan kişinin emanet malı telef ettiğini iddia ederken, emanet alan kişinin bunu inkâr etmesi durumunda yapılan sulh anlaşması geçerli olur. Çünkü burada mal sahibi, emanet alan kişide alacağı olduğunu iddia etmektedir. Şayet emanet alan kişi bunu ikrar etmiş olsaydı, o zaman ödemekle yükümlü olurdu. İşte bu, inkâr üzerine karşılıklı anlaşarak yapılan geçerli bir sulh akdidir.⁵⁰⁴

Emanet alan malı geri verdiğini iddia ederken mal sahibi, emanet alanın malı telef ettiğini söyler ve daha sonra herhangi bir mal karşılığı sulh anlaşması yaptıkları takdirde, bu geçerli bir akit olur.⁵⁰⁵

Emanet olarak bırakılan şey halen mevcut belirli bir miktar para olur ve emanetçi ile mal sahibi bununla ilgili olarak bu paranın bir kısmı karşılığında ikrar veya inkâra dayalı sulh yaptığı takdirde, söz konusu malın emanet olduğuna dair herhangi bir delil bulunması durumunda bu anlaşma geçerli olmaz. Çünkü emanet mal, emanetçinin elinde aynen durmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde yapılan sulh akdi, karşılıklı/ivazlı bir anlaşma olacağından geçersiz bir işlemdir. Örneğin, emanet olarak bırakılan şey "100 000 olup aynen duruyor ve emanetçi ile mal sahibi bununla ilgili olarak "50 000 karşılığında ikrar veya inkâra dayalı sulh yaptığı takdirde, bu anlaşma geçerli olmaz.

⁵⁰³ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 60-61.

⁵⁰⁴ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 60.

⁵⁰⁵ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 61; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 488.

Emanet olarak bırakılan paranın emanet olduğuna dair herhangi bir delil bulunmaz ve emanet alan kişinin de bunu inkâr etmesi durumunda, o paranın bir kısmı karşılığında yapılan sulh akdi geçerli olur. Çünkü o zaman dava, emanet alan kişinin inkâr ettiği ve mal sahibinin de delil getiremediği bir alacak davası olur.⁵⁰⁶ Sulh akdi, herhangi bir mal karşılığında yapılmış olursa, her halükarda geçerli olur. Çünkü herhangi bir malın "100 000 karşılığında değiştirilmesi, satım sözleşmesi hükmünde olduğundan geçerli bir işlemdir. Örneğin, emanet olarak bırakılan "100 000'nin emanet olduğuna dair herhangi bir delil bulunmaz ve emanet alan kişinin de bunu inkâr etmesi durumunda "50 000 karşılığında yapılan sulh akdi, geçerli olur. "100 000'ne karşılık herhangi bir malın alınması şeklinde yapılan sulh akdi de, satım sözleşmesi hükmünde olduğundan geçerli bir işlemdir.

Davalı inkâr ettikten sonra 50 000 \$ karşılığı sulh akdi yaptıkları takdirde, anlaşma yine geçerlidir. Ancak davalı ikrar ettikten sonra tarafların yanında emanet mal bulunmadığı halde sulh akdi yapılırsa, bu sözleşme geçerli olmaz. Çünkü bu anlaşma, Türk Lirasının Dolarlar karşılığında değiştirildiği bir sarf işlemi mahiyetindedir. Bu tür bir işlemde ise bedellerin akit meclisinde karşılıklı olarak teslim edilmesi şarttır. Oysa burada bu şart gerçekleşmemiştir. Davalının iddiayı inkâr etmesinden sonra yapılan sulh akdinde ise, sarf anlamı bulunmamaktadır. Çünkü emanet alan kişi iddiayı inkâr edince, gasb eden konumuna düşer ve onu ödemekle yükümlü olur. Bu durumda yapılan sulh anlaşması ile bedel teslim alınmış sayılır.

Emanet bırakılan mal emanet alan kişinin elinde bulunuyorsa, sulh anlaşması geçerli olur. Çünkü sarf akdinin hükmü ile sulh işleminin hemen peşinden malı teslim almış ve Dolar cinsinden para da akit meclisinde teslim edilmiştir.

Emanet alan kişi "100 000'nü harcayıp tükettikten sonra bunun yerine "70 000 karşılığında sulh akdi yaptığı takdirde, sözleşme geçerli olur. Çünkü tükettiği para tutarında zimmetine borç yüklenir. Bu şekilde yapılan sulh akdi, ıskat/düşürme yoluyla geçerli sayılır.⁵⁰⁷

⁵⁰⁶ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 62.

⁵⁰⁷ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 621/1.

Bir kimse birisine belirli bir miktar parayı emanet olarak bıraktığını iddia etmesine karşılık davalı bunu inkâr eder ve bu durumda iddia edilen miktardan daha az bir para ile sulh anlaşması yaptıkları takdirde, bu sulh işlemi geçerli olur. Çünkü emanet mal, inkâr edilmesi durumunda ya zimmet borcu veya gasb edilmiş gibi ödenmesi gereken bir mal olur. Bu bakımdan taraflar arasında bu şekilde yapılan sulh akdi, ibra ve ıskat yoluyla geçerli sayılır.⁵⁰⁸

Netice olarak bir kimseye korunması için emanet bırakılan malın kaybolması veya telef edilmesi durumunda herhangi bir kasıt ve kusur olmadığı müddetçe tazmin edilmesi gerekmez. Emanet alan kişi emin/güvenilir kabul edildiğinden onun emanetle ilgili beyanı doğru kabul edilmektedir. Emanet alan kişinin emaneti geri verdiğine ve telef olduğuna dair sözüne karşılık mal sahibinin bunu kabul etmemesine binaen sulh anlaşması yapmak istedikleri takdirde, Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf, emanet alan kişiyi emin/güvenilir kabul ettiklerinden, bu sulh anlaşmasını geçerli saymamaktadırlar. İmam Muhammed ise emanetçi emaneti istediği halde emanet alan emaneti vermediğinden onu gasbetmiş gibi değerlendirip bunun üzerine yapılan sulh akdinin geçerli olduğunu kabul etmektedir.

Mal sahibi emanetçinin malı telef ettiğini söylemesine karşılık emanetçi bunu inkâr ettiğinde veya emanetçi malı geri verdiğini söylerken mal sahibi emanetçinin malı telef ettiğini iddia ettiğinde, mal sahibi ile emanetçi sulh anlaşması yaparak aralarındaki anlaşmazlığı çözmek isteseler, bu sulh anlaşmasının geçerli olduğu görülmektedir.

Emanet malın para veya para hükmünde olan bir şey olması durumunda taraflar arasında anlaşmazlık ortaya çıkması hâlinde, burada meseleler ibra, sarf, vedfa ve sulh akdinin hükümlerine göre değerlendirmeye tâbi tutulduğu anlaşılmaktadır. Buna göre emanet para emanet alan kişinin elinde ise, bu durumda, ister ikrara isterse inkâra dayalı olsun, ibra ve ıskat yoluyla sulh anlaşması yapılamaz. Ancak emanet alan emanet parayı bir şekilde harcayıp elinden çıkardığı takdirde, ibra ve ıskat yoluyla sulh akdi yapabilecekleri anlaşılmaktadır. Yine emanet para, emanet alanın elinde bulunur ve başka bir para birimi ile peşin ödeme yapılmak üzere taraflar sulh anlaşması yaptıkları takdirde, bu akit geçerli olur. Çünkü bu muamele, sarf akdi hükmündedir.

⁵⁰⁸ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 30.

VI- TEBERRUÂT/BAĞIŞ AKİTLERİYLE İLGİLİ SULH

Teberruât/bağış akitleri hibe, ariyet, ibra ve vasiyet gibi başkasına bir şekilde bağış yapmak, yardım etmek amacıyla yapılan akitlerdir. Hibe, bir şeyi bir başkasına bağışlamak manasına gelir. Ariyet, bir kişiye bir malı menfaatinden yararlanması için bedelsiz olarak vermeyi sağlayan akittir. İbra, alacaklının borçlunun zimmetinde bulunan alacağını tamamen veya kısmen düşürmesi ve onu borçtan kurtarması demektir. Bir malı veya menfaati ölümden sonraya bağlayarak bir şahsa veya hayır kurumuna karşılıksız olarak bağışlamaya da vasiyet denir.

Şimdi bu konular teker teker ele alınıp bunlarla ilgili ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklar ve bunların sulh yoluyla çözümü ile bunlarla ilgili hükümler örneklerle incelenecektir.

A. HİBE AKDİ İLE İLGİLİ SULH

Hibe, “kendisinden faydalanılan bir şeyi karşılıksız olarak başkasına bağışlayıp temlik etmek” demektir.⁵⁰⁹ Hibe sözleşmesi hükmündeki sulh akdi, iddia edilen bir malın bir kısmı karşılığında sulh yapılması hâlinde ortaya çıkar. Böyle bir akitte hibe hükümleri geçerli olur.⁵¹⁰ Burada hibe akdi ile ilgili yaşanabilecek anlaşmazlıkların sulh akdi ile nasıl çözülebileceği ve onlara dair hükümler üzerinde durulacaktır.

Bir kimse, birisinin kendisine “şu bilgisayar” diyerek belirli bir bilgisayarı bağışlayıp teslim ettiğini iddia eder, fakat bu sırada bilgisayar bağış yapanın elinde bulunur, bilgisayarın sahibi de bu iddiayı reddeder, sonra da taraflar bilgisayara yarı yarıya sahip olmak üzere sulh akdi yaptığı takdirde, bu anlaşma geçerli olur. Çünkü bu şekilde yapılan sulh akdi, inkâr üzerine belirli bir bedel karşılığında yapılmıştır.

Taraflardan birisi diğerine yarı payı üzerine bir miktar para vermesi hâlinde hüküm yine böyledir. Bu durumda ilave parayı davacı ödemişse, davalıya göre bilgisayarın yarısı teslim alınan ilave para karşılığında davacıya satılmış olur. Ancak ilave parayı ödeyen davalı ise, davacıya göre bağışlanan bilgisayarın yarısı, bir miktar para karşılığında davalıya satılmış olur. Taraflar, aralarından birisinin diğerine bir miktar para ödemesi

⁵⁰⁹ Neseî, a.g.e., s. 106; *Mecelle*, Mad., 833.

⁵¹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, c. VII, s. 15; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 170.

şartıyla o kişinin bilgisayara tamamen sahip olmasını sağlayacak şekilde sulh akdi yaptıkları takdirde, sözleşme aynı gerekçeyle yine geçerli olur.

Kendisine hibe/bağış yapılan kişi, bağışlanan malı teslim almadığını ifade etmesi üzerine taraflar bağışlanan malı yarı yarıya paylaşmak veya bağışlayan kişinin davacıya bir miktar para vermesi karşılığında bağışlandığı iddia edilen malın kendisinde kalması şeklinde yaptıkları sulh akdi geçerli olmaz. Çünkü bu durumda o kişi, haksız bir iddia ile sulh bedelini almış olmaktadır. Ayrıca bağış, teslim gerçekleşmediği takdirde, kendisine bağış yapılan kişi lehine herhangi bir hak doğurmaz.

Kendisine bağış yapılan kişi, bağışlanan şeyin yarısını kendisine teslim etmesi şartıyla bağışlayana bir miktar para vermesi hâlinde, bu işlem geçerli olur. Çünkü bu durumda kendisine bağış yapılan, bu bağışlanan şeyin yarısını, sahibinden satın almış gibi olur.

Kendisine bir bilgisayar bağış yapılan kişi, bağışlanan şeyin kendisine ait olduğunu iddia etmesine karşılık davalı bu iddiayı inkâr eder. Bunun üzerine davacı, bağışlanan şeyin yarısını kendisine bırakması şartıyla ona bir miktar para vermek suretiyle onunla sulh akdi yapar. Daha sonra davacı kendisinin bilgisayar üzerinde hiçbir hakkı bulunmadığını ikrar etse dahi yapılan sulh akdi geçerliliğini korur. Çünkü bu kişi yapılan sözleşmeyle ödemiş olduğu para karşılığı o şeyin yarısını baştan satın almış sayılır. Zaten işlem davacının “bağışlanan şey üzerinde herhangi bir hakkı olmadığı” doğrultusundaki ikrarı sonucunda iyice pekişir. Artık bu akit, geçersiz duruma gelmez.⁵¹¹

Bir kimse, birisinin ortak (şâyi) paylı olarak (yerleri belli edilmeden) belirli bir evin yarısını kendisine bağışladığını iddia eder. Fakat bu arada evi teslim almamıştır. Davalının da bu iddiayı inkâr etmesi üzerine taraflar, bir miktar para karşılığında evin dörtte birinin davacıya bırakılması şeklinde yaptıkları sulh akdi geçerli olur. Bu durumda davacı, evin dörtte birini yeni bir sözleşme ile satın almış sayılır.⁵¹²

Netice itibariyle hibe akdi ile ilgili yapılan sulh akitlerinde sulh bedeli olarak verilen şey, satım bedeli şeklinde değerlendirilmekte ve sonuçta bağışlanan şey, o satım

⁵¹¹ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 622/1-622/2.

⁵¹² Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 622/2.

bedeli ile satın alınmış gibi olmaktadır. Ayrıca bir şeyin hibe hükmünde sayılması için o şeyin hibe edilene teslim edilmesinin şart olduğu anlaşılmaktadır.

B. ARIYET AKDİ İLE İLGİLİ SULH

Ariyet/ödünç akdi, “*ileride geri verilmek veya alınmak üzere bir şeyi bir başkasına sınırlı veya sınırsız bir süre içerisinde menfaatinden faydalanması için karşılıksız olarak ödünç vermek*” demektir.⁵¹³

Ariyet akdi ile ilgili sulh anlaşmasında, hem herhangi bir konuda çıkan ihtilafa binaen ariyet akdi üzerinde yapılan sulh anlaşmasını hem de ariyet olarak verilen bir mal hakkında çıkan ihtilaf sonucu yapılan sulh anlaşmasını incelenecektir. Örneğin, bir kimse başka birinin içinde oturmakta olduğu ev hakkında “içinde oturduğun ev benimdir” der, o evde oturmakta olan kişi de bu iddiayı doğrular ve iddia sahibi “bu evde ödünç olarak bir sene daha otur” demek suretiyle aralarında sulh anlaşması yaptıkları takdirde, bu sulh akdi caizdir. Burada iddia sahibi, evi o kişiye bir sene oturması için ariyet olarak vermiş olur.⁵¹⁴

Ödünç alan kişi, “ödünç aldığım mal kayboldu” veya “ben bu malı geri verdim” dediği takdirde, ödünç alan güvenilir kişi konumunda bulunduğundan bu sözünün doğru olduğu kabul edilir. Daha sonra mal sahibi, ödünç alan kişi ile herhangi bir şey karşılığında sulh akdi yapsalar, bu işlem Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf’a göre geçerli olmaz. İmam Muhammed ise bu sulh akdinin geçerli olduğunu kabul etmiştir.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf görüşlerini şu şekilde açıklamaktadırlar: Ödünç mal, ödünç alanın elinde emanet hükmünde olduğu için ödünç alan kişi güvenilir kişi konumundadır. Dolayısıyla onun, malın telef olduğuna veya geri verdiğine dair iddiası doğru kabul edilir. Söz konusu iddianın onun sözüyle sabit olması, bu iddianın delille sabit olması gibidir. Bu durum delille sabit olsaydı, bundan sonra yapılan sulh akdi geçerli olmazdı. Ödünç alan kişiye yemin ettirilmesi onu töhmet altında tutmamak içindir. Çünkü onun olayı haber vermesi ile berâeti/borçsuzluğu açığa çıkmıştır. Ödünç alan kişi yemin etmeden önce öldüğü zaman sorumluluğunun tümüyle ortadan kalkması da bunu göstermektedir. Ödünç alan kişinin verdiği haberle sorumluluğun bittiği sabit olunca, bu

⁵¹³ Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 177; Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 228; Şirbînî, a.g.e., c. II, 340; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. IX, s. 4; Meydânî, a.g.e., c. II, s. 201.

⁵¹⁴ Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 170.

olay, malı gasp edilen kişinin telef edilen malda gasp edeni aklayıp/ibra edip ardından onunla mal karşılığında sulh akdi yapması gibi kabul edilir.

Yemin sorumluluğundan kurtulmak üzere yapılan sulh akdindeki yeminin özelliği şudur: Davacının hakkı olan bu yemin davalının söz konusu iddiayı reddetmek suretiyle davacıya ait olan bir şeyi ortadan kaldırmasının yerine geçer. Hâlbuki üzerinde durulan olaydaki yemin, bu nitelikte olmayıp sadece töhmeti defetme amacıyla getirilmiştir.

İmam Muhammed ise görüşünü şöyle açıklamaktadır: Mal sahibi, ödünç alandan malını istediği halde vermediği için ondan tazminat istemektedir. Dolayısıyla burada ödünç alan, malı gasp etmiş gibi değerlendirilir. Bir kimse, birine karşı malını gasp ettiği gerekçesiyle dava açıp, ardından mal karşılığı sulh akdi yaptığı takdirde, bu işlem geçerli olduğu gibi üzerinde durulan meselede de sulh akdi geçerli olur. Çünkü burada yeminle yükümlü olan taraf, ödünç alandır. Dolayısıyla burada emanetçi, mal karşılığında yemin sorumluluğundan kurtulmaktadır. Bu tür bir işlem de zaten geçerlidir.⁵¹⁵

Mal sahibi ariyet olayını inkâr eder, ancak mal, ödünç alanın güvencesi altında iken telef olsa, bu durumda herhangi bir şey karşılığında yapılan sulh akdi geçerli olur. Çünkü onun ödeme yükümlüsü olmasını gerektiren “başkasına ait eşyayı kullanmak” şeklindeki neden bilinmektedir. Kendisine izin verildiği iddiası, onun sözüyle sabit olmaz. Dolayısıyla bu sulh akdi caizdir. Ancak ödünç alan kişi, ariyet akdinin yapıldığını delille ispat eder ve “o şey sulh akdinden önce telef olmuştu” der ve mal sahibi bunun üzerine yemin etmekten kaçındığı takdirde, bu durumda delille ve hâkimin yeminden kaçınıldığına dair kararıyla sabit olan şey, tarafların ittifakıyla sabit olan durum gibi kabul edilir. Yapılan sulh akdi Ebû Yusuf’a göre geçersiz olur.⁵¹⁶

Sonuç olarak ödünç alan kişi emanete aykırı hareket eder ve bunun sonucunda mal telef olursa, onu öder. Ancak üzerinde sulh yapılması caiz olan bir bedel karşılığında sulh anlaşması yaparlarsa, bu işlem geçerli olur. Çünkü bu durumda o malın değeri artık onun zimmet borcu olmuştur.⁵¹⁷

⁵¹⁵ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 60-61.

⁵¹⁶ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 621/2-622/1.

⁵¹⁷ Serahsî, a.g.e., (Hekimoğlu), s. 622/1.

C. İBRA AKDİ İLE İLGİLİ SULH

İbra, “bir kimseyi bir davadan, bir hakdan aklamak, onun hakkında dava ve hak talebinde bulunmaktan vazgeçmek” demektir. İbra iki kısma ayrılmış olup biri ibra-yı ıskat, diğeri ise ibra-yı istifâdır. İbra-yı ıskat, bir kimsenin başka birinde olan hakkından tamamen veya kısmen vazgeçmesidir. İbra-yı istifâ ise, bir kimsenin başka birinde olan hakkını almış olduğunu itiraf ve ikrar etmesidir. İbra borçlunun kabulüne gerek olmaksızın alacaklının tek taraflı irade beyanıyla yapılabilir.⁵¹⁸ İbra genel olabileceği gibi, belli bir konuda da olabilir.⁵¹⁹

İbra ile ilgili sulh akdi, alacak davalarında borcun tamamının veya bir kısmının silinmesi suretiyle taraflar arasında yapılan sulh anlaşmalarıdır. Bu durumda davalı/borçlunun borcun tamamından veya bir kısmından ibrası söz konusu olacağından bu gibi sulh akitlerinde ibra hükümleri geçerli olur.⁵²⁰ Örneğin, bir kimse, vadesi gelmiş “70 000 alacağının tamamını veya “50 000’ni silmesi suretiyle borçlu ile sulh anlaşması yaptığı takdirde, borçlu borcunun tamamından veya bir kısmından ibra edilmiş/aklanmış olur.⁵²¹ İbra edilen hak, tamamen düşer ve bir daha dava edilemez.⁵²²

Yukarıdaki muameleyi ivazlı/karşılıklı bedel değişimi olarak değerlendirmek de mümkündür. Ancak, bu takdirde faiz söz konusu olacağından işlem sahih olmaz. Çünkü ivazlı akitlerde eşitlik olması gerekirken, burada bir tarafta fazlalık vardır. Fazlalık ise faiz hükmünde olduğundan caiz değildir. Hâlbuki bu muamele ivazlı olarak değil de alacağın bir kısmından borçluyu ibra olarak düşünülürse, bu durumda yapılan işlem sahih olur. Mükellefin tasarrufunu mümkün merteye sahih olacak tarafa hamletmek, hukuki bir gerekliliktir.⁵²³ Zaten tarafların bu işlemi, sulh akdi adı altında yapmaları da onların haram olan şeyi değil, helâl olan muameleyi tercih ettiklerini gösterir. Burada dikkat edilecek başka bir husus, bu muamele yapılırken alacağın ödeme zamanının gelmiş olmasıdır.

⁵¹⁸ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 12-13.

⁵¹⁹ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 84-85.

⁵²⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 14; Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn*, s. 259; Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403/1983, s. 336; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 430.

⁵²¹ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 475; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 17; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 41; Tûrî, a.g.e., c. VII, s. 440; Meydânî, a.g.e., c. II, 166; Alaüddîn Efendi, a.g.e., c. XII, s. 336; Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 180; Meccâcî, a.g.e., c. II, s. 537; *Mecelle*, Mad., 1552.

⁵²² *Mecelle*, 1562. Madde.

⁵²³ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 474-475; Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 148; Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 430.

Yoksa vadesi gelmemiş borcun peşin olarak ödenmesi şartıyla bir miktarını indirmek faiz muamelesi sayılır.⁵²⁴ Ancak alacaklı herhangi bir karşılık olmaksızın alacakla ilgili vade hakkını ileri bir tarihe erteleyebilir.⁵²⁵ Bu da vade ile ilgili ibra olur.

İbra konusunda ölçü şudur: Sulh bedeli, sulh konusundan miktar ve vasıf bakımından veya bunlardan biri itibariyle daha aşağı olmalıdır. Ayrıca iyilik sadece alacaklı tarafından yapılmalıdır. Sulh bedeli sulh konusundan miktar ve vasıf bakımından veya bunlardan biri itibariyle daha fazla olur ve iyilik hem alacaklı hem de borçlu tarafından yapılırsa, bu muamele ivaz manası içereceğinden ribaya yol açar ve sahih olmaz.⁵²⁶ Miktarla örnek "100 000'nin "70 000 olarak ödenmesi, vasıfa örnek ise vadeli borcun peşin ödenmesi verilebilir.

İbranın bir şarta bağlanması, yapılan işlemin geçersiz kılınmasına sebep olur.⁵²⁷ Mülkiyetin nakli rızâya dayalı olduğu ve şarta bağlamak da rızâya aykırı bulunduğu için satım sözleşmesi gibi sırf temlik ifade eden tasarrufları bir şarta bağlamak uygun değildir. Hanbelî fakihî İbn Kudâme, ibranın şarta bağlanmasının sahih olmadığı ancak, "Alacağımın yarısını ibra ettim, geri kalanı öde" sözüyle yapılan ibranın sahih olacağı görüşündedir. İbra herhangi bir şarta bağlandığında o zaman muamele, ivazlı akitler mahiyetine girer. Diğer bir ifadeyle "100 000, "50 000 ile değiştirilmiş gibi olur. Bu ise caiz değildir.⁵²⁸

Yukarıdaki açıklamalara göre, alacaklı borçluya "sende olan "100 000 alacağımdan "50 000'nı ne zaman verirsen, geri kalandan berîsin"⁵²⁹ veya borçlu alacaklıya "'50 000'nı silmen şartıyla, diğer "50 000'nı sana vereceğim" veya alacaklı borçluya "borcunun "50 000'sini bana ödersen, diğer "50 000'nı silerim"⁵³⁰ demek suretiyle bir şarta bağlanan sulh akdi, sahih değildir. "100 000 aynen borç olarak kalır.⁵³¹ Ancak borçlu alacaklıya "sana "50 000 veriyorum. Diğer "50 000 borcumu silersin" veya alacaklı borçluya "'50 000 borcunu

⁵²⁴ Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 149; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 69; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 448.

⁵²⁵ Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 447.

⁵²⁶ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 474; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 41-42.

⁵²⁷ Büceyrimî, a.g.e., c. III, s. 404; Buhûtî, a.g.e., c. VIII, s. 279; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 77.

⁵²⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VIII, s. 14.

⁵²⁹ Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 260.

⁵³⁰ Abdulmevcûd, a.g.e., c. XIV, s. 169.

⁵³¹ Semerkandî, a.y.; Abdulmevcûd, a.y.

öde. Diğer "50 000 borcunu sildim" dese, burada herhangi bir şart söz konusu olmadığından bu şekilde yapılan sulh akdi caizdir.⁵³²

Dış görünüşü itibariyle bir şarta bağlanmış gibi olsa da mahiyeti açısından icare manasında olan ibra akdiyle ilgili sulh anlaşması sahihtir. Örneğin, alacaklı, borçluya "benim şu işimi gör (şu tarlamı sür veya şu arabamın kaportasını boya gibi) sendeki alacağımdan vazgeçiyorum" der ve borçlu da onun o işini yaptığı takdirde, borçlu o borçtan kurtulur.⁵³³

Bir kimse, birisinden "100 000 ve 30 000 \$ alacağı olduğunu iddia edip, davalı bunu inkâr veya kabul ettikten sonra peşin veya vadeli olarak ödemek üzere, 20 000 \$ karşılığı alacaklıyla sulh akdi yaptığı takdirde, bu akit geçerlidir. Çünkü bu akdin geçerliliği ibra/aklama yoluyla olur. Burada alacaklı, borçluyu "100 000'nin tamamından aklarken 30 000 \$ borcunun da üçte birinden aklamış, sonra da kalan 20 000 \$ borcunun ödenmesini vadeye bağlamıştır. Bu ise alacaklı tarafından yapılmış bir iyilik olduğundan caiz olarak kabul edilmiştir.⁵³⁴

Sonuç olarak ibra, bir kişiyi bir davadan, haktan veya borçtan aklamak demektir. İbra edilen konuda tekrar dava açılmamaktadır. Alacaklı borçludaki alacağının tamamını veya bir kısmını silebilir. İbra akdi alacaklının icabıyla tamam olur. Borçlu reddetmediği müddetçe onun kabulü şart değildir.

Borçla ilgili ibrayı ivazlı akit olarak değerlendirmek de mümkündür. Ancak "*mükellefin tasarrufunun imkân nispetinde cevazına hükmedilmesi*" prensibine binaen borçla ilgili ibranın sahih kabul edildiği görülmektedir. Herhangi bir şarta bağlı olarak yapılan ibra akdi ile ilgili sulh anlaşması geçerli sayılmamaktadır.

Kısaca ifade edilecek olursa, ibra ile ilgili sulh anlaşmasında hem ibra akdinin hem de sulh akdinin hükümlerinin uygulandığı anlaşılmaktadır.

⁵³² Abdulmevcûd, a.y.

⁵³³ Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 79.

⁵³⁴ Serahsî, a.g.e., c. XIV, s. 72-73, c. XXI, s. 27; Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 474-475; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 42.

D. VASIYET AKDİ İLE İLGİLİ SULH

Vasiyet daha öncede geçtiği üzere “*bir malı veya menfaati ölümden sonraya bağlayarak bir şahsa veya hayır kurumuna karşılıksız olarak bağışlamak*” manasına gelmektedir.⁵³⁵

Bir kimse malvarlığının üçte biri içerisinde bulunan bir arabanın bir yıl kullanımını birisine vasiyet ettikten sonra, söz konusu kişinin mirasçıları vasiyet edilen arabanın kullanımının yerine bir miktar para veya herhangi başka bir şey karşılığı kendisine vasiyet edilen kişiyle sulh akdi yaptıkları takdirde, bu anlaşma istihsana göre geçerlidir.⁵³⁶ Kıyasa göre ise geçerli değildir. Çünkü vasiyette bulunulan kişi, bedel alma bakımından ariyet/ödünç alan gibidir. Ariyet alan kişinin, arabanın kullanımına karşılık, ariyet veren ile bedel alacağı bir işlem yapması geçerli değildir. Aynı şekilde kendisine vasiyette bulunulan kişinin de vasiyet edenin mirasçıları ile vasiyet edilen şeye karşılık bir bedel almak suretiyle sulh akdi yapması geçerli değildir.⁵³⁷

İstihsana göre ise şöyledir: Sulh akdi, mübadele/karşılıklı bedel değişimi yoluyla geçerli olmayınca, “100 000 alacağı karşılık “70 000 almak suretiyle ibra yoluyla yapılan sulh akdi geçerli olur. Üzerinde durulan konuda yapılan sulh akdi, hakkın bedel karşılığı düşürülmesi yoluyla geçerli duruma getirilebilir.⁵³⁸ Çünkü kendisine vasiyet edilen kişinin söz konusu süre içinde kullanmak üzere arabayı mirasçılardan teslim alma hakkı vardır. Bu hak, mirasçılar geçersiz kılma/iptal etme yetkilerinin bulunmadığı bağlayıcı bir haktır. Bu bakımdan ariyet alanın aksine, kendisine vasiyet edilen kişi söz konusu hakkı bedel karşılığı düşürebilir. Dolayısıyla bu konuda sulh akdi yapabilir. Ariyet alan ise ariyet verene karşı bağlayıcı bir hak iddiasında bulunamaz. Bu sebeple ariyet verenden alınacak bedel karşılığı arabanın kullanım hakkını düşürerek sulh akdini geçerli kılmak mümkün değildir.

Kendisine vasiyet edilen kişi sulh bedelini aldıktan sonra kullanımı kendisine vasiyet edilen araba çalınsa veya kaza sonucu kullanılamaz hale gelse, yapılan sulh

⁵³⁵ Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. X, s. 440; Buhûfî, a.g.e., c. X, s. 197; Meydânî, a.g.e., c. IV, s. 168.

⁵³⁶ Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. X, s. 434.

⁵³⁷ Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. X, s. 433.

⁵³⁸ Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. X, s. 434.

anlaşması yine geçerli olur. Çünkü kendisine vasiyet edilen kişinin bu anlaşmadaki sorumluluğu, hakkı düşürmektir. Bu ise yapıldığı anda tamamlanıp bağlayıcı duruma gelir. Düşürülen bir hak hiç yok gibidir. Mirasçı ise bu aşamadan sonra kendisine vasiyet edilene verdiği bedel karşılığında arabayı mülkiyetine geçirerek değil, araba üzerindeki mülkiyeti dolayısıyla bu arabanın kullanım hakkını elde eder.⁵³⁹

Taraflar herhangi bir mal karşılığı sulh akdi yaptıktan sonra sulh bedeli olarak aldığı malın kusurlu olduğunu fark ettiğinde, o malı geri verir ve araba üzerindeki hakkına başvurabilir. Çünkü sulha konu olan şey, satılan mal ile aynı kategoride değerlendirilir. İnkâr üzerine yapılan sulh akdi gibi alınan bedele karşılık bir hak düşürülüyorsa, satın alınan mal geri verilir. Bununla da satım sözleşmesi bozulur. Üzerinde durulan meselede de durum böyledir. Anlaşma bozulduğuna göre, kendisine vasiyet edilen arabanın kullanım hakkına başvurabilir.

Arabanın kullanım hakkı kendisine vasiyet edilen kişi, sulh akdinde üzerinde anlaşmaları sulh bedeli olan malı teslim almadan onu satamaz. Çünkü satım sözleşmesinde olduğu gibi burada da mutlak mülkiyette kullanımla ilgili olarak bir belirsizlik bulunmaktadır. Ancak sulh bedeli bir miktar para olsaydı, satım bedelinde olduğu gibi parayı almadan önce bu parayla herhangi bir mal satın alabilirdi. Nitekim satım bedelini teslim gerçekleşmeden önce değiştirmek caizdir.

Mirasçı, arabanın kullanım hakkını herhangi bir şey karşılığında satın almak istediği takdirde bu işlem geçerli olmaz. Çünkü “satmak” sözcüğünün özel bir kullanımı vardır. Bu, “sulh” sözcüğünün aksine, mal karşılığında başka bir mal mülkiyetini devretmek anlamı için konulmuştur. Bu bakımdan kendisine arabanın kullanım hakkı vasiyet edilen kişi, bu kullanım hakkını satım veya icare/kira sözleşmeleri yoluyla mirasçılar dışındaki kişilere devretme yetkisine sahip olmadığı gibi, mirasçılara da devredemez.

Mirasçı, “sana ait arabayı kullanım hakkı yerine veya kullanım hakkına karşılık olarak ya da kullanım hakkının bedeli olarak yahut kullanım hakkıyla takas edilmek üzere veyahut kullanım hakkından vazgeçmen şartıyla bu evi sana veriyorum” diyerek anlaşma

⁵³⁹ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 2.

yapmak istediği takdirde, bu işlem geçerli olur. Çünkü mirasçı bu ifadelerle “sulh” sözcüğünün anlamını kastetmiştir. Sulh akdinde de bir işlemi ibra/ıskat yoluyla geçerli duruma getirmek mümkündür.⁵⁴⁰

Mirasçılardan birisi, söz konusu arabayı diğer mirasçıların değil, sadece kendisinin kullanması şartıyla 5 000 karşılığında kendisine vasiyet edilen kişiyle sulh akdi yapmak istedikleri takdirde, bu sözleşme geçerli olmaz. Çünkü sözleşmeyi yapan taraflar, arabanın kullanım hakkının bedel karşılığı devredildiğini açıkça belirtmişlerdir. Bu bakımdan anlaşmayı ibra/ıskat yoluyla geçerli kılınması mümkün değildir. Çünkü buradaki işlem, icare/kira akdi gibidir. Arabanın kullanımı kendisine vasiyet edilen kişi, bu hakkını bir başkasına, karşıdaki kişi ister mirasçı olsun isterse olmasın, kiralayamaz.

Arabanın bir yıl kullanım hakkı kendisine vasiyet edilen kişi onay verdiği takdirde, mirasçılar arabayı satabilirler. Bu durumda kendisine vasiyet edilen kişinin arabayı kullanım hakkı sona erer. Arabanın satış bedelinde herhangi bir hak iddiasında bulunamaz. Çünkü onun arabayı kullanım hakkı, kiracının hakkından daha güçlü olamaz. Mal sahibi kira konusu malı sattığında satım sözleşmesi kiracının rızasına bağlı olarak geçerlilik kazandığı ve satış bedelinde kiracının herhangi bir hakkı bulunmadığı gibi bu konuda da hüküm aynıdır.⁵⁴¹

Bir kimse bir yıl süreyle veya hayatı boyunca yararlanmak üzere, mal varlığının üçte biri içinde kalan bir evinin oturma hakkını birisine vasiyet ettikten sonra ölür. Mirasçılar vasiyet edilen bu evin yerine belirli birkaç yıl başka bir evin oturma hakkı karşılığında söz konusu kişiyle sulh akdi yaptıkları takdirde, bu anlaşma değiştirme/mübadele yoluyla değil, bedel karşılığı hakkın düşürülmesi yoluyla geçerli olur. Çünkü normalde bir evin oturma hakkını başka bir evin oturma hakkıyla değiştirmek caiz değildir. Hayatı boyunca başka bir evin oturma hakkı karşılığında sulh akdi yapmak da caiz değildir. Çünkü üzerinde anlaşılan sulh bedeline bir karşılık olarak malik olunmaktadır. Hâlbuki süresi belirtilmeksizin bir evin oturma hakkını satım sözleşmesi ve kira sözleşmesinde bedel olarak elde etmek caiz olmadığı gibi sulh akdinde de caiz değildir. Ancak kendisine vasiyette bulunan kişinin durumu bundan farklıdır. Çünkü

⁵⁴⁰ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 2-3.

⁵⁴¹ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 3.

ariyet akdinde olduğu gibi vasiyet akdinde kendisine vasiyet edilen kişi o evde oturma hakkına hayatta olduğu dönemde teberrû niteliğinde bir kullanım hakkı sonucunda malik olmaktadır. Bunun için yukarıdaki anlaşma değiştirme yoluyla değil, bedel karşılığı hakkın düşürülmesi yoluyla geçerli sayılmaktadır.

Kendisine vasiyet edilen, belirli bir evin oturma hakkı karşılığı sulh akdi yaptıktan sonra bu ev yıkılırsa, sulh bedeli olarak belirlenen şey kendi sorumluluğuna girmeden önce ortadan kalktığı için bu sulh akdi geçersiz olur. İlk ev üzerindeki hakkına dönerek, kendisine yapılan vasiyet ömürlük ise, ölünceye kadar orada kalır. Ama vasiyet bir yıllık ise, geriye kalan süre miktarında orada oturur.

Bir kimse birisine belirli bir süre boyunca belirli bir dükkânının kira gelirini vasiyet ettikten sonra mirasçılar bunun yerine belirli bir miktar para karşılığı onunla sulh akdi yaptıkları takdirde, kira geliri bu paradan fazla olsa bile yapılan anlaşma geçerli olur. Çünkü bu anlaşma değiştirme yoluyla değil, hakkın düşürülmesi yoluyla geçerli duruma getirilir. Dolayısıyla yapılan anlaşmada faiz ihtimali bulunmaz.

Mirasçılardan birisi dükkânın gelirinin sadece kendisinin olmak üzere, kendisine vasiyet edilenle sulh akdi yaptığı takdirde, dükkânın geliri bir yıllığına veya ebediyen vasiyet edilmiş olsa da bu anlaşma geçerli olmaz. Çünkü burada taraflar mülkiyetin devredildiğini (temlik) açıkça belirtmişlerdir. Hâlbuki geliri vasiyet edilen dükkânın kazancını bir bedel karşılığı birisine devretmek caiz değildir.⁵⁴²

Mirasçılar, vasiyet eden ölmeden önce vasiyet konusu malla ilgili olarak vasiyet edilen kişiyle sulh akdi yapmak istedikleri takdirde, bu anlaşma geçerli olmaz. Çünkü vasiyet konusu mal, ölümle birlikte hak edilir. Vasiyet konusu mal üzerinde henüz bir hak doğmadan önce bununla ilgili olarak yapılan sulh akdi geçerli değildir. Sulh akdinin geçerliliği bedel karşılığında hakkın düşürülmesine dayanır. Burada bedel üzerinde henüz herhangi bir hak söz konusu olmadığı için yapılan sulh akdi geçerli değildir.⁵⁴³

Yukarıdada görüldüğu gibi vasiyet, bir kimsenin herhangi bir malını veya onun menfaatini vefatından sonra geçerli olmak üzere bir başkasına temlik etmesidir. Vasiyet

⁵⁴² Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 4.

⁵⁴³ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 9.

edenin mirasçıları, vasiyet edilen kişi ile vasiyet konusu hakkında sulh akdi yapmaları mübadele/değiştirme yoluyla değil, ibra/ıskat yoluyla caizdir. Dięer bir ifadeyle vasiyetle ilgili sulh akdinde vasiyet edilen kiři, vasiyetle ilgili hakkını bir bedel karşılığı dūřürmūř sayılmaktadır.

Vasiyetle ilgili sulh akdi yapıldıktan sonra sulh bedelinde herhangi bir kusur çıkması hâlinde satım sözleşmesinde olduğu gibi vasiyet edilen kişi, sulh bedelini iade edip vasiyet konusunu geri alabilmektedir.

Mirasçılarla, vasiyet edilen arasında sulh anlaşması yapıp teslim gerekleştikden sonra vasiyet konusunun bir şekilde helak olması durumunda sulh akdinin bozulmadığı anlaşılmaktadır. Bir şeyin menfaati kendisine vasiyet edilen kişi bu hakkını bir başkasına, bu kişi ister mirasçı olsun isterse bir başkası olsun, kiralayamaz.

VII- BORÇLANMALARLA İLGİLİ SULH

İnsan toplum hâlinde yaşamak zorundadır ve diğer insanlarla çeşitli yönlerden ilişki kurarak hayatını devam ettirebilir. Bu ilişkilerin en önemlisini, en az iki kişi arasında gerçekleşen ve bunlardan birini diğerine karşı edimde bulunmak zorunda bırakan hukuki ilişki anlamına gelen borç ilişkisi oluşturmaktadır.⁵⁴⁴

Bazı insanlar, ihtiyaçlarını her zaman peşin para vererek karşılayamadığından bir başkasına borçlanmak zorunda kalabilmektedir. Bu borç ilişkileri sağlıklı olarak yürütüldüğünde bir sorun teşkil etmemekle birlikte, bazen ortaya çıkan aksaklıklar, kişiler arasında çeşitli anlaşmazlıklara sebep olabilmektedir. İşte bu gibi durumlarda sulh akdi yapılarak anlaşmazlıklar nasıl çözülebilir? Ne gibi şeylere dikkat edilmesi gerekir? İnsanın hayatını huzurlu ve barış içerisinde geçirebilmesi için bu hususlar önem arz etmektedir. Burada bu ve benzeri soruların cevapları bulunmaya çalışılacaktır.

Alacaklı, kendi rızasıyla vadesi gelmiş alacağının vadesini uzatmak ve alacağının bir kısmını veya tamamını silmek üzere borçlu ile sulh akdi yapabilir. Bu hukuki yönden geçerli bir işlemdir. Çünkü alacaklı bunları herhangi bir şey karşılığı değil, kendi isteğiyle yapmaktadır.⁵⁴⁵ Örneğin, vadesi gelmiş olan "100 000 alacağının vadesini hem altı ay veya bir sene gibi bir süreyle uzatabilir, hem de "100 000 alacağını "50 000'ye indirebildiği gibi alacağından tamamen vazgeçebilir.

Vadesi henüz gelmemiş borcun yarısının peşin olarak ödenmesi durumunda kalan borç için ilk vadeye ek olarak bir miktar daha vade tanınması şeklinde yapılan sulh akdi geçersizdir. Çünkü borçlu, borcun yarısıyla ilgili olan vade üzerindeki hakkını düşürmüştü ve buna karşılık kalan borcun ödenmesi için alacaklının kendisine ek olarak bir miktar daha vade tanınmasını talep etmiştir. Bu işlem, vadenin vade karşılığında değiştirilmesi demek olduğundan faize girmektedir.⁵⁴⁶

Satın alınan mallarla ilgili olarak ödenmesi gereken vadesi dolmuş ve vadesi henüz gelmemiş iki çeşit borcun bulunması hâlinde, vadesi gelmiş borcun ödeme

⁵⁴⁴ Kaya, Ali, *İslam Hukukunda Sebepsiz Zenginleşme*, Emin Yayınları, Bursa, 2005, s. 29.

⁵⁴⁵ Kâsânî, a.g.e., c. VII, s. 475; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 41; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 280; Meydânî, a.g.e., c. II, s. 166.

⁵⁴⁶ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 35.

yükümlülüğünün altı ay vadeye bağlanması ve vadesi henüz gelmemiş borcun ise, peşin ödenmesi şeklinde yapılan sulh anlaşması geçersizdir. Çünkü bu işlemde vadesi gelmiş borç için tanınacak vade karşılığında, vadesi henüz gelmemiş borcun ödenmesiyle ilgili vade hakkı düşürülmektedir. Ancak vadesi henüz gelmemiş borç için altı ay daha vade tanınması şartıyla, vadesi gelmiş borcun hemen ödenmesi şeklinde yapılan sulh akdi ise geçerlidir. Çünkü alacaklı taraf vadesi dolmuş olan alacağı zaten peşin olarak alma hakkına sahiptir. Dolayısıyla vadesi henüz gelmemiş borca tanınan ek vade, borçlunun sahip olduğu herhangi bir vade hakkını düşürmesi karşılığında olmamaktadır.⁵⁴⁷

Bu konu şöyle bir örnekle daha iyi anlaşılabilir: Satın alınan mallarla ilgili olarak ödemesi gereken vadesi dolmuş "100 000 ile vadesi henüz gelmemiş 30 000 \$ borcun bulunması hâlinde, "100 000 ile ilgili olarak altı ay daha vade tanınması ve 30 000 \$'ın peşin ödenmesi şeklinde yapılan sulh anlaşması geçersizdir. Çünkü bu işlemle borçlu, alacaklının "100 000 için tanıyacağı vade karşılığında, 30 000 \$'ın ödenmesiyle ilgili sahip olduğu vade hakkını düşürmektedir. Borçlu "30 000 \$ için altı ay daha vade tanınan şartıyla, "100 000'yi hemen ödüyorum" demiş olsaydı, işlem geçerli olurdu. Çünkü alacaklı taraf "100 000'yi zaten peşin olarak alma hakkına sahiptir. Dolayısıyla 30 000 \$ konusunda tanınan vade, borçlunun sahip olduğu herhangi bir vade hakkını düşürmesi karşılığında olmamaktadır.

Vadeli alacağın bir kısmının peşin ödenmesi karşılığı yapılan sulh akdi geçersizdir. Çünkü burada borçlu vade hakkını düşürmekte, alacaklı da alacağının bir miktarından vazgeçmektedir. Bu ise vadenin para karşılığında değiştirilmesi demektir.⁵⁴⁸ Örneğin, vadeli "100 000 alacağı olan bir kimsenin, borçlu ile bu alacağına karşılık peşin "50 000 alması şeklinde yapılan sulh akdi geçerli olmaz. Çünkü burada borçlu, "50 000'ndeki vade hakkını düşürürken, alacaklı da buna karşılık "50 000'ndeki hakkını düşürmektedir.

⁵⁴⁷ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 36.

⁵⁴⁸ Cüveynî, a.g.e., c. VI, s. 460; Semerkandî, a.g.e., c. III, s. 252; Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 149; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, c. VII, s. 21; Zeylaî, *Tebyinü'l-Hakâik*, c. V, s. 42; Şirbînî, a.g.e., c. II, s. 233; Buhûfî, a.g.e., c. VIII, s. 280; Buceyrimî, a.g.e., c. III, s. 407-408; Meccâcî, a.g.e., c. II, s. 537; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 57.

Birisi Abdullah b. Ömer (r.a.)'e bu konuyu iki defa sormuş ve bunun yasak olduğu cevabını almıştı. Üçüncü defa aynı soruyu yöneltince İbn Ömer “*Bu adam kendisine faiz yedirmemi istiyor*”⁵⁴⁹ cevabını vermiştir.

el-Hâkim en-Nisâbü'rî (ö. 405/1015)'nin sahih olduğunu belirttiği, İbn Abbas (r.a.)'tan gelen bir rivayette, Hz. Peygamber (s.a.s) Benû Nadir Yahudilerini Medine'den sürmek istediğinde onlar: “*Ey Allah'ın Rasûlü, Sen bizim çıkarılmamızı emrettin, ancak bizim bazı kişilerde vadesi gelmemiş alacaklarımız var*” demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s): “*ضَعُوا وَتَعَجَّلُوا*” “*Alacaklarınızdan indirim yapın ve peşin alın*” diye onlara cevap vermiştir.⁵⁵⁰

Zeyd b. Sabit (ö. 45/666) ve İbrahim en-Nehaî (ö. 96/715) yukarıda zikrettiğimiz Benû Nadir hadisesine dayanarak bunun caiz olduğunu kabul etmişlerdir. Hanefiler bu olayın faizin haram olduğunu bildiren ayetin henüz inmeden önce gerçekleştiği ve faizin hükmünü açıklayan ayet inince, buradaki hükmün kaldırıldığı şeklinde yorumlamışlardır. Çünkü vadenin mal karşılığında değiştirilmesi nesîte faizine girmektedir. Bunun haram olmasının nedeni ise sadece “*vadenin mal karşılığında değiştirilmesi*”dir.⁵⁵¹

Borçlu, vadeli olarak ödemekle yükümlü olduğu bir borcu peşin ödemek üzere alacaklı ile sulh akdi yapabilir ve böyle bir işlem geçerli olur. Çünkü borç miktarı değişmemektedir. Burada asıl önemli olan da budur. Burada borcun vadesi dolmuş kabul edilir. Ancak bu, bir sulh akdi olmayıp borçlunun vadeyle ilgili hakkını düşürmesi anlamına gelir. Vade, borçlunun hakkı olduğuna göre o kendi hakkını isterse düşürebilir.⁵⁵² Borçlunun altı ay sonra ödemesi gereken “100 000 borcun, kendi isteğiyle peşin “100 000 olarak ödenmesi burada örnek olarak verilebilir.

Bir kişi, vadesi gelmiş ortak alacaktan kendisine ait payla ilgili olarak borçlu ile belirli bir mal karşılığında sulh akdi yapabilir. Bu durumda diğer alacaklı ya sulh akdi yapan kişiden sulh bedeli olarak aldığı o malın yarısını veya alacağın ¼'ünü para olarak

⁵⁴⁹ Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 69.

⁵⁵⁰ El-Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, I-V, 1. b., Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1417/1997, **Kitabu'l-Buyû**, Hadis No: 2380.

⁵⁵¹ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 31.

⁵⁵² Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 36; Zeylaî, *Tebyînü'l-Hakâik*, c. V, s. 42; Ali Haydar Efendi, a.g.e., c. IV, s. 58.

alır yahut borçludan kendi hissesi olan alacağını alır.⁵⁵³ Ancak borçludan kendi hissesini almayı tercih ederse, diğer ortağın borçludan aldığından herhangi bir şey alamaz.⁵⁵⁴ Örneğin, A ve B'nin C'de "80 000 ortak alacağı bulunur. A, C ile borçtan kendi payı olan "40 000'na karşılık 18 ton buğday almak suretiyle sulh akdi yaparlar. Bu durumda B, A'dan ya 9 ton buğday alır veya toplam alacağın $\frac{1}{4}$ 'ü olan "20 000'nı alır veyahut da borçludan normal alacaktan kendi hissesi olan "40 000'nı alır. İkinci bir örnek, A ve B, C'ye 20 ton ortak buğdayı borç olarak verdikten sonra alacaklılardan birisi, kendi payı olan 10 ton buğdayla ilgili olarak C ile "50 000 karşılığında sulh akdi yaptığı takdirde, A, B'ye ya 5 ton buğday veya "25 000 para verir veyahut B, C'ye 10 buğday borcunu almak için müracaat eder.

Ortaklardan birisi, borçlu ile borcun geriye kalacak kısımdaki payı için vade tanınması şartıyla belli bir miktar para karşılığında sulh akdi yaptığı takdirde, Ebû Hanîfe'ye göre vade tanıma işlemi geçerli olmaz. Teslim alınan parayı ortaklar yarı yarıya paylaşırlar. Çünkü teslim alınan para ortak alacağın bir parçası olup üzerindeki hakları eşittir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise sulh akdi yapan ortağın tanıdığı vade geçerlidir ve teslim alınan para yarı yarıya ortak paylaşılır. Çünkü bu para teslim alındığında ortakların borç üzerindeki hakları eşit olduğundan teslim alınan parayı da yarı yarıya paylaşırlar. Burada ortaklardan birisinin, kalan borç üzerindeki hakkıyla ilgili olarak vade tanınması, teslim alınan kısım üzerinde bu kişilerin ortaklık hakkını etkilemez. Çünkü tanınan vade, teslim alınan kısım ile ilgili değildir.

Bu kişiler arasındaki ortaklık, inan ortaklığı ise ortaklardan birisi, diğer ortağın alacaktaki payı üzerinde kullanımda bulunma yetkisine sahip olmazken mufâvada şirketinde ortaklardan birisinin tanıdığı vade, diğeri hakkında da geçerlidir. Çünkü vade tanımak, ticaretle uğraşanların bir uygulaması olup bu şirket ortaklarından her biri tacirlerin uygulamaları arasında yer alan konularda birbirlerinin yerine geçer.⁵⁵⁵

Ticaret yapan iki ortaktan birisi sattıkları malla ilgili olan bir alacağın altı ay vadeli olduğunu ikrar ederken diğeri bunu kabul etmez. Bu durumda ikrarda bulunanın ikrarı

⁵⁵³ Mevsilî, a.g.e., c. II, s. 432; Bâbertî, a.g.e., c. V, s. 75; Kâdızâde Efendi, a.g.e., c. VIII, s. 435.

⁵⁵⁴ Merginânî, a.g.e., c. VI, s. 155-156; Meydânî, a.g.e., c. II, 166; Meccâcî, a.g.e., c. II, s. 548.

⁵⁵⁵ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 39.

kendi payında geçerli olur. Çünkü bir kimsenin ikrarı başkasına ait haklarda geçerli olmaz. Bu ortak yeni bir vade tanısı, hüküm yine böyledir.⁵⁵⁶

Bir kişide alacağı olan ortaklardan birisi daha önceden kendisinin borçluya borcu olduğunu ikrar etmesi hâlinde, borçlunun aklanması/ibra edilmesi durumunda olduğu gibi borçlu, ikrar edilen miktar kadar ikrarda bulunanın borç payından kurtulmuş kabul edilir.⁵⁵⁷ Örneğin A ve B'nin C'de "100 000 ortak alacağı bulunur. A, C'ye kendisinin "50 000 başka bir borçu olduğunu ikrar eder. Bu durumda A'nın alacağı "50 000 borçtan düşmüş olur. Diğer ortağa karşı da herhangi bir sorumluluğu olmaz. Sadece kendi alacağını almış gibi kabul edilir.

Herhangi bir mal borcuna binaen sulh bedeli olarak bir miktar paranın belirlenip sulh akdi yapılır ve alacaklı sulh bedeli olan paranın bir kısmını alıp oradan ayrılır. Bu durumda sulh akdi sadece teslim alınan kısımda geçerli olur. Diğer kısımda ise geçerli olmaz. Çünkü burada taraflara bedellerin ikisinin de vadeli birer zimmet borcu olduğu bir durum söz konusu olmaktadır.⁵⁵⁸ Örneğin, birisinden 10 ton buğday alacağı olan bir kimse, bu buğday yerine "50 000 karşılığı sulh akdi yapıp, "25 000'sini teslim aldıktan sonra oradan ayrılrsa, sulh akdi teslim alınan "25 000'na oranla buğdayın yarısında geçerli olur, diğer yarısında ise geçersiz olur.

Birisinde bir miktar alacağı olduğunu iddia eden bir kişi, davalı ister ikrar etsin isterse inkâr etsin, davalı ile "sulh bedeli olarak borcun yarısını bir ay içinde ödersen, geriye kalanı siliyorum ama bir aya kadar ödemezsen, sulh bedeli borcun üçte ikisi olur" gibi bir şart ileri sürerek yapacağı sulh akdi geçersizdir. Çünkü burada belirli bir bedel üzerinde kesin anlaşma sağlanmadan bir akit içinde ileri sürülmüş iki şart bulunmaktadır. Bu anlaşma, bir akit içinde yapılan ikinci bir akit (safkateyn fi safka) ile mahiyet itibariyle aynıdır. Akitte "İki şeyden birisi" şeklinde yapılan belirsizlik, taraflar arasında anlaşmazlık doğmasına sebep olabilir. Bu durum akdi geçersiz kılar. Alacaklı borçluya "seninle bir ay vadeli olarak borcun üçte ikisi karşılığında sulh akdi yapıyorum. Ama bir aydan önce ödersen, sulh bedeli borcun yarısı olur" dese, hüküm yine böyledir. Örneğin, birisinden

⁵⁵⁶ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 38.

⁵⁵⁷ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 40.

⁵⁵⁸ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 27.

“100 000 alacağı olduğunu iddia eden kimse, ikrar veya inkâr ettikten sonra davalı ile “bir ay içinde “50 000 ödersen, geriye kalan borcu silerim ama bir aya kadar ödemezsen, borcun “70 000 olur” gibi bir şart ileri sürerek yapacağı sulh akdi geçersizdir. Aynı şekilde alacaklı davalıya “seninle bir ay vadeli sulh bedeli olarak “70 000 karşılığında sulh akdi yapıyorum. Ama bir aydan önce ödersen, sulh bedeli “50 000’dir” dese, hüküm yine böyledir.

Bir kimse, birisine belli bir miktar borcu olduğunu ikrar ettikten sonra belirli bir mal karşılığında, o malı bir ay kullandıktan sonra teslim etmek şartıyla sulh akdi yaptıkları takdirde, bu akit sahih olmaz. Çünkü sulh bedeli satılan mal sayılır. Burada borçlu bedelin teslimi için bir aylık vadeyi şart koşmaktadır. Ayrıca borçlu sözleşmenin gerektirmediği kendisine yarar sağlayacak bir şart ileri sürmektedir.⁵⁵⁹ Örneğin, bir kimse, birisine “50 000 borcu olduğunu ikrar ettikten sonra belirli bir araba karşılığında, ancak bir ay o arabayı kullandıktan sonra teslim etmek şartıyla yapılan sulh akdi sahih değildir.

Borcun yarısını peşin ödediği takdirde, kalan borcun ödenmesi için ilk vadeye ek olarak bir yıl daha vade tanınması şartıyla yapılan sulh akdi sahih değildir. Çünkü borçlu borcun yarısıyla ilgili olan vade üzerindeki hakkını düşürmüştü ve kalan borcun ödenmesi için alacaklının kendisine ek olarak bir yıl vade tanınması şartını ileri sürmüştür. Bu işlem vadenin, vade karşılığında değiştirilmesi anlamına geldiğinden faize girmektedir. Peşin veya vadeli olan bir borcun ertelenmesi karşılığında vadeli bir borcun peşin ödenmesini sağlayan her türlü akit aynı şekilde geçersizdir. Çünkü burada yine vadenin, vade karşılığında değiştirildiği bir durum söz konusu olmaktadır.⁵⁶⁰

Bir kimse, birisine borç olarak bir mal verdiğini iddia ettikten sonra davalı bunu inkâr eder. Yetkisiz bir temsilci/fuzûlî, alacaklı ile o malı belli bir miktar para karşılığında satın almak suretiyle yapacağı sulh akdi geçerli olmaz. Çünkü satmak, bir malın mülkiyetini başka bir şey karşılığında devretmektir. Burada sulh akdini yapan kişi, borç konusu malı borçlu olmayan bir kişiden satın almış olur. Bu tür bir işlem ise geçersizdir. Yetkisiz temsilci o malı satın almayıp, alacaklı ile bir miktar para karşılığında yapacağı sulh akdi geçerli olur. Çünkü burada yetkisiz temsilci, davacının davalı üzerindeki hakkını

⁵⁵⁹ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 32.

⁵⁶⁰ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 35.

düşürmesine karşılık söz konusu bedeli ödeme sorumluluğunu üstlenmiş olmaktadır.⁵⁶¹ Örneğin, bir kimse, birisine borç olarak 10 ton buğday verdiğini iddia ettikten sonra davalı bunu inkâr eder ve yetkisiz bir temsilci/fuzûlî, alacaklı ile buğdayları "50 000 karşılığında satın alarak yapacağı sulh akdi geçerli olmaz. Yetkisiz temsilci buğdayı satın almayıp, alacaklı ile "50 000 sulh bedeliyle yapacağı sulh akdi geçerli olur.

Satım sözleşmesinde bedel teslim edilmeden önce değiştirilebildiği gibi sulh akdinde de sulh bedeli, teslim edilmeden önce değiştirilebilir. Ayrıca akit meclisinde teslim edilen bedel, belirli bir duruma gelmiş kabul edilir. Örneğin, bir kimse, 10 ton yer fıstığı karşılığında bir araba satın aldıktan sonra bu yer fıstığı yerine 10 ton pamuk vermek üzere sulh akdi yapıp pamuğu teslim ettiği takdirde, bu sulh anlaşması geçerli olur. Çünkü bu akit, satım sözleşmesi hükmündedir.

Sulh konusu ve sulh bedelinin ikisinin de zimmet borcu olduğu sulh akdi geçerli değildir. Çünkü bu durumda borç, borç karşılığı satılmaktadır. Örneğin, bir kimse açtığı davadan dolayı davalı ile orta kalitede bir miktar buğday karşılığı sulh akdi yaptıktan sonra bunun yerine cinsi belirlenmemiş bir miktar arpa karşılığı sulh akdi yapıp, teslim gerçekleşmeden taraflar birbirinden ayrıldıkları takdirde, bu sözleşme geçerli olmaz. Ancak arpanın cinsi de belirlenmiş olsaydı, sözleşme geçerli olurdu. Çünkü bu durumda bedellerin birisi zimmet borcu iken diğeri peşin olarak ödenmiş olurdu. Böyle bir işlem ise sarf akdi dışındaki sözleşmelerde geçerlidir.

Aynı kişiden alacaklı olan iki kişiden birisinin hakkı "100 000, diğersinin hakkı da 50 000 \$ olur ve ikisi birlikte borçlu ile "100 000 karşılığı sulh akdi yapıp teslim aldıkları takdirde, bu anlaşma geçerli olmaz. Çünkü alacaklı iki kişi bu sulh akdini, aldıkları "100 000'sına birlikte sahip olmak üzere yapmışlardır. Burada sözleşme geçerli kabul edildiği takdirde "100 000'nı "100 000 ve 50 000 \$'a göre paylaşılması gerekir. Bu durumda "100 000, "100 000'ndan daha azı karşılığında değiştirilmiş olur. Bu ise faizdir.⁵⁶²

⁵⁶¹ Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 37.

⁵⁶² Serahsî, a.g.e., c. XXI, s. 42.

A, kendisine 100 000 ve 70 000 \$ borcu olan B ile 200 000 karşılığında sulh anlaşması yapması takdirde, bu işlem sahih olur. Burada 200 000'nin 100 000, borç olan 100 000'nin, diğer 100 000 da borç olan 70 000 \$'ın karşılığı kabul edilir.⁵⁶³

Netice olarak alacaklı, kendi rızasıyla vadesi gelmiş alacağının vadesini uzatmak ve bir kısmını silmek üzere borçlu ile yapılan sulh akdi geçerlidir. Vadeli alacağın bir kısmının peşin ödenmesi karşılığı yapılan sulh akdi geçersizdir. Bir kişi, vadesi gelmiş ortak alacaktan kendine ait payın yarısı ile ilgili olarak borçlu ile belirli bir mal karşılığında sulh akdi yapabilmektedir.

Ortaklardan birisi, borçlu ile kalan kısımdaki payı için vade tanınması şartıyla belli bir miktar para karşılığında yapılan sulh akdinde Ebû Hanîfe'ye göre vade tanıma işlemi geçerli olmazken, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre sulh akdi yapan ortağın tanıdığı vade geçerlidir.

Satıcılardan birisi alacağın bir yıl vadeli olduğunu ikrar ettiği halde diğeri bunu kabul etmediği takdirde, ikrarda bulunanın ikrarı kendi payında geçerli olur. Bir kişide alacağı olan ortaklardan birisi daha önceden kendisinin borçluya borcu olduğunu ikrar etmesi hâlinde borçlu, ikrar edilen miktar kadar ikrarda bulunanın borcundan kurtulur.

Sulh akdi esnasında sulh bedeli olarak iki ayrı seçenek belirtilip birisi üzerinde kesin karar kılınmayan anlaşma geçersizdir. Borcun yarısını peşin ödediği takdirde, kalan borcun ödenmesi için ilk vadeye ek olarak bir miktar daha vade tanınması şartıyla yapılan sulh akdi sahih değildir.

⁵⁶³ Cüveynî, a.g.e., c. VI, s. 460.

SONUÇ

Allah (c.c)'ın büyük hayırlar taşıdığını belirterek teşvik ettiği ve Hz. Peygamber (s.a.s)'in de tavsiye etmekle birlikte pratiğe geçmesi için prensiplerini belirlediği sulh, insanlar arasında ortaya çıkan ihtilaf ve tartışmaları sona erdiren, netice olarak toplum içerisinde huzur ve barışı sağlayan temel araçlarındandır. Tarihin her döneminde Müslümanlar, kendi aralarında ortaya çıkan çekişme ve ihtilafları, Kur'an, sünnet ve selefin uygulamaları ışığında çözüme kavuşturmak için gayret göstermişlerdir. Kadı sicilleri, mahkemeye getirilen davaların önemli bir kısmının sulh yoluyla sonuçlandırıldığını göstermektedir.

Anlaşmazlıkların sulh yoluyla çözümünün önemi giderek daha anlaşılır hale gelmekte ve günümüzde arabuluculuk ve ombudsmanlık gibi yeni isimlerle sulh sistemi ve araçları geliştirilmekte ve bunlarla ilgili kanuni düzenlemeler yapılmaktadır.

Sulh, fıkıh mezheplerinde değişik açılardan bakılarak farklı şekillerde tanımlanmış olsa da, taraflar arasında meydana gelen anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için yapılan bir işlem olduğu ittifak edilen ana noktadır.

“*Afv, ibra, feragat ve tahkim*” gibi kelimelerin farklı anlam boyutları olmakla birlikte bazen sulh kelimesi yerine kullanıldığı görülmektedir.

Sulhun geniş bir tasarruf alanı olmakla birlikte en yaygın olanlardan birisi, akitlerden doğan mali anlaşmazlıklardır.

Anlaşmazlığı gün yüzüne çıkararak etken unsur “*İkrar, inkâr ve sükût*” olabilir. Cumhur fukaha bunlar arasında ayırım yapmayıp her üç haldeki sulhu caiz kabul ederken, Şâfiîler ve Zâhirîler sadece ikrar üzerine yapılan sulhun caiz olduğunu, inkâr ve sükût üzerine yapılan sulhun ise caiz olmadığını kabul etmişlerdir. Ebû Hanîfe ise caiz olmaya en layık olan sulhun inkâr üzerine sulh olduğunu belirtmiştir.

Sulh akdinde, insanlar arasında ortaya çıkan çekişme ve anlaşmazlıklar, haramı helâl, helâli de haram kılmayacak şekilde çözüme kavuşturulur.

Haksız olduğunu bildiği halde gerçeğe aykırı beyanda bulunup karşı taraftan sulh yoluyla bir şeyler almanın haram olduğunda bütün mezhepler ittifak etmiştir.

Anlaşmazlığa düşenlerin sulh olmaları karşılığında bir bedel almalarında hukuki bir sakınca yoktur. Yargılanma külfetinden kurtulmak, tartışmayı sona erdirmek, belayı bir

şekilde defetmek ya da yemin etmemek için bir miktar malını feda ederek sulh yapmak da caizdir.

İnkâr üzerine sulhta davalının davacıya sulh bedeli olarak verdiği mal, farklı düşünenler olmakla birlikte rüşvet olarak kabul edilmemelidir.

İkrar üzerine sulh akdinde, sulh konusu ve bedeli herhangi bir mal ise, bu akit, satım sözleşmesi hükmündedir. Sulh konusu ve bedelinin her ikisi veya birisi menfaat ise, bu akit, kira sözleşmesi hükmündedir. Satım sözleşmesi hükmündeki sulh akdinde sulh konusu ve bedelinin her ikisi veya birisi gayrimenkul ise, o gayrimenkulde şuf'a hakkı doğar.

İkrar üzerine sulh akdinde sulh konusunun başka bir kişiye ait olduğu ortaya çıkarsa, davalı sulh bedeli olarak verdiği şeyi davacıdan geri alır. Sulh konusunun bir kısmının başkasına ait olduğu ortaya çıkarsa, sadece o kısmın karşılığını alma hakkına sahip olur.

İnkâr üzerine sulh akdi, davacı hakkında satım sözleşmesi hükmünde iken, davalı hakkında satım sözleşmesi hükmünde değildir. Dolayısıyla inkâr üzerine sulh akdinde sulh konusu olan gayrimenkulde şuf'a hakkı geçerli olmazken, sulh bedeli olan gayrimenkulde şuf'a hakkı söz konusu olur.

İnkâr üzerine sulh akdinde, sulh konusu olan şeyin tamamı veya bir kısmının bir başka kişiye ait olduğu ortaya çıkması durumunda, davacı, sulh bedelinin tamamını veya bir kısmını davalıya iade eder.

Sükût üzerine sulh, hüküm bakımından inkâr üzerine sulh gibi kabul edilmektedir. Çünkü bir iddia karşısında cevap vermeyen kişi iddiayı kabul veya reddetmiş olabilir. Herhangi bir engeli yoksa hukukçuların çoğuna göre iddia edilen şey inkâr edilmiş sayılır. Zira beraati zimmet asıldır ve sakite söz isnad olunmaz.

“*Mahkeme Dışında Sulh*” yapmak mümkün olduğu gibi “*Mahkeme Esnasında Sulh*” yapmak da mümkündür. Hâkim, hüküm vermeden önce taraflara kendi aralarında sulh olarak anlaşmalarını teklif edebilir.

Bir akit olması bakımından sulh akdinin genel hükümleri yanında özel hükümleri de vardır. Hanefîler sulh akdinin rüknü olarak icap ve kabulü kabul ederken Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîler icap ve kabulle beraber akdin tarafları, konusu ve bedelini de rükün olarak

kabul etmişlerdir. Hanefîler, akdin tarafları, konusu ve bedelini akdin şartları altında değerlendirmektedir.

Taraflar, icap ve kabulde iradelerini, sulh kelimesi ile bunun türevleri ve aynı manaya gelen başka bir kelime ile beyan edebilirler. Hatta sulh, mahiyet itibariyle hangi akdin hükmünde ise, o akit için geçerli olan lafızlarla da irade beyanında bulunabilirler.

Sulh akdinde akdi yapan tarafların akit yapma ehliyetine sahip olması gerekir.

Sulh konusu, menkul ve gayrimenkul mal, borç/deyn, menfaat ve hak olabilir. Yalnız bunların kul hakkı ve malum olması, ayrıca akit yapanın kendi mülkiyetinde olması gerekir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler, bilinmesi mümkün olmayan durumlarda meçhul bir sulh konusuna karşılık belirli bir bedel üzerinde sulh akdi yapılabileceğini kabul etmekle sulhun çerçevesini genişletmişlerdir.

Sulh bedeli, satım sözleşmesinde semen, icâre sözleşmesinde ücret olmaya elverişli, İslam'a göre yenilmesi, içilmesi, kullanılması, kendisinden yararlanılması mubah, mütekavvim, belirli bir mal olması gerekir. Ayrıca sulh bedelinin sulh yapan kişinin bizzat sahip olduğu mal, menfaat ve haklardan olması gerekir gibi şartlar, “bir problemin çözümü yeni problemlere yol açmaması gerekir” ilkesinin uygulamaya yansıyan bir örneğidir.

İvazlı/karşılıklı bedel değişimi mahiyetinde olan sulh akdinde sulh bedelinin sulh meclisinde teslimi şarttır. Sulh konusu vadeli ise, sulh bedelinin peşin olması caiz değildir. Alacaklı, vadesi gelmiş bir alacağının vadesini uzatmak üzere sulh anlaşması yapması hâlinde, bu muamele caizdir. Alacaklı ile borçlu, vadesi gelmiş bir alacak ile ilgili olarak, hem vadeyi uzatmak hem de alacağından bir miktar düşürmek üzere sulh anlaşması yaptıkları takdirde, bu sulh akdi caizdir. Dava edilen şeyin tamamının teberru veya ıskatı mahiyetinde olan sulh işlemlerinde davalıya herhangi bir borç yüklenmediğinden bu gibi durumlarda sulh bedeli söz konusu olmaz.

Sulh akdinde, satım sözleşmesinde olduğu gibi tarafların aldanma ve zarar görme riskini gidermek veya en aza indirmek üzere muhayyerlikler geçerlidir.

Sulh akdiyle taraflar arasındaki ihtilaf ve anlaşmazlık sona erer. Davacı yeniden dava açamaz. Akit yapıldıktan sonra getirilen delile itibar edilmez. Ancak inkâr üzerine sulhta davacı, akit esnasında bilmediğine dair yemin etmesi durumunda, ortaya koyacağı delile göre yeniden hüküm verilebilir.

Sulh akdi, tabi olduğu hukuki işleme göre taraflar arasında malın mülkiyetinin veya malın menfaatinden istifade etme hakkının el değiştirmesi, belirli işlerin eda edilmesi ve zimmetin aklanması gibi birtakım haklar ve borçlar doğurmaktadır.

İvaz/karşılıklı bedel değişimi mahiyetinde olan sulh akdi, tarafların ikâle/karşılıklı rızalarıyla feshedilebilir. Fakat “*Sakit avdet etmez*” genel kaidesine binaen, ibra ve ıskat mahiyetinde olan sulh akdi, ikâle yoluyla bozulamaz. İmam Muhammed, Şâfîiler, Mâlikîler, Hanbelîler ve Zâhirîlere göre, menfaat olan bedel helak olursa akid geçersiz olur. Tarafların sulh akdi geçersiz olur ve asıl davaya dönülür. Ebû Yusuf’a göre bu durumda taraflardan hangisinin vefat ettiğine bakılır. Şayet davalı vefat etmişse, sulh işlemi geçersiz olmaz. Davacı vefat ederse, sulh bedelinin niteliğine göre karar verilir.

Mali konularla ilgili sulh anlaşması, mal, deyn/borç ve menfaat davaları hakkında söz konusu olmaktadır. Mal ve deyn/borç davaları ile ilgili sulh anlaşmaları, indirim, ibra, ıskat ve karşılıklı bedel değişimi şeklinde olabilir.

Sulh akdi, mahiyet açısından en çok *satım akdi* ile ilişki içerisinde bulunmakla birlikte, davacının dava konusu şey yerine, davalının başka bir malını belli bir süre için kiralamak üzere davalıyla anlaşması *icâre* hükmündedir. Davacı, dava konusu para alacağının bir bölümü üzerinde davalıyla sulh anlaşması yaparsa, bu işlem *ibrâ*; davacı, başkasındaki bir ayn’ı dava ettikten sonra bunun bir miktarı üzerinde davalıyla anlaşması hâlinde bu işlem *hibe*; davacı, dava konusu şeyden süresi sınırlı veya sınırsız olarak yararlanmak üzere davalıyla anlaşarsa, bu muamele *âriye*; sulh konusu belirli bir para birimi iken sulh bedeli olarak başka bir para birimi üzerinde anlaşma yapılırsa, bu muamele de *sarf* hükmündedir.

Sulh akdi deyn’in deyn ile mübadelesi hükmünde olmamalıdır. Dava konusu herhangi bir ayn ise, sulh bedeli miktar ve nitelikleri belli olmak şartıyla herhangi bir mal veya borç olabilir. İkrar üzerine sulh akdinde, dava konusu altın, gümüş, nakit para veya para cinsinden bir borç/deyn olması durumunda, sulh bedeli sulh konusuna göre cins ve miktar bakımından aynı veya daha az olması durumunda sulh akdi sahihtir.

KAYNAKLAR

- ABDULMEVCÛD, Adil Ahmed ve diğeri, *Tekmiletü'l-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, I-XXVII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007.
- ABDUNNÛR, Mahmud Mahcûb, *es-Sulh ve Eseruhu fî İnhâi'l-Husûmeti fî'l-Fıkhü'l-İslâmî*, 1. b., Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1407/1987.
- ÂBÎ, Salih Abdu's-Semî', *Cevâhiru'l-İklîl*, I-II, el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, t.y.
- ADEVÎ, Safâu'd-Davvî Ahmed, *İhdâu'd-Dîbâce bi Şerhi Süneni İbni Mâce*, I-V, 1. b., Mektebetü Dâri'l-Yakîn, Bahreyn, 1422/2001.
- AHMED b. HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed (ö. 241/855), *Müsned*, I-L, Thk. Şuayb Arnaut ve diğeri, 2. b., Müessesetü'r-Risâle, 1420/1999.
- AHTERÎ, Mustafa b. Şemseddin el-Karahisarî (ö. 968/1560), *Ahteri Kebîr*, Matbaa-ı Âmira, İstanbul, 1310/1895.
- AKTAN, Hamza, "Emanet", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, I-XLI (devam ediyor), İstanbul, 1995.
- ALAUDDİN EFENDÎ, Muhammed b. Muhammed Emin (ö. 1306/1889), *Kurratü Uyûni'l-Ehyâr Tekmiletü Reddi'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd - Ali Muhammed Muavvid, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1423/2003.
- ALÎ HAYDAR EFENDÎ, Eminefendizâde Küçük (ö. 1354/1935), *Düreru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, I-IV, Hukuk Matbaası, b.y., 1330/1912.
- ALÎŞ, Muhammed, *Şerhu Minehi'l-Celîl alâ Muhtasari'l-Allâme Halîl*, I-IV, Dâru Sâdır, b.y., t.y.
- ALİYYU'L-KÂRÎ, Nureddin Ebu'l-Hasen Ali b. Sultân Muhammed (ö. 1014/1605), *Fethu Bâbi'l-İnâye bi Şerhi'n-Nukâye*, I-III, Dâru Erkam, Beyrut, t.y.
- ALÛSÎ, Ebu'l-Fazl Şihâbuddîn Mahmûd (ö. 1270/1854), *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî*, I-XXX, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- APAYDIN, H. Yunus, "Muhayyerlik", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, I-XLI (devam ediyor), İstanbul, 2006.
- ARSEBÛK, Ahmet Esad, *Borçlar Hukukunun Umumî Esasları*, Ankara, 1937.
- ASIM EFENDÎ (ö. 1235/1819), *Kâmûs Tercümesi*, I-IV, Bahriye Matbaası, İstanbul, 1304/1887.
- ATAR, Fahrettin, *İslâm İcra ve İflâs Hukuku*, Yıldızlar Matbaacılık, İstanbul, 1990.

- AYNÎ, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed (ö. 855/1451), *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*, I-XII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1411/1990.
- AYDIN, M. Akif, *Kadı Sicillerinde İstanbul*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010.
- BÂBERTÎ, Ekmelü'd-Dîn Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (ö. 786/1384), *el-Inâye Şerhu'l-Hidâye*, I-VI, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007.
- BARDAKOĞLU, Ali, "İcare", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, I-XLI (devam ediyor), İstanbul, 2000.
- "Hibe", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, I-XLI (devam ediyor), İstanbul, 1998.
- "Vedîa", *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, I-IV, ed. İbrahim Kafi Dönmez, İFAV Yayınları, İstanbul, 2006.
- BEĞAVÎ, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud (ö. 516/1122), *Meâlimu't-Tenzîl*, I-VIII, Thk. Muhammed Abdullah en-Nemir – Osman Cum'a Damiriyye – Süleyman Müslim el-Huraş, Dâru Taybe, Riyad, 1409/1989.
- BELÂZÜRÎ, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahya b. Câbir, b. Davud, *Fütûhu'l-Büldân*, Thk. Abdullah Enîs et-Tabbâ', Müessesetü'l-Meârif, Beyrut, 1407/1987.
- BEYHAKÎ, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (ö. 548/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-XI, Thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi (ö. 1883/1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, I-VIII, Bilmen Yayınları, İstanbul, 1970.
- BOYNUKALIN, Ertuğrul, *İslâm Hukukunda Sulh*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1992.
- BÜCEYRİMÎ, Süleyman b. Muhammed b. Ömer (ö. 1221/1807), *el-Büceyrimî ale'l-Hatîb*, I-V, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996.
- BUHARÎ, Alâuddîn Abdulazîz b. Ahmed (ö. 730/1330), *Keşfu'l-Esrâr an Usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.
- BUHARÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/869), *el-Câmiu's-Sahih*, I-VIII, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- BUHÛTÎ, Mansûr b. Yunus b. İdris (ö. 1051/1641), *Keşşâfu'l-Kınâ' ani'l-İknâ'*, I-XV, Thk. Komisyon, 1. b., Vezâratü'l-Adl fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye, 1427/2006.
- CESSÂS, Ebû Bekr Ahmed b. Ali (ö. 370/980), *Ahkâmu'l-Kur'an*, I-III, 3. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1428/2007.

- CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd (ö. 400/1009), *es-Sihâh Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, I-VI, Thk. Ahmed Abdulgafûr Attâr, 3. b., Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1404/1984.
- CEZİRÎ, Abdurrahman b. Muhammed b. İyaz (ö. 1384/1964), *Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, I-IV, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, t.y.
- CÜRCÂNÎ, Ali b. Muhammed eş-Şerîf (ö. 816/1414), *Kitabu't-Ta'rifât*, Thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, 2. b., Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1428/2007.
- CÜVEYNÎ, İmâmu'l-Harameyn Abdu'l-Melik b. Abdullah b. Yusuf (ö. 478/1085), *Nihâyetü'l-Matlab fî Dirâyeti'l-Mezheb*, I-XVII, 2. b., Dâru'l-Minhâc, Cidde, 1430/2009.
- ÇEKER, Orhan, *İslam Hukukunda Akidler*, A.H.İ. Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- DAMAD EFENDÎ, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman el-Gelibûlî (ö. 1078/1667), *Mecmeu'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.
- DÂRAKUTNÎ, Ali b. Ömer, *Sünenü'd-Dârakutnî* (ö. 385/995), I-VI, Thk. Şuayb el-Arnaût ve diğeri, 1. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1424/2004.
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullab b. Abdurrahman b. el-Fadl b. Behrâm (ö. 255/868), *Sünenü'd-Dârimî*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Muğnî, Riyad, 1421/2000.
- DERDÎR, Ebu'l-Berakât Amed b. Muhammed b. Ahmed (1201/1786), *eş-Şerhu's-Sagîr alâ Akrabi'l-Mesâlik ilâ Mezhebi'l-İmâm Mâlik*, I-IV, Dâru'l-Meârif, Kahire, t.y.
- DESÛKÎ, Muhammed b. Ahmed b. Arafe (ö. 1230/1815), *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-Kebîr*, I-IV, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, t.y.
- DEVECİ, Yusuf, "Arabuluculuk (Mediation)", *Esas Aylık Hukuk Dergisi*, Ekim, 2011, Sayı 1.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (ö. 1985), *Lûgat*, 11. b., Aydın Kitabevi, Ankara, 1993.
- DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul, t.y.
- *İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1429/2008.
- DUMLU, Ömer, *Kur'ân'da Salâh Meselesi*, 3. b., DİB Yayınları, Ankara, 2009.
- DÜCEYLÎ, Ebû Abdillab el-Hüseyn b. Yusuf b. Muhammed b. Ebi'-Seriyy, (664/1266-732/1331), *el-Vecîz fî'l-Fıkhı alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü'r-Rüşd, Mekke, t.y.

- EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî (ö. 275/889), *Kitabü's-Sünen*, I-IV, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- EBU'L-BEKÂ, Eyyub b. Musa el-Hüseynî el-Kufevî (ö. 1094/1683), *el-Külliyât*, 2. b., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1413/1993.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra, **Osmanlı Mahkemeleri**, 1. b., Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2004.
- ELLEK, Hasan, *İslâm Hukukunda Emek – Sermaye Ortaklığı (Mudarebe)*, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul, 2006.
- ENSÂRÎ, Zekeriya b. Muhammed b. Zekeriya (ö. 926/1519), *Esne'l-Metâlib fi Şerhi Ravdi't-Tâlib*, I-IV, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, b.y., t.y.
- EŞKAR, Muhammed Süleyman Abdullah, *el-Mücellâ fi'l-Fıkhü'l-Hanbelî*, I-II, 1. b., Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1419/1998.
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 2. b., Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.
- EYÛP SABRÎ PAŞA, **Kâbe ve Mekke Tarihi (Mir'ât-ı Mekke)**, Sadeleştiren: Osman Erdem, Fâtih – Osmanlı Yayınevi, İstanbul, t.y.
- EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (ö. 370/980), *Tehzîbu'l-Luğa*, I-XVII, Thk. Abdulkerîm el-İzbâdî, b.y., t.y.
- FEYYÛMÎ, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ali (ö. 770/1368), *el-Misbâhu'l-Munîr fi Garîbi's-Şerhi'l-Kebîr*, 1. b., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 1431/2010.
- FİRÛBÂZÂDÎ, Ebu't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Yakub (ö. 817/1415), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, I-IV, 1. b., Dâru'ihyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1412/1991.
- GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Hüccetü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111), *el-Vesîtu fi'l-Mezheb*, I-VII, 1. b., Dâru's-Selâm, b.y., 1417/1997.
- GÖZÜBENLİ, Beşir, “Şirket”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, I-XLI (devam ediyor), İstanbul, 2010.
- EI-HÂKİM, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed en-Nisâbü'rî, (ö. 405/1015), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, I-V, 1. b., Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1417/1997.
- HALİL b. AHMED, Ebû Abdurrahman el-Halil b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (el-Fürhûdî) (ö. 175/791), *Kitabu'l-Ayn*, I-VIII, Thk. Mehdi el-Mahzûmî – İbrahim es-Sâmîrî, Dâru'l-Hilâl, b.y., t.y.
- HAMMAD, Nezih, *Akdu's-Sulh fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, 1. b., Dâru'l-Kalem - ed-Dâru's-Şâmiyye, Dımaşk – Beyrut, 1416/1996.

- HARAŞÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah (ö. 1101/1689), *el-Haraşî Şerhu Muhtasari'l-Halil*, I-VIII, Dâru Sâder, Beyrut, t.y.
- HASKEFÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Husayn (ö. 1088/1678), *ed-Dürü'l-Müntekâ fi Şerhi'l-Mültekâ*, (Damad Efendi'nin Mecmeu'l-Enhur adlı Mültekâ şerhi ile birlikte) I-IV, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.
- HICÂVÎ, Ebu'n-Necâ Şerefüddîn Musa b. Ahmed b. Sâlim el-Makdîsî (ö. 968/1560), *el-İknâu fi Fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-IV, C. II, Thk. Abdullatîf Muhammed Musa es-Subkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y.
- HIMIDÎ, Abdurrahman İbrahim Abdulaziz, *el-Kadâ' ve Nizâmuhu fi'l-Kitab ve's-Sünne*, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1409/1989.
- HIRAKÎ, Ebu'l-Kâsım Ömer b. El-Hüseyn b. Abdullah (ö. 334/946), *Metnü'l-Hirakî alâ Mezhebi Ebî Abdillâh Ahmed b. Hanbeli's-Şeybânî*, 1. b., Dâru's-Sahâbeti li't-Turâs, Tanta, 1413/1993.
- ISFEHÂNÎ, Râgib (ö. 425/1034), *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, Thk. Safvan Adnan Davûdî, 4. b., Dâru'l-Kalem – ed-Dâru's-Şâmiyye, Dımaşk – Beyrut, 1430/2009.
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emin b. Ömer (ö. 1252/1836), *Reddu'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr*, I-XIV, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvad, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2003.
- İBN ÂŞUR, Ebû Abdullah Muhammed et-Tâhir b. Muhammed (ö. 1284/1868), *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XXX, ed-Dâru't-Tûnisiyye, Tunus, 1984.
- İBN DÜREYD, Ebû Bekr Muhammed b. El-Hasen el-Ezdî (ö. 321/933), *Cemheretü'l-Luğa*, I-III, Thk. Remzi Münir Ba'lebekî, 1. b., Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987.
- İBN FERHÛN, Ebu'l-Vefâ Burhanuddîn İbrahim b. Ali b. Muhammed (ö. 799/1397), *Tebziratü'l-Hukkâm fi Usuli'l-Akdiye ve Menâhici'l-Ahkâm*, I-II, 1. b., Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kâhire, 1406/1986.
- İBN HACER, Ebu'l-Fazl Şihâbuddîn Ahmed el-Askalanî (ö. 852/1449), *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, I-XXVIII, Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kahire, 1398/1978.
- İBN HAZM, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî (ö. 456/1064), *el-Muhallâ*, I-XI, 1. b., Matbaatu'n-Nehda, Mısır, 1350/1931.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdulmelik (ö.183/800), *Sîretü'n-Nebiyy*, I-V, 1. b., Dâru's-Sahâbe, Tanta, 1416/1995.
- İBN HİŞÂM, el-Ensârî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullâh (ö. 761/1360), *Muğni'l-Lebîb an Kütübi'l-Eârib*, I-VII, Thk. Abdullatîf Muhammed el-Hatîb, et-Turâsu'l-Arabî, Kuveyt, 1423/2002.

- İBN KESİR, Ebû'l-Fidâ İmâduddîn İsmail b. Şihâbuddîn (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-XV, Thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed ve diğeri, 1. b., Müessesetü Kurtuba, Cize, t.y.
- İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed (ö. 620/1223), *el-Muğni*, I-XV, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî – Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, 3. b., Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1417/1997.
- *el-Kâfi*, I-VI, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hecer, b.y., t.y.
- İBN KUDÂME, Şemsüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ebî Amr Muhammed el-Makdisî, (ö. 682/1283), *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-Mukni'*, I-XII, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî (ö. 275/888), *Sünen*, I-II, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- İBN MANZÛR, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, I-XVIII, 2. b., Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî – Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, Beyrut, 1417/1997.
- İBN MÂZE, Ebu'l-Meâlî Burhânuddîn Mahmud b. Ahmed b. Abdulazîz (ö. 616/1219), *el-Muhîtu'l-Burhânî fi'l-Fıkhü'n-Nu'mânî*, I-IX, Thk. Abdulkerîm Sâmi el-Cundî, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2004.
- İBN MÜFLİH, Ebû İshâk Burhânüddîn İbrahim b. Muhammed b. Abdullâh er-Râmînî ed-Dımaşkî (ö. 884/1479), *el-Mübdî' fi Şerhi'l-Mukni'*, I-VIII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.
- İBN NASR, Ebû Muhammed Abdu'l-Vehhâb Ali (ö. 422/1031), *el-Meûne alâ Mezhebi Âlimi'l-Medîne*, I-II, Thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1998.
- İBN NÜCEYM, Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed (ö. 970/1563), *el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-IX, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.
- İBN RÜŞD, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Cedd (ö. 520/1126), *el-Beyân ve't-Tahsil*, I-XX, Thk. Muhammed Hacı ve diğeri, 2. b., Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1408/1988.
- İBN RÜŞD, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd (ö. 595/1198), *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, I-II, 6. b., Dâru'l-Marife, b.y., 1402/1982.
- İBNÜ'L-ARABÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah (ö. 543/1148), *Âridatü'l-Ahvezî bi Şerhi Sahîhu't-Tirmizî*, I-XIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebû Muhammed Muhyiddîn Yusuf b. Abdurrahman b. Ali et-Teymî el-Bekrî (ö. 656/1258), *el-Mezhebü'l-Ahmed fi'l-Mezhebi'l-İmâm Ahmed*, 2. b., Dâru'l-Müessesetü's-Saîdiyye, Riyad, 2002.

- İBNÜ'L-ESİR, Mecduddîn Ebu's-Saadât el-Mübarek b. Muhammed el-Cezerî (ö. 606/1210), *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, I-V, Thk. Mahmûd Muhammed et-Tabbâhî – Tahir Ahmed ez-Zâvî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- İBNÜ'L-ESİR, İzzuddîn Ali b. Muhammed (ö. 630/1232), *el-Kâmil fî't-Tarih*, I-XII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, t.y.
- İBNÜ'L-HÜMÂM, Kemaluddîn Muhammed b. Abdilvahid (ö. 861/1457), *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, I-X, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.
- İMRÂNÎ, Ebu'l-Hüseyn Yahya b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim (ö. 558/1163), *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Minhâc, Beyrut, 1421/2000.
- İSFEHÂNÎ, Râgib, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, Thk. Safvan Adnan Davûdî, 4. b., Dâru'l-Kalem – ed-Dâru's-Şâmiye, Dımaşk – Beyrut, 1430/2009.
- KÂDİZÂDE EFENDÎ, Şemsuddîn Ahmed b. Kûder, (ö. 988/1580), *Netâicu'l-Efkâr fî Kesfi'r-Rumûz ve'l-Esrâr (Tekmiletü Şerhi Fethi'l-Kadîr)*, I-X, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.
- KARÂFÎ, Şihabuddîn Ahmed b. İdris (ö. 684/1285), *ez-Zehîra*, I-XIV, 1. b., Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1994.
- KARAMAN, Hayrettin, *İslamın Işığında Günün Meseleleri*, İz yayıncılık, İstanbul, 2010.
- KÂSÂNÎ, Alauddîn Ebu Bekr b. Mes'ud (ö. 587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, I-X, Thk. Ali Muhammed Muavvîd – Adil Ahmed Abdulmevcûd, 2. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.
- KÂSİMÎ, Muhammed Cemâluddîn (1283/1866-1332/1914), *Mehâsinu't-Te'vîl*, I-XVII, 1. b., Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, b.y., 1376/1958.
- KAYA, Ali, *İslam Hukukunda Sebepsiz Zenginleşme*, Emin Yayınları, Bursa, 2005.
- KESTANE, Doğan, “*Çağdaş Bir Denetim Organizasyonu Olarak Ombudsmanlık (Kamu Denetçiliği)*”, Maliye Dergisi, Sayı 151, Temmuz – Aralık 2006.
- KOMİSYON, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, 2. b., DİB Yayınları, Ankara, 2006.
- KUDÛRÎ, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmedb. Ca'fer (ö. 428/1037), *Muhtasaru'l-Kudûri fî'l-Fıkhî'l-Hanefî*, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.
- KURTÛBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtûbî (ö. 671/1272), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-XXI, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1423/2003.
- KUTUP, Seyyid (1906-1966), *Fî Zilâli'l-Kur'an*, I-VI, 11. b., Dâru's-Şurûk, Beyrut, t.y.

LEKNEVÎ, Muhammed b. Nizâmüddîn Muhammed es-Sehâlevî, *Fevâihu'r-Rahamût bi Şerhi Müsellemi's-Sübût*, I-II, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1423/2002.

MAVERDÎ, Ebu'l-Hasen, Ali b. Muhammed b. Habîb (ö. 450/1058), *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhı Mezhebi'l-İmâmi's-Şâfî*, I-XVIII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1414/1994.

MECCÂCÎ, Muhammed Sukhâl, *el-Mühezzeb mine'l-Fıkhı'l-Mâlikî ve Edilletüh*, I-III, 1. b., Dâru'l-Va'y – Dâru'l-Kalem, Dimaşk - er-Ruveybe, 1431/2010.

MECELLE

MERDÂVÎ, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleyman b. Ahmed (ö. 885/1480), *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcihi mine'l-Hilâf*, I-XII, 2. b., Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

MERGİNÂNÎ, Ali b. Bekr, (ö. 593/1197), *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, I-VIII, İdâratü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaşi, 1417/1996.

MEVSİLÎ, Ebu'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmud (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, I-IV, Thk. Şuayb el-Arnaût – Ahmed Muhammed Berhûm – Abdullatîf Hirzullah, 1. b., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Dimaşk, 1430-2009.

MEVVÂK, Ebü Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî el-Gırnâtî (ö. 897/1492), *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari'l-Halil*, I-VIII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1994.

MEYDÂNÎ, Abdulganî b. Talip (ö. 1298/1881), *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, I-IV, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

MUĞNİYE, Muhammed Cevad, *Fıkhı'l-İmâm Ca'feri's-Sâdık*, I-VI, 5. b., Dâru'l-Cevâd, Beyrut, 1404/1984.

MÜBAREKFÜRÎ, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm (ö. 1353/1935), *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî*, I-X, Dâru'l-Fikr, b.y., t.y.

MÜNAVÎ, Muhammed Abdurraûf (ö. 1031/1621), *et-Tevkîf ala Mühimmâti't-Teârîf*, Thk. Muhammed Rıdvân er-Râye, 2. b., Dâru'l-Fikri'l-Muâsır – Dâru'l-Fikr, Beyrut – Dimaşk, 1423/2002.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn İbnu'l-Haccâc (ö. 261/874), *Sahihu Müslim*, I-V, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.

NECDÎ, Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Âsımî (1312/1895-1392/1972), *Haşiyetü'r-Ravdı'l-Murbi' Şerhu Zâdi'l-Mustakni'*, I-VII, 1. b., el-Metâbiu'l-Ehliyye, b.y., 1398/1976.

NEMLE, Abdulkerîm b. Ali b. Muhammed, *Teyşîru Mesâili'l-Fıkh Şerhu'r-Ravdı'l-Murbi'*, I-V, 3. b., Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1430/2009.

- NESEFÎ, Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed (ö. 537/1138), *Tilbetü't-Talebe fi'l-İstulâhâtî'l-Fıkhiyye*, Âmira Matbbaası, b.y., 1311/1894.
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref (ö. 676/1277), *Ravdatu't-Tâlibîn*, I-VIII, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvid, Dâru Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1423/2003.
- *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, I-XVIII, 2. b., Müessesetü Kurtuba, b.y., 1414/1994.
- *Minhâcu't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn*, 1. b., Dâru'l-Minhâc, Beyrut, 1426/2005.
- OSMANLI HUKUK-İ AİLE KARARNAMESİ**, Yayına Hazırlayan ve Notlar Ekleyen: Orhan Çeker, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 1999.
- RAMAZANOĞLU, Abdulhamid, *1876 nolu Trabzon Şer'iyye Sicili ve Bu Şer'iyye Sicili Çercevesinde Sulh Akdi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 2001.
- RAMLÎ, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed (ö. 1004/1596), *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404/1984.
- RÂZÎ, Fahteddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (ö. 606/1210), *Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXXII, 1. b., Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1401/1981.
- SAMÎ, Şemşeddin (ö. 1904), *Kâmus-u Türkî*, Dersaâdet, İstanbul, 1317.
- SAN'ÂNÎ, Ebû İbrahim İzzettin Muhammed b. İsmail Emir (ö. 1182/1768), *Sübülü's-Selâm Şerhu Bulûği'l-Merâm min Cem'ı Edilleti'l-Ahkâm*, I-IV, 6. b., Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1412/1991.
- SÂVÎ, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Halvetî (ö. 1241/1825) *Bulğatü's-Sâlik li Akribi'l-Mesâlik*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y.
- SEHÂRENFÛRÎ, Halil Ahmed (ö. 1346/1927), *Bezlu'l-Mechûd fi Halli Ebî Davud*, I-XX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.
- SEMERKANDÎ, Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed (ö. 539/1144), *Tuhfetü'l-Fukahâ*, I-III, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405/1984.
- SERAHSÎ, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, I-XXXI, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1409/1989.
- *el-Mebsût*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Nüshası, No: 384.
- SUYÛTÎ, Celâluddîn Abdurrahman (ö. 911/1505), *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, I-XVII, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1. b., Merkezü Hecer li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, Kahire, 1424/2003.

- *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403/1983.
- ŞÂFÎÎ, Muhammed b. İdris (ö. 204/819), *el-Ümm*, I-XI, 1. b., Dâru'l-Vefâ, el-Mensûra, 1422/2001.
- ŞEVKÂNÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed (ö. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr el-Câmiu beyne Fenneyi'r- Rivâyeti ve'd- Dirâyeti min Ilmi't-Tefsîr*, I-V, 2. b., Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, Mısır, 1383/1924.
- *Neylü'l-Evtâr min Esrâri Münteka'l-Ahbâr*, I-XVI, Thk. Muhammed Subhî Hasan b. Hallâk, 1. b., Dâru İbni'l-Cevzî, Beyrut, 1428/2005.
- ŞEYHZÂDE, Muhyiddîn Muhammed b. Muslihiddîn Mustafa el-Kocevî (ö. 951/1545), *Hâşiyetü Muhyiddin Şeyzâde alâ Tefsîri'l-Kâdi'l-Beydâvî*, I-VIII, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1999.
- ŞÎRÂZÎ, Ebû İshak İbrahim b. Ali (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmâmi's-Şâfîi*, I-III, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1995.
- ŞİRBÎNÎ, Şemsuddin el-Hatib Muhammed b. Muhammed (ö. 977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzı'l-Minhâc*, I-IV, 1. b., Dâru'l-Marife, Beyrut 1418/1997.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, I-XXVI, Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1.b., Dâru Hecer, Kahire, 1422/2001.
- TARABLÛSÎ, Ebu'l-Hasen Alauddîn Ali b. Halil (ö. 844/1441), *Muînu'l-Hukkâm fîmâ yetereddedu beyne'l-Hasmeyn mine'l-Ahkâm*, Dâru'l-Fikr, b.y., t.y.
- TDK Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Ankara, 2005. 1158/1745
- TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali el-Farûkî, *Mevsûatü Keşşâfî Istilahâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*, I-II, ed. Refîk el-Acem, Thk. Ali Dahrûc, 1. b., Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1996.
- TEHÂNEVÎ, Zafer Ahmed, *İ'lâu's-Sünen*, I-XXII, İdâratü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, Karaşi, 1418/1997.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, 2. b., Çağrı Yayınları, İstanbul, 1413/1992.
- TÛRÎ, Muhammed b. Hüseyin b. Ali (ö. 1138/1726), *Tekmiletü'l-Bahri'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-IX, 1. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.
- TÛSÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali (ö. 460/1067), *el-Mebsût fî Fıkhi'l-İmâmiyye*, I-VIII, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmiyye, Beyrut, t.y.
- UDEH, Abdulkadir (ö. 1373/1954), *et-Tesrîu'l-Cinâiyyu'l-İslâmî Mukâranen li'l-Kanûni'l-Vaz'î*, I-II, 3. b., Dâru't-Turâs, Kâhire, 1977.

- YAHYA, Yasin Muhammed, *Akdu's-Sulh beyne's-Şerîati'l-İslâmiyye ve'l-Kanûni'l-Medenî*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, b.y., 1978.
- YAYLALI, Davut, *İslam Hukukunda Sulh*, Taştan Matbaası, İstanbul, 1993.
- ZEBÎDÎ, Ebu'l-Feyz Muhammed Murtazâ el-Hüseynî (ö. 1205/1790), *Tâcu'l-Arûs min Cevheri'l-Kâmûs*, I-XL, Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt, 1369/1969.
- ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer (ö. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakaiki Gavâmidî't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî vüçûhi't-Te'vîl*, I-VI, Thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvîd, 1. b., Mektebetü'l-Ubeyde, Riyad, 1418/1998.
- *Esâsu'l-Belağa*, I-II, Thk. Muhammed Basil Uyûnu's-Sûd, 2. b., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.
- ZEYLAÎ, Fahrüddîn Osman b. Ali (ö. 743/1342), *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, I-VI, 1. b., el-Matbaatu'l-Kübra'l-Emîriyye, Bulak-Mısır, 1315/1897.
- ZÜHAYLÎ, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletüh*, I-IX, 3. b., Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1409/1989.

ÖZGEÇMİŞ

Hasan ELLEK

Şahsi Bilgiler

Doğum Tarihi : 01.01.1965

Doğum Yeri : Osmaniye

Adres : Bağlarbaşı mah. Turgut Yücel sok. 23/16

GÜMÜŞHANE

Eğitim

Doktora:

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalında “**İslam Hukukunda Malî Konularla İlgili Sulh Anlaşması**” konulu teziyle doktorasını tamamlamıştır.

Yüksek Lisans:

1. Kazakistan - Almatı Ablay Han Uluslararası İlişkiler ve Dünya Dilleri Üniversitesi’nde Dilbilim alanında “**Kazakistan’da Arap Dilini (Sarf) Öğretim Metodu**” konulu teziyle Yüksek Lisansını bitirmiştir. YÖK tarafından denkliği kabul edilmiştir. (2002)

2. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalında “**İslam Hukukunda Emek – Sermaye (Mudarabe) Ortaklığı ve Diğer Ortaklıklarla İlişkisi**” konulu teziyle Yüksek Lisansını tamamlamıştır. (2003)

Lisans:

Dokuz Eylül Üniversitesi - İlahiyat Fakültesi (1982-1987)

İş Durumu

1996-2002 Kazakistan - Almatı Ablay Han Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Arap Dili Bölümü Öğretim Görevliliği.

2003-2005 Ankara – Polatlı Karakaya İmam – Hatibi.

2005-2006 Sivas – Hafik Fatih İmam – Hatibi.

2006-2007 Ankara – Beypazarı İncili İmam – Hatibi.

2007-2010 Diyanet İşleri Başkanlığı Kayseri Eğitim Merkezinde ihtisas eğitimi almıştır.

2010-2011 İsveç – Göteborg Diyanet İmam – Hatibi.

2011 - İstanbul – Şile – Ağva Dikbucaklı İmam Hatibi.

2012-.....Gümüşhane İlahiyat Fakültesi – Öğretim Görevlisi

Akademik Çalışmalar

KİTAP

1. **Arapça Sarf Bilgisi**, Kazakistan – Almatı - 2000 (Kazakça)

2. **İslâm Hukukunda Emek – Sermaye Ortaklığı (Mudarabe)** Yeni Akademi Yayınları, İstanbul 2006.

MAKALE

“Arapça ve Kazakçada Fiillerin Zaman ve Şahıs Yönünden Karşılaştırılması” - Kazakistan Almatı Farabi Devlet Üniversitesi'nin “Habarşı” Adlı Dergisi, sy. 18, sh. 63-69, 2002 Almatı – Kazakistan. (Kazakça).

KONFERANSLAR

- 1. “Arapça Fiillerin Kazakça'ya Tercümesinde Karşılaşılan Problemler”** - Kazakistan Almatı Farabi Devlet Üniversitesi Tercüme Fakültesi'nde 18-19 Mart 2002 Tarihinde Düzenlenen **“Edebi Tercüme Teorileri ve Tercüme Tarihinin Önemli Meseleleri”** Konulu Uluslararası Konferansta Sunulan Bildiri (Kazakça).
- 2. “Kazakistan'da Arapça Öğretim ve Öğrenim Problemleri”** – Kazakistan Cumhuriyetinin Bağımsızlığının 10. Yılı ve Ablay Han Kazak Devlet Üniversitesinin Kuruluşunun 60. Yılı Münasebetiyle 19-20 Aralık 2001 Tarihinde Düzenlenen **“Dilbiliminin Güncel Meseleleri ve Yabancı Dil Öğretim Metodları”** Konulu Uluslararası Konferansta Sunulan Bildiri (Kazakça).